

PAR TAUTAS IZGLĪTOŠANU DOMĀJOT

Ojārs Rode

**2024
Drusti
Tautskola "99 Baltie zirgi"**

Par tautas izglītošanu domājot. Daži grāmatiņās izmantotie termini

Prelūdija

Pirms vairāku desmitu tūkstošu gadu uz Zemes tika izsētas sēklas vairākām civilizācijām. Viena no tām bija Latviešu sēkla. Latvieši ir atsevišķa suga, kas radusi savu vietu dievu, eņģeļu, garu, cilvķu un citu dzīvo sugu vidū. Ir zināms, ka Latvieši, līdzīgi cilvēkiem, apdzīvo kādu planētu Saules planetārajā sistēmā, kuru viņi dēvē par Viliualeu. Sākotnēji uz planētu Zeme ieradās ļoti plašs tautiešu apziņas spektrs. Taču Zemes skarbos eksistences apstākļus izturēja tikai daļa - iegrimstot dziļā meditātīvā transa stāvoklī vieni Zemi pameta. Pārējie uzsāka ilgo Zemes apziņas audzēšanas ceļu. Latviešu pūrā bija kultūra no viņu mātes planētas, kuru viņi, laikam ritot, ir mācējuši saglabāt līdz pat šim laikam. Šai kultūrai raksturīgais apziņas stāvoklis ir harmoniski sapludināts ar dievu, eņģeļu un garu pasaulēm tā, ka visos līmeņos rodama, dabīga savstarpēja viens otru atbalstoša sadarbība. Šajā kosmiskās dažādo sugu sadarbības kopienā valda absolūta saskaņa, neapspriežama savstarpēja saderība. Kopienā katrs ieņem savu, sev iederīgu vietu vispārējā attīšanās procesā, kuru reiz palaidis Dievs. Te neviens nepretendē (pat neienāk prātā) uz savai sugai neatbilstošu apziņas stāvokli vai darāmo. To pašu var teikt par attiecībām katras sugas kopienas ietvaros. Arī to pārstāv plašs apziņas spektrs, kurā līdzīgi katrs dabīgā kārtā, (nepretendējot uz savam iekšējam spēkam neatbilstošu darbošanos) ieņem katrs savu vietu. Visas struktūras, visas attiecības dažādo kopienu hierarhijā ir līdzīgas un tās ir tās labākās kādas vispār var būt, jo radušās no Dieva pilnīgās Patiesības. Dzīvojot Dieva Patiesībā, nevienam pat prātā neienāk, ka kaut kas varētu būt labāks par to, ko Dievs radījis.

Cilvēce ir ceļā uz Dieva Patiesību cilvēces iekšējās attiecsmēs un attiecībās, kā arī ārējās, uz citām kosmiskām kopienām vērstām. Ceļš nav viegls, jo cilvēce ielikta ļoti blīvos matērijas slāņos, caur kuras atmosfēru reti tiek kāds Gaismas stars (ir vēl blīvāki eksistence plāni, kuri arī ir apdzīvoti). Visefektīvāk dievišķo Gaismu šajā tumsas apņemtā vidē ir izplatīt no tās "iekšienes". Tāpēc arī laiku pa laikam Dieva sūtņi iemiesojas cilvēkos un sniedz mācību. Tādi Dieva sūtņi bija (un arī ir) Latvieši.

Uz šo zināšanu un atbildības pamata arī jāveido skolu Latviešiem.

Ir tapušas vairākas grāmatiņas, kurās ir mēģināts ieskicēt ceļu Latviešu skolai. Tās nepretendē uz zinātniska rakstura literatūru pedagoģijā (tradicionālā zinātnes izpratnē), bet aptver dažāda rakstura visai plašu atziņu un zināšanu spektru, kas tādā vai citādā veidā ir sasniegušas mani.

Šīs grāmatas tapušas pateicoties vairākiem rosinājumiem kaut ko uzrakstīt par tautskolas pieredzi. Tās tapušas arī kā pateicība manai zinātniskā darba vadītājai doktorantūrā DU Elfrīdai Krastiņai, ar kuru diskutēts gan par izglītību, gan par vispārcilvēciskām problēmām un, kurai esmu ļoti pateicīgs par ierosmēm, kuras radušās šajās klātienē un neklātienē sarunās.

Nekad neesmu atteicis tikšanos un sarunas par izglītības jautājumiem. Bieži esmu rosinājis interesentus iepazīties ar tautskolas mājas lapu, kurā esmu centies ielikt gan teorētiska rakstura apceres, gan praktiska ieteikuma materiālus. Grāmatiņas domātas visai raibam interesentu lokam – vecākiem, skolotājiem, studentiem, politiķiem un vienkārši tautiskuma saglabāšanas entuziastiem, taču ne tik daudz skeptiķiem, kā meklētājiem.

Ir ne mazums grāmatu un cita veida publikāciju par izglītību, pedagoģiju, publisku diskusiju, konferenču pat realizēti liela mēroga projekti un, šķiet, viss jau ir pateikts, izmēģināts un tā vien liekas, ka jāpiekrīt tiem, kuri apgalvo, ka pedagoģijā fundamentāli jaunu neko neatklāsim. Ir gadījies redzēt vienkopus izdevumus par pedagoģiju un tad šāds priekšstats no to daudzskaitliskuma var rasties. Un šie vārdi ir tuvu patiesībai. Tomēr kaut ko jaunu jau tie pedagogi-zinātnieki meklē un atrod, jo kā gan izskaidrot disertāciju plūsmu tepat mūsu zemītē? Tajā pašā laikā, šķiet, ka tajās (cik es esmu iepazinis) fundamentālās lietās nekā jauna tiešām nav, - parasti atradīsiet atsaucsmes pat uz grieķu filozofu darbiem un nemaz jau nerunājot par 200 gadu veciem pedagoģijas korifejiem. Pats esmu noskaņots daudz optimistiskāk, jo saskatu jauno jaunās psiholoģiskajās atziņās, tās jau ir pie durvīm un teju, teju pieprasīs, lai tiktu ņemtas vērā arī attiecībā uz izglītošanu un audzināšanu. Bez tam mēs, kas dzīvojam uz jaunā laikmeta sliekšņa, piedzīvojam ārkārtīgi dinamisku radošās domas attīstību. Īpaši tas redzams straujā materiālo zinātņu, inženierijas un tehnoloģiju attīstībā. Iespējams, ka to nosaka cilvēka apziņas

paplašināšanās, - tā top arvien spējīgāka uztvert un apdomāt lietas, notikumus kā veselumus. Kens Vilbers teiktu: mēs virzāmies uz integrālās apziņas mema sabiedrību; Rons Millers – uz holistisku pasaules uztveri; Ēriks Fromms – uz produktīvu, mīlestības un saprāta sabiedrību; Johans Godfrīds Herders - uz patiesības, skaistuma un mīlestības sabiedrību; Konstantīns Raudive – uz universālās apziņas cilvēku sabiedrību; Pauls Jurevičs teiktu: mēs virzāmies uz cilvēku, kā mērķtiecīgu ideālo vērtību būtni; Zenta Mauriņa – uz savu spēju zinošas, iecietīgas, garīgi neatkarīgas, intelektuāli un emocionāli līdzsvarotas personības, virscilvēku; Aleksandrs Dauge – uz dvēseli, kura apzinās sevi, savus dzīves mērķus un dzīvo patiesībā, taisnībā un skaistumā, bet Satja Sai Baba – uz pasaules vienotību caur mīlestību. Šī virzība var ļaut ne tikai saprast un pieņemt dižo domātāju, pedagogu jau izteiktās, gadsimtos mērāmās ierosmes un jaunais var atklāties, pārceļot šīs ierosmes mūsdienu pasaulē. Jaunus priekšstatus sola arī jaunai paaudzei raksturīgie evolucionējušie apziņas stāvokļi. Es savā praksē esmu sastapis bērnus, kuri domā no mūsu paaudzes atšķirīgi. Piemēram, komunicējot ar viņiem, ir jāuzdod konkrēti jautājumi, - viņi nesteigsies jūs pārsteigt ar kaut ko, ja nepajautāsiet. Viņiem grūti izprast mūsu lineāri sakārtoto loģiku un drīz vien aizmirst tās gaitu, rezultātus (var būt problēmas mūsu matemātikā). Pat savas dzīves gaitas notikumi, tiem ne reti izgaist no atmiņas. Komunikācija ar viņiem, ja tā varētu teikt, ir dīvainā, jo arī viņu teiktais klausītājam visai ātri gaist. Viņiem ir pienākuma apziņa, viņi ir emocionāli jutīgi, parasti ir līksmi noskaņoti, - spēj priecāties pat par sīkumiem. Viņiem nav jautājumu par to, vai Dievs ir, viņi labi atceras iepriekšējās dzīves un savu ceļu uz planētas Zeme.

Es ceru, ka izlasot grāmatiņas, lasītājs iegūs priekšstatu par to, kāpēc nākotne pieder holistiskajām skolām; iepazīs šo skolu teorētiskās un praktiskās iezīmes; ieraudzīs tautas pedagoģijas vietu holistisko skolu vidū; sapratīs cik svarīgi attīstīt katras personības veselumu raksturojošas iezīmes; cik svarīgi saglabāt tautas veselumu, kopjot tās tradicionālo kultūru.

Pirmā grāmatiņa iepazīstinās ar turpmāk lietotiem terminiem. Tā veidota kā eseju krājums par dažiem pedagoģijā svarīgiem terminiem, tajā neatradīsiet striktus definējumus, jo bieži tie nemaz nav iespējami. Nākošajās grāmatiņās es pastāstīšu par pasaulē jau eksistējošiem holistiskās izglītības virzieniem, tendencēm praktiskiem

risinājumiem līdz nonāksim pie Latviešu mentalitātei un garam piederīgas skolas projektēšanu. Visās grāmatiņās tā vai citādi rodami centieni veidot laikmetam atbilstošu skolu – vai tās ir vēstules, sarunas Face bookā, vai publikācijas masu mēdiju, zinātniskos izdevumos, vai tās ir intervijas vai vienkārši pārdomas, tas viss ir tikai par vienu tēmu: tautas izglītība.

Priekšvārds

Būtu jāsāk ar Jaunlatviešu K. Biezbārža, K.Valdemāra, A.Kronvalda u.c. atziņām par izglītības latviskošanu. Ata Kronvalda laikmeta konteksts liek domāt, ka aicinājums pedagogiem: *strādāsim latviski* attiecināms ne tikai uz to, lai mācības skolās notiktu latviešu valodā, bet arī uz to, ka izglītības darbs veicams, sakņojoties tautā, tās mentalitātei atbilstoši. Vēlākā laikmetā virkne Latviešu tautas tradicionālās kultūras pētnieki A.Ancelāne, I.Apine, P.Birkerts, V.Celms, J.A.Jansons, E.Kokare, I.Paliepa, R.Raudupe, P.Zālīte, T.Zeiferts, J.Anspaks, G.Siliņš-Jasjukeviča, A.Krasnā, J.Rudzītis, u.c. turpinājuši atklāt tautas tradicionālajā kultūrā rodamās vispārcilvēciskās vērtības, augstas ētikas un tautas pedagoģijas elementus, uz kuru pamata varētu veidojot ilgtspējīgas izglītības holistiskas skolas modeli Latvijā.

Latvijā ne mazums pētnieku un praktiķu (A.Līdaka, I.Tunne, L.Mūrniece, M.Veide, L.Geikina, I.Čamane,) jau ir ielikuši labus pamatus iespējamai tautas pedagoģijas videi, skaidrojot to, cik svarīgi ir metodiski labi atstrādāta skolēnu vērtīborientācija. Veiktie pētījumi Latvijā līdz šim ir konstatējuši atsevišķas vērtīborientētas vides pazīmes, taču neaprunājot to, kādā veidā uz šo pazīmju pamata ir veidojams holistisks skola modelis Latvijas apstākļos.

Vērtīborientēta vide bērnam sākotnēji ir ģimene. Šajā vidē, socializācijas procesā, veidojas viņa vērtību kopa. Tās ietekmi papildina sabiedriskos multimedijos, skolas vidē un sabiedrības daudzslāņainā telpā uzņemtais. Rezultātā bērna apziņā izveidojas noteiktas vērtību prioritātes, pēc kurām vadoties, vēlāk tas organizē savu dzīvi. Kā to atklājis K.Kundziņš, J.Valbis, I.Beļickis, A.Līdaka, F.Maslovs, S.H.Švarcs, V.Bilskis u.c., personas vērtīborientācijas veidošanās process ir ļoti sarežģīts, - tā nav tikai vides iespaidu, dominējošo vērtību vienkārša pieņemšana, bet ir cieši saistīta ar indivīda iedzimtajiem fiziskiem un garīgiem dotumiem, raksturīpašībām, ir dinamiski mainīgs. Ir skaidrs, ka izveidojusies un nostiprinājusies vērtīborientācija motivē cilvēku noteiktai darbībai, nosaka viņa attiecības ar sabiedrību un dabas vidi, t.i., ietekmē viņa dzīvi visos līmeņos. Vērtīborientācija nosaka cilvēka lēmumu, uzvedības, rīcības un darbu izvē-

les prioritātes. Atsevišķu cilvēku vērtīborientācija integrējas sabiedrības vērtīborientācijā, kas savukārt nosaka to, uz kādu nākotni tā orientēta.

Jāsaka, ka arī pasaules sabiedrība atzinusi vērtībizglītību par svarīgu. Tā ANO izstrādājusi programmu *Izglītība ilgtspējīgai attīstībai*, kurā definējusi mērķus un uzdevumus turpmākai izglītības organizēšanai (OOH, 2004). Programmā īpaši akcentētas *vērtības*, uzsvērts to nozīmīgums personības pasaules uzskata veidošanā un citu uzskatu izprašanā, pieņemšanā. Cilvēka savu un tās sabiedrības vērtību sapratne, kurā viņš dzīvo, ir izglītības centrālā pamattēma ilgtspējīgas attīstības interesēs. Šī Apvienotās Nāciju Organizācijas izstrādātā programma, kā arī Riodeženeiro *Rio deklarācija par vidi un attīstību*, un *Rīcības plāns 21. gadsimtam* (Agenda 21, 1992) pieņemta pasaulei atrodies uz globāla mēroga ekoloģiskas katastrofas sliekšņa, kad cilvēka darbības rezultātā, pakāpeniski tikušas un tiek sagrautas Zemes bioloģiskās sistēmas pašregulēšanās procesi. Globalizējoties pasaules ekonomikai, tirgiem joprojām tiek attīstītas arvien jaunas zemes resursu nesaimnieciskas izmantošanas tehnoloģijas. To veicina atsevišķu ieinteresēto pušu (globālo spēlētāju) vērtību augstāk stādīšana par atbildību sabiedrības priekšā, militāri industriālā kompleksa dominance u.c. faktori. Jautājums – kāpēc? Augstākminētie ANO dokumenti liecina, ka atbilde meklējama *ētikā*. Kā to atzinuši virkne domātāju (piemēram, Rubiņš, Mišels Fuko) *ētika* plašākā apjēgmē ir cilvēka attieksme pret esību: pret savu iekšējo esību, pret pasauli un citiem cilvēkiem. Mišels Fuko pētīdams *patiesības, varas* un *patības* attiecības, atrod, ka cilvēku morālē, reālos vēsturiskos notikumos, līdz šim dominējusi *varas* kategorijā. Jau Platons *varu*, militāro disciplīnu min kā nepieciešamību ideālas valsts pārvaldīšanā. Feodālajā sabiedrībā *vara* tiek realizēta caur nodevām, rituāliem, ceremonijām, bet vēl vēlākos laikos caur ražošanu un nodokļiem. Apgaismības laikmets atbrīvoja cilvēku intelektuālo spēku zinātnes un tehnikas attīstībai. Lai gan sabiedrība tapa atvērtāka, *varas* loma nemazinājās, tieši otrādi - jaunie atklājumi un izgudrojumi to palielināja. Tehnika ļāva cilvēka fiziskam spēkam, veiklībai, izmanībai pievienot mašīnu spēku un jaudu. Tā laika notikumu vēsturiskie apraksti liek domāt, ka pēc K. Vibera skalas dominēja *varas dievu* un *mītiskās kārtības* memori. Šiem apziņas stāvokļiem raksturīgas vērtības: viltība, spēks, valdīšana un likums, noteikumi, paklausība, ieka-

rošana. Tika atklāti jauni kontinenti un reizē pakļautas verdzībai tautas, civilizācijas, tika uzsākta aktīva noplicinoša dabas resursu izmantošana. Šajā periodā skolu rašanos Eiropā stimulēja straujā industrializācija, kas pieprasīja strādniekus fabrikām un manīfaktūrām ar noteiktām zināšanām, sekmīgai darba uzdevumu pildīšanai. Kā to konstatējis H.Gudjons, šo skolu vides veidojās atbilstoši tā laika nepieciešamībai pēc darbīgiem, ražīgiem, izveicīgiem darbiniekiem, apveltītiem ar izgudrotājtalantu, kuriem, galvenokārt, bija jāiemāca rēķināt, rakstīt, lasīt un tajā nebija vietas tā laika dižāko humānistu J.A.Komenskis, Ž.Ž.Ruso, D.Didro, Dž.Loks, paustajām idejām, nebija vietas indivīda interesēm, nebija vietas izglītībai atbilstoši tā patībai.

Mūsu laikmetā turpina valdīt *rupjā vara, materiālās zemes mehāniskā vara* (A.Dauge). Un vēlāk Ē.Fromms raksta, ka šī vara pārtapusi monopolizēta tirgus varā, kura izsmalcinātā veidā manipulē ar cilvēku, pārvēršot to par tirgus preci – citu vērtīgāku, citu mazāk vērtīgu vai nekam nederīgu. Cilvēka psiholoģiskās īpatnības, kā to izanalizējis Fromms, šajos apstākļos, liek tam meklēt sevis apliecināšanos īpašumos, *varā*, prestižā un slavā. Mūsdienās grupu, tautu savstarpējā konkurence, visa priekšā īpaši *izvirza varas principu*, Kundziņš K. raksta: *varas priekšā pazūd atsevišķs cilvēks, varas interesēs indivīds var tikt upurēts. Vara samaitā cilvēku, tā atzīst vardarbību un tai visi līdzekļi, lai cik amorāli arī tie nebūtu, ir labi, ja tikai tie noved pie mērķa*, raksta mūsu P.Jurevičs *Vara pārvērš vispārcilvēciskās vērtības tās pretmetos: patiesību – melos, mieru – karā, nevardarbību - vardarbībā, labestību – ļaunumā, brālību – naidā. Šobrīd vara ir panākusi to, ka cilvēki nevis cīnās par brīvību, kā vispārcilvēcisku vērtību, bet „bēg no tās”* (Fromms). Lielākā daļa cilvēku, ieslīkstot komformismā, rīkojas standartizēti. Standartizācija neizbēgami noved pie degradācijas, neauglības, jeb Fromma *neproduktīvā cilvēka*. Būtībā šādi cilvēki ir pazaudējuši sevi, lai gan paši ir pārliecināti, ka ir brīvi un pakļaujas tikai savai gribai. Pagājušā gadsimta sākumā J.Rainis raksta: *Varas dievināšana, pamanāma visās svērās – kā saimnieciskā, tā intelektuālajā*. Inteliģences spēku viņš redzēja tikai garīgajos un ne *varas* līdzekļos. Apspriežot to, kādai ir jābūt Latvijai, J.Rainis aicināja izvēlēties ceļu pa kādu iet - pa *varas* ceļu vai miera, kultūras ceļu. Seno sabiedrību (Grieķijas, Romas), sabrukuma iemeslu J.Rainis saskata ētikā. Vienīgā *vara*, kurai būtu jāseko ir tā,

kas nāk no cilvēka individuālās patības, respektīvi, no tur apslēptās Patiesības, vēlāk māca P.Jurēvičs, E.Tolle, M.Fuko, no indivīda dabiskās dzīves, dabiskām tieksmēm un centieniem. Ārējas varas uzspiesta morāle nerada attīstību, tā degradē. Šobrīd cilvēka interešu loks ir sašaurinājies līdz baudām un izklaidēm. Labais, skaistais, patiesais ir pazaudējuši ideālā saturu – ideālais tiek nonievāts kā kaut kas vecmodīgs, laikmetam neatbilstošs, cieņā nihilistiska attieksme pret dabu, pret cilvēku, kultūru, tradīcijām. 20. gadsimts tiek raksturots kā laiks, kurā tiek izmantoti visi līdzekļi, lai „*neētisko pārveidotu par ētisko*” (I.Salīte). Materiālo vērtību dominante un mehāniskais determinisms cilvēku apziņā ir to novedusi pie dabas resursu izšķērdēšanas un morālās krīzes. Tā veicinājusi nespēju atšķirt vērtīgo no mazvērtīgā, patiesību no meliem, skaisto no neglītā, cilvēki apmaldījušies iegribās, pazaudējuši savu patieso būtību (Ē.Fromms).

Lai ar izglītības vērtīorientācijas instrumentiem ko mainītu t.i., aptvertu visus cilvēka dabas veseluma aspektus: *fizisko, sociāli-psiholoģisko un garīgo*, ir nepieciešamas nevis reformas, bet jaunas paradigmas pieņemšana izglītībā (W.Huitt). Taču pastāv zināmas bažas, ka tas tik drīz nenotiks. Patērētāju sabiedrības varas instrumenti ir tik spēcīgi, ka grūti noturēt vairākos pasaules punktos aizsāktās iniciatīvas, t.i., uz cilvēka un viņa dzīves darbības vides veseluma idejām balstītas skolas, skolas, kurās vide veidota uz *patiesības, mīlestības un taisnīguma* principiem. Viens no iemesliem varētu būt tas, ka cilvēka patiesās dabas veseluma aspekti ir saderīgi ar brīvas attīstības vidi, bet tādu realizēt ir ārkārtīgi grūti. Ir vēl trakāk: kā to vispusīgi izanalizējis Ēriks Fromms savā darbā *Bēgšana no brīvības*, lielākā daļa sabiedrības nemaz negrib brīvību, jo jūtas pietiekami droši, komfortabli un „laimīgi”, lai šodien tiektos pēc tās. Šī sabiedrības daļa ir liela un ļoti spēcīga, un tā dara visu, lai savas pozīcijas nostiprinātu. Patērētāju sabiedrība, globalizējoties ekonomikai, pieprasa konkurētspējīgu personību, kura spējīga pastāvēt pat ārpus tradicionālām valstu robežām (Human Development Report, 2012). Tā, vēl 1995. gadā tiek uzsākts Boloņas process (Bologna, 1999), kurā tiek attīstītas idejas par augstākās izglītības sistēmas starpvalstu homogenizāciju. Šādu nepieciešamību izraisa darba tirgus prasība nodrošināt pasauli ar konkurentspējīgiem, *mobilēm* darba ņēmējiem. Nesaistot šīs iniciatīvas ar vispārējās izglītības paradigmas maiņu, ir sagaidāms, ka no ekonomiski vājākām valstīm notiks spējīgāko speciālistu aizplūša-

na, kas faktiski veicinās šo zemju ekonomikas (arī kultūras) palikšanu Eiropas *otrajā plānā*. Lietojot skaistas vērtību kategorijas, no konteksta izrautas humānisma idejas, arī Latvijā dibinās globalizācijas atbalstītāju institūcijas, piemēram, IAC, LAPAS, IIC, kuras pamato un popularizē *attīstības jeb globālo izglītību*. „Attīstības/globālā izglītība” tiek identificēta ar jēdzienu „globālais pilsonis” – tātad, ko tad īsti mēs gribam uzaudzināt – pilsoni vai cilvēku? - jājautā Russo (Pycco, 1981) vārdiem.

Katrai nācijai, kultūras kopienai, personībai kā atsevišķiem un reizē savstarpēji saistītiem holoniem, jāiemācās apzināties savas vērtības un jāiemācās tās izvērtēt. Tas, kādā veidā valstis orientēsies uz ilgtspējīgu sabiedrību, ir atkarīgs no vietējām tradīcijām, kultūras īpatnībām, taču ar kopīgām mūžizglītības iezīmēm, kurās iekļauta formālā, neformālā un neoficiālā izglītība, kas orientēta uz dzīves kvalitātes palielināšanu, vērsta uz domāšanas un garīgo attīstību.

Pētījumi Latvijā un citur pasaulē uzrāda, ka jaunā paaudze ir atnākusi un tieši vai netieši prasa cieņas attieksmi pret sevi (Daniela, Surikova, Fernāte, Priedīte, Oganisjana, Andersone, 2008; Orska, 2006; Rode & Krastiņa, 2011; Engels, Aelterman, Van Petegem, Schepens, 2004; Kuurme, Carlsson, 2010; Somekh & Zeichner, 2009) Šobrīd skolās nepastāv harmonija starp skolas vides faktoriem un skolēna personīgajām cerībām skolā. Tas atklājas fiziskās vides nesakārtotībā, sociāla, psiholoģiska rakstura problēmās. Rezultātā vērojama zema skolēnu labsajūta, kas izraisa neadekvātu, agresīvu uzvedību vai izvairīšanos no kontaktiem, nespēju koncentrēties mācībām, jo neredz tām jēgu. Augsta dzīves kvalitāte skolā nozīmē ne tikai rūpes par tā garīgo, emocionālo, sociālo veselību, tai jānodrošina bērniem laimes, pašvērtības un savstarpējas rūpestības izjūtu. No holistiskā viedokļa tas nozīmē izglītošanu veselumā (Forbes & Martin, 2004; Roger & Vaughan, 1980; Clarken, 2006; Millers, 1992), kas var notikt, Rona Millera vārdiem sakot: radošā, transformējošā, sevi pārspējošā, brīvā vidē, kurā realizējas jēgpilna mācīšanās labestības, līdzjutības, mīlestības gaisotnē. Pretējā situācija, kad aktivitātes tiek uzspiestas, bērnam rada diskomfortu, izsauc pretreakciju, pretestību, kas var novest pat pie bērna iekšējo spēku sabrukuma, viņa personības izaugsmes apstāšanās, norobežošanās. Arī Latvijā veikti vairāki pētījumi dažādās vecumu grupās, līdzīgi somu un igauņu zinātniekiem, uzsver nepieciešamību veidot vides apstākļus pašapziņas at-

tīstībai, bērnu interešu apmierināšanai, pašrealizācijai (Tunne, 1997; Veide, 1998; Līdaka, 1993; Rone, 2001; Geikina, 2007; Čamane, 2008; Daniela, 2009). Skolas videi jānodrošina savstarpējas cieņas, sadarbības gaisotni, partnerattiecības, tādu vērtīborientētu vidi, ar kuru skolēns jūtas saderīgs, kurai jūtas piederīgs. Tātad augstas dzīves kvalitātes nodrošināšana skolā nenozīmē tikai, komforta un laimes sajūtas nodrošināšanu skolas kopienas locekļiem, izglītības kvalitātes uzlabošanu, bet arī to, ka tā, caur iespēju iepazīt sevi un citus daudzveidīgās attiecībās (Arima, Konare & Lindberg, 2006), nodrošina spēju uztver pasauli veselumā, iemāca domāt veselumā, palīdz atrast katram savu vietu pasaulē, nodrošinot pašrealizāciju ilgtermiņā.

Ir jāmeklē cilvēces, tautas, skolas kopienas, ģimenes kopienas un personības holonu ideālās un racionālās pasaules vērtību centrs. Ir neapstrīdams fakts, ka tautas tradicionālā kultūra, kuras saknes stiepjas no senatnes līdz mūsdienām, ir uzrādījušas savu ilgtspēju. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot to, kas šodien, mūsu laikmetā dzīvajā Latviešu tradicionālajā kultūrā rodamajā tautas pedagoģijā ir saistāms ar holistisko pedagoģiju t.i., personas izglītošanu un audzināšanu tās veseluma raksturojošās komponentēs, lai uz atrastā pamata varētu veidot latviskas izglītības skolas Latvijas nākotnei, lai mēs kā Latvju tauta pastāvētu mūžu mūžos.

PAR TAUTAS IZGLĪTOŠANU DOMĀJOT

Grāmata I

Par terminiem

Ojārs Rode

2024

Par tautas izglītošanu domājot. Daži grāmatiņās izmantotie termini

Drusti

Tautskola “99 Baltie zirgi”

Cerībā, ka kādam varētu interesēt manas pārdomas par latvju tautas izglītību nākotnē, sakārtoju tās vairākās grāmatiņās. Grāmatiņas nepretendē uz zinātniska rakstura literatūru pedagoģijā (tradicionālā zinātnes izpratnē), bet aptver dažāda rakstura, visai plašu atziņu un zināšanu spektru, kas tādā vai citādā veida ir sasniegušas mani.

Šīs grāmatiņas tapušas pateicoties vairākiem rosinājumiem kaut ko uzrakstīt par tautskolas pieredzi un pateicībā manai zinātniskā darba vadītājai gan maģistratūrā, gan doktorantūrā DU Elfrīdai Krastiņai, ar kuru diskutēts gan par izglītību, gan par vispārcilvēcisām problēmām, kuras tad arī mani mudināja pārdomām.

Grāmatiņas domātas visai raibam interesentu lokam – vecākiem, skolotājiem, studentiem, politiķiem un vienkārši tautiskuma saglabāšanas entuziastiem, taču ne tik daudz skeptiķiem, kā meklētājiem.

Nebūtu ne, turpat 30 gadus gara pieredzes tautskolā, ne studijas, ne apceres, ne centieni ko paveikt Latvijas tautskološanā, ja nebūtu manas ģimenes atbalsts, īpašs paldies pacietīgai dzīvesbiedrei, sievai Nellijai.

Grāmatiņu Saturs

I grāmata - *Daži grāmatiņās izmantotie termini*

II grāmata 1.daļa – *Krišnamurti skola. Vērtību izglītība*

II grāmata 2. daļa – *Humānā pedagoģija. Integrālā izglītība*

II grāmata 3.daļa - *Holistiskā pedagoģija.*

III grāmata – *Tautas pedagoģija*

IV grāmata – *Teorija un prakse*

V grāmata – 1. daļa - *Publikācijas zinātniskos un populārzinātniskos izdevumos no 2004. – 2011. gadam*

V grāmata – 2. daļa - *Publikācijas zinātniskos un populārzinātniskos izdevumos no 2011. – 2015. gadam*

VI grāmata 1.daļa.– *Intervijas un publikācijas populāros izdevumos no 1990. – 2007. gadam*

VI grāmata 2.daļa.– *Intervijas un publikācijas populāros izdevumos no 2007. – 2023. gadam*

VII grāmata – 1. daļa – *Apceres un ieceres no 2005. – 2011. gadam*

VII grāmata – 2. daļa – *Apceres un ieceres no 2012. – 2023. gadam*

VIII grāmata – *Vēstules Atmodu rosinot un publicētais Face Book*

IX grāmata - *Vēstules*

Šīs grāmatiņa bija iecerēta kā pirmā, bet reāli tapa kā pēdējā. Mēģinu te aprakstīt to, kā saprotu dažus terminus, kurus izmantoju visās citās savās grāmatiņās “Par tautas izglītību domājot”. Vietām var likties, ka skaidrojumos un apcerēs, ne savas domas aprakstu. Tas tāpēc, ka daži “manas domas” ir jau izteikuši skaidri un skaisti – kāpēc gan būtu vēl ko tām piebilst vai pūlēties atrast tām citus vārdus. Būtu gandarīts un priecīgs, ja arī jūs atradīsiet te “savas domas”. Pat tad, ja grāmatiņas nerasniegs plašāku lasītāju loku, man pašam ir gandarījums par darbu, sapņiem, cerībām, centieniem un ar paveikto. Līdzīgi Pasaules apceļotājiem, es savu “ceļojumu” pa Pasaules gaišāko prātu grāmatu plauktu veicu ar apbrīnu un reizē prieku par cilvēka vienreizējiem domu lidojumiem. Lai Gaismojas Cilvēku sirdis un prāti!

Saturs

Vārds – abstrakcija?	23
Mēs saziņai izmantojam valodu. Cik precīzi mēs nododam viens otram informāciju un saprotam viens otru? - vai runājam "vienā valodā"? Līdz šim esmu bijis vienisprātis ar tiem, kuri ir pārliecināti, ka valoda nespēj aprakstīt patiesību.	
Apziņa	26
Kaut kā sanācis, ka apceres par terminiem uzsākam ar ļoti būtisku terminu. Ar kaut ko tādu, bez kura, pēc būtības, diezin vai mēs vispār būtu. Mēs, kā jau teikts, nemeklēsim tā definīciju vārdnīcā, jo diezin vai vispār ir iespējams ko definēt.	
Apziņas diferencētība	31
Tāpat vienprātība ir tajā, ka apziņas, prāta, domas eksistence nav atkarīga no cilvēka fiziskā auguma eksistences – tās vienkārši ir. Šie fenomenī neapķļaujas skaidrošanai, jo tad būtu jāspēj aptvert VISU, KAS IR jeb Esamību un tad jābūt ir Dievam.	
Atmiņa	35
- tā ir mentāla spēja, tik pat noteikta kā prāts, kura ieraksta visu, kas nokļūst uz tās caur piecām sajūtām.. Atmiņa ir ne tikai piezīmju grāmatiņa, tā viemlaicīgi ir auglīga augsne; un viss kas tajā tika ievietots tiek nepārtraukti apcerēts;	
Cilvēks, cilvēka būtība	35
Cilvēka mērķis – personīga evolūcija, pašattīstīšanās, augšana Cilvēks ir būtne, kas realizē savu būtību paša radītos objektos un caur tiem...	
Disciplīna	37
Nenoliedzami, ka <i>disciplīnai</i> jābūt tikai tad, kad jūs baidāties no kaut kā, kad jūs pretojaties kaut kam, jo jums jākontrolē, jāsaturs sevi kopā. Jūs to darāt no pats no savas gribas, vai arī jūsu vārdā to dara sabiedrība – sabiedrība ko veido vecāki, skolotāji, tradīcijas, jūsus svētās grāmatas.	
Domās. Domāšanas veidi	38
Doma pieņem to formu... ar šīs forma starpniecību tā ir spējīga eksistēt ... Eksistē bezskaņas saite starp vien cilvēka domformas atspoguļojumu otrā cilvēka prāta... līdzīgais piesaista līdzīgo...	
Dzīve. Dzīves uzdevums. Dzīve jēga	45

Par tautas izglītošanu domājot. Daži grāmatīnās izmantotie termini

Dzīve ir milzīgs noslēpums, kas katram pašam ir jāatklāj.

Katrs cilvēks ir loceklis šajā organizācijā (pasaule, sabiedrība). Katram loceklim, atbilstoši viņa struktūrai, ir uzlikts kāds noteikts pienākums,

Dzīvesziņa 60

Tās sniedzu, lai pamatotu savu agrāk izteikto viedokli par *dzīvesziņas* nemainību (tā nav definējama vēsturiskā materiālisma vai darvinistiem raksturīgo spriedumu ietvaros) – tā ir no Dieva dota (es tam ticu - neprasu tam pierādījumus). Ja gribam ko mainīgu, tad jārunā par *identitāti*.

Evolūcija 63

Vispirms par *evolūciju*. Ir pieņemts ar šo vārdu apzīmēt tos mūsu “zinātniskos” priekšstatus par notikumu, attiecību, lietu attīstību tām progresējot arvien pilnīgākās formās.

Gars 65

... gars ir apziņā esošs spēks, kas nav definējams, bet vienīgi izjūtams pārdzīvojumā un radīšanā. Gars ir visa cilvēka pamatbūtība, un saprast garu nozīmē saprast to, kas mēs esam....

Garīgums 66

Gudrā garīguma cilvēka augstākais gods ir tīra sirdsapziņa, lielākā manta – spēja atteikties citu labā un ievērojamākais amats – palīdzības sniegšana savam tuvākajam.

Gudrība 66

Iepazīstot sevi, jūs sākat uzzināt, kas ir dievs, kas ir patiesība un kas ir patiesais mūžīgais stāvoklis.... Sevis iepazīšana ir *gudrības* sākums.

Holisms, holoni 67

Latviski tas skanētu – veseluma filozofija, ar to saprotot apceri par Gespera *visu kas ir*. Nostiprināsim šo teicienu, ietverot tajā arī to, *kas ir bijis un kas vēl tikai būs*.

Intelekti. Inteliģence 79

Intelekti – zināšanas, kuras iegūtas caur vārdiem un formu;

Ilgtspējība, ilgtspējīga sabiedrība, izglītība 80

...kurā tika definēta ilgtspējīga attīstība – sekmēt līdzsvaru starp cilvēkiem, cilvēkiem un dabu. Ilgtspējīgas attīstības izpratnē ietverta līdzsvarota, harmoniskas attiecības starp trim aspektiem: ekoloģisko, sociālo un ekonomisko.

Izglītība 82

Lūk ko *izglītības* sakarā saka J.Krišnamurti: *Izglītībai* jādod jums brīvība - pilnīga brīvība, lai augtu un radītu atšķirīgu sabiedrību, jaunu pasauli... Jūs tiekat mācīts, lai iekļautos sabiedrībā, taču tā nav izglītība,

Jaunrade 84

Jaunrades stāvoklī tiek noskaidrota patiesība, lai jūtos nepaliktu nevienas vietiņas, ko piesārņo vecais. Tad jūsu prāts ir svaigs, bezvainīgs un tad spējīgs uz pārsteidzošu jaunradi.

Kalpošana 87

pēdējo izvīrēja *kalpošanas* principu. To pamatoja kā nepieciešamu iepriekš minēto principu realizēšanai. Ļoti īsi to raksturo pedagogs H: Kalpošanas

principa realizācija nozīmē *kalpot patiesu zināšanu apguvei, pasaules izpratnei ar tās pretmetiem; uzņemties izvēles brīvības nastu; saglabāt neatkarīgu savu domu.*

- Klātesamība** 87
Esi iekšā. Klātesamība, kā kaut kam ārējam esot klāt vai esot klāt kaut kam ārējam, kaut kam ārpus tevis, kaut kam kas stāv "malā" bet esi tam blakus. Vienkārši blakus pat neuztverot šo blakus esošo, tas ir esmu pasīvā stāvoklī pret kaut ko, kas ir klāt jeb blakus. Tā ir vien pozīcija.
- KlātEsamība. Transcendentālā psiholoģija** 92
Man nesen bija saruna ar paša vēlētu politiķi un konstatēju, ka tas ko saku, pat it kā ļoti piezemētā veidā, tam ir misticisms, tumsonība. Domāju, ka kaitina tas, ka kaut kur dziļi šie cilvēki nojauš, ka kaut kas kardināli mainīsies.
- Apziņa stāvoklis un spējas** 93
Jāsāk būtu ar dažiem vārdiem par un tās saistību ar spējam.
- Klātesamība un Apziņa** 95
Uzsāksim sarunu par Klātesamību. Klātesamība nenoliedzami ir saistīta ar Apziņu. Kā jau minēju, tuvojoties trešajam Apziņas līmenim, daudzas lietas vairs nav jāizrunā, jo tās realizējas neapspriežami - it kā pašas par sevi dzīvi dzīvojot.
- Klātesamība un Laiks** 96
Vai esat kādreiz gājuši pa ceļu ar domu: redzu priekša nākotni, lūk te tūlīt es būšu, bet pēc tam tur un atkal tur. Pagātne paliek aiz muguras, ja nepagriežu galvu, tā ātri gaist un jāpieliek pūles, lai tajā kaut uz mirkli atgrieztos.
- Klātesamība ģimenē** 97
Kā "klātesamību" panākt? Varat internetā atrast tam pietiekami daudz apliecinājumus. Zinātnēs par to runā kā fiziķi (mikropasaules pētniekiem grūti pētījumos izslēgt savu "klātesamības" efektu), gan IT izklaides programmētāji
...
- Klātesamības pretmets – promesošs** 98
Ar "klātesamības" jēdzienu ir saistīts jēdziens "promesošs". No holistiska skatpunkta raugoties, ar "klātesamību" var saprast subjekta transcendentālu klātbūtni Esībai (VISAM, KAS IR).
- Klātesamība, vārds, Patiesība** 100
Jo tālāk jo trakāk. Vēlos pateikt, ka šīs jautājums par "klātesamību" pedagoģijā ļoti svarīgs ne tikai Ojāram, - gan no Latvijas uz Rietumiem, gan uz Austrumiem par to nopietni domā un publicējas.
- Klātesamība un tautskola** 101
Tagad no attālāka laika skatoties, mēs redzam, ka pašiem nemaz nenojaušot, tautskola ir dzīvojusi *KlātEsamībā* pat pirms tās dibināšanās. Apjaušma par to nāca viņņveidīgi, nāca ar Jaunā laikmeta apziņas bērnu pakāpenisku parādīšanos
- No augšas uz apakšu un no apakšas uz augšu** 102
Ir nepieciešams neliels skaidrojums tam, ko nozīmē organizēt mācību procesu no "augšas uz apakšu" un otrādi – "no apakšas uz augšu" vai no "zīmes" uz "apzīmējamo".

- Vai jauna psiholoģija?** 105
Pašreiz to esam nosliekušies dēvēt vai nu par *transcendentālo psiholoģiju* vai *bramanisko*. Šobrīd lietosim pirmo nosaukumu, jo pasaulē tas jau ir pazīstams.
- Lietu un notikumu savstarpējā transcendentālā saistība** 105
Lietas un notikumi pasaulē ir tik cieši saistīti, ka normāli to aptvert nav iespējams, - var tikai apzināties, ka tas tā ir un priecāties par šo brīnumaino iespēju dzīvot šeit un tagad.
- Realitāte** 107
Ne reti nākas dzirdēt, ka mūsu dzīve nav realitāte. Cilvēkiem patīk spēlēties ar vārdiem, kuru saturu, bieži vien pat īsti neaptver. Jā, esam kaut ko tādu dzirdējuši arī no dižiem skolotājiem, tikai atšķirība tā, ka viņi zina, par ko runā. "Nerealitāte" tiktāl, cik esam "promesoši" un tā kā lielākā daļa ļaužu ir "promesamība", var teikt, ka cilvēki dzīvo nerealitātē.
- Atmiņa** 108
Literatūrā cilvēki mīl teikt, ka vieta, kur *Lielais plāns* rodams, ir zemapziņa (bezapziņā, kolektīva bezapziņa, virsapziņa). Varbūt, ka tā to var arī darīt. Cik tas pamatoti, cik nē, mēģināsim tikt skaidrībā pēc tam, kad *Klātesamība* būsīm papētījuši,
- Dabīga dzīve** 111
Brīžam lietoju terminu "dabīga dzīve". "Dabīgas dzīves" dzīvošana neko citu nenozīmē, kā saskanīgu iekļaušanos norisēs un attiecībās mūsu dzīves vidē, t.i., neapzināta (īpaši nefokusējoties) iekļaušanās VISĀ, KAS IR Lielā plāna attīšanās procesā.
- Dažas metodes klātesamības iedibināšanai** 113
- 1. Dzīvošana tautas tradīcijā jeb atbilstoši tās dzīvesziņai** 113
Savas dzīves jēgas meklējumos, sava plāna meklējumos var palīdzēt, piemēram, tautas tradīciju piekopšana.
- 2. Tautas pedagoģija** 114
Mani reiz interesēja vai tautas pedagoģija, kāda tā atrodama mūsu tautas tradicionālajā kultūrā, vēl ir dzīva.
- 3. Pieslēgšanās citu indivīdu vai kopienu "atmiņas laukam"** 116
Bija runa par iespēju pieslēgties kāda cita indivīda "atmiņas laukam".
- Dzīve** 117
Pamazām mēs sākam saprast, ka katrs no mums dzīvo "savu" dzīvi. Citi to nodzīvo pakļautu savu iegribu varai, citi komforta vai baudu varai; vienus spēj sajūsmot tikai biezs naudas maks, citus - jūras viļņu šalkoņa utt..
- Klusums** 119
Zenta Mauriņa – klusums
• Klusums kopo izkaisītos spēkus, atver ceļu uz sirds kodolu.
• Klusums: būt sev pašam, būt vienotam ar dievišķiem spēkiem mūsos;
- Konkurence – sacensība** 122
sevišķu uzmanību sacensību gara attīstīšanai, neņemot vērā, ka egoistiskā sacensšanās iznīcina tuvāku mīlestību. Jau mazus bērnus skubina rūpēties,

lai tie visur gūtu pirmās vietas – gan skolas uzdevumus veicot, gan arī piedaloties sacīkstēs un sporta sacensībās.

Kopiena 123

Dzīvodams un strādādams laukos, esmu atskārtis, ka skola un pagasts ir veselums, kam raksturīga konkrēta kultūrvēsturiska dzīves telpa.

Labklājība skolā 132

Saskaņā ar Engels u.c. labklājība var tikt raksturota sekojoši: "Labklājības skolā saprotama, kā pozitīva emocionālā dzīve, kas ir harmonija starp summā ietvertiem, īpašiem vides faktoriem no vienas puses un personīgajām vajadzībām un skolēnu cerībām no otras puses."

Lai me 139

laime pastāv tikai tad, kad cilvēka patība un tās prasības ir noliktas malā. Cilvēka daba pašos pamatos ir laime.

Liktenis 139

Te varētu runāt arī par varnām... Liktenis ir tas, ar ko cilvēks piedzimst un ko nosaka tā rīcības dzīvē uz zemes.

Mācīšana, mācīšanās (skat. Kopiena) 140

No Geidža: *Izvirzīt priekšplānā to, ko skolēni jau zina*. Ko mēs zinām par to ko bērns "zina" vai nezina? Pirmkārt, jānododas jau augstāk minētiem vērojumiem. Otrkārt, jāpaļaujas uz savu attīstīto intuīciju. Treškārt...

Motivācija 145

Motivācija – motīvu kopums, kas rosina un pamato skolēna darbību, rīcību, uzvedību, attieksmes; vajadzības, intereses u.c., kas ir pamatā cilvēka darbībai, rīcībai, uzvedībai, attieksmēm.

Neitrālais vērotājs 147

Ir neitrāls vērotājs. Tā ir no cilvēka neatkarīga būtne, bet ir ar to cieši saistīta un regulē informācijas plūsmu no visiem avotiem. Šī būtne darbojas kā „iekrāsotājs”.

Pašaktualizācija, pašrealizēšanās 147

Maslova cilvēka psiholoģijas koncepcijā izejas punkts ir cilvēka veselums, kam raksturīga *patība*, noteiktas vajadzības un vēlme tās aktualizēt, apmierināt.

Pašizziņa 150

pašizziņa ir viens no galvenajiem nosacījumiem ceļā uz pašuzlabošanu; Pašizziņa un pašuzlabošanās lielākai daļai cilvēku ir grūta lieta – ir vajadzīga liela vīrišķība un pacietīgs darbs.

Patiesība 151

Vai *Patiesība* ir katrā no mums? Patiesība tādā ziņā, ka cilvēkā kā Dieva iecerētā paternā ir vis nepieciešamais, lai tas spētu apzināties savu izcelsmi un dievišķo rakstu, kura ieausta dvēselē.

Patība 153

Patība – tas ir cilvēka aktivitātes avots. Šis avots ir apzinātai un mērķtiecīgai cilvēka darbībai. Tas nav saistīts ar refleksīvo domāšanu.

Pedagoģija 154

Pedagoģijas būtība un tās galvenais mērķis ir veicināt evolūciju, atklājot un maksimāli paplašinot katra bērna potenciālās iespējas.

- Piederība, saderība** 155
Tautas tradicionālās kultūras holonā rodamā vērtīborientēta dzīvesdarbības vide raksturojama kā saderīga, saskanīga ar tās indivīdiem.
- Prāts** 157
Prāts taču grib zināt, izdibināt, jo tas ir zinātkārs, bet nepareiza izglītība šo zinātkāri sagrauj.
- Sadarbība** 165
Sadarboties nozīmē darīt kaut ko kopīgi: kopīgi būvēt, kopīgi just, būt ar savietojamiem uzskatiem, lai varētu brīvi strādāt kopā...Saprāts – tas ir cilvēka instruments praktisku uzdevumu risināšanai, lietojams lai aptvertu visus lietās aspektu, zināšanas, kuras nepieciešamas lai ar tām darbotos.
- Skola** 166
Skola ir sociālas institūts. Skola ir sabiedriskās dzīves forma, kurā sakoncentrētas visa veida darbība, kas ļauj bērnam visefektīvāk un pilnīgāk apgūt cilvēces mantojumu un izmantot savas spējas sabiedriskiem mērķiem
- Skolotājs** 170
Skolotājs skolā kopienas (sabiedriskās kopas) loceklis ir tāpēc, lai izvēlētos tādus iedarbības veidus uz bērnu, kas palīdzēs bērnam adekvāti reaģēt uz tām
- Subjektivitāte** 171
Te, vēlamies vai nē, nonākam pie nepieciešamības vienoties par “subjektivitātes” jēdzienu, jo ne reti tos dažus transcendencei pieslēgušos īpatņus, lamā par subjektīvistiem, jo viņu paustais parasti nesakrīt ar “sabiedrisko” vai pat “zinātnisko” viedokli
- Ticība** 171
Ticība un saprāts savstarpēji saistīti... Ticību jāuzlūko, kā cilvēka pamata nosacījumu, ka viņa taksturīgu iezīmi, kura
- Uzmanība** 172
Uzmanība rodas tad, kad patiesi interesējaties par kaut ko , jo tad jums ļoti gribas uzzināt visu par šo priekšmetu ...
- Valoda** 172
Dažas domas par valodu pēc A.Rupaiņa Arheolingvistikas izstudēšanas... Ir pieņemts uzskatīt (ar visiem pierādījumiem), ka valoda radusies cilvēka evolūcijas procesā, te uz Zemes.
- Vērtēšana** 174
Objektīvs, subjektīvs vērtējums. Mēs kvantitatīvi nosakām skolēna sasniegumus... Tas var notikt salīdzinot zināšanas, prasmes ar noteiktiem kritērijiem katrā jomā, pēc kaut kādiem noteiktiem paraugiem.
- Vērtības, vispārcilvēciskās vērtības, vērtībizglītība** 175
Kad var runāt par vispārcilvēcisko? Iespējami vairāki viedokļi – vispārcilvēciskais ir kas tāds, par ko var runāt tikai kā piederīgu kādai sabiedrības grupai – šķīrai
- Vara** 177

Mūsu laikmetā *rupjā vara, materiālās zemes mehāniskā vara* (Dauge, 1926) pārtapusi monopolizēta tirgus varā

Veselums

179

Jāmeklē Visā Veselumū un to, kā Veselums izpaužas mūsos, mūsu bērnos, mūsu dzīvē, mūsu attiecībās ar Pasauli. Veselumā ir rodama Mīlestība, Patiesība un otrādi – caur Mīlestību Patiesībā rodams Veselums.

Literatūra

181

Vārds – abstrakcija?

Kāpēc sāku ar terminoloģiju? Reiz kāds Latvijas Saeimas Izglītības komisijas loceklis uzaicināja mani uz sarunām par izglītību, par skolu. Biju priecīgs, jo sadomājos, ka beidzot kāds vēlas ko dzirdēt par alternatīvām metodēm, skolām. Kad divas stundas biju norunājis, ļāvu runāt viņam. Viņš slavēja iniciatīvas manā tautskolā, bet turpinot viņu klausoties, es sapratu, ka viņš neko nav sapratis no manis stāstītā jeb, pareizāk sakot, sapratis manis lietotos terminos pragmatisku saturu, to kā tie tiek definēti vārdnīcās, saprasti zinātnē (viņš, starp citu, bija zinātņu doktors un strādāja LU pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē).

Mēs saziņai izmantojam valodu. Cik precīzi mēs nododam viens otram informāciju un saprotam viens otru? - vai runājam “vienā valodā”? Līdz šim esmu bijis vienisprātis ar tiem, kuri ir pārliecināti, ka valoda nespēj aprakstīt patiesību. Tie, kuru studējuši pedagoģiju, “obligātajā literatūrā” noteikti ir lasījuši Maslovu. Tā šobrīd ir nepārspēta personība vēl jo vairāk tad, kad viņa sarakstīto neaplūko tikai caur “pragmatiku” brillēm. Viņš saka: ka vārdos nav aprakstāma Esamība. Valoda, raksta Maslovs (Masлов, 1997), nav adekvāta, un nevaram ar to aprakstīt realitāti, t.i., aiz jebkuras abstrakcijas paliek liela daļa patiesības. Abstrakcija neatstāj vietu konkrētajam, dzīviem pārdzīvojumam, īpaši subjektīvajās norisēs. Viņaprāt, abstraktā domāšana ir maksimāli vienkāršota pasaules izziņas forma. To mēs novērojam ikdienā, kad runājam vienā valodā, bet katrs saprot ko savu, ne reti pilnīgi atšķirīgu.

Man reiz viens bērniņš skoliņā teica: *zini, es vēl nevaru iesvētīt, jo pilnībā nepārvaldu seno valodu, kuru pašreiz mācos*. Tas bija nopietni, - viņam savi skolotāji un toreiz bija vēl gadi trīs jāmācās. Tātad valodai vēl ir kaut kāda transcendentāla nozīme un, ja valodu

labi nepārvaldi, tad nevari veikt nopietnus darbus. Te valodas zināšana nenozīmē tikai spēju ko pārtulkot no vienas valodas otrajā. Tātad viss nav tik viennozīmīgi. Acīmredzot, arī valoda (ir tādas valodas) spēj aprakstīt Patiesību, ja tikai tā, pirmkārt, satur vārdus, kuri sevī ietver lietu būtību jeb pašas lietas un, otrkārt, ne mazsvarīgs ir runātājs vai klausītājs: viņiem jābūt ar spēju, vārdus klausoties (izrunājot), uztvert šīs lietas, pašas par sevi (ne tikai fonētisko skanējumu). Piemēram, ja mēs pēkšņi ieraugam kādu lietu, kura līdz šim valodā nav aprakstīta, tad “transcendentālā KlātEsamība” tai ļauj to ietvert zīmēs, pārvērst skaņās jeb “iedot” vārdu. Cits, kurš šo konkrēto lietu nav redzējis, bet nu dzirdot “vārdu”, spēj saprast par ko ir runa, atpazīst lietu, to neredzējis, - vārda dzirdēšana izsauc transcendentālu klātesamību. Tādā dziļākā apjēgsmē mēs nonākam pie sapratnes, ka valoda var būt pat kā radīšanas instruments. Pateicoties minētajam bērnam, mēs esam sākuši veidot senvārdu vārdnīcu, - latviešu valodā senie vārdi, kuri var izsaukt transcendentālu KlātEsamību apzīmējamam, ir saglabājušies ļoti daudz, var pat teikt, ka, lai gan to neapziņāmies, runājam valodā, kurā vārdi atbilst lietu būtībai (protams, ne visi). Mums ir potenciāli vieglāk, salīdzinot ar citām tautām, tikt pie “Patiesības”, - ir tikai jāgrib.

Ja ar valodu viss ir kārtībā, tad jautājums par subjekta un objekta apziņas stāvokļu attiecībām (“subjekts” te domāta persona, kura uztver to, ko pauž “objekts” – arī persona), kā arī no abu pušu spējas būt KlātEsamībā (par to, ko tas nozīmē, jālasa esejā “KlātEsamība”). Ja tie atrodas vienā apziņas laukā (jebkuram apziņas stāvoklim), tad domstarpībām nevajadzētu būt – tie labi sapratīsies pat tad, ja būs tālu no Patiesībām (zinātniskie memi, varas memi, holistiskie utt. respektīvi atrodoties vienā un tajā pašā vai tuvu stāvošos apziņas stāvokļos). Augstākiem apziņas stāvokļiem (holistiskiem) subjekts ar objektu saslēdzas transcendencē un vienādi spēj uztvert, atspoguļot tās lietas būtību, par kuru abi runā vai domā. Te vārdi, valoda kalpo par sapratnes tiltu vai katalizatoru tam, par ko abi vēlas apspriesties, kam pieslēgties. Apkārtējiem jeb objektiem – personām ar zemāku apziņas stāvokli, runājot pat “senvalodā”, vārdi būs abstrakcijas, var teikt: tikai fonētisks skaņu virknējums (jo zemāks apziņas stāvoklis, jo lielāka abstrakcija), šīs būtnes atbilstoši savam līmenim sāks dzirdēto interpretēt, analizēt, kritizēt; viņas prasīs katra termina skaidrojumu, definīciju, prasīs vārdnīcu, kurā tas skaidrots, neaptverot, ka tas ne-

atklās patiesību, t.i., tikai palīdzēs saprasties “savas klases” līmenī. Viņu augstākais sasniegums būs viedoklis. Ticams, ka “senvalodas” rodas arī mūsdienās, t.i., man ir tāda pārlicība, ka vienalga kāda ir valoda: termini, kategorijas, kas izskan transcendencē, būs adekvāti aprakstāmai parādībai (patiesība). Jaunai lietai, parādībai sākotnēji iedotais vārds nenes lietas transcendentālo būtību, bet vārdu lietojot arī augstākos apziņas stāvokļos tas no skaņu virknējuma varētu pārvērsties lietas būtības izsaucošā. Bez tam nevar izslēgt to, ka jaunais vārds ir atnācis “no augšas”, - tas cilvēkiem ir iedots. Kaut kā jau savā starpā ir jāsadarbojas visiem apziņas stāvokļiem, taču visveiksmīgākā sadarbība, kā jau teikts, sagaidāma starp tuviem apziņas stāvokļiem. Tāpēc jau jāmeklē “savējie”, lai ko jēdzīgu izspriestu, atklātu, sadarbotos. “Savējie” te nozīmē cilvēkus ar to pašu apziņas stāvokli kā pašam. Un, kā jau teikts, nav pat nozīmes tam, kādā valodā lasām vai no kādas valodas ir tulkojums. Dižgaru rakstītās grāmatas tulkojums ir tik pat transcendentāli spēcīgs, cik oriģināls. Vārds ko pasaka (pateicis), piemēram, Dižs skolotājs ir dziļi semantiski atšķirīgs no tā paša vārda (kurš fonētiski skan tāpat), kas dzirdēts tirgus placī, lasīts tūrisma ceļvedī. Skolotāja izteiktā vārda transcendentālā vienotība ar Patiesību ir reālas gaismas avots, kas vienmēr apgaismo visus klātesošos. Interesanti, ka arī mūsu Dainas ir vienotas ar nopiedumu transcendencē, - arī tās staro gaismu. Jāiemācās tikai mērīt (saskatīt). Pat iesācējs šajā jomā ar samērā vienkāršiem paņēmieniem var konstatēt, ka, piemēram, kāda cilvēka izteiktais vai uzrakstītais vārds, vai uzzīmēta bilde (zīme), ir cieši saistīta ar autoru kā personību un arī ar ideju (apzīmējamo), kura tikusi atklāta. Mēs pat pēc atsevišķu vārdu saraksta varētu pateikt, kurš tiem ir bijis autors. Tikai pie viena ļoti svarīga nosacījuma, ka vārds ir pārrakstīts vai bilde ir pārzīmēta (fotografēta, kopēta) no autora darba. Vārdi var būt vieni un tie paši, bet autoru atradīsim katram citu. Un ne tikai, - KlātEsamība ļauj atklāt arī tās lietas būtību, kura apzīmēta ar doto vārdu (zīmi). Bez tam, katram autoram lietas "attēls" var būt skaidrāks vai mazāk skaidrs, dažam varam redzēt tikai virspusi, citam neaptveramu dziļumu, bet citam ko tādu, no kā ir vēlme strauji attālināties, neturēt savā tuvumā, savā plaukstā, savā plauktā. Jā un vēl noteikti būs ļoti daudz vispār nekādi netverami, - tikai tāds pelēks fons, teiktais saprotams ar pragmatisko prātu. Šīs personas atrodas ne “frontes” vienā pusē un ne arī otrajā pusē. Varat mēģināt eksperimentēt, jo, ja jau jums ir

interese par ko te runāju, tad jūsu apziņas stāvoklis var būt gatavs kam tādām. Piemēram, paņemiet un izrakstiet kādu vārdu no tikko atšķirtas vārdnīcas un "KlātEsamībā" (pieslēdzot sajūtas) salīdziniet to ar to pašu vārdu no mūsu Dainām – vienkārši izrakstiet to no kādas četrindītes. Viens pelēki neitrāls otrs – pilns gaismas. Līdzīgi varat eksperimentēt ar Dižgaru teikto. Ja pārrakstiet kaut vai tulkojumu - atklāsies vismaz jūtamas atšķirības. Te jāatgriežas pie aicinājuma: pārlasīt dižgaru darbus "KlātEsamībā"! KlātEsamība ļauj atklāt arī "viltus skolotājus" – nebūs gaismas ne tajā ko tie saka, ne raksta, ne dara, pat tad, kad lietoti skaisti vārdi, "viltus" nekad nav labs, tas drīzāk saistāms ar aukstumu, tumsu, ar kaut kādu disharmoniju, kaut ko pilnīgi pretēju gaismai. Protams, ka nevarat tagad iet un visiem stāstīt kurš ir kurš, bet vismaz pašam būs skaidrība par to, kāpēc man šī grāmata nelasās, kāpēc man iesāpas rokas, kad paņemu šo žurnālu vai pat metas nelaba dūša – nespiežat sevi, atejat. Un otrādi, - piepildiet savus grāmatu plauktus ar gaismu starojošām grāmatām, bet pie sienas vai uz rakstāmgalda noliekat kāda dižgara gaismu starojošu bildi (tas nenozīmēs bildes pielūgšanu, kā tas dažam var likties, bet transcendentāla kontakta dēļ ar Skolotāju). Starp citu, KlātEsamība ļauj konstatēt vai ēdiens, dzēriens, kuru baudāt ir ar jums saderīgs; vai zāles, kuras lietojat ir jums piemērotas utt. Es reiz lasīju par bulgāru gaišreģi Vangu, - droši vien esiet dzirdējuši par tādu, viņa, neredzīga būdama (bija redzīgāka par redzīgākiem), prata palīdzēt dažādām kaitēm sasirgušajiem. Pētniekus pārsteidz tas, ka viņa, ar vienādu kaiti slimojošiem, ne reti ieteica lietot pilnīgi atšķirīgas zāļiņas, - katram individuāli pļāvās piemeklējot.

Tātad izskatās, ka termini nav strikti definējami, tie kļūs arvien vairāk atvērti subjektivitātei – zināšanas pakāpeniski arvien ciešāk saistīsies ar subjektīvām izjūtām.

Par vārdu došanu, jaunu terminu radīšanu un valodu runājot, kā jau ieminējos, ka ne viss ir cilvēku ziņā, - daudz kas tiek iedots, deleģēts "no augšas" – vārds atnāk tāds, kādam tam ir jābūt, jo pretēji Visumā rastos haoss. Taču vai šādu domu pieļauj mūsu visparastākā cilvēciskā augstprātība? Bet tā nu tas ir!

Apziņa

Kaut kā sanācis, ka apceres par terminiem uzsākam ar ļoti būtisku terminu. Ar kaut ko tādu, bez kura, pēc būtības, diezin vai mēs vispār būtu. Mēs, kā jau teikts, nemeklēsim tā definīciju vārdnīcā, jo diezin vai vispār ir iespējams ko definēt. Lūkosim ko paši varam izspriest talkā ņemot dižgaru spriedumus, pat zināšanas.

Te daži spriedumi:

Apziņas prāts sevi atklāj tikai nomodā. Tas gūļ, kad sevi izpauž zemapziņa. Tas ir domājošs, spriedošs saprāts un zemapziņas vārtu sargs. Lai pareizi trenētu zemapziņu, jums nepieciešams vingrināt apziņu radošumam un domāšanas produktivitātei...

Zemapziņu var tā trenēt, ka tā atceras visu, kas noticis, apziņā pārdzīvots. Ja zemapziņas prāts netiek trenēts tas viegli aizmirst, tam nav pietiekams atcerēšanās spēks. Atmiņa ir atcerēšanās spēks. Ar atmiņas starpniecību saglabājas individualitātes eksistences individualitāte...

Patiesībā ir tikai viens prāts – virsapziņa. Kad tas lokalizējas zemākā prātā un mugurkaula zemākajā daļā, iekšās, tad tas atklājas, kā zemapziņa. Kad tas nokļūst nervos, muskuļos un sajūtās, to sauc par apziņu...

Visas prāta daļas savstarpēji sadarbojas. Kāda no tām var dominēt. Kad dominē virsapziņa, cilvēks kļūst mierīgs, svētīlaimīgs un intuitīvs - Jogananda.

Apziņa - apzinātā un neapzinātā vienība – Rubinšteins (Рубинштейн, 2012).

Apziņa, kas piesātinājusi visu realitāti ir eksistences pirmējais avots un radošais princips. Ar šādas apziņas atvēršanās palīdzību ir iespējams harmonizēt visas attiecības - D.Meks (Aiz Ego robežām).

Apziņa, kā emerdzetiska (iznirstoša) smadzeņu īpašība. Smadzenes pakāpeniski (ķēdes reakcija) iegūst spēju kontrolēt neironu procesus, pakļaujot tos psihiskai darbībai un uzvedībai. Apziņu saista ar smadzeņu šūnu skaita augšanu, to diferenciaciju un tamīdzīgi – fizioloģiskas dabas procesiem - T.Marjutina (Марютина, 2002).

Vikipēdijā kāds ir ierakstījis: Apziņa ir psihisko parādību komplekss, kas atspoguļo šī brīža uztvertās ārējās pasaules un iekšējo

stāvokļu norises. Apziņa satur aktuālo informāciju, ar ko cilvēks dotajā mirklī nodarbojas.

Apziņu ne reti jauc ar prātu, apzināšanos vai sapratni. Lasot tulkotus garīgu skolotāju tekstus, ir jāpaļaujas uz tulkotāju un jācer, ka tam ir laba valodas izjūta. Ne reti tomēr iznāk vilties, – dažkārt pat izskatās, ka teksts ielikts *Gogles* tulkotājā un tikai šo to labskanīgu-mam piefrizējot. Nu, piemēram, tulkojot tekstos vārdus *gars, dvēsele, patība, prāts, apziņa* un tamlīdzīgi. Reiz retrītā pie budista Ulda Baloža Drustos mēs diskutējām par apziņu un prātu – vai tad prāts nav tas, kas ļauj apzināties sevi? Tāpēc vien prātu varētu jaukt ar apziņu. Abots Geše Džangčups Čodens no Gaden Šartse klostera (gr. Kosmoloģija un apziņa, 42.lpp.) saka, ka *“budisti uzskata, ka Visums gluži vienkārši ir viens veselums, kas veidots no apziņas un matērijas ķieģelišiem, apziņai spēlējot daudz nozīmīgāku lomu nekā matērijai cilvēces kopīgā mērķa – laimes sasniegšanā”*. Tātad izskatās ka apziņai nav nepieciešama matērijas klātbūtne, t.i. smadzenes (te atkal zināma neskaidrība – vai pie matērijas mēs pieskaitām arī tos fenomenus, kuri veidoti citu dimensiju plānos – garu, eņģeļu, dievu un tamlīdzīgi; vai arī tikai tos fenomenus, kurus mēs esam raduši “svērt un mērīt”?). Abots tālāk saka: *“Apziņa pati spēj sevi uzturēt bez matērijas palīdzības”* (tur pat 49.lpp.). Šī abota atziņa sakrīt ar kvantu fiziķu pieņēmumu (Brūss Grejsons, Dr.M. tur pat 80.lpp.). Tas nozīmē, ka apziņai nav vajadzības pēc formas, tā ir kaut kas pati par sevi. Apziņa nav saistāma ar spēju kādai formai, kurai tā piemīt, domāt, tātad prātam raksturīgu spēju. Brūss apliecina, ka *“Visas iegūtās liecības pierāda, ka smadzenes patiešām ir iesaistītas domāšanā, percepcijā un atmiņas fenomenos, taču nav teikts, ka tieši smadzenes nosaka domas, percepciju un atmiņas. Pētījumi... pilnībā saskan ar ideju, ka domas, percepcija un atmiņa var rasties apziņā jebkurā vietā ārpus smadzenēm, bet pēc tam tos uztver un apstrādā noteiktas smadzeņu daļas”* (tur pat 78.lpp.).

Līdzīgi arī “doma” var būt pati par sevi – ir teikts: no domas viss radies: pirmā bija doma. Te saskatāma saistība starp domu un apziņu, taču tas nenozīmē jebkuras formas spēju, piemēram, atomam prātot vai domāt. VISA, KAS IR radīšanas (Radītāja) doma kalpoja, kā vispārējs kristalizācijas lauks (paterns) un apziņa ir fenomens, kura nosaka tās punktu vienotību (katrs tās punkts saka, es esmu tavs radnieks – draudzēsimies un enerģijas “sabiezē” mikroda-

ļiņās, kvarku, leptonu draudzība rada atomus, atomu draudzība rada molekulas, molekulu draudzība (lasi: apziņa) rada šūnas un tā tālāk. Tibetas ārsta Pema Dordžē izsaka līdzīgu domu: “...apziņai piemīt smalkie elementi, tai ir viegli izveidot saikni ar citiem fenomeniem, jo viss sastāv no pieciem elementiem. Ja fenomeni nav veidoti no pieciem elementiem, kas tos varētu saistīt ar apziņu...” (tur pat 188.lpp). Respektīvi kā jau teikts augstāk, apziņa ir tā, kas visu vieno, kas ļauj realizēties Dieva domai. Abots Geše Džangčups Čodens savos tālākos spriedumos saka, lūk ko: “*Ja baktērija spēj domāt, tad es varu pieņemt, ka tai ir apziņa... budisms pieņem, ka pirms apziņas vai prāta ir jābūt apzinīgumam – vides faktoram, piemēram, smadzeņu vai ķermeņa klātbūtne var radīt apstākļus, kas nodrošina apziņas manifestāciju, taču šie fizikālie stāvokļi paši par sevi nespēj radīt apziņu ...smadzenes varētu nebūt pietiekams prāta cēlonis ...smadzenes varētu nebūt apziņas cēlonis,*”. Neurozinātnieka Deivida Presti no Kalifornijas doma ir pat plašāka: “...*esmu pilnīgi atvērts pieņēmumam, ka ar apziņu var būt apveltīts koks, baktērija, varbūt pat akmens, jo es nezinu, ko pārdzīvo akmens* (68.lpp.).

To, ka minerāliem ir apziņa neapšaubā ne Šri Aurobindo, ne pagājušā gadsimta sākuma apbrīnojamā būtne Alīse Anna Beilija. Un ne tikai: Anna raksta: “*Atomus jaušamas prāta pazīmes un intelekta iedīgļa forma. Atoms demonstrē atšķiršanas īpašību, izvēles un pievilšanās-atgrūšanās spējas. ...intelekts ir spējas salīdzināt, izvēlēties un atšķirt*”. Viņa apcer četras valstības – minerālu, augu, dzīvnieku un cilvēku un vēl ilgi pirms K.Vilbera atklāj vienotus apziņas lauka principus visām valstībām. Viņas dedukcijas paņēmieni ļauj izzināt katras valstības mērķus un uzdevumus. Cilvēka visagrāko apziņas stāvokli viņa raksturo, izmantojot atoma modeli, kad tas ir viens un ir priekš sevis. Šo “atomisko” stadiju pašreiz iziet cilvēces lielākā daļa: “...*Šis etaps iekļauj (visnepieciešamāko) centrēšanos uz sevi, ciklu, kura laikā cilvēku uztrauc tikai viņa paša darīšanas un paša primārās intereses; viņš intensīvi dzīvo pats savu iekšējo dzīvi un vibrējoši reaģē tikai uz tām problēmām, kas attiecas uz viņu pašu...*”. Taču šajā etapā mēs nedrīkstam cilvēku nosaukt par *stulbiem*, salīdzinājumā ar tiem, kuri jau iekāpuši nākošajos attīstības etapos – Anna vairākkārt akcentē to, ka šis etaps vienkārši ir *iederīgs un nepieciešams, un aizsargājams* posms cilvēka evolūcijā. Lai iekāptu augstākā apziņas lokā, *grupas apziņā*, cilvēkam jāattīsta atšķiršanas spējas, t.i., *atšķirt*

„Es” no „ne-Es”, reālo no nereālā, dzīvību formā no pašas formas, izzinošo no izzināmā. Tas ļautu cilvēkam kļūt par apzinīgu lielāka veseluma daļu – atmosties *grupas apziņai*. Pāriešana augstākā apziņas stāvoklī notiek saskaņā ar paša centieniem un dievību akceptu, kuru Anna dēvē skaistā vārdā – iesvētīšana. Savukārt grupas apziņa noved pie *Dieva apziņas*.

Pirms turpinām apzināties apziņas skaisto izpratnes ainu, papildinot to ar priekšstatiem par apziņas diferencētību, īsi iepazīsimies vēl ar kādu izpratni par apziņu, kas kaut kur sakrīt ar te izklāstīto priekšstatu dominanti, bet kaut kur arī nē. Bet noteikti rosina stiprināt mūsu priekšstatus, meklējot arvien jaunus apstiprinājumus mūsu izpratnei par apziņu. Lūk, ko raksta Dr. Hārvejs Spensers (*“Dvēseles mājvietas Kosmiskā koncepcija”*) pagājušā gadsimta sākumā. Spensers ir pārliecināts, ka cilvēkā izpaužas divas apziņas formas: vienu kuru nosaka ķermeņa šūnu apziņas integrālis un otra cilvēka dvēseles apziņa. Dvēseles apziņu viņš raksturo, kā universālo gudrību, kura tai piemīt gan pirms, gan pēc iemiesošanas. Šai universālā gudrībai Spensers piedēvē fundamentālas zināšanas par kosmiskajiem likumiem un principiem, jeb dievišķiem likumiem un noteikumiem. Tās ir transcendentālas un nav iegūstamas caur cilvēka fiziskajiem kanāliem. Pie kam Spensers saskata atšķirības dažādu dabas veidojumu šūnu apziņās, piemēram, pērtiķa šūnu apziņu no cilvēka šūnu apziņas un tāpēc vien pērtiķis nevar kļūt par cilvēku – ir jābūt kaut kādai saskaņai starp šūnu apziņu un dvēseles apziņu, lai dvēsele varētu iemiesoties. Var saskatīt līdzību, kad runājām par formas atbilstību saturam un otrādi. Cilvēka fiziskajam ķermenim piemīt tikai tam raksturīga apziņa, kura nosaka tam raksturīgu uztveršanu un sapratni, kura nespēj “izkāpt” no fiziskās pasaules t.i., noskaņoties transcendentāli uz “Kosmiskā prāta” apziņu, jo to ierobežo zemās signālu frekvences. Dvēselei nav zināšanas un pieredzes par zemes dzīvi – to iegūt ir viņas uzdevums. Mijiedarbojoties abām cilvēkā mītošajām apziņas formām notiek cilvēka evolūcija uz arvien lielāku pilnību, uz aizvien augstākiem dzīves principiem. Mūsu priekšstatu galvenā atšķirība ar Spensera priekšstatiem ir tā, ka konkrētas šūnas varēja rasties tikai tāpēc, ka to apziņa pastāvēja pirms tās vispār radās (no nekā).

Kā jau rakstīts iepriekš, Aurobindo (un viņa sekotāji – īpaši Māte) bija apziņas pētnieki. Viņi atklāja, ka pat vissīkākām materiāla-

jām daļiņām piemīt apziņa. Apziņas līmeņu ir daudz un dažādi. Apziņa ir spēks. Primitīvākie līmeņi nodrošina pilnīgi noteiktus, precīzus procesus tās nesējā (piemēram, atomā), nodrošina pilnīgi noteiktas attiecības ar vidi, kurā tie atrodas. Augstākie apziņas stāvokļi, kuri ir potenciāli pieejami arī cilvēkam, dod radīšanas iespējas. Lielākā daļa cilvēku uz Zemes dzīvo pārliecībā, ka katru dienu tie kaut ko rada, bet tā ir tikai radīšanas ilūzija. Patiesa radīšana sākas tad, kad cilvēka apziņa spēj sadarboties ar citām apziņas formām (līmeņiem) tā, ka to nesēji, piemēram, iemanto citas īpašības, t.i., pārtop cilvēka apziņas ietekmēti vai tiek sakombinēti noteiktu mērķu realizēšanai. Ja spējam iedomāties šāda veida radīšanas procesu, tad arī sapratīsim, ka ne katram apziņas līmenim šādu iespēju drīkst dot (ko tik cilvēks, tad nesastrādātu!?).

Apziņas diferencētība

Tātad vienprātība ir tajā, ka apziņas, prāta, domas eksistence nav atkarīga no cilvēka fiziskā auguma eksistences – tās vienkārši ir. Šie fenomenī nepakļaujas skaidrošanai, jo tad būtu jāspēj aptvert VISU, KAS IR jeb Esamību un tad jābūt ir Dievam. Tā, piemēram, par apziņu pateikt var kaut ko visai pavisam nekonkrētu un vispārīgu. Patreizējā sapratnē apziņa ir pati esamība un vienlaicīgi tās vienotības daudzveidībā un būšanas nosacījums. Pateicoties VISA, KAS IR vienotībai jeb visu tās elementu apziņai VISS, KAS IR ir. Mēs varam runāt par atoma apziņu, molekulu un šūnu apziņu, par cilvēka apziņu, suņa apziņu, garu, eņģeļu un dievu apziņu - visur tā satur līdzīgus elementus (šīs vienotības dēļ mēs varam būt un varam dzīvot šajā pasaulē, iepazīstot vienu otru, saprotot un izprotot). Taču, ja tā var teikt, katram ir dota tāda apziņas porcija, kura atbilst tā formai. Ar formu nevajadzētu saprast konkrētu veidolu (piemēram, gariem, cilvēkiem, dieviem u.c., ir līdzīgi veidoli, ar formu ir jāsaprot kas cits – varbūt tas ir kaut kāds “raksta” (zīmes) veselums, kurš, atbilstoši Dieva domai, ir nepieciešams Esamības paternā jeb audumā, lai realizētos iecere. Starp citu arī budisti ir pārliecināti, ka konkrēts cilvēks, attīstoties (evolucionējot) vai nu maina savu vietu paternā, vai liek evolucionēt apkārtni (rada līdzīgo, saderīgo). Jau runāts pat mikropasaules

elementu apziņām un mēs zinām, ka tās ir strikti noteiktas ar precīziem enerģētiskiem stāvokļiem. Līdzīgi ir ar cilvēkam doto apziņas “porciju”- tā ir diferencēta un tā atbilst konkrētā cilvēka formai. Tāpēc, kā jau teikts, jārunā par dažāda līmeņa apziņas cilvēkiem. Mēs sakām tādas un tādas apziņas cilvēki – taču tā runājot, var rasties jūkas, jo tā nostiprinās doma, ka apziņa ir cilvēku dažāda spēja apzināties Visu, Kas ir un tā dotumu noteikta. Mēs te, ērtības labā, izmantosim salikumu “cilvēka apziņa”, bet vienmēr paturēsim prātā, ka tā patiesībā atrodas ārpus cilvēka fiziskā auguma un tās plašumu konstatējam pēc tā, kā mēs pasauli apzināmies, cik plašu mēs to redzam, cik vienotu to mēs redzam. No šejienes arī secinājums, ka neviens no apziņas stāvokļiem nav ne sliktāks, ne labāks – katra forma ar tai atbilstošu apziņas līmeni atrodas savā vietā un dara tur nozīmīgu darbu. Budistu “zinātnieki” atzīst dažādus apziņas stāvokļus, norādot, ka patreiz tā cilvēkiem ir ļoti raupja, ļoti zema, bet viņi to izvērtē, kā kaut ko sliktu (līdzīgi Tollem (2007), pat noniecināmu). No šī pazemojošā stāvokļa var izkļūt attīrot prātu no piesārņojumiem. Cilvēks beigu beigās var sasniegt tādu prāta tīrību, kurā viņš, gluži vienkārši, redz un zina visu un tādejādi Patiesības meklējumos nav jānodarbojas ar ārējo fenomenu pētīšanu (viņš Patiesību rod sevī). Tolle gan grib cilvēku vispār atbrīvot no “prāta važām” ļaujot sasniegt “vienīgo, īsto brīvību”. Manuprāt, viņš aicinādams un mācīdams iedibināt klusumu un mieru sevī, apraksta tikai ceļu uz īsto Brīvību.

Apziņas satura atbilstība formai parādās varnu sistēmā. *Varņu sistēmas pamatā ir ļaužu karma un guna. Tā ir būtiska, lai pasaule funkcionātu. Varnas palīdz cilvēkam iesaistīties piemērotās darbībās un gūt savu piepildījumu. Bez tām cilvēks ne uz brīdi nevar gūt laimi. ... tie kas veicina dzīvē visu garīgo, tikumīgo un progresīvo, kas palīdz citiem iegūt svētlaimi, ko dod tiešā pieredze par savas dabas realitāti, ir bramīni...*

Tie, kas atbalsta saprātīgu politisko sistēmu, likumību, taisnīgumu, kā arī veicina zemes labklājību un uzplaukumu un cilvēkiem noteikto tikumisko kārtību, kas savalda ļaunos un netikumīgos, un palīdz nespēcīgajiem un bēdu piemeklētajiem – tie ir kšatriji.

Tie, kas saprāta robežās uzkrāj visu, kas nepieciešams fiziskai dzīvei un apgādā ar to cilvēkus, ir vaišjas.

Tie, kas kalpo un izmanto savu fizisko spēku, tādejādi liekot pamatus cilvēku labklājībai, ir šudras.

*Ja varnas realizēs tām uzliktos pienākumus, tad cilvēce pieredzēs vispusīgu augšupeju. Šīs sistēmas rezultāts ir darbu sada-
le.42.lpp. (Баба, 1996)*

*Saskaņa starp tā dabu un formu. Ja objektam ir forma, bet nav tam atbilstošas dabas, tad tas ir nereāls, neīsts. Tā arī, ja katrai cilvēku šķirai nav noteiktu robežu, kā to var identificēt ar šķiru? Tā nebūs ne šis ne tas, tā būs amorfa masa, juceklīga cilvēku kopa. Varnu sistēma ir ar dievišķu lēmumu iedibināta organizācija, tāpēc to kopuši un uzturējuši lielie gudrie, svētie un vecajie daudzās paau-
dzēs pēc kārtas....44.lpp. (Баба, 1996);*

Varnas ir saistītas ar tiem konkrētiem uzdevumiem, jeb to konkrēto vietu Veselumā, kurā cilvēkam ir jābūt un, kura saistīta ar šo uzdevumu veikšanu. Es domāju, ka tā ir saistīta kaut kādā mērā ar cilvēka apziņas stāvokļiem. Cilvēks ir vispiemērotākais tieši tam, kādā varnā viņš ir iedzimis. Var teikt, ka atbilstoši tam, Dievs to ir apveltījis specifiskiem dotumiem, noteiktu apziņas stāvokli. Kā Sai saka, *varnas palīdz cilvēkam iesaistīties tam piemērotās darbībās un caur tām gūt piepildījumu*. Vēl vairāk – bez tām cilvēks nemaz nespēj būt laimīgs. Varnu sistēma nav nekas cits, ka darbu sadalījums. Katrai varnai jārealizē savs darbs un tikai tad cilvēce var cerēt uz vispārēju augšupeju. Tas nozīmē, ka cilvēkam stingri jāievēro varnu sistēma. Vispārinot ideju par objektu robežām, var to attiecināt uz jebkuru objektu t.sk., uz kopām: ģimene, tauta utt.. Jebkuras kopienas veselumu (Vilbera holoni) nosaka tās saturs un forma – jo noteiktākas būs robežas, jo sakārtotāks būs saturs. Iziešana no varnas nozīmē dzīšanos pakāļ kaut kam priekš konkrētā cilvēka, nereālam, kā Sai saka: „mirāžai” (Sai Babas *Gīta Vahini*).

Gebbers (Neville, 1999) apziņu iedala arhaiskā, maģiskā, mītiskā, mentāli emocionālā un integrālā, Vilbers – arhaiskā, maģiskā, varas dievu, mītiskā, zinātnisko sasniegumu, jūtīgā indivīda, integrējošā un holistiskā memā.

K.Vilbers (Vilbers, 2010) apziņu iedala astoņos līmeņos: arhaiskā, maģiskā, varas dievu, mītiskā, zinātnisko sasniegumu, jūtīgā indivīda, integrējošā un holistiskā memā (Vilbers apziņas stāvokļus nosaucis par memiem). Memu līmeņus varētu iedomāties sekojoši. Iedomāsimies cilvēkus dzīvojam telpā bez logiem. Viņiem nav pat apjauta, kas ir logs. Cilvēki, dzīvodami šādā situācijā, neko citu pat neapjauš kā tikai to, kas ir rodams šajā telpā. Un te ir viss viņu eksisten-

cei! Viņi dibina ģimenes, rada bērnus, mīl un naidojas, strādā, izklaidējas un priecājas. Viņi jūtas pietiekami komfortabli, droši un piepildīti. Un šķiet saprotami, ka šo cilvēku apziņa ir spējīga apcerēt tikai tās lietas, kuras ir viņu dzīves telpā (nevar domāt par to, kas nav), kuras ir definētas šīs telpas likumībās un tā ir viņu *patiesība*. Tagad iedomāsimies cilvēkus, kuri dzīvo tajā pašā telpā, bet kuri ir atklājuši tajā logus. Šie cilvēki redz kaut ko ārpus minētās telpas. Logu nevar atvērt, bet viņi caur to redz kaut ko tādu, ko neredz citi tās iemītnieki un pat spēj redzēto apcerēt un aprakstīt kā savu *patiesību*. Šo situāciju var pielīdzināt jauna apziņas līmeņa memam, tas ir paplašinājies, pateicoties logiem. Nav grūti iedomāties, ka šo cilvēku apceri nespēj ne saprast, ne pieņemt bezlogu telpas iemītnieki, – jo kā gan var pieņemt to, kas nerādās pat viņu sapņos. Turpināsim paplašināt iedomāto telpu: daži tās iemītnieki ir apguvuši prasmi iziet no aprakstītās telpas – atraduši durvis. Šis jaunais apziņas mems nu ir tiešā fiziskā un garīgā kontaktā ar visu to, kas ir ārpusē. Lai gan viņam, tāpat kā *Dullajam Daukam*, skats netiek tālāk par horizontu, taču ir jau dzimusi vēlme nokļūt arī aiz tā – iepriekšējā pieredze saka, ka patiesības meklējums nebeidzas te. Šie cilvēki, iepriekš aprakstīto apziņas līmeņa iemītniekiem, būs Sudrabu Edžus *Dullie Daukas* un nekas vairāk. Šie, citu nesaprastie cilvēki ir tie, kas atklājuši, ka cilvēki, neraugoties uz šī brīža aklumu, nav bezcerīgi, - cilvēku likteņu ironija ir tāda, ka visiem ir dotas iespējas kļūt par *dullajiem*. Visi apziņas stāvokļi ir cilvēkiem doti kā potenciālas iespējas redzēt arvien skaidrāk, plašāk, t.i., cikliski spirālveidīgi attīstoties, cilvēki ir spējīgi sevī atklāt arvien vairāk gaismas (Dažkārt augstāko apziņas līmeņu sasniegušos cilvēkus sauc par *Apgaismotiem*).

Šodien, pēc Vilbera pētījumiem, dominē *zinātniskais* mems, taču arī citi apziņas stāvokļi ir ne tikai svarīgi, bet arī ietilpst pēdējā kā savstarpēji nešķirami elementi arvien pilnīgākai *Visa, Kas Ir* uztverei. Taču jāatceras, ka holistiskais mems spēj izprast zinātnisko, bet pretēji tas var neizdoties. Visi apziņas stāvokļi cilvēkam ir doti kā potenciālas iespējas, un, cikliski un spirālveidīgi arvien paplašinoties, tie sevi ir atklājuši dažādos civilizācijas attīstības posmos. Piemēram, Feieršteins (Feuerstein, 1987) *arhaiskā* apziņas izcelšanos datē ar 750000. g.p.r.m.ē., mītisko – ar 20000. g.p.r.m.ē. Varbūt ar dažādo apziņas stāvokļa dominanti dažādos vēsturiskās attīstības posmos ir

skaidrojamas reizēm visai strikti izteiktās robežas starp filozofiskajām skolām. Holisma straujā attīstība, iespējams, liecina, ka esam gatavi holistiskā mema dominantei

Vilbers raksta, ka zemāko memu apziņa traucē izdarīt lēcienus no zaļā mema uz integrālo apziņu. Varbūt. Man šķiet, ka apziņā nav meklējami traucēkļi. Drīzāk tur meklējami stimuli ceļam augšup, jo katrs apziņas stāvoklis nav cilvēka prāta nosacīts, tie, šķiet, ir pakļauti kaut kādai ārpus prāta esošām likumībām (Dieva likumam, Evolūcijas likumam), nav pakļauti mūsu gribai, negribai vai pat vadībai. Izskatās, ka, tad, kad ir sasniegta kaut kāda apziņas pakāpes pilnība – kauss ir pilns, notiek „automātiska”, no cilvēka vēlmes neatkarīga (vai to izdara Augstāki spēki) pārslēgšanās uz nākošo līmeni.

Atmiņa

Kur ir atmiņa – ķermenī jeb ārpus ķermeņa? To pašu var jautāt par prātu, ja jau tas ir neatkarīgs. Jo tad, kad cilvēks nomirst viņš taču visu redz, dzird un viņam ir gan atmiņa, gan spēja aptvert. Kas tas viss ir?

Izskatās, ka informācija nebūt neuzglabājas cilvēka smadzenēs. Drīzāk smadzenes kalpo par tādu kā milzīgu atslēgu saišķi, - lai ko izsauktu, ir jāatrod vajadzīgā atslēdziņa. Patiesībā informācija glabājas ārpus cilvēka fiziskā auguma (“nano līmenī”).

Informācija tiek saglabāta ne tikai vizuālajā formā, verbālā formā, bet arī pēc nozīmes, jēgas un sajūtās.

Cilvēks, cilvēka būtība

Man būtība ir tā, kas patiesībā esmu, tā nosaka manu attieksmi pret jebko, jebkuru parādību. Es to redzu kā paternu, kas caurauž Visu, Kas Ir, tā nosaka manu vietu tajā, manus uzdevumus un, protams to, kā es izpaužos fiziskajā augumā.

No Veseluma viedokļa raugoties, savas *būtības* meklējums ir *patiesības* meklējums. Kas gan var būt svarīgāks par manu *būtību*?!

Atbilstoši šai *patiesībai* man atklāsies visas citas *patiesības*. *Patiesības* meklējums ir viss mūžs. Pasaka: *aizej tur nezin kur atnes to nezin ko...* Lielākā daļa cilvēku ir tālu no tikuma (ja par tikumu atzīstam *būtības* apziņu un darbošanos atbilstoši uzdevumiem un liktenim). Viņus var uzskatīt par dzīvniekiem cilvēku veidolā. Viņi cenšas gūt īslaicīgu laimi, acumirkļīgu baudu, pārejošu prieku, viņi dzīvo vienai dzīvei. Tāpēc ir vajadzīga katra nenogurdināma neatlaidība, lai katrs savā vietā veiktu tam uzticētos pienākums, lai sevi sakārtotu, atbrīvotu no drazām. Attīstot tikumību, cilvēks attīra pratu, ļauj ieplūst sirdī mīlestībai. Tas, savukārt, veicina tālāko izaugsmi, līdz tiek sasniegta tāda sirds un prāta tīrība, lai tajā izgaismotos cilvēka dievišķīgums.

Ko par cilvēku teikuši pasaules domātāji:

Cilvēka mērķis – personīga evolūcija, pašattīstīšanās, augšana (W.Džeims)

Cilvēks ir būtne, kas realizē savu *būtību* paša radītos objektos un caur tiem... (Rubinšteins, 1997);

Cilvēks – tā ir nejausība un ir atkarīga no citām nejausībām un kurai nav nekāda perspektīvas mūžībā (Petrovskis, 1998);

Cilvēkā ir tikai viena tieksme – tieksme pēc patīkamā. Patīkamais tiek ne katram, tāpēc notiek nepārtraukta cīņa par to. Jāapsteidz citi, visi līdzekļi attaisnojas (M.Štirners);

Cilvēka ideāls – neatkarīga personība, brīva un uzticīga tikai sev, pakļaujas tikai savām iekšējām vērtībām, sirdsapziņai. Ideāls saņiedzams ar brīvu audzināšanu, norobežojot no kultūras. Nepieciešams tā darboties, lai pati daba darbotos uz cilvēku. Līdz 12 gadiem ir jāaudzina jūtas (Russo) ;

D. Бюдзенталс (Бюдзентал 2001) - Cilvēks kā veselums ir pārāks par savu sastāvdaļu summu. Cilvēka esība atklājas cilvēcisko attiecību kontekstā. Cilvēks apzinās sevi. Cilvēkam ir izvēles. Cilvēks orientēts uz nākotni, viņa dzīvei ir mērķis, vērtības un jēga;

Cilvēks katrā dzīves momentā lemj ko darīt tālāk, kā attīstīties. Cilvēks pats rada sevi un viņš ir tas, ko pats no sevis ir izveidojis. Katrs cilvēks pats veido savu dzīves jēgu (Саптр, 2000)

Un te, ko saka mūsu domātājs Raudive: Cilvēks nav nejausība, bet stingra, iepriekš noteikta likumība...

Cilvēku, sevišķi garīgā nozīmē nedrīkst sadrumstalot: lai to mēs varētu saprāt, mums jāiziet no veselā cilvēka. Cilvēki tagad tādēļ grūti saprotas, ka viņi nav spējīgi pasauli vai cilvēku uztvert kā kaut ko ve-

selu un sevī noslēgtu. ... Bet patiesībā ne zinātnēs jāorientējas, lai saprastu dzīvi, bet gan pašā dzīvē, jo dzīve ir gudrības centrs...

Ārējais cilvēks ir līdzeklis tam mūsos apslēptam cilvēkam, kas redz, dzird, jūt, cieš, raud, priecājas, saprot. Bet dzīvē, diemžēl, mēdzam līdzeklim – ārējam cilvēkam – piešķirt lielāku nozīmi nekā pašmērķim – tam cilvēkam, kas mūsos ir apslēpts un ko mēs neredzam. Ārējā piepūle nav spējīga pārveidot cilvēka dzīvi; dzīvi veido iekšēja piepūle,... Mūsdienu dzīves troksnī un nemierā valda ārišķīgais cilvēks; visur tas sastopams... Daudzu cilvēku dzīvi nosaka tikai ārējie elementi: kopīgas ierašas, publiskas un vispārīgas pārliecības, un tāds cilvēks galu galā nav nekas vairāk kā cilvēciska parādība bez cilvēka būtības (Raudive, 1940).

Disciplīna

Ir diva veida, pretēju pārliecību orientēti audzinātāji: vieni uzskata, ka audzināšanā jāievēro stingra disciplīna, bet otrie – jāļauj būt brīvam. Manuprā, par *disciplīnu* visu ir patiecis Krišnamurti (Krišnamurti, 2009):

Nenoliedzami, ka *disciplīnai* jābūt tikai tad, kad jūs baidāties no kaut kā, kad jūs pretojaties kaut kam, jo jums jākontrolē, jāsaturs sevi kopā. Jūs to darāt pats no savas gribas, vai arī jūsu vārdā to dara sabiedrība – sabiedrība ko veido vecāki, skolotāji, tradīcijas, jūsus svētās grāmatas. Bet, ja jūs sākat uzdot jautājumus un cenšaties izdibināt, ja jūs mācāties bailēm, vai disciplīna ir vajadzīga? Tad sa-
pratne dara savu patieso kārtību, kas nav balstīta uz diktātu un spai-
diem...

Kāpēc jums vispār jābūt disciplinētiem? Ko nozīmē *disciplīna*? Tā nozīmē pieskaņošanās, vai ne? Pieskaņot savu domāšanu citu cilvēku teiktajam, pretoties noteikta veida vēlmēm un akceptēt citas, ievērojot šo, nevis citu praksi, būt komformistiem, apspiest sevi...
...pats disciplinēšanās process notrulina prātu ar pielāgošanos...

Ir iespējams būt izglītotiem pareizā veidā, lai indivīdam visa būtne būtu viengabalaina, bez pretrunām un tādēļ arī bez nepieciešamības būt disciplinētam. Viengabalainība ietver brīvības izjūtu, un,

kad šī viengabalainība īstenojas, disciplīna vairs nav vajadzīga. Viengabalinība nozīmē vienotību visos līmeņos vienlaikus...

Disciplīna rodas tikai tad, kad pastāv pretrunas (mans – tās var būt gan iekšējas, gan ārējas)...

Jebkura sekošana ir destruktīva, jo tā ir mehāniska; tā ir tikai pielāgošanās, kurā nav jaunradošas izlādēšanās...

Proti, ja es daru to, kas ir labs un būtiski patiens, kas ir tiešām skaists, un iesaistu tajā visu savu būtni, tad manī nav pretrunu un nenotiek tā, ka es vienkārši pielāgojos kaut kam. Ja tas, ko es daru ir labs un pareizs pats par sevi un pāri laikam jebkuros apstākļos, nevis saskaņā ar kādu tradīciju, tad esmu viengabalains cilvēks, kam nav vajadzīga disciplīna. Un vai skolas uzdevums nav radīt jūsos viengabalainu pārliecību, lai tas, ko jūs darāt, būtu ne tikai vēlmju piepildījums, bet arī fundamentāli pareizs, labs un mūžīgi patiens?

Visiem mums ir enerģija, un jautājums ir par to, vai šo enerģiju ar *disciplīnas* palīdzību var padarīt vitālbagātāku un pilnīgāku vai arī disciplīna sagrauj jebkuru enerģiju, kas mums piemīt. ... (tā) drīz vien tiek nosmacēta un iznīcināta ar kontrolēšanu, draudiem un tabu kādā konkrētā sabiedrībā vai tā dēvētajā izglītības sistēmā ... bērībā taču jūs visi esat enerģijas pilni, vai ne? Un kas notiek vēlāk? Kad jūs augat, skolotāji sāk apgraizīt un ievēdot šo enerģiju, ievirzot dažādos šablonos; un, kad jūs beidzot kļūstat pieauguši, nelielo pārpalikušo enerģijas daudzumu apslāpē sabiedrība, kas saka: jums jābūt piedienīgam pilsonim un jāuzvedas noteiktā veidā...

Prāts tiek formēts atbilstoši konkrētās kultūras šabloniem, un tādējādi pamazām tiek izklaidēta prāta enerģija...

Meklējot realitāti, enerģija rada pati savu disciplīnu...

Cilvēks ir enerģija, un, ja viņš nemeklē patiesību, šī enerģija kļūst destruktīva; tāpēc sabiedrība kontrolē un formē indivīdu, apslāpējot enerģiju.

Disciplīna apriori ietver sevī pretošanos. Bet vai pretošanās noved pie mīlestības? Disciplīna iemūrē mūs dzīvus savās sienās, viņa vienmēr ir pašpietiekama un noved pie konfliktiem. Disciplīna ir viegls bērna kontrolēšanas līdzeklis, bet tā nepalīdz apjēgt dzīves problēmu sarežģītību. Kaut kāda apbalvojumu un sodu forma var izrādīties nepieciešama, lai iedibinātu kārtību lielā auditorijā. Kad klases ir nelielas un skolotājs spēj nodrošināt savu uzmanību katram bērnam, vērojot to, palīdzot viņam, jebkura piespiedu forma ir pilnīgi

lieka. Nav iespējams attīstīt personā brīvību un gudrību, ja pielietojam kādas piespiedu formas vai iebaidīšanu. Visas personas daļas ir vienādi svarīgas un nevar kādu no tām attīstīt uz citas rēķina, tas noved pie konflikta. Prāts ir tas, ka noved pie kārtības, bet ne disciplīna.

Domas. Domāšanas veidi

Dažas jau vispārīgas atziņas, kuras izteicis Hans (Хан, 1997): Doma pieņem noteiktu formu un ar šīs formas starpniecību tā pastāv. Pastāv saite starp viena cilvēka domformu un tās atspoguļošanas otrā cilvēka prātā. Tā līdzīgais piesaista līdzīgo - augstas domas vienmēr pievelk augstākas domas un otrādi – sliktas – sliktas. Doma izplatās ar bezgalīgi lielu ātrumu. Smadzenes ir tikai instruments tam, lai domas padarītos sapratnē daudz skaidrākas, - doma ir daudz lielāka, plašāka, dziļāka un smadzenēs neietilpināma.

Doma parādās prātā, bet prāts, kā jau atzīmēju, nav fiziskā ķermeņa (smadzenes) atribūts.

Domāšanas veidi

Izglītojamā domāšanas attīstīšanas nepieciešamība intelekta attīstībai vispār, šķiet, ir pati par sevi saprotama. Domāšanas spēja ir personības intelektuālā brieduma raksturotāja, kas nosaka ne tikai konkrētās personības, bet arī konkrētās sabiedrības spēku un spēju pastāvēt un sevi realizēt mūsdienu pasaulē.

Domāšanas veidi var tikt iedalīti pēc formas: vizuāli - efektīvā, vizuāli - tēlainā, verbāli - loģiskā, abstrakti - loģiskā; domāšanas rakstura – teorētiskā, praktiskā; pēc izvērsuma – diskursīvā, intuitīvā; pēc sasniedzamā rezultāta oriģinalitātes – reproduktīvā un produktīvā jeb radošā (Шульгина, 2018).

Visi domāšanas veidi ir svarīgi un tiek izmantoti atkarībā no tā, par ko domājam, kādu rezultātu vēlamies sasniegt un to, kādas ir mūsu katra dotības. Pāreja no viena domāšanas veida uz citu, ja nepievērš tam īpašu uzmanību, notiek nemanāmi. Skolā domāšanas veids saistāms ar mācību priekšmetu, tā saturu, iekšējo, īpatnējo loģisko struktūru, metodēm un līdzekļiem tā apguvei (Лодатко, 2018). Ja mācību priekšmets nav sarauts un to raksturo strukturāli-loģiski laba sakārtotība, tad tā apguves procesā katram apmācāmā subjektam attīstās individuāli raksturīgs domāšanas veids ne tikai vispārīgā

plānā, bet arī mācību priekšmeta kontekstā: matemātiskā, lingvistiskā vai cita mācību priekšmeta domāšana. Tas, kāda indivīdam raksturīga domāšana nosaka ne tikai ārējie apstākļi, bet arī indivīdā psihei raksturīgas, iedzīmtas īpatnības. Viss tas nosaka konkrēta indivīda domāšanas īpatnības un to, kāds intelekta tips veidosies: lingvistiskais, loģiski matemātiskais, vizuāli telpiskais, muzikālais, fiziski-kinētiskais vai starppersonu. Noformējušos domāšanas veidu, kas radies tā vai cita priekšmeta iespaidā un kas konkrētam indivīdam ir bijis piemērotāks, indivīds izmanto jebkuru problēmu risināšana arī ikdienā. Tātad, atkarībā no dažādiem apstākļiem, cilvēka fizioloģiskām īpatnībām, indivīdam raksturīgām prāta spējām (Roberts Fišers), katram cilvēkam ir attīstītāks tāds vai citāds domāšanas veids.

Uz bērniībā attīstītās tēlainās domāšanas pamata skolas gados attīstās loģiskā un verbālā domāšana (Лодатко, 2018).

Zīdaiņa un agrīnam vecumam raksturīga vizuāli - efektīvās domāšanas attīstīšanās, kad attīstās vizuālā uztvere un ar to saistīta orientēšanās norisēs ap to. Vēlākos vecuma posmus raksturo vizuāli - tēlainās domāšanas attīstīšana, kad norisinās konkrētas darbības ar tēliem, to kombinēšana iztēlē. Skolas vecuma bērniem, pusaudžiem pamazām sāk dominēt verbāli-loģiskā domāšana. Pusaudži iemācās loģiski argumentēt, bet jauniešu vecumā jau dominē domāšana, kas balstīta abstrakcijās, jēdzienos un tamlīdzīgi.

Ar praktisko domāšanu tiek saprasts domāšanas process, kurš orientēts uz problēmu risināšanu praktiskā darbībā. Teorētiskā domāšana saistīta ar zināšanām par norisēm dabā un sabiedrībā, kuras aprakstītas likumsakarībām. Skolas izglītības stratēģijās galvenokārt tiek iestrādāta "kritiskā domāšana", kuras pamatā domāšana diskursos t.i., tiek veidotas laikā izvērstas loģiskas posmu virknes, kas noved pie secinājumiem, slēdzieniem. Radošā inteliģence atzīst, ka izšķiroša loma, atklājumos, jaunradīšanā ir bijusi "intuitīvai domāšanai". Edgars Imants Siliņš, savā eseju grāmatā "Lielo patiesību meklējumi" (Siliņš, 1999), norāda uz pretmetu deduktīvai domāšanai, – intuitīvo domāšanu, kā izšķirošo radošumā. Viņš, šajā sakarā, piemin Alberta Einšteina teikto: *"Es ticu intuīcijai un iedvesmai. Iztēle svarīgāka nekā zināšanas, jo zināšanas ierobežo, turpretīm iztēle aptver visu iespējamo, stimulē progresu un ir tā evolūcijas avots."* E.Siliņš raksta, ka intuīcija ir saistāma ar tēlaino domāšanu, kas ir kā ceļvedis atklājumiem. Intuitīvā domāšanā tiek rasts risinājums, neskaidrojot

ceļus, kā pie tā nonāks. Ja skolas tiek aicinātas attīstīt skolēnu radošo darbību, tad tas galvenokārt attiecas uz “reproduktīvā (stereotipiskā) domāšanas” attīstīšanu, jo produktīvā (radošā) attiecināma uz gadījumiem, kad tiek radītas principiāli jaunas stratēģijas, oriģināls produkts, problēmas risinājums. Tātad, ja vēlamies radošuma attīstīšanu, tad īpašs uzsvars būtu liekams būtu uz intuitīvās domāšanas attīstīšanu.

Kādas tad ir *domāšanas* attīstīšanas tendences vispārējā izglītībā?

Jaunajā, kompetences izglītības modelī, tiek akcentēta kritiskās domāšanas attīstīšana. Līdzīgi rosinājumu valsts izglītības modelī ir izskanējuši jau agrāk. 2008. gadā Izglītības attīstības centra projekta ietvaros tika pētīts cik veiksmīgi kritiskā domāšanas idejas ir pieņemtas Latvijas skolās, kā arī, kas traucējis mācīt skolās kritisko domāšanu. Projekta autori uzskata, ka kritiskās domāšanas attīstīšanas pieeja Latvijā tiek īstenota jau no 1998. gada. 2000. gadā tika veikts līdzīgs starptautisks pētījums (The 2000-2001 Reading and Writing for Critical Thinking. Project impact and Institutionalization Study). Projekta autori, salīdzinot savus rezultātus, secina, ka tie ir līdzīgi – ne visi un visur, un visās lietās (mācīb līdzekļos) ko dara, lai veicinātu, lai ko darītu lietas labā. Galvenie traucējošie iemesli: laika resursu trūkums - gandrīz visi skolotāji, norādīja, ka kritiskās domāšanas metodes ir laikietilpīgākas nekā tradicionālās metodes; metodisko materiālu trūkums, - skolotājiem pašiem, lielās noslodzes dēļ, nav iespējas tos sagatavot; kritiskās domāšanas pieejas neatbilstību izglītības standartos noteiktajām prasībām – orientēšanās uz skolēnu sasniegumiem; vecāku attieksme – gaida labas atzīmes; fragmentārisms – kaut kur realizē, fragmentārisms arī mācību materiālos.

Kas tad ir kritiskā domāšana? Pētījuma autori to izprot kā kaut ko tādu, kas “balstās uz alternatīvu analīzi un argumentētu izvēli starp tām, sniedz labāku un dziļāku izpratni par mainīgo realitāti... Domāt kritiski nozīmē aplūkot idejas, pamatīgi izpētīt, kas no tām izriet, izturēties pret tām ar veselīgu, tolerantu skepsi, salīdzināt ar citiem, tai skaitā pretējiem viedokļiem, veidot uzskatu sistēmas, tās pamatot un ieņemt savu pozīciju vai ielikt jauniegūtās zināšanas un pieredzi apkārtējās pasaules norišu un vajadzību kontekstā” (K.D., 2008, 6). Minētais pētījums apliecina, ka vēlme kaut ko domāšanas attīstīšanā paveikt ir bijusi un ir, bet nekas vairāk. Rubene raksta, ka

“kritiskās domāšanas” praktizēšana skolās saistāma ar tā saucamo “kritisko” pedagoģiju. Kritiskā pedagoģija orientē apmācāmo uz pašattīstību, neatkarību, uz subjektīvu pārliecību par spriedumu likum-sakarību un tajā pat laikā uz citu viedokļa respektēšanu. Pētījums faktiski apliecina, ka tas netiek darīts. Tur minētos neveiksmes iemeslus var papildināt ar atziņu (Rubene), ka nav radīti priekšnosacījumi kritiskās pedagoģijas galvenā uzdevuma izpildei: ielikti pamati patiesas domāšanas brīvībai. Lai ko īstenotu, tas ir jāsāk jau ar pirmsskolu, kurā tiek radīti apstākļi pašnoteiksmei, pašatbildībai. Jau te jāļauj un jāpalīdz bērnam noskaidrot savas intereses, spējas, dotumus un jau skolas gados veidot tādu izglītojamā apmācības dizainu, kurš tam atbilst. Tas pieprasa tādu izglītības modeli, kurā tiek konsekventi organizēts individuāls darbs ar katru skolēnu. Šādi organizēts darbs noved pie “autonomās domāšanas”, kuras augstākās morālās vērtības ir brīvība un atbildība, un ne dogmas, stereotipiska domāšana, visatļautība bezatbildībā.

Cita pretruna veidojas tieksmē izglītībā praktizēt “globālā pilsoņa apziņas” veidošanu audzēkņos. Kritiskā domāšana (domāšana vispār) nav atraujama no sociālās un kultūras vides konteksta (Fišers, 2005). Sociālās un kultūras vides konteksts kritiskajā pedagoģijā ir izšķirošs piederības apziņas veidošanā ģimenei, skolai, tautai, valstij. Piederības apziņa ir izšķiroša atbildībā katram pašam par sevi un kopīgo ģimenē, tautā, sabiedrībā. Atbildība nav pieprasāma, ja nav brīvības – kritiskā pedagoģija ir pretrunā ar kultivēto pārlikto izglītības centralizāciju valstī. Skolai, skolotājam, skolēniem un vecākiem jārada iespējas brīvai izvēlei, bez kuras nav iedomājama bērnu interešu aizstāvība un realizācija.

Kopsavelkot jāsaka, ka “kritiskās domāšanas gaismā” ir nepieciešama visas izglītības sistēmas pakārtošana, ieskaitot augstāko - ir nepieciešams kardinālas izmaiņas pedagoģu sagatavošanā, ir jāpārdala atbildība visiem izglītības procesā iesaistītiem.

Kas sakāms *par tēlaini-simboliskā domāšanu?*

Atsaucoties uz Žana Piažē teikto, kas kļuvuši jau par aforismiem, ka izglītības uzdevums ir ne tikai veidot cilvēkiem kritisku prātu, bet veidot cilvēkus tādus, kuri spēj paveikt kaut ko jaunu, būt radošam. Tēlaini-simboliskā domāšanas jēdziens (symbolic thinking, образно-символическое) parādījies relatīvi nesen – te domāšanas

elements ir tēls, simbols. Kā jau minēts, tēlainā domāšana vispār ir pamatā citu domāšanas veidu attīstībai. Tā palīdz rast risinājumus nestandarta situācijās, kalpo kā psiholoģiskās aizsardzības mehānisms, palīdz realizēt idejas, sapņus, kurus spējām iztēloties līdz pat sīkakai detaļai (ЕРОФЕЕВСКАЯ, 2018). Tēlainā domāšana bērniem balstās uz pirmsoperāciju stadijas iespaidiem un uztvērumiem – uztveri bez vārdiem (Geidžs & Berliners, 1998). Otrajā signālu sistēmā – operāciju stadijā bērni prot manipulēt ar objektiem, tēliem, variēt ar informāciju, spēj paredzēt rīcību, notikumus, īstenību iemācās uztvert abstraktiem jēdzieniem utt. Pirmsoperāciju stadijā informācijas apstrādes ātrums tiek vērtēts 60±5 biti sekundē, abstraktās informācijas apstrādes ātrums ir 7±2 biti sekundē (Лодатко, 2018). Tas nozīmē, ka nav cerību, izmantojot tikai abstrakcijas, ātri un kvalitatīvi iemācīties apstrādāt informāciju – ir jāizmanto abi veidi.

Ir pierādīts, ka verbālā, analītiskā, simboliskā domāšana saistīta ar kreisās smadzeņu puslodes darbību, bet telpiskā ar labo smadzeņu puslodi (Fišers, 2005). Ideālā situācija būtu tad, ja problēmas risināšanā iesaistītos vienlaicīgi abas smadzeņu puslodes. Šādu iespēju dod simboliski - tēlainā domāšanas attīstība.

Par simbolu runāsim un domāsim tad, kad tas satur konkrētas sajūtas, kas nes daudz bagātāku saturu nekā vienkāršs zīmējums. Tēlu kā simbolu cilvēks uztver tieši, nepastarpināti, bez tulkošanas un apmācības. Jebkuram simbolam var būt daudzas nozīmes, pat pretējas viss atkarīgs no kontekstā, kādā tas parādās. Kā jau minēts, simbols ne tikai satur tajā ietverto jēgu, bet vienlaicīgi arī emocionālu lādiņu t.i., tā iedarbe ir ne tikai fiziska, - tas iedarbojas uz cilvēka garu.

Tēlaini-simboliskā domāšanas spējas ir tiešā veidā saistītas ar personas tikumību. Uzvedība no ārēji motivētas (iemācītu likumu, noteikumu ievērošanas) pārtop iekšēji motivētā, t.i., bez kritiskās domāšanas (neanalizējot cēloņus un sekas) tiek pieņemti pareizi lēmumi, kurai seko pareiza rīcība. Tēlaini-simboliskā domāšanā personas prāts savienojas ar visiem cilvēkam raksturīgiem pasaules uztveršanas instrumentiem, ar apziņu, zemapziņu. Uztveres integrālis prātā, emocijās atklājas kā mudinājums uz konkrētu rīcību, konkrētu atlieksmi (Потанина, Л., Т. (2015).

Tēlaini-simboliskā domāšanā lietas un notikumi prezentējas būtības līmenī t.i., universālos principos un vērtībās, mijiedarbības li-

kumsakarībās, eksistences jēgā kā tādā, jo tā ir transcendentāli savietota ar visiem eksistences plāniem. Savienojums realizējas prātam neapzinoties, tas tajā atklājas kā neapstrīdams pareizas rīcības algoritms, kuram, savukārt, liek uzticēties personas būtības noteicošie elementi. Tēlaini-simboliskā domāšana palīdz iepazīt cilvēkam pašam sevi, savu dvēseli. Tēlaini-simboliskā domāšanā subjekts mijiedarbojas ar simboliem, kas ir kā saite ar esību, ar tās vērtībām un tikumiski ētiskiem jēdzieniem. Tas nozīmē, ka simboliskās domāšanas apguve ir cieši saistīta ar subjekta vērtību apziņu attiecībās ar pasauli.

Te pārdomas par “radošuma” definīciju. Varētu pievienoties tiem, kuri par “radošumu” saka, ka tā rezultāts ir jaunas idejas, būtiski kaut kas jauns. Kreativitāte, pēc Geidža (pedagoģijas psiholoģijas speciālists), ir spējas, kuras ved pie jaunu ideju vai pieeju izvirzīšanu, vai formulēšanas vai jaunu produktu radīšanas, kam ir mākslinieciska vai zinātniska vērtība. Redzam, ka Geidžs “radošumam” latīņu pacēlis ir augstu – jaunais ir ar māksliniecisku vai zinātnisku vērtību.

“Latīņa” nolaista ir mūsu Pedagoģiskajā vārdnīcā: “spēja radīt jaunas materiālas vai garīgas vērtības vai sakārtot idejas un reālās īstenības parādības īpatnējās attiecībās, izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas...”. Šis laikam ir tas, pēc kā vadās “kompetences projekta” autori. “Radošuma” devalvēšana noved pie tā, ka visi, kas māk turēt rokā otu, plinkšķināt klavieres, rada mākslas darbus vai veikalnieks, kas prot svērt un mērīt – tiek dēvēts par zinātnieku. Tas viss gan nenozīmē, ka nav jārunā par “radošumu”, tieši otrādi ir jārunā, bet, kas attiecas uz laiku, kad gatavojamies dzīvei, vairāk jārunā un jādara viss, lai skola mums iedotu nepieciešamos instrumentus savu iekšējo spēku atklāšanai radošajā darbībā. Jāuzsver “savu iekšējo spēku” – konkrēti to spēku, kas ir katrā individuā, nevis kaut ko vispārīgu, visiem vienādu. Un te nu rēķini par 26 skolēniem vidusskolas klasēs nekam neder! – tie nepieļauj pat domu par darbu ar katra individuālajiem “iekšējiem spēkiem”. Tā rīkojoties, mēs ietaupīsim skolotāju algām, apzogot savu nākamību.

E.Siliņa (1999) grāmatā ir aprakstīti pētījumi, kuri atklāj, ka jaunākajā skolas vecumā dominē “labējo” fenotips, - pārsniedz 80%, bet kreiso – tikai 10%. Skolas uzspiestās vienpusīgās domāšanas rezultātā šie rādītāji izmainās vairāk kā par 20% pa sliktu *tēlainajai do-*

māšanai. “Labējā” fenotipa (kad dominē labā smadzeņu puslode) uz- turēšanai, nostiprināšanai mums pretēji, kā tas notiek daudz kur citur (izņemot Japānu, Ķīnu, Koreju), nav jāizgudro, jārada attiecīgi mācī- bu līdzekļi, - tie ir rodami ļoti labi saglabātajā tautas tradicionālajā kul- tūrā. Ir jāapzinās, ka *simboliski -tēlainā domāšana* ir viens no mūsu tautas “trumpjiem”, - pētījumi apliecina, ka par *simbolisko domāšanu* “atbildīga” ir labā smadzeņu puslode, bet vēl citi pētījumi apliecina, ka tikai divām Eiropas tautām tā dominē (viena no tām esam mēs). Ko mums tagad darīt? Vai iet Rietumu “kreisi”, lineāri domājošo pavadā vai izmantot savu potenciāli augsto radošumu.

Ka pierāda minētais pētījums, simboliski-tēlainā domāšana šobrīd skolā tika nomākta, - kā tas būs nākamībā? Neizskatās nekas labs, jo nekas speciāli nav paredzēts labās smadzeņu puslodes vin- grināšanai. Ne kas nav jāizgudro un tie var būt kā “kompetences” projektā minētās speciāli ieprogrammētās caurvijas katrā no mācī- bām un arī speciālas mācības gan simboliskās domāšanas, gan intuīcijas attīstīšanā. Es atdalu “simboliski-tēlaino domāšanu” no “intuī- cijas”, jo “intuīcija” ne vienmēr rosināta domāšanā, ne vienmēr rezo- nē tajā. “Intuīcija” ir vienkārši patvaļīga, saskanīga VISA, KAS IR izjū- ta un dzīvošana tajā. Dažkārt var pat runāt par visa cilvēka mūža ik- dienas pareizajiem lēmumiem un rīcību, - visa dzīve, pašam nema- not, nodzīvota intuitīvi nevainojami. Mākslā, zinātnē intuīcija liek rīko- ties, liek fokusēties uz konkrētas Patiesības aspektu.

Bet ir jāatgriežas atkal pie “BRĪVĪBAS”, - bez tās nekas ne- sanāks! E.Fromms pat Brīvību definē, kā iespēju spontanitātei. Un lūk, aiz vārda “spontanitāte”, “impulsivitāte” ir rodamas dažas būtis- kas metodes “radošuma” instrumentārijā. Kritiskā domāšana prasa apdomu, spontanitāte dod iespēju pieņemt mirklī svarīgus, pareizus lēmumus.

Ir vēl citi domāšanas veidi, - ja vēlamies attīstīt cilvēciņu tā veselumā, neviens nav jāignorē, - visiem domāšanas veidiem ir jāļauj plaukt un vienam otru papildināt. Te pārdomām Krišnamurti definētā *neatkarīga domāšana: Neatkarīga domāšana* nav zināšanas. ...neat- karīga domāšana rodas līdz ar jūsu izpratni par sevi; un jūs varat sa- prast sevi tikai attiecībā pret cilvēku, lietu un ideju pasauli (Krišna- murti, 2009).

Dzīve. Dzīves uzdevumi. Dzīves jēga

Par dzīvi:

Dzīve ir milzīgs noslēpums, kas katram pašam ir jāatklāj ... (Krišnamurti, 2009, 61).

Faktiski patiesība ir dzīve un dzīvei nav pastāvīguma. Dzīve jāatklāj ik mirkli, ik dienu; tā tiešām ir jāatklāj, to nevar uzskatīt par kaut ko pašsaprotamu... izglītības uzdevums noteikti ir palīdzēt jums atklāt dzīvi (Krišnamurti, 2009, 181).

Tādēļ Dievs liek, lai katrs pilda savu dharmu, kas paredzēta tieši viņam. Katram cilvēkam sava **dzīve** jāplāno atbilstoši savas kultūras garīgam pamatam (Баба, 1996, 8).

Cilvēka patiesais darbs ir atklāt patiesību, Dievu, mīlēt un neļaut tapt sagūstītam savās individuālajās pašnoslēdzošajās darbībās (Krišnamurti, 2009, 184).

Dzīve ir cīņa, pūles, sasniegumi (Баба, 1996, 64);

Freidaprāt cilvēka dzīve nav jauna iepriekš nebijuša stāvokļa sasniegšana, bet iešana jau uz kaut kādu jau bijušu stāvokli, izejas stāvokli, kuru būtne jau reiz atstājusi ... ceļš pretim nāvei.

Dzīvojot nozīmē pildīt kosmisko likumību, piepildīt kādu augstāku gribu, cīnīties turpretim nozīmē apmierināt eksistences sfairā izvirzītās prasības. „dzīvojot”- pašmērķis, „cīnīties” – pašmērķa līdzeklis... (Raudive, 1940, 173).

Dzīve, bez iekšēja dziļuma, izplūst nepārredzamā sīkumu jūrā. Šai nepāredzamajā sīko notikumu jūrā cilvēks pazaudējis orientāciju pats uz sevi un kļūst par nožēlojamu rotaļlietiņu notikumu staru. ... dzīvē vairs nevalda gudrība – gudrība ir tur, kur valda totālais skatījums... (Raudive, 1940, 197).

Par dzīves uzdevumu:

Katrs cilvēks ir loceklis šajā organizācijā (pasaule, sabiedrība). Katram loceklim, atbilstoši viņa struktūrai, ir uzlikts kāds noteikts pienākums, un viņam jājūt gandarījums, pildot savu konkrēto uzdevumu (Баба, 1996, 28).

Nav šaubu, ka cilvēks dzimst kopā ar noteiktu plānu, kuru ir nepieciešams dzīvē izpildīt un kurš ne tikai nosaka tā instinktus, dāvanas (talantus), īpašības, bet arī nosaka viņa dzīves plūdumu kopu-

mā...175.lpp... Bija iespēja izpausties brīvajai gribai, bet šī plāna ietvaros... (Хан, Учение суфиев, 1998, 175, 177).

Katram cilvēkam, kā atsevišķam dabas loceklim, ir piešķirts uzdevums, ko bez viņa neviens cits nekad nespēj veikt. Tādēļ, lūk, bez vispārējās dzīves jādzīvo sava dzīve... Karam cilvēkam dzīve jāpiepilda nevis saskaņā ar ārējām formulām un programmām, ko rada intelektuāli, bet gan saskaņā ar savu iekšējo vitalitātes sajūtu... Katrs cilvēks izaug no sevis ne no ārējiem apstākļiem. .. katrs cilvēks aug un top par to, par ko savā pirmbūtnī viņam ir lemts būt. Cilvēks nav nejaušība, bet stingra, iepriekš noteikta likumība (Raudive, 1940, 11, 157, 162).

Uzdevumu pildīšana neko citu nenozīmē, kā savas individuālas būtības izteikšanu. Nav jāuztraucas, ka cilvēks realizējot savus uzdevumus, domājot par sevi un savu laimi kaut kādā veidā varētu traucēt citiem – jo dzīves uzdevumi nāk no viena avota un tāpēc ir savstarpēji harmoniski saistīti. Tieši otrādi – cilvēkam kļūstot par savu iegribu vergu, tas ne tikai pats padara sevi par nelaimīgu, bet var arī traucēt citiem būt laimīgiem. Savas būtības izteikšana ir tā pati, kuru Maslovs sauc par pašrealizāciju, pašizteikšanos.

Jautājums vai visi apziņas stāvokļi ir gatavi, lai tiem ļautu brīvi individuāli izteikties t.i., vai tie ir gatavi apziņā apslēptiem uzdevumiem. Loģiski būtu, ja būtu, jo cilvēka būtība ir apslēpta tieši zemākos apziņas līmeņos. Faktiski, jo zemāks apziņas līmenis, jo vieglāk vajadzētu būt iespējai piekļūt savai būtībai. Tas nozīmē, ka nevajadzētu baidīties. Tālāk, kaut arī esam tikai ceļā uz dzīves uzdevumu atrašanu, jau jāattīsta nepieciešamās vispārīgās īpašības tā izpildei. Vispārīgās zināšanas (ja apziņa vēl nav skaidrojusies), fiziskās iemaņas, prasmes kustināt rokas, kājas, smadzenes - tās varētu ieņemt vispārējās izglītības nišu kopā ar minēto vispārīgo īpašību attīstīšanu, uzturēšanu.

Kad ir vairāk vai mazāk skaidri uzdevumi (tātad nodarboties ar pētīšanu, pašpētīšanu) sākt strikti individualizētas apmācības atbilstoši uzdevumiem, kas tad arī nodrošina sekmīgu pašrealizēšanos.

Par Dzīve jēgu

Nevar noliegt, ka *dzīves jēgu izpratni* rietumu puslodē ietekmē ģeogrāfiskā kultūra, kura tiek dēvēta kā kristietība. Kristietība nav filozofija, paši kristieši to dēvē par Dieva darbu (Plūme, 2011). Kristietībā ir

svarīgi, lai cilvēks dzīvotu tikumisku dzīvi atbilstoši bauslībai, bet svarīgāka par to ir pati ticība – labie darbi nevar aizstāt ticību (Aleksandrs, 2009), jo cilvēks pats nav spējīgs atbrīvoties no grēkiem, no tiem atbrīvot var tikai Dievs. Cilvēks kristietībā nav spējīgs aptvert Dievu, tātad arī *Patiesību*, jo Dievs ir *Patiesība*. Tas nozīmē, ka cilvēks pats nespēj atrast savu dzīves ceļu, -t viņam ir jāpaļaujas uz Dieva vadību. Radīdams cilvēku, Dievs ir dāvājis tam savu tēlu un līdzību, tajā skaitā tikumiskās jūtas, sirdsapziņas balsi, tieksmi uz labo, nemirstības alkas, vajadzību garīgi augt un pilnveidoties, kā arī potenciālas iespējas tapt gudram un taisnīgam. *Gudrība, labestība, taisnīgums* ir iegūstams, sevi pilnveidojot, tikumiski atjaunojoties. Taču šis process patiesi aizsākas tikai ar Dieva svētības saņemšanu kristīšanas aktā (Aleksandrs, 2009). Apustulis Pēteris kristītos nosaucis par izredzēto cilti, kuri vienīgie var dzīvot *kā gaismas bērni labprātībā, taisnībā, patiesībā*. Cilvēka dzīves jēga kristietībā ir caur ticību, cerību un mīlestību savienoties ar Dievu.

Pētīdams kristiešu svētos rakstus K.Kundziņš nonācis pie slēdziena, ka kristiešu izpratne par cilvēces īsteno *dzīves mērķi*, meklējama Kristus krustā. Analizēdams tā simboliku, viņš raksta, ka krucifiks tikai šķietami pauž ciešanas, bet *faktiski tas ir kas cits: pārēja uz mūžīgu un apskaidrotu dzīvi* (Kundziņš, 1955, 157). Caur to arī ciešanās tiek piešķirta jēga, - mirstot rodas iespēja celties. Nav mazums dzīvē mirkļu, kad savās nelaimēs saskatām Dieva sodu, dusmas un mums šķiet, ka Dievs ir nežēlīgs un otrādi, kad neizskaidrojamas laimes sajūtās jūtam Viņa žēlastību un mīlestību. *Kristus krustā, viņš raksts, abas šķietami pretrunīgās Dieva būtības pazīmes saplūst kopā paradoksālā sintēzē; neatstādams grēku bez soda, būdams nepielūdzami taisns līdz galam, viņš tai pašā brīdī tomēr vēl daudz lielākā mērā parāda mīlestību pret grēcīgo cilvēku* (Kundziņš, 1955, 158). Krusts, viņa izpratnē, ir ceļa zīme, kuru savā bezgalīgajā mīlestībā, jaunai dzīvei ir izlicis Dievs.

Dzīves būtības mīklu nav iespējams atminēt, secina Kundziņš, un vienīgais, kas šajā pasaulē dod kristietim *jēgu dzīvei* ir *absolūto, nepārejošo vērtību, absolūtās gaismas un absolūtās dzīvības valstība*, t.i., jēga meklējama saskarsmē ar augstākas dzīves realitāti. Dzīves dziļākā jēga nav *pierādāma*, bet tikai *parādāma*. Kristus, Zemes dzīve kristietim, norāda pacelšanās ceļu pretī apskaidrībai un

mūžībai. „Aklā masu ticībā” tas nav iespējams, ticībai jābūt *apskaidrotai ar augstāku atziņu* (Kundziņš, 1955, 160, 161).

Viens no spilgtākiem austrumu, precīzāk, vēdiskās, kultūras pārstāvjiem ir Satja Sai Baba (Cai, 2004). Viņš ir īpašas *cilvēcisko vērtību* mācības autors, izcils domātājs, praktiķis. Sai Baba (tiek uzskatīts par Dieva iemiesojumu) Indijā ir attīstījis jaunu skolu un universitāšu sistēmu. Pašreiz pasaulē viņa sekotāji ir izveidojuši skolas dažādās valstīs. Arī Latvijā Sai Babas mācībai ir daudz sekotāju. Viņa skatījumā cilvēks no dzīvnieka atšķiras, pirmkārt, ar izšķiršanas spēju, otrkārt, ar spēju pārdomāt lietas, treškārt, ar to, ka atsakās, un beidzot ar to, ka spēj atšķirt labu no ļauna. Cilvēku viņš raksturo kā dievišķu īpašību potenciālu nesēju un tāpēc cilvēka *dzīves jēga* uz Zemes ir izkopt dievišķās īpašības, iegūt pieredzi, kalpot citiem un būt laimīgam. Būt laimīgam, viņš māca, pieder pie cilvēka būtības tāpat kā prāts un vertikālā gaita. Laime nav meklējama pasaulē, tā rodama pašā cilvēkā. Viņš savas mācības pamatus skaidro, izmantojot Vēdas, paužot, ka ir tikai viena mēraukla, ar kuru cilvēks var mērīt savu dzīvi: kā viņš īsteno vispārcilvēciskās vērtības: mīlestību, patiesīgumu, kalpošanu, līdzsvarotu mieru un labestību (nevardarbību). Zemes dzīves laikā dvēselei jāapzinās sava esība un apzināti jāīsteno minētās vispārcilvēciskās vērtības, kas arī ir dzīves mērķis. Cilvēks ir radītājs, sava likteņa veidotājs. Dzīves uzdevumi katram ir atkarīgi no dvēselē uzkrātās pieredzes un jādzīvo tai atbilstoši. Tādēļ ir svarīgi izzināt sevi. Tikai apjēdzot savu patību, caur pašcieņu cilvēks iegūst iekšēju spēku, kas ļauj izšķiroši darboties, izturēt visus pārbaudījumus. Izzinot sevi, cilvēks iepazīst savas labās īpašības, dotumus.

Budistu priekšstats līdzīgi kā kristietībā svarīga ir tiekšanās uz absolūto pilnību, ko raksturo vispārcilvēciskas tikumiskās vērtības, taču svarīgi ir izzināt sevi, lai atrastu savas konkrētās dzīves uzdevumus (jēgu).

Pēc sufiju pārliecības (Хан, 1998) katrā cilvēkā ir divas daļas: dievišķā un cilvēciskā. Cilvēciskā sastāv no divām sākotnēm: gara un miesas. Viena cilvēka daļa – ārējā, ir sava „es” ierobežota, bet otra – neierobežota būtība. Tas, ko cilvēki pieraduši saukt par savu „es”, ir saistīts ar ārējās pasaules iespaidiem un neizsaka mūsu dvēseles patieso dabu. Sufiji uzskata, ka patiesībā Dievu no cilvēka ir grūti nodalīt, jo faktiski šāda nodalījuma nav. Sufiju priekšstats cil-

vēks evolucionē divos aspektos: bioloģiskā un garīgā. Bioloģiskās evolūcijas izpratne ir līdzīga Darvina teorijai par zemāko dzīvības formu attīstību un pāreju augstākās dzīvības formās. Ja bioloģiskās evolūcijas rezultātā ir izveidojusies cilvēce, kuras indivīdi ir visai līdzīgi, tad garīgā jeb iekšējā evolūcija iezīmē lielas atšķirības. Sufiji māca, ka cilvēka dzīvi nosaka liktenis un cilvēka brīvā griba. Pēdējā netiek saprasta kā cilvēka iespējas darīt visu, ko vien iegribas, jo tā ir likteņa ierobežota. Gribai ir divi aspekti: personiskais un dievišķais. Ja cilvēks nav spējīgs uztvert gribas dievišķo aspektu, viņš var nonākt pretrunās ar to, kas savukārt var novest pie neveiksmes un grūtībām. Tajā brīdī, kad cilvēka personiskais un dievišķais gribas aspekti ir harmoniskā vienībā, tam viss izdodas. Ar likteni cilvēks piedzimst, bet reizē tas ir arī viņa rīcības rezultāts uz Zemes. Ar *pareizu rīcību* iespējams attīstīt iekšējo spēku, tādējādi izmainot arī likteni. Ticība liktenim saistīta ar pārliecību, ka cilvēks dzimst ar noteiktu plānu (uzdevumu), kuru nepieciešams dzīvē realizēt, liekot lietā instinktus, talantus. Sirds atvēršana ir svarīgs nosacījums tam, lai tajā iepļūstu likteņa avots, tā atminējums un noslēpums. Zināt pašam sevi (Xan, 1999) nozīmē izstudēt savas būtnes noslēpumu gan teorētiski, gan praktiski. Tas nozīmē zināt, kas esam pēc iekšējā satura, no kurienes esam cēlušies un kādam mērķim dzimuši šajā pasaulē, kādas ir mūsu rakstura īpašības utt. Ieskats sufiju priekšstatos apliecina cilvēka holona kosmiskā un reāla centru pastāvēšanu. Cilvēkā uzdevums ar konkrētiem, tikai personīgi uzticētiem darbiem tuvoties kosmiskajam.

Eiropas domātāja Johana Gotlība Fihtes (Fihte, 1991) filozofijā var saskatīt vairākus nopietnus mēģinājumus apcerēt cilvēku no veseluma viedokļa. Viņš to raksturo kā *visu dabas (Visuma) spēku īpašu noteiksmi*. Fihte uzskata, ka tieši saistība ar dabas veselumu nosaka to, kāds cilvēks ir bijis, ir un būs – *daba veido mani pašu un visu, kas es būšu*, raksta Fihte (1991, 51). Viņaprāt, izzinot vienu personu, ir iespējams izzināt visas reālās personas. Fihte cilvēku uzskata par patstāvīgu brīvu būtni, kas spējīga savā labestībā veidot arvien skaistāku pasauli, spējīga būt radītāja. Viņš to attiecina uz cilvēku, kurā redz saplūstam Es un ne Es, kur Es ir, varētu teikt, augstākā cilvēka garīgā būtība. Viņš runā par cilvēku, kurš tāds top, par cilvēku, kurš nes *patieso cilvēcības zīmolu*. Fihte uzstājas kā ateists, jo Dieva vietā ieceļ cilvēku, kura priekšā ir gatavs bijībā noliekt galvu. Fihte,

pats mēģinādams noskaidrot to, kas viņš ir, norāda, cik svarīgi ir noskaidrot savu dabu – *tiešā pašapzināšanās* dod patiesu brīvību. Viņš aicina visa cēloni meklēt nevis ārpusē, bet sevī, savas personības ierobežotībā. Interesants ir viņa spriedums par indivīda nekļūdīgumu, jo, tā kā apziņa attīstījies dabas likumsakarīgā gaitā, daba nevar nonākt pretrunā ar sevi. *Ja ir kaut kur kaut kāds priekšstats, tad jābūt arī tam atbilstošai esamībai*, viņš (Fihte, 1991:49) raksta. Katram indivīdam ir konkrēta apziņa, kas izriet no viņa dabas un vietas, kuru tas Visumā ieņem (šī atziņa sasaucas ar gan ar Vilbera, gan Gebsera idejām par apziņas līmeņiem). Viņš savā filosofijā akcentē gribas nozīmīgumu, kā iekšēju, tā ārēju, *tikai tā ir dzīvība*. Dzīvojot nozīmē mīlēt, priecāties. Saistība ar Visumu nosaka katra indivīda tikumu, sliktos ieradumus un netikumus. Arī šajā labā- sliktā un, kas vēl būtiskāk, indivīda un sabiedrības sapludināšanā redzam Fihtes holistisko skatījumu. Viņš redz vislabākos no ļaudīm, kuri saplūst fokusā, veidojot Vienu prātu, Vienu gribu, Vienu Tīrā Gara vienotību.

Kristietības kritiķis Ludvigs Feierbahs (Feierbahs, 1991) arī pieder to filozofu saimei, kuri meklē pasaules universālo vienību. Viņš spriež līdzīgi Fihtem un ir pārliecināts, ka esamībā valda dabiska kārtība un tās daļa ir arī cilvēks. Tas savukārt nozīmē, ka dabas skaistums un harmonija pilnībā attiecināma uz cilvēku. Tāpēc, kā to jau senie ķīniešu domātāji pauduši, cilvēka būtība nav šķirama no Visuma uzbūves. *Lietas nevar domāt citādi, kā vien tās ir, kādas tās ir sastopamas īstenībā – īstenības likumi ir arī domāšanas likumi* (Feierbahs, 1991, 276). Nekas savā būtībā sabiedrībā nav mainījies, salīdzinot ar situāciju pirms 150 gadiem, jo tas, ko novērojis Feierbahs toreiz un kas mudinājis viņu meklēt patiesību, vērojams arī šodien – *liekulīga ir mūsu politika, tikumība*. Patiesība, viņš rakstīja, *ir mūsu laika netikumība* (Feierbahs, 1991, 24). Salīdzinot cilvēka un dzīvnieku dzīvi, Feierbahs runā par divējādo cilvēkā, t.i., cilvēkam piemīt iekšējā un ārējā dzīve. Cilvēka iekšējā dzīve ir dzīve attiecībā pret savu būtību. Patiesību Feierbahs cenšas atrast, analizējot kristietībā dievišķā un cilvēciskā attiecības. Īsto cilvēciskumu nodrošina prāts, griba un sirds. Mīlestībai viņš piešķir īpašu nozīmi, nosaucot to *par esamības kritēriju – patiesības un īstenības kritēriju* (Feierbahs, 1991, 269). Patiesība, Feierbahs ir pārliecināts, meklējama prāta un sirds vienībā, t.i., šo *objektu identitātē*. Minēto trīs spēku esamība, ko viņš dēvē par dievišķā trīsvienību, nosaka cilvēka *absolūto būtību*. Feier-

bahs iesaucas: *izzini savu būtību(!)*, savus talantus un dotumus un tu atklāsi Dievu sevī. Izzināt savu būtību cilvēks var tikai *cilvēku vienībā ar cilvēku: Es un Tu vienība ir Dievs*, patiesība un pilnība, viņš raksta (Feierbahs, 1991, 284). Apziņa, saka Feierbahs, *ir pašrealizācija, pašapliecinājums, mīlestība uz sevi, prieks par savu pilnību. Apziņa ir pilnīgas būtnes raksturīga pazīme* (Feierbahs, 1991, 43). Abu šo Eiropas domātāju darbos izskan doma par ideālā un reālā attiecībām cilvēkā un kā tas, izzinot sevi, var atklāt dievišķo sevī.

Padomju filozofijas materiālistiskais pasaules uzskats joprojām attīstās. Tas vērojams, kritiski analizējot marksistisko ideju realizācijas mēģinājumus pagājušajā gadsimtā. Par vienu no ievērojamākiem marksisma attīstītājiem (arī kritizētājiem) un padomu filozofiskās skolas pārstāvjiem var uzskatīt Rubiņšteinu (Рубинштейн, 1997). Viņa koncepcijā cilvēks aplūkots kā būtne, kas ar savu darbību spēj izmainīt pasauli, vienlaicīgi radot nosacījumus paša iekšējās attiecsmes maiņai pret to. Materiālajai pasaulei attīstoties, rodas apziņa, kas cilvēku vienlaicīgi gan atdala no vides, gan saista ar to. Rubiņšteins redz cilvēku ne tikai kā sociālo attiecību atvasinājumu – cilvēks ietver sevī visu attiecību daudzveidību ar pasauli, tās bezgalību, arī izzinoši ētiskās attiecības ar dzīvību, nāvi, ciešanām, briesmām, prieku. Rubiņšteins attīsta ideju, ka cilvēks kā apziņošs, izzinošs subjekts jāaplūko izzinošās esības iekšpusē kā viena no tās formām. Viņa koncepcijā cilvēks vienlaicīgi ir subjekts un specifisks izziņas objekts. Cilvēks kā subjekts var objektīvi izzināt esību. Uz to norāda viņa spēja veikt izmaiņas. Esība kā objekts – tā ir esība, kura ietver arī subjektu. No tā, spriež Rubiņšteins, esības fundamentālie nosacījumi rezonē ētikā un otrādi – jebkurš fundamentāls nosacījums ētikā rod ierosmi esībā (holistisks skatījums). No šejienes ētiskais ir sabiedriskais ne tikai cilvēkā, bet arī dabā, apziņas (šajā gadījumā arī sabiedrības) lauzts un kontrolēts. Cilvēks savu būtību realizē paša radītos objektos, tādā veidā notiek pašapzināšanās. Apziņas esamība un darbība ir cilvēka fundamentālie eksistences raksturotāji pasaulē. Tie veido cilvēka iekļaušanās nosacījumus cēloņu-seku ķēdē, cilvēka atkarību no eksistences apstākļiem un to atkarību no viņa darbības. Cilvēku savstarpējās attiecības Rubiņšteins attiecina uz speciālas ētikas jomu, ētiku, kurā nav moralizēšanas, nav kaut kā ārpus cilvēka stāvoša, bet ir esības determinēta patiesa cilvēka dzīve. Rubiņšteins ētiskajos uzdevumos iekļauj cīņu par tādu sabiedriski po-

litisku veidojumu, par tādu sabiedriski politisko kārtību, kas ietver sevī potenciālu iespēju cilvēkam būt ētiskam. Tas nozīmē, ka cilvēka uzdevumu sistēmā jāiekļauj gan uzdevumi, kas saistīti ar personīgo dzīves gaitu, personīgām attiecībām, gan vēsturiski ētiski uzdevumi, saistīti ar konkrēto situāciju, laikmetu. Tā ir cīņa par augstāku cilvēka eksistences līmeni, kā saka Rubiņšteins, *par cilvēciskās esības virsotnēm*. Augstākais te netiek vērtēts attiecībās pret personību kā vienkārša cilvēka pašattīstīšanās, bet pēc tā, kā tas atklājas, darbojas, ko maina, uzlabo citos cilvēkos. Rubiņšteins uzsver dabiskā nozīmi. Dabā rodama pati pirmā cilvēka saite ar pasauli. Vispirms daba, bet pēc tam apziņa (brīvība) – vispirms tas, kas cilvēkam kopīgs ar visu pasauli, un tikai pēc tam, kas to no tās atšķir. Sākt ar otro, viņš spriež, nozīmē saraut cilvēka sakņošanos dzīvē, pasaulē. Estētiskā attieksme pret dabu nozīmē tajā saskatīt ne tikai cilvēka praktiskajai darbībai nepieciešamās izejvielas, bet uztvert to arī kā cilvēciskas apceres objektu, kā kaut ko cilvēkam svarīgu pašu par sevi. No dabas, Visuma dzīves un stihisko spēku spēles nošķirts cilvēks nav spējīgs samērot sevi ar to, nav spējīgs šo spēku priekšā atrast savu vietu un apliecināt cilvēcisko cieņu (vērtību). Cilvēka lielumu Rubiņšteins saskata vīrišķīgā, visu uzvarošā un pakļaujošā domas spēkā, drosmīgā spējā nostāties milzīgās kosmiskās daudzveidības priekšā, būt dabas stihijas aklo, vareno spēku vidū ar sirdi, kas pildīta maiguma un krūtis briedinoša esības prieka. Mīlestība cilvēkam pret cilvēku ir dabisku būtņu attiecības. Morāla attieksme pret cilvēku, spriež Rubiņšteins, ir mīlestība pret viņu, kas realizējas kā cilvēka esības apliecinājums. Savu patieso cilvēcisko eksistenci cilvēks iegūst otra cilvēka mīlestībā. Cilvēka *dzīves jēgas* saturs – patiesības meklēšana, izzinot dabas likumus un noslēpumus, ieķļūstot Visumā, kosmiskajā telpā. Šāds ideālais mērķis, pēc Rubiņšteina domām, spēj izraut cilvēku no pašlabuma interesēm, nosakot tam dižu sākotni personīgai dzīvei. Laime cilvēka dzīvē, prieks, apmierinājums sasniedzami ne kā pašmērķi, bet gan kā pareizas dzīves rezultātā iegūti. Saturīga cilvēka iekšējā pasaule ir viņa darbības un dzīves rezultāts. Tas pats princips attiecas uz cilvēka pašpildnīgošanos: ne sevi jāp dara labu, bet jāizdara kaut kas labs dzīvē – tādām jābūt mērķim, pašpildnīgošanās ir tikai rezultāts. Cilvēka *dzīves jēga* Rubiņšteina izpratnē ir pacelšanās uz aizvien augstākiem esības plāniem, arvien

augstāku iekšējo bagātību, kura rodas no bezgalīgas un daudzveidīgas cilvēka attieksmes pret pasauli un citiem cilvēkiem.

Frankls (Франкл, 1990) cilvēka tieksmi meklēt *dzīves jēgu* uzskata par iedzimtu un personības attīstību motivējošu. Tā piemīt cilvēkam neatkarīgi no dzimuma, intelekta, izglītības, vecuma un dzīves vides. Viņaprāt, *dzīves jēga* realizējas caur cilvēka radošajām spējām, vērtību (darbs, radošums, mīlestība) pārdzīvojumā un pozīcijā, kādā tas nostājas attiecībā pret savu likteni, kuru nav iespējams mainīt. Viņa koncepcijā svarīgākais nav jautājums par *dzīves jēgu* vispār, bet gan par konkrētas personības *dzīves jēgu* konkrētā laikā. Viņš uzsver, ka dažādiem cilvēkiem katrā dzīves posmā būs cita *dzīves jēga*, konkrētam indivīdam vienīgā un vienīgi patiesā. Indivīds neizgudro savu *dzīves jēgu*, tā ir jāmeklē un jāatrod. Viņš to iesaka intuitīvi meklēt sirdsapziņā. Atrast *dzīves jēgu* ir tikai pusceļš – tā ir jārealizē. Cilvēks ir atbildīgs par savas unikālās *dzīves jēgas* realizāciju, jo tikai tā viņš realizē pats sevi. Tieši tiekšanās pēc savas *dzīves jēgas* realizācijas dara cilvēku par unikālu personību, individualitāti. Frankls izvirza ideju par virsjēgu, t.i., cilvēcei, esībai, Visumam ir sava *dzīves jēga* tāpat kā cilvēkam. Viena no Frankla mācības pamattēzēm ir saistīta ar gribas brīvību, respektīvi, cilvēks ir brīvs, lai atrastu un realizētu *savu dzīves jēgu*, viņš ir brīvs, lai nepadotos ārējiem kārdinājumiem, kas novirza to no mērķa. Franklam brīvība nozīmē iespēju uzņemties atbildību par savu likteni, savas patības realizāciju.

Cilvēks ir būtne, raksta Maslovs (Маслов, 1997), kuru tajā esošais radošais spēks virza uz personības veselumu caur individualitāti, savdabību, t.i., uz savas patības, potenciālo spēju realizēšanu. Apkārtējās vides loma šajā procesā ir tikai palīdzēt tam realizēt paša potenciālās iespējas. Cilvēka augstākā daba balstās uz zemāko, un tas nozīmē, ka pašrealizācijas process jāsāk ar zemākās apmierināšanu. Fundamentālās vajadzības ir iedzimtas, tāpat kā ir iedzimti dotumi, talanti, fizioloģiskās īpatnības, temperaments u.c. Fundamentālās vajadzības Maslova izpratnē nenozīmē tikai apmierināt ikdienišķas ķermeņa dzīvotspējas prasības, bet arī drošības, piederības (ģimenei, kopienai, draugiem), cieņas un pašcieņas, brīvības un tamlīdzīgas. Cilvēciscai būtnei, lai tā eksistētu, ir nepieciešama dzīves filozofija, reliģija tāpat kā Saules gaisma, siltums un mīlestība.

Ko par cilvēku un viņa *dzīves jēgu* saka Latvijas dzīves tel-pā darbojušies domātāji Gotfrīds Herders, Zenta Mauriņa, Kārlis Kundziņš un Konstantīns Raudive?

Zenta Mauriņa savas *Dzīves jēgas* filozofiju realizēja savā dzīvē. No tās viņa neatkāpās, neraugoties uz neārstējamas slimības radītām ciešanām, līdz pat savai pēdējai dzīves stundai – viņa dažas dienas pirms aiziešanā vēl sprieda par jaunas grāmatas rakstīšanas nepieciešamību, kurai jau bija sakrājušās pietiekami daudz piezīmes (Mauriņa, 1980). Zentai šķiet, ka vēl pietiekami daudz mīlestības viņa vēl nav paudusi. Savas aiziešanas tuvuma izjūtās, viņa raksta: *Man vajadzētu no dzīves atvadīties. Vajadzētu apzinīgi uz atvadām sagatavoties tik pat rūpīgi, kā esmu gatavojusies katram eksāmenam un katram savam priekšlasījumam* (Mauriņa, 1980, 231) – kaut nu tikai visu paspētu nodot saviem līdzcilvēkiem, lai tie, uz nodotā pamata, varētu veidot jēgpilnu dzīvi. Viņa alkst atgriezties pa sava darba, cenšas sakārtot sava vīra Konstantina Raudives atstātos dokumentus, nodot izdevniecībā viņa grāmatu tulkojumus. *Kalpošana, kalpošana* un vēlreiz *kalpošana* cilvēkiem, kurus patiesi mīlēja, bija galvenā viņas *dzīves jēga*. Un ne tikai viņai pašai, bet tajā viņa saskatīja cilvēku *dzīves jēgu* vispār. Viņa raksta, *neviens nespēj dzīvot tikai sev un sevī. Jēgpilnu dienu, sirdsmieru pazīst tas, kas pakārtojies vai nu Dievam vai kādai mākslas vai zinātnes idejai, vai arī nesavtīgi kalpo labai lietai, vai labam cilvēkam... Kam pats darbs ir atalgojuma daļa, tas atradis savai dzīvei jēgu.* (Mauriņa, 1973, 52, 75). Viņa raksta, ka cilvēks nav akmens ceļmalā, kas pats sevi piepilda, nav cilvēka, ja nav mijiedarbība ar līdzcilvēku, ar darbu, ar Dievu; ja pazūd tapšanas griba, izzūd cilvēks.

Viņa spriež līdzīgi K.Kundziņam, - tādā dziļākā esības izpratnē, cilvēka *dzīves jēga* nav nosakāma, jo nav izprotami Radītāja nodomi. Galvenās vērtības, kuras Zenta apcer, ir pacietība, pazemība, draudzība, darbs, mīlestība, taisnīgums, iecietība, čaklums, garīga neatkarība, taupība, drosme, bijība, iztēle, dalīšanās, labsirdība, veselība, prieks. Viņas pašas dzīve atklāj visu šo vērtību nozīmīgumu kalpošanai. Zenta savos dižo cilvēku pētījumos atklājusi, ka tie nav atšķiruši dzīvi no darba. Dižajiem viņa novēroja vienlīdz attīstītu prātu un sirdi. Viņa šos cilvēkus sauc par viscilvēkiem. Tie ir cilvēki, kurus vada ne likums, ne pienākums, ne nauda, ne godkāre, bet *kosma* likumības.

Katram cilvēkam *Dzīves jēga* ir sava. Tā meklējama indivīda patībā, dotībās. Ne reti ir vajadzīga liela drosme un augstāk minēto vērtību vide, lai indivīds par spīti grūtībām un šķēršļiem spētu gan saglabāt savu patību, gan to realizēt vidē, kurā dzīvo, - *lielākais mākslas darbs ir un paliek jēgpilna dzīve*, raksta Zenta... *Dzīves jēga* rodama pat tad, kad pašām jācieš, kad apkārt valda bezcerība. Zenta plaši apcer tādu vērtību, kā *draudzība*. Draudzības jūtas ir Dieva dāvana, viņa raksta, - *kas putnam spārni, tas cilvēkam draudzība!* (Mauriņa, 1973, 53, 68).

Veselības kategorijas semantika Zentai ir plašākā par organisma stāvokļa raksturotāju, bet līdzīgi kā Maslovs, viņa ar to saprot spēju savākt spēkus, pārvarēt mazdūšību, slinkumu, iegribas, - *spēju pakļauties augstākai kārtībai ... Veselību, augstākā vārda nozīmē, iegūst tas, kas ikdienas dzīvē, savā darbā — lielā vai mazā, praktiskā, teorētiskā vai mākslinieciskā — ieliek visus savus spēkus. Pasaule tā radīta, ka ikvienam savā laikā un vietā ir uzdevums, bet viņam jābūt pietiekami intelīgentam un pazemīgam, lai savu būtību apzinātos, un viņam vajag pietiekami gribas spēka un drosmes, lai to piepildītu.*

Zenta atšķir baudas no prieka. *Baudas*, viņa raksta, *apmierina jutekļus, bet prieks* apgaro. *Dalīts prieks kāpinās, dalīta bauda mazinās... baudkārie nepieder pie laimīgajiem... Prieks dod spēku, atver mūsu redzi pasaules skaistumam un daudzveidībai. Tos, kuri cilvēkiem atņem prieku, Zenta pielīdzina slepkavām, - Jaunāka par nāvi ir bezprieka dzīve... Prieku viņa sasaista ar tādām vērtībām, kā taisnīgumu, pateicību, draudzību. Dzīve, kas izstaro prieku, ir jēgpilna* (Mauriņa, 1973, 38, 45, 60, 74, 79).

Kārlis Kundziņš, pagājušā gadsimta sākuma latviešu domātājs, raksta: *Dzīves mērķis ir dzīvot* (Kundziņš, 1955, 12), izdzīvot visu, ko piedāvā dzīve, mīlēt un nesavtīgi darboties nākotnei. Viņš līdzīgi tam, kā tas tiek atspoguļots latviešu dainās, redz dzīves un darba vienotības dabīgumu. Dzīves šķiršana no darba ir neētiska, tā tiek *sašķobīti augstākie dzīve ideāli*. Viņš raksta: *...darbs, kā personības realizēšana prasa visu cilvēku, ne tikai daļu no tā. Tāpat cilvēka dzīvei, lai tā būtu vērtīga, jābūt vienotai. Acīm redzot jāatrod sintēzē, kas abus apvieno, kas dara iespējamu personību realizēt darbā. Darbam jābūt tādām, kas izpauž cilvēka dziļāko „es”, kas nav tā brīvības ierobežotājs, bet ir pati dzīve ar visu nemitīgo tiekšanos uz augšu, tē-*

lojas kā viengabala parādība, līdzīga radīšanas procesam, kad tēlnieks no bezveidīgas masas veido izteiksmes pilnu tēlu... Darbā un atpūtā, fiziskā un garīgā sevis atdošanā, kā vienā nedalāmā kopībā realizējas cilvēks, īpatnis, personība. (Kundziņš, 1955, 37). Šāda dzīves jēgas izpratne prasa, ka darbu jāizvēlas tādu, kurš ir saskaņā ar iedzimtām spējām, interesēm, talantu, jo tikai tāds darbs, viņš raksta, ir apgarots ar personības saturu, var būt radošs (vēlākos laikos par to runā Ēriks Fromms).

Kundziņš apcerot 19.gs. kļūdas, atzīst, ka par galveno jāatzīst tikumiskajā audzināšanā sekundāras dabas atziņu (vērtības) pieņemšanu par galvenajām, aizmirstot, ka galvenais rakstura veidošanas spēks meklējams *cilvēka dvēseles neapturamā plūsma pretī gaismai, skaidrībai un īstai laimei* (Kundziņš, 1955, 45), t.i., ka cilvēka būtībā apslēptajiem cēlajiem, neatmodinātajiem impulsiem ir jākļūst par cilvēka galvenajiem rakstura veidotājiem. Kundziņš ir pārliecināts, ka *katrā individuā, varbūt dažreiz ļoti dziļi zemāziņā, mazvērtības kompleksu aizslāņota, guļ kaut arī tikai kautra ticība savai vērtībai, savai dzīves misijai un saviem spēkiem... Šie labie spēki, kas mīt dvēseles dziļumos, ir īsts zelta fonds katra indivīda un visas tautas dzīvē. Ticēt šim labajam cilvēkā, atraisīt tam spārnus, stiprināt, organizēt, atbalstīt šos spēkus — tas ir pienākums, kuram neviens nedrīkstam atrauties. Jo kādi būsim mēs paši un mūsu raksturs, tāda būs mūsu pašu un visas mūsu tautas nākotne.* (Kundziņš, 1955, 46, 47).

Līdzībās, analizēdams dzīvnieku un cilvēku ķermeņu konstitūciju, Herders (Гердер, 1977) konstatē: *lai arī cilvēks ir visspēcīgākais radījums uz Zemes, tā veidols atbilst miermīlībai, radīšanai, bet ne laupīšanai, slepkavošanai, ārdīšanai.* Miermīlību un spēju radīt, viņš nosauc par cilvēciskuma pazīmēm. Tā kā, Herdera prāt, cilvēkā ieliktie spēki ir savstarpēji gudri saskaņoti un orientēti attīstībai, viņš nevar neko veikt pretrunā tiem, jo tas nozīmētu iet pašam pret sevi. Bet tas nav iespējams, jo katrs spēks un orgāns, kas to rada, ir pēc savas būtības līdzīgi un otrādi – spēki (Radītāja) rada sev atbilstošus orgānus, caur kuriem tas var izpausties. Par vēl vienu cilvēciskuma pazīmi viņš nosauc *mīlestību*. Aprakstīdams cilvēka ķermeņa uzbūves daiļumu, sajūtu un jūtu smalkumu un dziļumu, Herders redz tajā dieviskā analogu. Cilvēka stāja, nepieciešamība meklēt dvēselē iekšēji vienojošo divējādā pasaules uztverē (pa pāriem uztveres orgāni) uzrāda viņa piemērotību realizēt līdzsvara, taisnīguma un patiesības

likumu, kas dara cilvēkus humānus, spējīgus draudzībai un sadarbībai, liek tiekties pēc skaistā. Analizēdams cilvēces vēsturi, Herders atklāj cilvēka tieksmi apcerēt pasauli, pieļaut, ka ir kaut kas ārpus viņa zināšanu un saprašanas robežas, kam vienkārši ir jātic. Caur ticību cilvēks attīsta savas dotības, izzina dabas likumus un vingrina sirdi. Šis cilvēkam dotās spējas norāda uz to, ka viņš ir radīts brīvībai un labestībai (dzīvnieki Herdera izpratnē ir vergi). Nav pat svarīgi vai cilvēks radījis Dievu, vai Dievs cilvēku pēc savas līdzības, svarīgākais ir tas, ka cilvēks tiecas pēc absolūtās pilnības. Tieksme pēc pilnības, kas ir dievišķa katrā cilvēkā, Herderam nozīmē arī pašrealizāciju. Viņš runā par nākotnes cilvēka aizmetni tagadējā cilvēkā. Tas ir garīgais cilvēks, par kuru vēlāk runās arī Raudive. Šķiet, Herders ar to saprot kaut ko nezūdošu, nemirstīgu (garīgās smadzenes), viņš raksta: *cilvēks mirstot laiž zarus jaunai eksistencei*. Šobrīd cilvēka zemes eksistences jēgu (būt humānam ir cilvēka vajadzība, līdzīgi kā vajadzības Maslovam) Herders redz ieaugšanā humānismā, bet zemākās vajadzības ir jārealizē, lai tās novestu pie humānā gara cilvēkā. Viņš atzīmē, ka tikai nedaudz cilvēku patiesi sevi realizē šim mērķim – lielākā daļa krīt zemāko instinktu valgos, kas tos noved pie dzīvnieciskā. Cilvēkā Herders līdzīgi daoistiem redz Visumu, viņš raksta, ka cilvēka būtne ir rodams viss pasaules attīstības ceļš – viss, kas bijis un ir minerālu, augu un dzīvnieku valstībā, ir harmoniski apvienojies, savijies cilvēkā. Cilvēks kā augstākās sfēras pārstāvis *ietver sevī visas zemākās sfēras* (Гердер, 1977, 116). Apcerot visa vienotību un līdzību, Herders nepieļauj domu, ka cilvēka maņu orgānu tvertais neapraksta objektīvo pasauli.

Cilvēks nav nejaušība, bet stingra, iepriekšnoteikta likumība, raksta Raudive (Raudive, 1940, 162), kurš jau pirms Otrā pasaules kara, kad Maslovs vēl nebija definējis cilvēka vajadzību piramīdu, centās cilvēku aplūkot tā veselumā. Viņš bija pārliecināts, ka cilvēka sadrumstalošana, sadalīšana komponentēs neļauj ne tikai aptvert cilvēku kā tādu, bet ir par iemeslu tam, ka ļaudis nesaprotas savā starpā. Lai aptvertu, kas ir cilvēks, nav jāorientējas zinātnēs, bet pašā dzīvē, jo, kā saka Raudive, dzīve ir gudrības centrs. Viņš cilvēka veselumu saskata divās tā komponentēs – ārējā un iekšējā cilvēkā. Ārējais cilvēks ir līdzeklis tam mūsos apslēptajam cilvēkam, kas redz, dzird, jūt, cieš, raud, priecājas, saprot. Dzīvē ārējam cilvēkam, kas vienmēr pašam un visiem citiem vislabāk saskatāms, tiek piešķirta

lielāka nozīme nekā tam cilvēkam, kas ir apslēpts un nav saskatāms. Neredzamajā cilvēkā Raudive redz mērķi, lai to sasniegtu, ir nepieciešama cilvēka iekšējā piepūle. Šī atziņa šobrīd nerod plašu atbalstu, jo mūsdienu dzīves troksnī, spožumā, dinamikā paveras plašas iespējas apmierināt ārējā cilvēka iegribas. Cilvēkus, kuru dzīvi nosaka tikai ārējie elementi: vara, tradīcijas, publisks viedoklis, mode u.tml., Raudive sauc par cilvēciskām parādībām, kuras neizsaka, ne-realizē cilvēka būtību. Dzīvot, pasvīturo Raudive, nozīmē iekļauties kosmiskās likumsakarībās, piepildīt kādu augstāku gribu – tā ir harmoniska iekļaušanās, tāpēc nav pareizi runāt par cīņu, jo pēdējā ir līdzeklis, ja dzīve ir tapusi pašmērķis. Tad tā pārvēršas *nepārredzamā stikumu jūrā*, kurā cilvēks pazaudē savu būtību un *kļūst par nožēlojamu rotaļlietiņu notikumam straumē* (Raudive, 1940,197). Raudive ir pārliecināts, ka ikvienam cilvēkam ir dots savs konkrēts uzdevums, kas veicams tikai viņam. Tādēļ katram jādzīvo savu iekšējo vajadzību noteikta, bet ne ārēju spēku uzspiesta, sabiedrības viedokļa vai programmu orientēta dzīve. Lai varētu realizēt šādu dzīvi, ir nepieciešama sevis, *savas augstākās realitātes* atklāšana. Kamēr personīgā esības jēga nav atklāta, raksta Raudive, cilvēks nekur un nekad nevar justies drošs, apmierināts – dzīves situācijas, darbs būs kaut kas garām skrejošs, pašam nepiederošs. Cilvēks ir individualitāte, kurai Raudive, meklējot cilvēka *dzīves jēgu*, piešķir īpašu nozīmi. Individualitātes pazaudēšana nozīmē, ka dzīve kļūst absurda, bezjēdzīga. Individualitātē rodama tās vērtības un spējas, kuras gaida savu realizāciju dzīvē. Spējās rodama cilvēka individuālās dzīves misija, izaicinājums, liktenis. Tas ir tas iekšējais, kas katram jāatklāj. Ārējā cilvēkā Raudive redz ko tādu, kas kalpo iekšējā realizācijai, tāpēc abām šīm cilvēka pusēm jābūt harmoniski saistītām. *Ārējam jāiegūst iekšējā nozīme*, saka Raudive (Raudive, 1940, 221). Tas, kurš tiecas saprast savu būtību, *dzīves jēgu* un alkst realizēt garīgās vajadzības, ir personizēts cilvēks – personība. Jo spēcīgāka šī tieksme, jo plašāka, dziļāka, intensīvāka ir arī cilvēka ārējā dzīve. Katram indivīdam ir vajadzīgs tā būtībai atbilstošs darbs, kas vislabāk palīdz tam izteikt sevi un kalpot citiem. Vistraģiskākajā situācijā atrodas tie, kas strādā masu darbu. Traģēdija izpaužas vairākos aspektos: masu darbs neļauj cilvēkam apliecināt sevi; tas neļauj sevi atdot citiem; masu darba veicējam iekšējais cilvēks ir apslēpts tik spēcīgi, ka viņam tāda ne-

maz nav; masu darba cilvēkam nav savas pasaules, viņš ir ļoti atkarīgs no ārējās.

Raudīve stāvokli, kurā cilvēkam ir skaidrība par sevi, sauc par universālās apziņas stāvokli. Pēc tā jātiecas, tas ir katra *dzīves jēgas* patiesais nosacījums. Tad cilvēks jūtas vienots ar pārējiem indivīdiem, apzinoties sevi un savu individualitāti, viņš vienlaicīgi ir vienots ar pasauli.

Kopsavilkumā var teikt, ka ir rodama vienota cilvēka patības koncepcija, visos spriedumos rodami līdzīgi elementi, kaut arī katra apgalvojuma pamatā ir visai atšķirīga pasaules uztvere. Pirmkārt, jārunā par tur paustām cilvēkam vēlamām, viņā potenciāli jau esošām vērtībām. Cilvēks pēc savas dabas tiek atzīts labestīgs, miermīlīgs, ar tieksmi kalpot, būt radošam. Nebija neviena avota, kurš neaprakstītu *mīlestību*. Vieni to uzsver vairāk, citi mazāk, bet kontekstā tā ieņem ievērojamu vietu. Pat marksistiskās filozofijas atīstītāji atīst, ka *mīlestība* ir cilvēka esības apliecinājums. Tas pats jāsaka par tādām vērtībām kā *patiesība, brīvība, nevardarbība*. *Nevardarbības* apzīmēšanai ne vienmēr lieto konkrēti šo jēdzienu, piemēram, baušļos atrodam *Tev nebūs nokaut; Tev būs svēto dienu svētīt* (kā nevardarbība pret sevi); *Tev nebūs iekārot..* utt. *Kalpošanas* pamatvērtība atklājas, par to runājot gan tieši, gan netieši, apspriežot cilvēka nepieciešamību realizēt sevi sabiedrībā. Savukārt *miera* pamatvērtība atklājas caur apceri, pašapziņu, pašizziņu, pašatīstību, paškontroli utt. sevis izzināšanas un apzināšanās procesā. Otrkārt, visiem raksturīga ir pārliecība, ka cilvēkam ir svarīgi izzināt savu patību, jo *dzīves jēga* tiek saskatīta tās realizācijā. Tas nozīmē, ka viens no pirmajiem dzīves uzdevumiem ir sevis izzināšana, savu dotību un talantu apzināšana un to attīstīšana savas patības realizēšanai.

Dzīvesziņa

Te aizstāvēšu savu agrāk izteikto viedokli par *dzīvesziņas* nemainību (tā nav definējama vēsturiskā materiālisma vai darvinistiem raksturīgo spriedumu ietvaros) – tā ir no Dieva dota (es tam ticu - neprasu tam pierādījumus).

*Dzīvesziņas jēdziens ir kas jauns. Tā saturs ir definējams. Kā nu nedefinēsim, tā tas arī būs. Es aizstāvu savu viedokli tāpēc, ka ticu kaut kam tādām dievišķi skaidram, tīram, baltam, ko Dievs ir ielicis mūsu tautas dvēselē. Un tas ir kaut kas tāds, ko mainīt var tikai Dievs un ne vēsturiskie apstākļi vai citu tautu iespaidi (un tā tas ir arī citām tautām). Līdzīgi sprieduši vēl citi latvieši. E.Brastiņš Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošanā, raksta: ...*balti netaisa vēsturi, ja par vēsturi dēvē pārmaiņas, kas notiek kādā parādībā... Tie negrozīti un neatlaidīgi glabā savas reiz nodibinātās garīgās un materiālās tradīcijas un sargā savu reiz iedzīvoto zemi... Vēsturē tās tiek ierautas ne savas vainas dēļ.**

Citviet, apcerot Mūsu misijas problēmas, Brastiņš raksta:... *veselīgās tautās ir iedabāta īpaša nācijas ideja, kas runā uz tautas locekļiem „asins bals”. Šī balss ir tās ilgas, dziņas, sliecības un spējas, kas dzen kādu tautu rīkoties „asins spiediena” virzienā. ...tautas iedzimtā ideja ir tā, kas veidojusi tautu īpatnējo senkultūru reliģijas, maģijas, ētikas un mākslas veidos. Te tautība kā apslēpts spēks izpaudusies ārišķos veidos.*

Brastiņš faktiski konstatē kaut ko baltiem raksturīgu, laikā nemainīgu, kas ir rodama tautas zemapziņā, Junga vārdiem runājot, etnosa arhetipā („... *arhetipi bija un paliek dvēseles dzīvības spēki, kas vēlas, lai tos uztvertu nopietni.. atzītu....*”). Tā ir kaut kāda patstāvīga komponente, kas, konkrēti latvietim, liek palikt latvietim visos laikmeta griežos (gadsimtos mērāmos) un arī šodien. Zenta Mauriņa “*Latvieti un darbs*” to apstiprina rakstot: *Latviešu dvēsele nav mūsu personīgais īpašums, ar kuru var rīkoties pēc patikas. Tā mūsu senču mantojums, to esam saņēmuši no tiem, kas sacerējuši "Ej, saulīte, drīz pie Dieva", "Uguni un nakti", "Indrānus", tā mums uzticēta glabāšanai, lai mēs to nodotu tālāk tiem, kas nāks pēc mums.*

Vai tas nav joprojām dzīvais latviešu ētikas kodekss, kas tad arī ir noteicis un nosaka latviešu attieksmi un rīcību visās dzīves situācijās? Šis kodekss, kura pamatā ir *vispārcilvēciskas vērtības* kā dzīves veidotājas, kā nemainīgas latvieša patības raksturotājas, kuras laikā paliek nemainīgas. Citiem vārdiem sakot, tā arī ir *latviskā dzīvesziņa*, kas tād faktiski ir augsti tikumisko vērtību kopa, kura noteikusi un nosaka mūsu attiecības ar cilvēkiem, dabu, ar Dieva laisto pasauli. Tā ir tāda kā *Visa, Kas Ir* Vienotības izjūta vispārākā pakāpē. Tas ir tas *dimantiņš* Eiropas lielajā ķēšā, ko kautrējamies

paši pamanīt, bet par kuru tēlaini runā vācu izcelsmes Eiropas sa-
krālo lietu pētniece Gabriela, redzējama šajā joprojām dzīvajā *di-*
mantā, Eiropas garīgās atmodas iespējas. (Alunāns daudzus gadus
pirms tam šo *dimantu* atrod latvieša skaidrajās sirdīs). Ko līdzīgu pa-
saka arī Lūdēns 1994. gadā: *varbūt arī latvietība varētu palīdzēt Ei-*
ropai apjaust savas saknes šai interesantajā un pretrunīgajā laikme-
tā.

Šīm cerībām ir pamats – tā ir kopīgā Eiropas tautu izcelša-
nās un norādes uz to, ka Eiropai reiz kopīgo ētisko tīrradni jāmeklē
Baltos, kas to *vēl ir saglabājuši*. Baltu kultūras senums ir pierādījies
arī mūsu dienu pētnieku skatījumā. Filologu, arheologu un citu zināt-
nieku (Gimbutiene; Čaterdži; Paliēpa; Karulis; Kokare, **Zeiferts**, An-
celāne, Celms) atziņas par tagadējo Eiropas tautu veidošanos lieci-
na, ka tai pirmsākumi jāmeklē 5000 g.p.m.ē.

Līdzīgus pētījumus veikusi amerikāņu zinātniece Raudupe.
Viņa pētījusi dainas un vēdas, meklējot atbildi uz jautājumu: kā mēs
cilvēki šodien varam pilnveidot savu dzīvi, kā varam atklāt savu būtī-
bu. Viņa raksta: „*Līdzīgi dainām, vēdas apraksta savas zemes senču*
praktisko un gara dzīvi plašā šķērsgrīzumā... Dainu un vēdu dziedā-
jumu vienkāršajos vārdos ir ietvertas cilvēka dzīves visbūtiskākās pa-
tiesības... dainas un vēdas dzied par mūžīgo tagadni, par ikkatra cilvē-
ka dzīves visdziļāko esamību...”

Uz minētā kodeksa vai latviskās *dzīvesziņas* dzīvelīgumu
(nemainību) norāda mūsu rakstnieku darbu analīze. *Dvēseles tīrība ir*
latviešu ētiskās meklēšanas mērķis. Balts ir latvieša dvēseles skaidrī-
bas simbols... 1934. gadā raksta Kārkliņš savā apcerējumā Li-
teratūras būtība un nozīme. Kārkliņš šo tieksmi saskata visu tā laika
pazīstamos rakstnieku darbos (Blaumaņa, Poruka, Neikena, Kaudzī-
šu, Apsīšu Jēkaba, Raiņa, Skalbes u.c.). Kārkliņš te saskata tautas
tradīciju pārmantošanos, pārtapšanu atbilstoši jaunā laikmeta garam,
saglabājoties tās ētiskajiem ideāliem, kas latvieti padarīja par īstēni
brīvu. Ludis Bērziņš to, kur mūsu rakstniecībai rod saknes saviem
darbiem, nosauc par *tautas īpatnējo garu*, kas ir daiļš savā būtībā.
Krišjāņa Valdemāra priekšstats Tikumība un cilvēka vērtības no ārē-
jiem apstākļiem ir neatkarīgas. (Kronvaldu Atis - *...pēc savas sevišķi*
iedzimtas dabas). Šīs pārliecības dēļ Valdemārs tikumības augstākās
vērtības ierauga arī savos līdzcilvēkos, savos brāļos, kā kaut ko lat-
vietībai piederīgu, raksturīgu, tautas gara mantās (latvieša svēts pie-

nākums ir glābt tās no izzušanas) rodamu un savu dzīves jēgu saredez cīņā par tiem (šī redzēšana dod spēku).

Teodors Zeiferts par citu dižgaru Neikenu raksta: ... *kā radošs mākslinieks, viņš varēja parādīt savas gara spējas vienīgi tanī veidā, kā tās raksturo latviešu tautu.*

Tautas *dzīvesziņa* tādejādi ir saprotama kā tautas patības izpausme, kas sākotnēji ir kā Dieva dota norāde kā dzīvot šajā pasaulē, ieskaņojoties Visuma harmonijās (par ko, kā par *dzīves jēgu*, runā Vaira Viķe Freiberga) un kas kā tīrradnis paliek laikmeta griežos nemainīgs. Virza 1936. gadā raksta: ...*mēs esam sena tauta, mums civilizāciju neviens nav nesis, un mums par to nav jāpateicas nevienai tautai, kā vienīgi mūsu senčiem, kuri no Dieva izpelnījušies šo godu. Ko līdzīgu apgalvo daudzi citi mūsu tautasdziesmu pētnieki (Dainas ir mūsu tautas dzīvesziņas spogulis). Piemēram, Kr. Barons 1894. gadā pirmajā Dainu izdevumā raksta *Mūsu tautas dziesmas ir pa lielākai daļai mantojums no sirmās neminamas senatnes. Muti no mutes, no auguma uz augumu pāriedamas, tās uzglabājušās tautas atmiņā līdz mūsu dienām.**

Nobeigšu ar Teodora Zeiferta *Latviešu rakstniecības vēsturē* rodamiem vārdiem: *Latvieši, parādīdami savas īpatnīgās spējas, paceldamies par nošķiramu, patstāvīgu tautu, atskatīdamies atpakaļ savā pagātnē, atcēla arī novilktais laika robežas. IZRĀDĪJĀS, ka viņiem ir vērtīgas gara mantas, ka viņiem tās bijušas sen, ka viņu izcelšanās laiks meklējams tālu, tālu pagātnē.*

Evolūcija

Ir pieņemts ar šo vārdu apzīmēt tos mūsu “zinātniskos” priekšstatus par notikumu, attiecību, lietu attīstību, tām progresējot arvien pilnīgākās formās. Tā ir it kā saistīta ar “vēsturisko pieredzi” – vēsturiskais materiālisms vai “attīstības dialektiku” – dialektisko materiālismu. Jāpiefiksē dažas ļoti svarīgas lietas: pirmkārt, mūsu “zinātniskā” pieeja, mēģinot izprast pasauli, to sverot un mērot, nekad neļaus izkāpt ārpus “materiālisma”, ārpus tā, ko reiz esam dēvējuši par kaut ko negatīvu tam un kas allaž asociējies ar “padomju laikmeta”

uzspiesto ideoloģiju. Faktiski, turpat joprojām sēž ne tikai *postsovieti-*kos ļaudis, bet vai visa “oficiālā” pasaule. Nemeklēsim pirmsākumus šim šobrīd valdošam priekšstatam par pasaules kārtību, bet noteikti te nozīmīgu artavu ir devuši un joprojām dod “darwinisti” un “marksisti” (par tādiem bieži vien sevi neuzskatot). Es šos apzīmējumus te nelietoju nievājoši, bet lietoju apzīmējot noteiktas apziņas cilvēku kopas, kuru redzējumu ir pieņēmusi ļaužu pasaule, kurā dzīvojam. Man iebildīs, piemēram, kristietis, teikdams, ka tas nav viņa apziņas stāvoklis. Varbūt arī konkrētam kristietim tas nav, bet kopumā ņemot, arī kristīgā pasaule (ne vienīgā) ir iekapsulējusies *prāta* (tātad materiālas dabas nosacīta) noteiktās vai pieņemtās dogmās. Un tas arī nav nekas cits kā kaut kāds apziņas stāvoklis, kuram raksturīgs noteikts apvārnis – tas pieprasa *prāta* nepieciešamību vairāk vai mazāk “skaidri redzēt” to, ko šis apvārnis iekļauj (ļauj), t.i., ārpus tā nekā nav un, ja kāds *citāda*is saka: nē, es jūtu, ka aiz apvāršņa ir vēl kaut kas, tad, bailes pazaudēt “stingru, drošu pamatu” zem savas dzīves kājām, liek *citādos* lamāt par “tumsņiem”, no tiem izvairās, tos izstumj. *Bailes* ir lielas tāpēc, ka cilvēks savai dzīvei ļoti vēlas piešķirt kaut kādu jēgu (nav svarīgi vai viņš to apzinās vai nē). Lielākā daļā ļaužu nav gatavi to sev sameklēt (pat neaizdomājas par to) un pieņem dzīvi tādu, kāda tā ir, - nu visi taču dara tā! Atgriežoties pie kristietības, jāizsaka izbrīns par to, ka tā divu tūkstošu gada garumā nav cilvēcei devusi mācību par VISA, KAS IR esamības plāniem, par to savstarpējo mijiedarbību jeb veselumu. Nepietiek ar to, ka pasludina Dieva esamību, aicina ievērot bauslību! – ja pietiktu, zinātne neeksistētu. Cilvēks savā būtībā pats būdams *visums*, tiecas šo visumu apzināties, t.i., tiecas ieraudzīt patiesību par VISU, KAS IR. Teoloģija mums neatklāj patiesību (varbūt tā zina), nepalīdz mums pie tās nonākt, bet tieši otrādi, - drīzāk cenšas dzēst tieksmi pēc tās. No vienas puses to var saprast, jo nospiedošais vairākums patiesībai nav gatavi, - viņi patiesības zināšanu izmantotu ļaunprātīgos, savtīgos nolūkos. Ar to var skaidrot dažādu slepeno skolu, slepeno mācību esamību. Bet trakums ir tāds, ka neesot patiesībā, - nedzīvojot dzīvi saskaņā ar *patiesību*, cilvēks ne tikai grauj vidi, kurā mīt, bet pakāpeniski atņem mums, Zemes cilvēcei kopumā, eksistences jēgu kā tādu. Ko darīt?

Atgriežamies pie “evolūcijas”. Neesmu pētījis, kurš un kad pirmais lietoja šo vārdu, kas patiesībā nozīmē *attīšanos*. Visums – atīnās! Tam tad ir pavisam cita jēga. Mums jau gan ļoti gribas “evolu-

cionēt” (šo vārdu lietošu mūsdienīgo izpratni par to uzturot). Šo *gribu* uztur mūs prāta augstprātība par savu visvarenību. Mēs zinām Visuma bezgalīgo laika-telpas plašumu un savā augstprātībā nedefinējam tajā sevi kā vienīgo sapratīgo radījumu un ja nē, tad vismaz sevi redzam, kā visattīstītāko būtni tajā. Tam nav pamata. Tieši otrādi, ir jāpieņem daudzveidības iespējas kā pa vertikāli, tā pa horizontāli. Bet lai nu paliek pieņēmumi. Visums ir daudzslaiņains (un tas nav atkarīgs no kāda cilvēka gribas vai iedomām). Par tā “taustāmās daļas” hologrammām esam jau aizrunājušies, zinām brīnumainās fraktāļu funkcijas – tās ir tiešas norādes, ka esam uz pareizā ceļa – viss veidots līdzībās, - kā augšā tā apakšā, kā mikroorganismos, tā makroobjektos. Šī līdzība rosinājusi senos pētniekus saskatīt VISA, KAS IR evolūciju. Taču VISS, KAS IR (un būs) attinas zināmā mēra neatkarīgi (viss jau tomēr ir savā starpā saistīts, - kā jau veselumā). Vārna, cūka, delfīns, cilvēks, priede, palma, ods, sikspārnis rodas it kā *ne no nekurienes*, kad laiks ir parādīties un kad apstākļi ir nobrieduši. Mēs līdzībās varam vērot cilvēka fiziskā organisma veidošanos mātes vēderā, - tas tur neevolucionē, bet attinas, pakāpeniski iegūstot arvien lielāku un lielāku līdzību tam cilvēkam, kurš piedzims. Kas tie ir par spēkiem, kas ļauj šiem notikumiem attīstīties tieši tā? Māte šeit ieņem relatīvi pasīvu lomu – viss notiek savā gaitā, notiek it kā pats par sevi. Kāposts dobē neevolucionē – arī tas attinas ļoti konkrētas programmas ietvaros, - noteiktā secībā, vides nosacītu faktoru ietekmē. Ja vide nebūs atbilstoša priedes sekla gulēs tuksnesī un neizaugs no tās ne palma, ne priede, pat kaktuss neizaugs. Arī VISS, KAS IR UN BŪS attinas, ja ir sēkla un ja ir vide, - ja ir visi attīšanas nosacījumi. Zinot hologrāfisko Visumu, mēs varam droši transformēt mūsu novērotos notikumus uz visiem citiem objektiem (lieliem un maziem) – pat uz visu Visumu kopumā. Tā Radītājs īstajā brīdī reiz “apaugļojot olšūnu” deva iespēju attīties Tam Kas Bija, Ir un Būs. Viss, tāpat kā auglis mātes miesās, noteiktos vides apstākļos, noteiktā secībā, noteiktā kārtībā attīnās, izmaina formu un saturu līdz kļūst par patstāvīgu Veselumu. Krokodils ir unikāls radījums, jo spējis pārdzīvot visas vides kolīzijas 200 miljonu gada laikā (dīvaini! – kā tad nabaga cilvēciņš, dabas “kronis būdams” te parādījies tikai pavisam nesen, bet tik strauji evolucionējis, ka sācis pat meklēt sev līdzīgos kosmosā. Vai tad krokodilam nebija jābūt tam, kurš būvē kosmosa kuģus?).

Izpratne par VISS, KAS IR UN BŪS attīšanos, mums liek uz lietām, notikumiem lūkoties pavisam savādāk. Cilvēks paliek joprojām mīkla, kuru atminēsim tad, kad būsīm tam gatavi. Mazliet pakavēsimies vēl pie dažiem ar “evolūcijas” ideju saistītām lietiņām. Man jāapbēdina “darwinisti” un “vēsturiskā materiālisma” fani: mums galvenās lietas *iedod* brīdī, kad esam kaut kam gatavi. Bez pierādījumiem: valoda mums iedota, pat ortogrāfija un cipari, nerunājot nemaz par matemātiku, mākslu utt. Pat katra apziņas stāvoklis ir dots. Varētu gaidīt, ka to gan dod pēc nopelniem. Zināmā mērā jā, bet, ja mūsu būtības paterns principā, savos visdziļākajos pamatos nav gatavs “pareizai rīcībai” – ko tad? Tā kā mēs par savu konkrēto būtību neko nezinām, ieteicams tomēr censties dzīvot pēc iespējas *skaistāk*, - jo kurš gan zina pie kādiem vārtiem mēs katrs nonāksim (un vai vispār nonāksim), bet *skaista dzīvošana* noteikti ļaus atvērt vārtus uz vēl skaistākas dzīvošanas iespējām.

Gars

Manuprāt, *Gars* prezentē augstākos Visuma principus, likumus, tā virzību. Cilvēka garīgums ir tas, cik saskaņoti tas dzīvo ar savu dvēseli – tā man paskaidroja viens no maniem skolniekiem un es sliecos viņam pievienoties.

Lūk ko šajā sakarā raksta mūsu K.Raudive: ... *gars* ir apziņā esošs spēks, kas nav definējams, bet vienīgi izjūtams pārdzīvojumā un radīšanā. *Gars* ir visa cilvēka pamatbūtība, un saprast *garu* nozīmē saprast to, kas mēs esam.... Tas nav ne laicīgs, ne telpisks, bet kaut kas pats sevī esošs un mūžīgs ...*Gara* klātieni mēs nojaušam mūsu emocijās, domāšanā, pārdzīvojumos, radīšanā, vārdu sakot, mūsu vītalajos impulsos, kurus varētu saukt par mūsu dvēseli.... Runājot par *garu*, varētu varbūt teikt, ka *gars* dvēselei ir tas pats, kas gaiss mūsu plaušām. *Gara* pasaules esamība mums atklājas vienīgi dvēseles refleksijās, tas ir, subjektīvā sfairā, kas izslēdz empīriskos, tā ontoloģiskos pierādījumus ... *Gars* palīdz cilvēkam pacelties pāri sev, kļūt neatkarīgam no apkārtnes apstākļiem un iegūt par sevi neaprobežotu brīvību... Sasniedzot šo brīvības pakāpi, mēs spējam sevi skatīt no tālienes un kritizēt savas rīcības. *Gars* ir spēks, kas

liek mērķtiecīgi veidoties un darboties, līdz tā iegūst formas (Raudive, 1940, 247- 262).

Garīgums

Gudrā garīguma cilvēka augstākais gods ir tīra sirdsapziņa, lielākā manta – spēja atteikties citu labā un ievērojamākais amats – palīdzības sniegšana savam tuvākajam. Kurā ir vairāk garīguma, tam ir jūtīgāka, labāka un laipnāka sirds. Tas mēdz būt krietnāks, godīgāks, sirsnīgāks, līdzjūtīgāks un izpalīdzīgāks (Martinsons, 1961, 23).

Man nevienam nav jāiztop un tāpēc es par garīgumu cilvēkā varu droši nosaukt Dieva vai dievišķā atklāšanos cilvēkā. Var vēl teikt ka garīgums ir spēja Mīlēt, jo uzskatu Mīlestību par vienu no svarīgākām dievišķuma pazīmēm.

J. Valbis (2005, 108–154) velta veselu nodaļu garīguma jēdziena noskaidrošanai. Apbrīnojami, ko fiziķis, šķietami pragmatisks cilvēks spēj: *..garīgums saistīts ar dzīves augstāko mērķu meklējumiem, kas ietekmē visas cilvēka vērtības un svarīgākos lēmumus.*

Gudrība

Iepazīstot sevi, jūs sākat uzzināt, kas ir Dievs, kas ir patiesība un kas ir patiesais mūžīgais stāvoklis.... Sevis iepazīšana ir *gudrības* sākums. Sevis iepazīšana ir viss Universs; tā ietver visus cilvēces cīņņus (Krišnamurti, 2009, 157).

Labā skolnieka pirmais pienākums ir atzīt savas kļūdas, ar to sākas *gudrība* (Баба, 1996, 12)

Gudrība – zināšanas, kuras atklājas tikai caur iekšējo būtni. .. (Хан, 1999)

Man nav ko piebilst mūsu Martinsona teiktajam: ...kā *gudru* cilvēku viņa dzīvē vada tanī mītošā pazemība, pieticība un cilvēku mīlestība, ... Labā cilvēkā savukārt mājo visi gudru vīru tikumi, kas viens otru papildina. Vienīgi *gudriem* cilvēkiem zināšanas nāk par labu, jo tās padara viņus spējīgākus kalpot citiem. Tātad par *gudru* varam dēvēt tikai to, kas izjūt kā pazemīguma, pieticības un cilvēku mīlestības nozīmīgumu, tā arī augstprātības, mantkārības un varas-

kāres ļaunumu. Citiem vārdiem, *gudrais* izjūt, kā pareizi jādzīvo. Tātad par *gudru* varam dēvēt tikai to, kas izjūt kā pazemīguma, pieticības un cilvēku mīlestības nozīmīgumu, tā arī augstprātības, mantkāribas un varaskāres ļaunumu. Citiem vārdiem, *gudrais* izjūt, kā pareizi jādzīvo. *Gudrais* ir garīguma cilvēks, kam neinteresē materiālas dabas ieguvumi, kā jau tas iepriekš aizrādīts... *Gudrā* garīguma cilvēka augstākais gods ir tīra sirdsapziņa, lielākā manta – spēja atteikties citu labā un ievērojamākais amats – palīdzības sniegšana savam tuvākajam. Kurā ir vairāk garīguma, tam ir jūtīgāka, labāka un laipnāka sirds. Tas mēdz būt krietnāks, godīgāks, sirsnīgāks, līdzjūtīgāks un izpalīdzīgāks. Viņi ir normālas, pieticīgas, vienkāršas dzīves mīļotāji, kas par augstāko uzdevumu uzskata kalpošanu citiem. (Martinsons, 1961, 16 - 23).

...*Gudrs* cilvēks nekautrējas atzīties savā nezināšanā, jo šo nezināšanu viņš neuzskata par kādu trūkumu. *Gudrais* ir apmierināts, ka nezina to, kas tam nav jāzina un bez kā tas var ļoti labi iztikt. *Gudrības* atšķiršanai un uzņemšanai nav nepieciešams augsti attīstīts prāts, bet gan jūtīga, atsaucīga sirds (Martinsons, 1961, 121).

Holisms. Holoni

Latviski tas skanētu – veseluma filozofija, ar to saprotot aperi par Gespera (Neville, 1999) *Visu, Kas Ir*. Nostiprināsim šo teicienu, ietverot tajā arī to, *kas ir bijis un kas vēl tikai būs*. Gan jau Gebsters arī tā bija domājis, jo *dižie* tagadnes mirklī allaž atraduši *Visu*. *Viss* ir kaut kas tāds, kas ģenētiski ir iekodēts Visuma radīšanas brīža olšūnā, kuru apaugļojis Dievs, dodams impulsu Visuma attīstībai. *Dižie* ir apjautuši *Visa* veseluma vienotību, aprakstījuši to un skaidrojuši. *Visa, Kas Ir* vienotības izpratne atrodama jau seno ķīniešu daoistu mācībās, kuri uzskatīja, ka zemeslode ir kosmos un arī cilvēks ir kosmos, savukārt pēdējam raksturīgais rodams rīsa graudā. Poētiski skaisti vienotības ideju raksturo angļu dzejnieks un mākslinieks Viljams Bleiks (Блейк, 2001) savā „Nevainības pravietojumā”, lūk, fragments: *Vienā mirklī ieraudzīt mūžību, Milzīgu pasauli – smilšu graudā, Vienā plaukstā – bezgalību Un zieda kausā – debesis*. Savukārt Laodzi raksta (Laodzi, 2010): *Jau kopš pirmlaikiem va-*

jadzīgs vienojošais. / Debesis, iemantojušas vienojošo, spēj būt dzidras, / Zeme, iemantojusi vienojošo, spēj būt stingra, / Gari, guvuši vienojošo, spējīgi radoši būt... Katra mūsu ķermeņa šūna ar neredzamiem nervu pavedieniem saistīta ar atomiem un lietām mums apkārt, ar mūsu Zemi, Sauli un zvaigznēm Visumā. Seno domātāju pasaules izjūta šodien sasaucas ar fraktāļu funkcijas konstatēšanu visiem dabas objektiem un idejām par hologrāfisko Visumu. Viss *Visā kas ir* rodams līdzībās kā lielajā tā mazajā. Līdzība ir savstarpējās piederības zīme, ir noteikums saderībai. Pateicoties tai, dzīvība rod attīstībai nepieciešamo. Citiem vārdiem sakot, cilvēks kā holons pēc līdzības elementiem iekļaujas ģimenes holonā, tā savukārt tautas holonā, tauta - cilvēces utt.

Filozofija, kas veidojas uz augstāk minētiem priekšstatiem nav tikai prātošana – varbūt pat jāmeklē jauns vārds, mums ierastas nodarbes apzīmēšanai (varbūt te nav jālieto jēdziens *filozofija*, bet vienkārši *holisms*, *holists*, *holistisks* un tamlīdzīgi atvasinājumi), bet ja nē, tad jāapzinās vismaz tas, ka *filozofijas* kategorija holistam iegūst tik plašu semantiku, ka tā vārdiem vairs nav aprakstāma. Holistiskā filozofija kā nodarbe ir stipri individuāla un subjektīva, jo reti kādam var izdoties pilnībā saplūst ar pasaules lietām, parādībām tā, kā to kāds jau dara. Tam būtu jānotiek saderības pilnībā, saplūstot ar otra holista būtību. *Filozofija*, pati par sevi, tā īsti jau nekad nav bijusi tikai domāšana, apcere, lai gan dažādus priekšstatus par pasauli, tā centusies vienmēr ielikt noteiktos rāmjos. Iespējams, ka tas noticis tāpēc, ka tā bija ērtāk patiesību skaidrot citiem, varbūt tāpēc, ka dažādās filozofiskās skolas bija fokusējušas savu uzmanību uz kādu patiesības izpausmi. Es pieļauju, ka *dižie* patiesībai bija daudz tuvāk nekā paši to apraksta valodas verbālajās abstrakcijās. Holismam, būtu jāietver visu filozofiju priekšstati par to, kas ir reāls, nevis vienkārši tos integrējot, bet sapludinot kontekstuāli un iekļaujot pētnieka izjūtās, viņa emociju telpā. Tvēruma plašumu nosaka mema dominante, t.i., katra cilvēka apziņas stāvoklis. Holisma epistemoloģija paver plašas iespējas patiesības skaidrošanai – tā nevienu dogmatiski neierobežo, bet tieši otrādi – rosina jaunu metožu izmantošanai, rosina pārskatīt daudzu kategoriju saturu. Izskatās, ka jaunās kategorijas nebūs strikti definētas, jo, kā jau teikts, nav vārdu, kas var aptver *Visu, Kas Ir*, tās kļūs vairāk atvērtas subjektivitātei – zināšanas pakāpeniski arvien ciešāk saistīsies ar subjektīvām izjūtām. Subjektīvais prasa uzticēša-

nos (ticību), un ir sagaidāms, ka tieši tā pavērs daudz straujākas, aktīvākas patiesības noskaidrošanas iespējas. Holismā metafizika un epistemoloģija saplūst ar aksioloģiju, jo patiesība ir gan ētiska, gan estētiska kategorija, citiem vārdiem sakot, caur skaisto un tikumisko, kas raksturo mīlestību varam atklāt Patiesību.

Lai kā tas nebūtu, ir jāatzīst, ka mēs, cilvēki kā *veselumi*, lietojot Vilbera terminoloģiju – *holoni* (es lietošu abus šos jēdzienus), neesam paši par sevi, bet vienoti ar tiem veselumiem, kuri ir mūsos un tiem, kas ir ārpus mums. Holonu ir ļoti daudz, un to savstarpējās attiecības ir daudzveidīgas un sarežģītas. Nav iedomājama kāda holona eksistence, nesaglabājot tajā ietilpstošo holonu veselumu. Piemēram, nesaglabājoties atoma holonam, nesaglabāsies konkrētai vielai raksturīgais. Konkrēta viela veido, piemēram, dzīva organisma šūnas kā holonus, bet tie savukārt veido mūsu ķermeņa orgānu holonus. Pietiek kaut ko nojaukt minētajos holonos, ka mēs saslimstam, sākam vārguļot, kas beigu beigās var pārtraukt cilvēka holona eksistenci kā tādu – viņa fiziskais ķermenis aiziet bojā. Cilvēki kā holoni, kā teikts augstāk, ietilps citā holonā - ģimenē, tās savukārt kā holoni - kopienā, kopiena – tautā, tauta – cilvēcē. Cilvēces holons ietilps Zemes holonā, bet tā Visuma holonā. Izmantojot spriešanu līdzībās, varam nonākt pie secinājuma, ka „slims” cilvēces holons nosaka Visuma „veselību”. To aptvert ir pagrūti, bet to, ka cilvēka „neveselība” grauj Zemes ekosistēmu, gan būsīm ievērojuši. Tas nozīmē, ka Zemes *veselību* varam uzlabot un saglabāt, domājot un rūpējoties par cilvēka *veselību*. Maslovs par *veselēm* cilvēkiem dēvē tos, kuri ir jau pašrealizējušies vai ir ceļā uz to. Līdzīgi spriež Ē. Fromms, runājot par *produktīvo* cilvēku. Veselums nozīmē, ka forma un saturs ir adekvāti t.i., ka holona formai atbilst tās saturs. Neatbilstību var vērtēt kā slimību. Holona veidojošiem veselumiem ir jābūt savstarpēji saderīgiem un saderīgiem ar holonu, kurā tie ietilpst. Piemēram, vēzis (slimība) ir kā holons, kas nav saderīgs ne ar citiem holoniem cilvēka veselumā, ne ar cilvēka ķermeņa veselumu. Vēzis var izraisīt kāda cilvēka organisma eksistencei svarīga orgāna nomākšanu, un cilvēks mirst. Līdzīgi varam spriest, aplūkojot cilvēka garīgā veseluma *veselību*. *Veselam cilvēkam*, kā to tikko konstatējām, Maslova vērtējumā raksturīga pašrealizācija – cilvēks realizē savas patības dabīgos potenciālus, tātad kaut ko, kas raksturīgs cilvēka iekšējai individuālai dabai. Šie „dabīgie”, pašrealizācijai svarīgie iekšējās dabas individuā-

lie potenciāli raksturo cilvēka garīgo *veselumu*. Arī šajā *veselumā* var ieperināties „vēzis”, kuru, piemēram, injicējusi dzīvesdarbības vide. Šis „vēzis” var būt īpaši bīstams – Ē. Fromms ar to skaidro totalitāro režīmu izveidošanās iespējas (fašismu, komunismu), kad ar dažādiem instrumentiem (arī psiholoģiska rakstura) tiek nomākta cilvēka patiesā individuālā garīgā būtība. Domāju, ka nav jāšausminās tikai par rupjas varas fašistisko diktatūru, vairāk jāuztraucas par šodienas ārkārtīgi smalko tirgus ekonomikas diktatūru, kura cilvēka garu nomāc, piedāvājot komfortu, izklaides un patērēšanas iespējas. Tā izpaužas jau minētajā cilvēku „bēgšanā” no vispārcilvēciskām vērtībām. Labais, skaistais, patiesais ir pazaudējuši ideālā saturu – ideālais tiek nonievāts kā kaut kas vecmodīgs, laikmetam neatbilstošs konstatē Jurevičs (Jurevičs, 1956), cieņā nihilistiska attieksme (Nīče, 1998) pret dabu, pret cilvēku, kultūru, tradīcijām - „*neētiskais tiek pārveidots par ētisko*” (Salīte, 2009, 8). „Vēzis” ir tā nomācis cilvēku, ka tas vairs nespēj atšķirt vērtīgo no mazvērtīgā, patiesību no meliem, skaisto no neglītā, tas ir pazaudējis savu būtību iegribās (Фромм, 2010).

Cilvēku individuālo holonu (tie ietver gan tā fizisko veselumu, gan garīgo) *veselība* pastarpināti caur tautu holonu *veselību* nepastrīdāmi nosaka cilvēces holona veselību. Tāpēc ir jārunā par vēl vienu instrumentu, kuru izmanto tirgus ekonomika, cilvēces holona *veselības* graušanai un tas ir visu cilvēka dzīvesdarbības jomu globalizācijas instruments. Viens no dižākiem cilvēces skolotājiem Satja Sai mācīja, ka ir jā rūpējas par veselumu dabīgo satura un tai atbilstošo formu saglabāšanu. Viens šāds veselums ir tauta. Tautas, ar katrai tām raksturīgu patību, veido cilvēci. Tas nozīmē, ka tautu *veselība* nosaka cilvēces *veselību*. Atšķirības tautu mentalitātēs labi atklājis J.Valbis, aprakstot simpozijā „Vērtību izglītība Eiropā” gūtās atziņas (Valbis, 1995) par vērtīborientācijas atšķirībām Eiropas zemēs. Piemēram, Portugālē vērtību orientāciju raksturo individuālisms, pragmatisms, ideoloģisks eklektisms; Ungārija - ģimene un drošība; Slovēnijā - cilvēktiesības, vairākuma demokrātija, solidaritāte, likuma vara un iecietība. Nedrīkst neievērot konkrētās tautas tradīcijas, to, ka katra atradies un atrodas dažādos sociāli-ekonomiskos, politiskos, ģeogrāfisko apstākļos un ir mentāli atšķirīgas. Dažādu kultūru saplūsmes pētījumos konstatēts, ka vienādi spēcīgu kultūru sadursme rada „himērisku” etnosu, veidojas marginālas personības

(Сухарев, 1996), kuras internalizējušas divu vai vairāku grupu sociālās kultūras sistēmas. Marginālā psihē dažādo grupu vērtības nonāk pretrunās, zūd bijība (rodas nihilistiska attieksme) pret kultūras vērtībām, cilvēku un dzīvību kā tādu. Jaunizveidotajās grupās tas atklājas iekšējā konfliktā, satraukumā, spriedzē, traucējot tās locekļu personības identitātes veidošanos. Savstarpēji negatīvo attieksmi, kas rodas etnisko grupu pastāvēšanas apdraudējumā, ne vienmēr var dzēst ar īpašām multikulturālām mācību programmām (Константинов & Арабина, 2006). Iespējams, ka tas ir pamatā briesošiem etniskiem konfliktiem Eiropā un dažu „lielnāciju” tieksmei iekarot. Pētījumi apstiprina tautu holonu stiprināšanas nepieciešamību: ir jāstiprina katras grupas etniskā pašapziņa, katra indivīda piederības apziņa konkrētam etnosam (Лебедева & Татарко, 2003). Ir konstatēts, ka jo precīzākas un noteiktākas ir iezīmētas etniskās robežas, cik noteikts, stabils ir šajās robežās ietvertais saturs, - spēcīgāka etniskā pašapziņa, jo pozitīvāka (tolerantāka) veidojas saskarsme ar citām etniskām grupām un otrādi. Šīs atziņas apstiprina Junga (Jungs, 1990) aprakstīto arhetipu nozīmīgumu mūsu apziņā, kas, beigu beigās, liek etniskām grupām nostāties savu vērtību nosargāšanas pozīcijās (Apine, 2001). No šiem spriedumiem izriet, ka šobrīd aktuālākās ir cilvēka holona un to ietverošā tautas holona *veselība*.

Sabiedrību varēsim saukt par holistisku (sastopams termins Ilgtspējīga sabiedrība) ne tad, kad uzvarējusi būs globalizācija, bet tad, kad tajā ietilpstošie veselumi ieņems katram atbilstošu vietu (nu nevar *sirds* pildīt *aknas* funkciju un otrādi!) jeb *dabīgu vietu*. Šādas sabiedrības viena no augstākām vērtībām būs *brīvība*. *Brīvība* ir cilvēka dabīgas attīstības, dabīgas pašizpaušmes, pašapliecināšanās jeb pašrealizēšanās nosacījums. Par brīvības nepieciešamību runājuši un runā daudzi, bet vairāk vai mazāk viss paliek tur, kur ir. Par to, kāpēc tas tā ir, manuprāt, ļoti skaidri apraksta savā pētījumā „bēgšana no brīvības” Ē. Fromms. Viņa darbs parāda, ka lielākā daļa cilvēku nav gatavi brīvībai un pat cenšas visas savas dzīves garumā no tās izvairīties. Ne reti cilvēki jauc *brīvību* ar visatļautību. Viens no skaistākiem brīvības definējumiem nāk no Ļeva Tolstoja apcerēm. Viņš *brīvību* redz Dieva gribas realizācijā. Tā nepavisam nav „verdžība” Dievam – tas ir dabīgs stāvoklis vispārēju harmonisku attiecību vidū, tas ir tik dabisks, ka, tajā atrodoties, cilvēka piederības (var runāt par jebkuras lietas piederību) izjūtas pārtop savstarpējā *visa kas ir sa-*

plūsmes ekstāzē – laimē. Tātad *brīvību* var definēt kā *laimi*. Tādejādi var teikt, ka Latviešu dieviete Laima ir *brīvības* patronese jeb aizgādne. Liktenis nav nekas cits, kā dabīgs cilvēka stāvoklis. Tā realizēšana un no tā izrietošie individuālo dzīves uzdevumu izpilde ir nepieciešams nosacījums *brīva* cilvēka *dabīgam* stāvoklim. Tas ir ierakstīts *gara ģenētiskajā kodā* pirms piedzimstam. Šī koda atšifrēšana ir viegla, ja ļaujames dabīgam laiktelpas plūdim un cenšames atstāties sava *dabīgā* „enerģētiskā” stāvokļa tuvumā, un ļauj tam (strikti individuālai iekšējai potenciālai enerģijai) izpausties, jeb, Maslova vārdiem sakot, ļaujames pašrealizācijai. Fizisku darbu (sportu arī var uzskatīt par fizisku darbu) jāveic tiem, kuriem ir atbilstoša fiziskā konstitūcija, to nevar veikt fiziski nepiemēroti holoni, lai kā viņi netrenētos (treniņi var pat kaitēt) pasaules čempioni šķēpa mešanā nekļūš. Var trenēties klavierspēlē (arī tas var būt kaitīgi, ja netiek darīts atbilstoši indivīda patībā iekodētam dabīgam stāvoklim), bet par komponistu tā arī nekļūt. To pašu var teikt par jebkuru profesiju.

Vēl dažus teikumus par holoniem

Pieņemu, ka visi nav auni, kuri svilpo to pašu dziesmu ko visi citi, ejot drošu soli pretim pilnīgai tumsai (E. Fromma vārdi). Šī gājiena “atkritējus” garā var stiprināt relatīvi jaunas filozofijas uzplaukums: holisms. Kas tas tāds? Te veidošu tādu kā ieskatu šajā filozofijā, atsaukdamies uz virkni domātājiem-pētniekiem, t.i., minēšu viņu vārdus un katrs internetā, izmantojot tos kā atslēgu vārdus, varēs sameklēt viņu darbus. Izpratne par holoniem un holarhiju palīdz skaidrot esošo stāvokli sabiedrībā, pasaulē un palīdz ieraudzīt problēmu risinājumus.

Vārdu *holisms* darinājis Jan Smuts no grieķu vārda *ὅλος* “holos”, kas nozīmē veselumu. Artūrs Kestlers iedibināja jaunu terminu: *ὅλον holons* – veidojums, kurš ir kaut kāds veselums vienā līmenī un ir kā organiska daļa, struktūras elements citā, to aptverošā veselumā. Piemēram, *holons* ir atoms, molekula, šūna, cilvēks (Crookall), tauta, ekosistēma, ekosistēmas daļa u.c. Ģimenes *holoni*: sieva, vīrs, bērni u.c. Tātad *holoni* ir kā autonomas stabilas vienības jeb mazāki veselumi, kas funkcionē lielākos veselumos, bet tie savukārt vēl lielākos. Tās ir pašregulējošas hierarhiskās sistēmās, kurās visi tās elementi savstarpēji mijiedarbojas visos līmeņos un virzienos. Koestlers šādas sistēmas nosaucis par *holarhiskām*. Koestlera *holonu* sistēmu modeli

izmanto Vilbers, attīstot ideju par Visuma *holarhisko* uzbūvi. Tādu pilnīgāku priekšstatu par šiem terminiem var gūt lasot Fritjof Capra „The Turning Point”, Rona Millera (2000) „Education and the Evolution of the Cosmos” u.c. autorus.

Tātad *holonu* var raksturot kā kaut kādu veselumu, kas vienlaicīgi aplūkojams divās attiecībās: ar veselumiem, kuri ieiet tajā un ar veselumu, kurā pats ieiet. Tātad katrs veselums ir kā daļa citā veseluma. Pie kam katrs no šiem veselumiem var raksturoties pilnīgi atšķirīgām īpašībām, savu organizatorisko sarežģītību (katru no tiem var pētīt ar dažādām metodēm). Kā noteikt vai pētāmais objekts ir *holons*? Galvenās *holonu* pazīmes ir meklējamas papildināmības (komplementaritātes – pretmeti papildina viens otru) principā un līmeņu (hierarhijas) esamībā. Te veselais un daļa nestāv pretī viens otram, bet papildina viens otru (Koestler, 1967). Tas nozīmē, ka vienlaicīgi pastāv zināma savstarpēja *atkarība* (determinētība) un *brīvība* (Dani, Backhouse & Burns, 2004). *Brīvība* rada priekšnosacījumus *holona* spējai *pašorganizēties* caur *pašatjaunošanos* un *pašpārvarēšanos*, t.i. piemēram, cilvēkam spēju radoši iziet ārā no savām fiziskajām un intelektuālajām robežām apmācības procesā, attīstībā (Capra). *Determinētība* ir meklējama sistēmas *līdzsvarā* (E.Siliņš). Taču pastāvot nepārtrauktai mijiedarbībai ar vidi, kurā var būt ļoti daudz mainīgo, *holons* savu *stabilitāti* vai *noturību* var saglabāt atrodoties ārpus līdzsvara stāvokļa (*atkal komplementaritāte*), t.i., tikai nepārtraukti mainoties (*esot brīvs*), reaģējot uz vides parametru mainību, *holonam*, savas iekšējās elastības dēļ, ir iespējams saglabāt savu struktūru, savu *paternu**, savu funkcionēšanas spēju. *Holona pašatjaunošanas* un *pašpārvarēšanas* spējai, ja tā varētu teikt, ir savas robežas. Piemēram, priekšmeta elastībai, šūnu dzīvotspējai u.c. *Holona pašatjaunošanās* nenotiks, ja deformācija pārsniegs *holona elastības* robežas, kuras rezultātā tiktu nojaukts tā paterns. Līdzīga situācija var notikt ar cilvēka personību, kad vides piedāvātā komforta (vides noteikta determinētība) piespēlētās vērtības to izšūpo ārpus vispārcilvēcisko vērtību ietvariem - zaudējot atgriezeniskas spējas uzturēt savu patību (paternu), indivīds nokļūst verdzībā. Līdzīgi vara var sagraut tautas etnisko kultūru, deformējot etnosa arhetipisko kolektīvo bezapziņu (Jungs) tik stipri, ka tā nespēj vairs pašatjaunoties. Junga ideju dzīvīgumu mūsdienās apliecina daudzslāņainu sistēmu

pētījumi, kuri pieļauj, ka cilvēka apziņa iebūvējas „lielajās” sociālo un ekoloģisko sistēmu apziņās (Capra), kas savukārt ir apvienotas planetārajā apziņā. Tātad var runāt par to, ka cilvēku grupām, apvienībām, kultūrām ir kolektīvā apziņa un starp tām pastāv mijiedarbība un to, ka vides parametru fluktuācijas nedrīkst pārsniegt noteiktas robežas.

Holons cenšas saglabāt savu paternu ar atgriezeniskās saites mehānismiem (Capra), adaptējoties. Novirzes tiek samazinātas ar negatīvo atgriezenisko saiti *somātiskajā* adaptācijas pakāpē. Piemēram, globalizācijai pastiprinoties, etnosa paterns ieslēdz pašsaglabāšanās mehānismu, kas izpaužas, piemēram, stihiskā folkloras kopu skaits pieaugumā, tautas tradicionālās kultūras aktivitāšu straujā pieaugumā, valodas aizstāvēšanā, vietējās ekonomikas stiprināšanā. Tas gan palīdz noturēt etnosa paternu, bet tā elastība tomēr pakāpeniski samazinās, jo, vēl vairāk pieaugot ārējās varas spiedienam, būtu jāveic arvien vairāk pasākumu un to darīt būtu grūtāk un grūtāk. Globalizācijas spiedienam samazinoties, ja etnosa paterns nav neatgriezeniski deformēts, *etnosa-holona* elastība var atjaunoties. Ar pozitīvo atgriezenisko saiti (*genotipiskā* adaptācija) novirzes tiek palielinātas tik tālu, ka parādās neatgriezeniskas izmaiņas, pie kurām, piemēram, etnoss saglabājas, bet ar jauniem mainīgiem. Etnosa piemērā tās varētu būt, piemēram, etnosa psihisko īpašību nomaiņa – tās top piemērotākas nepārtrauktas karadarbības vešanai (etnoss no miermīlīgas zemkopju tautas pārtop par teroristisku karotāju cilti). Rezultātā *etnosa-holona* elastība pieaug (mainīgo fluktuācijas diapazons), nodrošinot *holonam* jaunus, brīvus pašorganizēšanās un pašattīstības apstākļus. Individam tas nozīmē to, ka vides (sabiedrības) determinētība ir atkal saskaņota ar indivīda iekšējo determinētību jeb paternu, kas, ka augstāk aprakstīts, nozīmē indivīda *brīvību*. Pieļaujot (tam ir pamats: līdzīgais ir saskanīgs ar līdzīgo), ka etnosa arhetipiskā bezapziņa apriori (kā nešķirami hierarhiski *holoni*) ir saskanīga ar indivīda (patību) paternu, tam ienākot (piedzimstot) saderīgajā etniskajā vidē, varam pieņemt, ka *holonu* hierarhijas stabilitāti vienādi nosaka visi *holonu* hierarhiskie līmeņi t.i., savstarpējā mijiedarbība, informācijas apmaiņa notiek abos virzienos (etnoss ir cieši saistīts ar indivīdu un abu elastību vienādi nosaka abi). Citiem vārdiem sakot, jo lielāka *brīvība* (augstāk aprakstītā izpratnē) tiks iedota

individam, jo elastīgāks taps tautas veselums un kā organisms, ar tikai tam raksturīgu paternu, būs adaptēties spējīgāks.

Holarhijā ekosistēmu var aplūkot līdzīgi kā individuālos organismus – tai arī ir *pašorganizēšanās* un *pašregulēšanās* spējas ar savam noteiktām elastības robežām. Zemes ekosistēmas un cilvēku sabiedrības savstarpējā mijiedarbība un vērojamās sekas, labi demonstrē *holarhijas* visu līmeņu nozīmīgumu Zemes (Gajas Overloka hipotēze par Zemi kā dzīvu organismu) dzīvības uzturēšanā. Sakārtotība sistēmas vienā līmenī ir pašorganizācijas sekas daudz augstākā līmenī un otrādi.

Bioloģiskā, sociālā, kultūras evolūcija saistāma ne tikai ar adaptācijas mehānismu, bet arī ar katra *holona* radošo potenciālu. Rašanās, radīšana rodas daļu un veselā savstarpēja dinamiskā mijiedarbībā. Evolucionēt nevar tikai kāds no *holarhijas* līmeņiem – jāevolucionē visai *holarhijai* kopā (tas pats attiecas uz pretēju procesu – sabrukšanu). Holarhijas evolūciju nosaka vēl divi savstarpēji papildinoši *holonu* raksturojoši principi: *nejaušība* un *nepieciešamība*. *Nejaušība* (*spontanilitāte*) saistāma ar pēkšņu, ne vienmēr izskaidrojamu iekšēju svārstību pastiprināšanos, kuru rezultātā var notikt neparedzama kritiskā punkta sasniegšana, pēc kuras, *holarhija* ir spiesta evolucionēt jaunā struktūrā. Šajā procesā radītais ir kaut kas pilnīgi jauns ar jaunām kvalitātēm, jaunu sarežģītāku organizāciju (Miller). Kaut kas, kas notiek zemākā *holonu* līmenī, augstākā parādās, kā pilnīgi kaut kas cits (atoms - molekula - šūna...). Kad notiek tuvošanās kritiskajam punktam, sistēma it kā pati „lemj” kādu ceļu iet – t.i., evolūcijas process nav aklus, bet orientēts sakārtotības, savstarpējās atkarības, sarežģītības virzienā – attīstība no haosa kārtības virzienā (Capra), *holonu* rašanās virzienā. *Holonu* rašanās ir kā fāzu pāreja, kas saistīta ar tādas organizācijas veidošanos, kura demonstrē iekšēju vienotību, mērķtiecību. Katra nākošā organizācijas pakāpe, pateicoties komunikācijai, izaug no iepriekšējās. Katrs *holons* ir spējīgs uztvert signālu, izdalot to no apkārtējā trokšņa, kā veselumu un attiecīgi reaģēt.

Holonus mēs varam atklāt pateicoties to veseluma noturībai, paterna esamībai. No iepriekš teiktā izriet, ka *holoni* neeksistē kā absolūti patstāvīgi veidojumi, viņi atklājas mijiedarbībā citu *holonu* vidē. *Holoni* ir saistīti ar daudziem kontekstiem un tāpēc tie meklējami šo kontekstu ietvaros (Ковальов). Mēs vērojam ne pašus *holonus*, bet

to, kas izriet no ar tiem saistītos notikumos, kā viņi interpretē signālus un pēc tā, tad arī veidojam *holona* tēlu. *Holonu* ciešās savstarpējās attiecības, rada aktīvu, darbīgu un, kas īpaši svarīgi, *kognitīvu*, interpretējošu situāciju: *kognitivitāte* ir holonu īpašība.

Holonā saduras *konservatīvisms* - kontekstuāla ierobežotība no vienas puses un *radošums*, spēja pāriet no viena konteksta otrā (spēja mainīties, radīt informāciju). Šodien, piemēram, mēs jau varam runāt par dažādas dabas individualizētu objektu uztveres kontekstu. Signālu uztvere nevar būt bez konteksta. Konteksts var būt dažāds, tas nosaka signāla nozīmi tajā vai citā situācijā. *Holarhijā* katrā līmenī var būt atšķirīgas spējas uztvert kontekstu. Jo augstāka sistēmas *kognitivitātes* pakāpe, jo plašāks uztveres potenciāla konteksts. Tas ir svarīgi, jo, piemēram, indivīds, kura uzvedība pamatota šaurā kontekstā, spējīgs realizēt tikai lokālus mērķus – egocentrētus (Ковальов, 2010). Šāda pozīcija neļauj indivīdam formēt stabilu *holonu*, jo nav attīstīta komunikācija (virsroku ņem lokāli konflikti). Cilvēku grupās ar spēcīgu egocentrismu notiek kultūras – kā kopīgas uzvedības sistēmas, sasaistošā paterna izspiešana: paterns tiek sagrauts ne tik daudz no ārpuses, cik no iekšpuses. Uztveres konteksta paplašināšanās nodrošina plašāku kopīgo mērķi un tā sasniegšanu, bez kura veseluma formēšanās principā nav iespējama (tautas mērogā, tas nozīmē, ka egocentrisma attīstība noved pie tās sagraušanas). Tādejādi panākumus nosaka *konservatīvisma* un *radošuma* tendenču attiecība *holonā*. Kā jau minēts, ļoti svarīga ir *holona* iekšējās brīvības telpa – tam iekļaujoties hierarhiski augstāka līmeņa *holonā*, tā nedrīkst tikt saspiesta līdz tādai pakāpei, ka indivīds pazaudē savu individualitāti (sevi).

Sauksim tos par globāliem tīkliem, kuri šodien veido cilvēces kopienas paternu. Paterna mezglu punktiem tiek mērķtiecīgi piešķirtas noteiktas īpašībām – tās raksturo tirgus ekonomikas jeb patērētāju sabiedrības pastāvēšanai nepieciešamās kvalitātes. Šis paterns ir mākslīgs veidojums, kas nebalstās Zemes ekosistēmas ilgtspējīgumā, citiem vārdiem sakot, nav tā komunikatīvo saišu radīts. Patērētāju sabiedrības paterns ir dziļi egoistisks – tam ir vāji izteiktas komunikatīvās saites ar Zemes ekosistēmu. Šis paterns var pastāvēt tikai tad, ja rodas tā mezgla punktiem atbilstoši egocentrēti indivīdi. Viņu egoistiskām interesēm ir jābūt tik saderīgām ar patērētāju sabiedrības paternu, ka tie sāk sevi identificē ar to un uzskata tur rodams

vērtības par savām. Un tā tas arī ir - Ēriks Fromms pasaka: šie cilvēki dzīvo ilūzijā, ka darbojas savu interešu labā, bet patiesībā vara nosaka to, kas ir labs cilvēkam. Šī mākslīgi radītā paterna mezgla punktos stāv likumi un normas, kuri definē cilvēka uzvedību. Par galveno tukumībā tiek atzīta paklausība, bet lielākais grēks – nepakļaušanās. Caur šiem punktiem runā globālie spēlētāji. Viņi izmanto cilvēku vājās puses, panākot, ka cilvēki šīs balsis internalizē tik lielā mērā, ka tās top par indivīda daļu. Rodas tāda, ka vispārēja saplūsmē, kurā indivīdi izšķīst, pazaudējot savu individualitāti.

Kā jau minēts, patērētāju sabiedrība ir mākslīgi radīta sistēma, kura ir vērtējama kā svešu šūnu ļaundabīgs audzējs (vēzis) holarhiskajā kosmosā, kura stāv ārpus vispārcilvēciskām vērtībām, cēliem mērķiem, stāv ārpus Zemes ekosistēmas dabīgas evolūcijas. Cilvēku tajā kā holonu var raksturot tikai daļēji, tam trūkst virkne holonam raksturīgo īpašību. Piemēram, tam trūkst viena no svarīgākām holonus raksturojošām īpašībām: *brīvība*, kura ir būtiska spējai pašorganizēties caur pašatjaunošanos un pašpārvarēšanos, t.i., būtiska elastības stabilitātei, ilgtspējīgumam. Indivīdi tajā nav veselumi, kuri atšķirami no citiem indivīdiem, tie nespēj sevi atšķirt no vides, viņi izvairās lietot „es” (parasti lieto „mēs”). Tas arī saprotams, jo patērētāju sabiedrības paterns, balstoties uz „sabiedriskās domas” patiesumu (bieži arī uz „zinātnisko patiesību”), uztur individualitātes nomākšanu, sevis pašnoliegsmi un paklausību varai. Savu pašvērtību viņi nosaka pēc tā, cik labi sevi spēj pārdot (tas ir nosacījums tam, cik labi viņi spēj patērēt). Šie indivīdi nespēj sevi identificēt, jo viņu skatiens vērsts tikai uz lietām, komfortu, kuru nodrošina ārpus indivīda rodamais, t.i., viņiem visu labumu, laimes avots meklējams ārējā pasaulē.

Patība ir kaut kas tāds, kas dziļi raksturo cilvēka tīro būtību. Patība ir absolūtā līdzsvarā ar vidi, kurā cilvēks iedzimis. Cilvēks, patiecoties skaidro komunikatīvo saišu dēļ, vienlaicīgi ir arī vides paterna patiesais mezgla punkts, zīmējums. Kad cilvēks pazaudē sevi, viņa būtība pašam aizmiglojas. „Es” zaudējums noved pie haosa veidošanās tajā vidē, kurā sākotnēji cilvēks bija kā mezgla punkts, t.i., pazūd it kā vides raksts – paterns. Vidē vairs nav dinamisku notikumu, kuri rodas tikai tad, kas individuālais „Es” ir spēcīgs. Tā top garlaicīga un neinteresanta, kļūst stacionāra, nemainīga – tā nerod attīstību, tā pārtopot haosa jūrā, iet bojā pati par sevi, iet bojā vide, kurai kā vienam no veselumiem būtu jāveido nākošais holarhijas līmenis.

Ir pamats domāt, izmantojot priekšstatus par holoniem un holarhiju, ka ilglaicīgums rodams sabiedrībā, kura pati būdama holarhiska, iekļaujas Zemes ekosistēmas Kosmiskajā holarhijā. Varam apcerēt virzību uz tādas sabiedrības ideālu stāvokli, kuras centru raksturotu vispārcilvēciskās vērtības. Vispārcilvēciskās vērtības pauž indivīdam - holonam raksturīgu pretmetu vienību, piemēram, viņa tieksmē būt brīvam un tieksmē savu būtību realizēt sabiedrībā, respektīvi vienlaicīgi esot vienotībā ar pasauli, saglabāt savas pašas personības veselumu. Indivīds-holons laimi meklē sevis izpratnē, sava paterna rezonansē ar vides paternu, tādā rezonansē, kurā augstu vilni uzsit radošais potenciāls jaunā radīšanai. Lai tas varētu notikt, jāizkopj holarhijas „valoda” (holistiskais apziņas līmenis). Precīza valoda nosaka starpholonu informācijas apmaiņas ātrumu, nosaka reakciju uz to, sinhronitāti. Holarhiskā sistēmā nav vienota vadības centra, tāpēc svarīga ir sinhronitāte. Tā nenozīmē „visi dara tā!”, bet to, ka visi dara to, kas atbilst katra paternam, saskaņā ar nākošā holarhijas līmeņa paternu. Nākošā līmeņa holona paterns, piemēram, Zemes ekovide dabīgos attīstības apstākļos stimulē sevis uzturēšanai nepieciešamo nosacījumu izpildīšanos un vienlaicīgi arī savam paternam atbilstošu „apakšholonu” veidošanos. Līdzīgi procesi holonu savstarpējā komunikācijas telpā norit starp Zemes ekovides un Kosmisko holonu utt. Tas nozīmē, ka evolucionēt (Gebsera) „Viss, Kas Ir”, kā jau teikts augstāk, var tikai vienlaicīgi un, ka šajā procesā, katram holarhijas līmenim ir jādod sava artava.

Šīs idejas sakrīt ar Tolstoja, Šteintera *brīvības* definīciju – *Dieva gribas* realizācija nozīmē būt harmoniskā vienība ar vidi un pildīt savas konkrētās dzīves uzdevumu. *Dieva griba* vienlaikus ir Kosmiskā holona determinēta cilvēka *brīvības* komponente (komplementaritāte). Tātad determinētību nosaka nepārtrauktā mijiedarbība ar apkārtējo vidi jeb vide. Bez šādas komplementaritātes nav iespējams saglabāt holarhiju. Apziņas augstākā pakāpē (holistiskās apziņas) minētā komplementaritātē cilvēks vairs nemeklē to, kas Dieva noteikts un kas paša.

* *paterns- modelis, raksts, zīmējums, struktūra*

Inteleks. Inteligence

Inteleks – zināšanas, kuras iegūtas caur vārdiem un formu...

Inteleks ir redze, kas nepieciešama, lai skatītos uz ārējo pasauli, bet gudrības gaisma nepieciešama, lai skatītos caur ārējo pasauli uz iekšējo. Gudrība ir grūtāk sasniedzama nekā intelekts (Хан, 1999, 64).

Inteleks jātīra un jāvingrina, pretējā gadījumā tas nespēj atteikties no pieķeršanas darbības augļiem un visu darīt kā pienākumu vai veltījumu Dievam (Баба, 1996, 22).

Inteleks nav vērtība pati par sevi, bet gan līdzeklis, ar kura palīdzību mēs zināmā laikā sprīdī kārtojām savu dzīvi. ...Inteleks salīdzināms ar amatnieku, kas no gataviem elementiem kaut ko konstruē... cilvēks, intelektu atzīdams par vienīgo savas iekšējās dzīves veidotāju, drīz zaudē savu oriģinalitāti un kļūst par kolektīvās dzīves formu atkārtotāju. Inteleks cilvēkus savā starpā nonivelē... ...Līdz šim cilvēks priekšroku piešķīris vairāk intelektam nekā totālam cilvēkam. Tādēļ cilvēks zaudēja ticību savai misijai, ticību, bez kuras nav realizējams neviens garīgs darbs. Dzīvi pakļāva intelektam un nevis intelektu – dzīvei. ... Patiesībā, intelekts ir dzīves līdzeklis...

Inteleks ir spēja... *Inteleks* kļūdamas par mūsu dzīves saturu, mūsos iznīcina mūsu dvēseles dzīvi; un ja mēs savai dzīvei meklējam kādu jēgu, tad to darām tādēļ, lai realizētu savas dvēseles iespējas, lai ar tā saturu pildītu dzīvi... mūsdienās.. ar intelektu ne tikai grib kārtot, bet arī radīt. Lūk, tā ir intelektuālā uzpūtība... *Intelektu* salīdzinot ar dveseli, varētu teikt, ka intelekts ir ārējās dzīves kārtotājs, bet dvēsele ir mūsu dzīves mūžīgā kustība – mūsu dzīves jēgas atklājēja un piepildītāja (Raudive, 1940, 186, 188, 189, 196).

Ja gudru cilvēku varam dēvēt par izglītotu, tad mācītu cilvēku, kam ir daudz zināšanu un attīstītas prāta spējas, parasti sauc par *inteligentu*, bet ja kādam ir sevišķi izcilas prāta spējas, to uzskata par ģēniju. Kā jau nosaukums liecina, *inteligents* (lat. *intellegerere* – saprast) ir cilvēks, kas saprot, ir apķērīgs un veikls dažādu problēmu risinātājs.

...*Inteligences* pārbaudēs jau arī tikai konstatē, cik veikli kāda cilvēka prāts spēj darboties, resp., cik kurā ir mašīnai līdzīgu īpašību un neviens neuztraucas par to, ka visa šī prāta veiklā darbība saistās ar mazsvarīgām lietām un nenozīmīgiem jautājumiem. Nevienam neinteresē, kādas īpašības ir *inteligences* pārbaudījumu izturētājam, kāda ir tā jūtu dzīve, kāds ir cilvēka garīgais lielums, cik lielā mērā iz-

glītots ir viņa gars, bet skatās tikai uz pārbaudāmā prāta spējām. *Inteligences* pārbaudes, kā arī citi pārbaudījumi skolās un dzīvē ir tikai zināšanu un prāta spēju pārbaudījumi, tās nav cilvēku gudrības pārbaudes. Cilvēku gudrību nav iespējams konstatēt ne ar kādiem pārbaudījumiem. To apstiprina ievērojamā amerikāņu dzejnieka un pravieša vārdi: "Gudrību nepārbauda skolās, tas, kam ir gudrība, nevar to iedot tam, kam tās nav, gudrība piemīt dvēselei, to nav iespējams pierādīt, tā pati par sevi ir pierādījums" (*Walt Whitman – Song of the Road*)... Neizpratnes dēļ daudzi uzskata *intelligentus* cilvēkus, kuriem ir attīstītas prāta spējas un daudz zināšanu, par gudriem... Kaut arī *intelligentajiem* cilvēkiem bieži vien trūkst gudrības, tomēr tie veido un vada mācību iestādes, audzina jaunatni, darbojas sabiedriskās organizācijās, strādā t.s. zinātnisku darbu un ir pārliecināti, ka tādā kārtā tie parāda savu gudrību (Martinsons, 1961, 119, 122).

...*intelekt*s nav vērtība pati par sevi, bet gan līdzeklis, ar kura palīdzību mēs zināmā laikā sprīdī kārtojam savu dzīvi. Intelekt salīdzināms ar amatnieku, kas no gataviem elementiem kaut ko konstruē. Cilvēks, *intelektu* atzīdams par vienīgo savas iekšējās dzīves veidotāju, drīz zaudē savu oriģinalitāti un kļūst par kolektīvās dzīves formu atkārtotāju. *Intelekt*s kļūdamas par mūsu dzīves saturu, mūsos iznīcina mūsu dvēseles dzīvi. Mūsdienās ar *intelektu* ne tikai grib kārtot, bet arī radīt. Lūk, tā ir *intelektuālā* uzpūtība (Raudive).

Ilgospējība, ilgtspējīga sabiedrība, izglītība

Visai jauns ir jēdziens "Ilgospējība". Kā parāda I.Salītes pētījumi (Salite & Gedžūne, 2009) pat daudziem skolotājiem nav izveidojies vairāk vai mazāk stabils priekšstats par to, kas tā ir. Priekšstats parasti veidojas no konkrētas pieredzes, kas balstās galvenokārt uz ikdienas kritisku izvērtēšanu. Pirmo reizi šis jēdziens pasaulē plaši izskanēja pēc Gro Harlem Brundtlandas paziņojuma 1983. gadā ("Brundtland Report") <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>, kurā tika definēta ilgtspējīga

attīstība – sekmēt līdzsvaru starp cilvēkiem, cilvēkiem un dabu. Ilgtspējīgas attīstības izpratnē ietverta līdzsvarota, harmoniskas attiecības starp trim aspektiem: ekoloģisko, sociālo un ekonomisko.

Manuprāt, izglītības modeļa, ilgtspējīgas sabiedrības kontekstā, koncepcijai jārodas Latvijā – tas nebūtu tas pats, kas „velosipēda izgudrošana”, izglītības modeļa Latvijas variantam jābalstās mūsu kultūrā, tradīcijās un nevis Eiropas birokrātu prātulās. Bez tam, kā zināms, attīstības nepieciešams nosacījums ir daudzveidība – pasaules tautu kontekstā. Tikai daudzveidības apstākļos mēs varam viens otru bagātināt, daudz ātrāk sasniegt pozitīvus rezultātus. Manuprāt, izglītība ilgtspējai iespējama tikai Veseluma ideju kontekstā t.i., sirds un prāta līdzsvarotības apstākļos. Lai tas realizētos jānotiek Brīvīšanai.

Jānis Valbis (2003) raksta, ka izglītības procesā nedrīkst uzstiept visiem tikai vienu valdošo uzskatu indoktrinēt kādu vienu ideoloģiju - “...laicīgās skolas var runāt par vērtībām vispār un piedāvāt skolēniem visu iespējamo vērtību klāstu, atstājot visu pārējo viņu ziņā.”

Ilgtspējīgas izglītības kontekstā tas nozīmē, ka mums jāievieš paņēmienu, neapejot bērnu gribu, censties bērnus ieinteresēt šim brīdim (mirklim) sabiedrībai svarīgās lietās, neattālinot bērnus no viņu Brīvības. Brīvība nepieciešama arī skolotājam. Gorelikova (Гореликова, 2005, 132) raksta: „... brīvība, kā radošas darbības telpa, ir nepieciešama vispirms skolotājam. Lai skolotāja talantīgums kļūtu par mācīšanas procesa faktoru, nepieciešama Brīvība”. Nebrīvs skolotājs nevar atklāt savu iekšējo pasauli. Jāpievienojas viņai, - tieši skolotāja iekšējā pasaule ir viens no galvenajiem veidojošiem spēkiem mācību- audzināšanas procesā. Un jāpiekrīt arī tam, ka stingrās, formalizētās mācību sistēmās, šis spēks paliek neiedarbināts.

Tsi ilgtspējīgu izglītību varētu noraksturot šādiem vārdiem: tas ir garīgi, intelektuāli orientēts darbs Veseluma izjūtas veidošanā, sirds izglītošanā un personības radošo spēju attīstīšanā. Vēl citādi varētu teikt: tas ir Brīvu, Atbildīgu un Radošu personību veidošanas darbs.

Izglītība

Lūk ko *izglītības* sakarā saka J.Krišnamurti: *Izglītībai* jādod jums brīvība - pilnīga brīvība, lai augtu un radītu atšķirīgu sabiedrību, jaunu pasauli... Jūs tiekat mācīts, lai iekļautos sabiedrībā, taču tā nav izglītība, bet process, kas liek jums pielāgoties kādam modelim... Īsta izglītība nozīmē iemācīties, kā ir jādoma, nevis kas ir jādoma... ja jūs neiegūstiet izglītību dzīvošanai, tad izglītībai nav jēgas... ļoti svarīgi, lai skolā radītu šādu gaisotni – brīvības gaisotni, kurā ir mīlestība, kurā cilvēks jūtas ļoti pārliecināti par sevi, jo pārliecība rodas tad, kad jūs jūtaties kā mājās, drošībā... pastāv instinkts atdarināt diženos, mēģināt pielīdzināties tiem, un tas ir viens no trūdēšanas iemesliem, jo tad prāts ievietojas šablonā... prātu, kas uzkrāj, sagaida sairums un nāve... Izmantojiet savu prātu, lai noskaidrotu, ko jūs negribat mācīties. Izmantojiet savu prātu, lai uzzinātu, ko gribat savā dzīvē paveikt, ko tieši jūs paši gribat darīt, nevis ko sabiedrība vai ideāls liek jums darīt...

Izglītības uzdevums ir palīdzēt ikvienam no mums dzīvot brīvi un bez bailēm... (Krišnamurti, 2009, 12)

Izglītības uzdevums ir sniegt studentiem plašas zināšanas dažādos cilvēku darbības laukos un vienlaikus atbrīvot viņu prātu no tradīcijām, lai spētu pētīt, noskaidrot, atklāt... Tātad zināšanas – atmiņas izkopšana – ir noderīgas un nepieciešamas noteiktā līmenī, bet citā līmenī tās kļūst kaitīgas... Filosofijas, teorijas un uzskati, ko iegūstat no grāmatām un, kas kļūst par jūsu tradīciju, īstenībā ir šķēršļi prātam, jo prāts izmano tos, kā savas psiholoģiskās drošības līdzekļus un tādēļ tie regulē prātu. Tātad ir nepieciešams gan atbrīvot prātu no visām tradīcijām, gan vienlaikus izkopt zināšanas un metodes; un tas ir izglītības uzdevums. ... tajā brīdī, kad cenšaties kļūt inteligents, jūs pārstājat tāds būt... Tātad problēma ir nevis kļūt intelligentam, bet gan atbrīvoties no aprobežotības... Pareizas izglītības mērķis ir palīdzēt jums domāt pašam priekš sevis, lai no savas domāšanas iegūtu milzīgu pašpārliecinātību (Krišnamurti, 2009, 195, 200, 203, 205).

Dzīvē tomēr sastopam daudzus skolas beigušos, kuru zināšanu krājums ir ievērojams, bet kurus nekādā ziņā nevaram atzīt par izglītotiem.

Zināšanas un abstraktas idejas neatrod ceļu uz cilvēka apziņas dziļākajiem un spēcīgākajiem aspektiem: nepadara attiecīgas

emocijas, neierosina gribu, atstāj aukstu un vienaldzīgu cilvēka sirdi, neiespiežas viņa dvēselē un nepaliek par viņas personīgu garīgo mantu." (*Trimdas skola*, Nr. 12, 1957. g.)

Ko par izglītību saka mūsu dižvīrs Martinsons: Īstu izglītību ikviens iegūst nevis attīstot prātu un iegaumējot zināšanas, bet gan izkopjot savu sirdi un dvēseli, t. i. savu jūtu dzīvi... Tāpēc arī skolas un zinātņu iestādes nevis izglīto, bet gatavo nejutīgus, augsta prāta cilvēkus – varaskārus materiālistus.

Patiesi izglītots cilvēks netiecas pēc varas un mantas, bet cenšas kalpot citiem, jo viņā mājo cilvēku mīlestība. Kā redzam, izglītots ir tas, kuram piemīt gudra cilvēka īpašības — pazemība, pieticība un cilvēku mīlestība. Tāpēc tikai gudru cilvēku varam dēvēt par izglītotu. Zināšanas, kuras kāds ieguvis, nevairo šā cilvēka gudrību un neizglīto tāpēc, ka tās nevienam nepalīdz kļūt labākam.

...Zināšanu atcerēšanās nepalīdz atturēties no ļaunā un nevēlamā, zināšanas neveido cilvēku pozitīvās īpašības, tās nepadara skolu apmeklētājus labākus un cilvēcīgākus, nemaina viņu dzīves veidu un attiecības ar pārējiem... Īsti izglītots cilvēks, kurā mājo gudra cilvēka tikumi, neko nezaudē no savas izglītības arī tad, ja tas strādā fizisku, netīru darbu un staigā vienkāršās vai vecās drēbēs. Izglītots var būt katrs arī bez smalkās uzvešanās un pieklājības normu ievērošanas. Viņš var būt citu acīs pat nepieklājīgs, bet tam nekad netrūkst īstas, nevilgotas laipnības un sirsnības, kam nav nekāda sakara ar dažādām ārišķībām, ceremoniju ievērošanu un frāžu atkārtotību. Ne greznošanās, tēlošana, izlikšanās, bet gan vienkāršība, dabiskums, atklātība un sirsnība, nemākslota izturēšanās pret cilvēkiem, kā arī vienkārša un skaidra savu domu izteikšana ir patiesi izglītota un gudra cilvēka ārējās pazīmes (Martinsons, 1961, 116 - 118).

Un Djuī: Bērna instinkti un dotumi ir tas pamats, uz kura var veidoties visa izglītība. Ja mācītāja pūles neapvienojas ar apmācāma iniciatīvu, tad izglītība pārvēršas par vienkāršu spiedienu uz apmācāmo. Tas, protams, var dot kaut kādus rezultātus, bet tas nebūs patiesa izglītība... Izglītībai jā sākas ar bērna spēju, interešu, ieradumu psiholoģisku izpratni. Tam ir nepārtraukti jāatrodas pedagoģiskā darba uzmanības centrā. Ir nepieciešama nepārtraukta spēju, interešu, ieradumu interpretācija – tās ir jāpārvērš sociālajos ekvivalentos –

t.i., kā tās var kalpot sabiedrībai... Izglītība – tā ir sabiedriskas attīstības un reformēšanas fundamentāla metode (Дьюи, 2002, 3, 5, 11).

Tātad Djuī par izglītību sauc tikai to apmācības procesu, kura pamatā ir bērna instinkts un spējas.

Izglītībai jāiedod bērnam nepieciešamos instrumentus katra iekšējo spēku atklāšanai radošajā darbībā. Jāuzsver “savu iekšējo spēku” – konkrēti to spēku, kas ir katrā individuā, nevis kaut ko vispārīgu, visiem vienādu. Un te nu rēķini par 26 skolēniem vidusskolas klasēs nekam neder! – tie nepieļauj pat domu par darbu ar katra individuālajiem spēkiem. Mēs ietaupīsim skolotāju algām, patiesībā apzogot savu nākamību.

Jaunrade

Jaunrades stāvoklī tiek noskaidrota patiesība, lai jūsos nepaliktu nevienas vietiņas, ko piesārņo vecais. Tad jūsu prāts ir sveigs, bezvainīgs un tad spējīgs uz pārsteidzošu *jaunradi* (Krišnamurti, 2009, 82)

Varētu pievienoties tiem, kuri par “radošumu” saka, ka tā rezultāts ir jaunas idejas, būtiski jaut kas jauns. Kreativitāte pēc Geidža (Geidžs & Berliners, 1998) (pedagoģijas psiholoģijas speciālists): - spējas, izpausme ved pie jaunu ideju vai pieeju izvirzīšanu vai formulēšanu vai jaunu produktu radīšanu, kam ir mākslinieciska vai zinātniska vērtība. Redzam, ka Geidžs “radošumam” latiņu pacēlis ir augstu – jaunais ar māksliniecisku vai zinātnisku vērtību.

“Latiņa” nolaišta ir mūsu Pedagoģiskajā vārdnīcā: “spēja radīt jaunas materiālas vai garīgas vērtības vai sakārtot idejas un reālās īstenības parādības īpatnējās attiecībās, izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas...”. Šis laikam ir tas, pēc kā vadās “kompetences projekta” autori. Viņus var saprast, jo nav šīm “interesantām domām”, iniciatīvām, attapīgumam, racionalitātei u.c. relatīvi vienkāršajām izpausmēm, nodarbēm viens apzīmētājs, - varbūt derētu atrast. “Radošuma” devalvēšana noved pie tā, ka visi, kas māc turēt rokā otu, plinkšķināt klavieres, rada mākslas darbus vai “veikalnieks”, kas prot svērt un mērit – tiek dēvēts par zinātnieku.

Augstāk runājam par nepieciešamību bērnam iedot “radošumam” nepieciešamiem instrumentus. Ir jāatkārto Alberta Einšteina

vārdi: “Es ticu intuīcijai un ievesmai. Iztēle svarīgāka nekā zināšanas, jo zināšanas ierobežo, turpretī iztēle aptver visu iespējamo, stimulē progresu un ir tā evolūcijas avots.” Iztēles pamatā ir simboliski-*tēlainā domāšana*, tas ceļvedis, kā raksta Siliņš, ir nevis loģika, bet *intuīcija*.

Šobrīd neizskatās nekas labs, jo nekas speciāli nav paredzēts labās smadzeņu puslodes vingrināšanai. Es atdalīju “simbolisko domāšanu” no “intuīcijas”, jo “intuīcija” ne vienmēr rosināta domāšanā, ne vienmēr rezonē tajā. “Intuīcija” ir vienkārši patvaļīga, saskanīga VISA, KAS IR izjūta un dzīvošana tajā. Dažkārt var runāt par visa cilvēka mūža ikdienas pareizajiem lēmumiem un rīcību, - visa dzīve, pašam nemanot, nodzīvota intuitīvi nevainojami. Mākslā, zinātnē intuīcija liek rīkoties, liek fokusēties uz konkrētas Patiesības aspektu. Bet ir jāatgriežas atkal pie “BRĪVĪBAS”, - bez tās nekas nesanāks! Fromms pat Brīvību definē, kā iespēju spontanitātei. Un lūk, aiz vārda “spontanitāte”, “impulsivitāte” ir rodamas dažas būtiskas metodes “radošuma” instrumentārijā. Kritiskā domāšana prasa apdomu, spontanitāte dod iespēju pieņemt mirklī svarīgus, pareizus lēmumus.

Tā tad jautājums vai “kritiskā domāšana” ir saistīta ar radošumu? Man tāda sajūta, ka “radošumu” mēs katrs saprotam savādāk. Vai kombinējot lietas, vai mērot un sverot, mēs izpaužamies kā radošas personības? – drīzāk jau kā veikalnieki. Vai mākslas darbam pietiek ar mācēšanu jaukt krāsas, kombinēt notis vai vārdus rakstā? Kur ir robeža starp vienkāršu kombinatoriku un radošu darbību? Vai kaut ko iemācījušies kombinēt, mēs kļūstam par radošām personībām? Vai, pārnesot savas prasmes no vienas dzīves jomas otrā, ir radoša darbība? Vai eksperiments ar dažādu krāsu salikumiem, iemaņu iegūšanai ceļa uz meistarību, saucama par radošu darbību; vai studenta darbs laboratorijā, apgūstot pētniecībai nepieciešamos algoritmus, darba paņēmienus, iemaņas, vērtējams kā radošs? Vai konstatējot Ņūtona likumu pareizību, skolēns darbosies radoši vai vienkārši atkārtos kaut ko tādu, ko mākam jau gadsimtus? Vai katrs sacerējums, katrs zīmējums, katrs lego veidojums ir radošai darbībai pierakstāms? Vai vērojumu (kas ir precīzāka skolēna darbība, iepazīstot pasauli), pētniecisko darbību mēs vienmēr varam nosaukt par radošumu? Varbūt tā ir vienkārša reproduktīva darbība, kurā tiek kaut kas atdarināts, atkārtots. Tādi jautājumi rodas, izlasot “kompetences izglī-

tības” prātulas. Ja kombinatoriku dēvējam par radošumu, tad pie visām citām devalvētām lietām jāpieraksta vēl viena. Varbūt te vienkārši jāpaņem latviešu valodas vārdnīcu un jāapskatās, kas tur teikts par šo tēmu: “Radošs - tāds, kas rada vērtības; radošums tāda darbība, kuras rezultātā rodas vērtības.” Tātad, svarīgākais te ir, kas tad ir vērtības? Bet tās nu, izskatās, ka katram ir savas, un te mēs varam iebraukt “auzās”.

Tātad jābūt skaidrībai par “radošuma” (kreativitātes) definīciju. Teikt tikai to, ka radošums ir vērtību radīšana, laikam ir par maz. Literatūrā atrodam “radošumu” saistītu ar “produktivitāti”, piemēram, “produktīvās domāšanas” rezultāts ir atklājumi, jaunas idejas. “Radošums” tiek saistīts ar personas “iekšēji motivētu” darbību, ar “brīvu”, sevi zinošu cilvēku. Parādās jauni vārdi “produktivitāte”. Gan jau ir dzirdēts par sabiedrību pēc šīs – tā tiek dēvēta par “radošuma” jeb “produktīvo”, jeb “humānās” ētikas sabiedrību – kurā pats cilvēks, viņa sirdsapziņa, bet ne sveša vara nosaka tikumības un netikumības kritērijus. Šodien, “neproduktīvajā sabiedrībā”, raksta Fromms, “cilvēks jūtas, kā prece, kas guļ veikala plauktā, - viss kas ir jāzina: kāda veida personību pieprasījums ir tirgū ir vislabākais”. Tālāk viņš raksta: “Šī zināšana ieiet visā izglītības procesā, sākot ar bērnudārzu un beidzot ar koledžu un tāpat arī tas tiek ievadīts apziņā ģimenē”, es pieliktu klāt vēl masu mēdījumus.

Tātad “kompetences izglītībās” modelī vienā vārdā mēs runājam par “radošumu”, bet citā, - par “konkurētspējīgu cilvēku”. Tā nav orientēta uz nākamību, tā gatava ražot tirgum noderīgu produkciju: “Es esmu tāds, kādu jūs vēlaties redzēt!” Par šo “tirgus” tēmu var spriest neierobežoti, bet nekas labs nav saskatāms, ja vēlamies domāt, orientēties uz “humānu”, patiesi, atbilstoši saviem iekšējiem spēkiem, *radošu*, pašrealizēties spējīgu personību. Vēl daži vārdi par to, ko nozīmē “Produktīvā orientācija”. “Produktivitāte” nozīmē, ka cilvēks sevi izjūt kā kaut kādu savu spēku iemiesojumu – viņš jūt sevi vienotu ar šiem spēkiem un reizē vienotību ar “VISU, KAS IR”, saskaņu ar tuvāko un tālāko vidi. “Produktīvajā orientācijā” cilvēks pasauli apgūst intelektuāli un emocionāli, - caur MĪLESTĪBAS un saprāta darbību. Te abi ir pasaules sapratnes veidi.

Tātad daudzi “kompetences izglītībā” iekļautie vārdi ir skaisti, tikai jautājums par semantiku, - kāds ir to patiesais saturs.

Kalpošana

Zenta Mauriņa par kalpošanu raksta: Neviena nespēj dzīvot tikai sev un sevī. Jēgpilnu dienu, sirdsmieru pazīst tas, kas pakārtojies vai nu Dievam vai kādai mākslas vai zinātnes idejai, vai arī nesavtīgi kalpo labai lietai vai labam cilvēkam... Brīvprātīga kalpošana, ko no visiem radījumiem tikai cilvēks spēj un kas atkarīga no pazemības un sirds bagātības un vienlīdz aplaimo ka devēju, tā ņēmēju, šodien nedomoderna, tādēļ liels skaits neapmierināto un depresīvo.

Kalpojot negaidām apkārtējo novērtējumu, te pamudinājums ko paveikt nav ārējas dabas nosacīts, bet rodams cilvēka sirdī, viņa labestībā: priekā gaviļēt, būt laimīgam nozīmē būt saskaņā pašam ar sevi un Visumu, laime ir apziņā, ka var dzīvot, nenodarot nevienam pāri, laime ir citiem kalpot (Mauriņa, 1990, 52, 57, 78).

Integrālā apziņa (Vilbers, 2010) ļauj būt veselumā un, izjūtot esības prieku, *kalpot*.

Kalpošana nozīmē veikt darbu saskaņā ar savām spējām, saskaņā ar savas dzīves misiju (Students, 1998, 191), tad cilvēkam arī būs sava vieta un nozīme pasaules visumā.

Pedagoga *kalpošana* sākas brīdī, kad tas modri ieklausās bērņā, ir klātesošs viņa patībā. *Kalpošana* sakņojas Esībā un realizējas caur katra patību. Šādā izpratnē *kalpošana* uzskatāma par cilvēka dzīves jēgu. Pedagoģa *dzīves jēga* ir palīdzēt citiem piešķirt *dzīves jēgu* (Tolle, 2007).

Klātesamība

Esi iekšā. *Klātesamība*, kā kaut kam ārējam esot klāt vai esot klāt kaut kam ārējam, kaut kam ārpus tevis, kaut kam kas stāv "malā" bet esi tam blakus. Vienkārši blakus pat neuztverot šo blakus esošo, tas ir, esmu pasīvā stāvoklī pret kaut ko, kas ir klāt jeb blakus. Tā ir vienpozīcija.

Nākoša var būt tāda, ka *klātesamība* ir saprotama tikai tad, kad esi aktīvs blakus esoša kaut kāda iespaida uztvērējs, kaut kādu signālu uzvērējs, kuri nāk no klātesošā. Tas ir otrs veids.

Ir vēl trešais veids, kad *klātesamībā* (emocionālā) piedalās ne tikai tās maņas, kuras uztver blakus esošo, kā kaut ko atsevišķu no manis, bet kā kaut ko saistītu ar mani (es un saviļņojošā ainava – kaut kādu emociju radoša ainava), tātad ne tikai prāts vai sapratne, bet sajūšana. Tas jau ir trešais veids. Vēl par *klātesamību* varētu runāt tādā aspektā, ka klāt var būt tikai tas, kas manī jau ir apriori. Ja tā nebūtu, es neuzvertu. (mana muzikalitāte un vēlme, spēja emocionāli pārdzīvot mūzikas skaņdarbu).

Par visdziļāko «klātesamību» varētu nosaukt transcendentālo. Interesanti, ka pats «klātesamības» vārds latviešu valodā salikts no diviem nozīmīgiem vārdiem: klāt un esamība, kas jau norāda uz tā transcendentālo raksturu.

Tātad *klātesamība* rodas tikai tad, ja ir “saderība”, ‘piederība”. Ja nesaderu, tad nevar runāt par *klātesamību*. Ja skolēnā nav matemātisko dotību, viņš nav klātesošs, viņš tai matemātikai stāv blakus, ārpus tās.

Var būt tāda situācija, ka *klātesamību* nepieļauj kaut kāda psiholoģiska rakstura barjera jeb prāta dominējošs aizspriedums, t.i., cilvēks savā būtībā ir saderīgs ar kādu objektu, parādību, bet barjera liedz to sajūst, saredzēt.

Es domāju, ka saderība ar kaut ko neveidojas kaut kādā mūžā, bet tā ir vienkārši visa, kas ir esības radniecība ar indivīdu, jo nevar pat iedomāties situāciju, ka cilvēks var būt svešs esībai (esamībai). Un esamībā ir jau viss, caur cilvēku tā var eksponēties, parādīties, atklāties – nekas nav cilvēka izgudrots – viss jau ir. Ja būtu citādi, cilvēks nesaderētu ar esību. Kāpēc tad esība visā savā krāšņumā un daudzveidībā tomēr neatklāj sevi caur cilvēku. Tas varētu būt tāpēc, ka cilvēka apziņai (caur kuru tad arī esība cilvēkā atklājas) ir “griesti”.

Jo agrāk nodrošinām kvalitatīvu vidi, kurā var realizēties *klātesamība* jo labāk, - vēlāk socializācijas procesā apziņa aizplīvurojas un nevar realizēties *klātesamība* pat pie augstiem apziņas stāvokļiem. Kā tad ar sliktajiem zēniem?

Pieņemam, ka “sliktie zēni” veidojas esot klāt nelabvēlīgās vidēs. Vispār jau baigais sajukums. Ja mūsu likteņi ir nosacīti, tad tas nozīmē, ka arī “sliktie zēni” jau apriori pastāv. Tas nozīmē, ka ne vienmēr ar audzināšanas paņēmieniem, mēs kaut ko varam darīt: viņš jau piedzimst kā slepkava, izvirtulis un vēl kaut kā. Iznāk tādu kā slikto nolemtība jeb būtībā ierakstīts kaut kas slikts, lai gan būtības patiesība ir skaista. Cilvēku mūži ir kaut kā, no aizsākta gala veido tādu sociālo situāciju, kurā ir vieta arī “sliktajiem zēniem” – vārdu sakot, ir tāds kā automātiska, pašregulējoša sistēma, kura gribi vai negribi rada ārkārtīgi plašu attiecību spektru.

Klātesamība (Presence un absence — прусымчмеве u omcymчмеве) kā atslēgvārds parādījies sakarā ar informācijas tehnoloģiju strauju ieiešanu apmācībā. Lai radītu lielāku apmācāmā interesi, lai paātrinātu mācību procesu, lai padarītu to lētāku, tiek veidotas tādas virtuālās vides, kurās rodas *klātesamības* sajūta. Pieredze tautskolā atklāj citu *klātesamības* nozīmīgumu. Faktiski uz šo kategoriju reducējama visa tautskolas mācību-audzinašanas darba metodika.

Kā mēs redzēsīm *klātesamības* idejas ir tuvas ASV radītās U-teorijas idejām. Es kaut kā Latvijā nekādas iniciatīvas šajā sakarā neatradu, bet mūsu kaimiņi leiši jau aktīvi darbojas. U-teoriju šodien neanalizēsīm, teikšu tikai, ka tās pamatā ielikta ideja papildināt «loģiskā domāšanā» balstīto mācīšanos, ar mācīšanos no «topošās nākotnes». U-teorija māca izmantot netradicionālus, intuīcijā balstītus risinājumus sarežģītu problēmu gadījumos. Tā māca, ka pagātnes pieredze un klasiskā loģika nepalīdz veidot nākotni, jo tajā tās vienkārši nav.

Šobrīd izziņas process attīstās virzībā no zīmes uz nozīmi, no apzīmējuma uz apzīmējamo. Ir pieņemts, ka primārā ir “nozīme”. Apzīmējumā nav apzīmējamais – tas ir promesošs.

Par valodu jau spriedām grāmatiņas sākumā, tātad valoda, kā raksta Maslovs (Маслов, 1997), nav adekvāta, un nevaram ar to aprakstīt realitāti, viņš spriež, ka aiz jebkuras abstrakcijas paliek liela daļa patiesības. Abstrakcija neatstāj vietu konkrētajam, dzīviem pārdzīvojumam, īpaši subjektīvajās norisēs. Viņaprāt, abstraktā domāšana ir maksimāli vienkāršota pasaules izziņas forma. Tas tāpēc, ka lai-

cīgā kultūra šobrīd ir pazaudējusi transcendentālās «klātesamības» spēju.

Man ir vienreizēji vērojumi tautskolas jaukto vecumu grupās, t. i., kad «mazo «piedalīšanās mācību stundās, kopā ar skolas vecuma bērniem, atklāj vienreizēju «klātesamības» fakta nozīmi bērnu apmācības procesā. Apmācību organizēšana jauktās vecuma grupās (saimēs) ir nenovērtējama ne tikai attiecībā uz jaunāko bērnu intelektuālo attīstību, bet arī uz vecākiem bērniem, lai gan citā aspektā. Mīnēšu piemēru. Viena meitenīte mācījās jau 7 klasē. Viņai nebija ne māsu ne brāļu. Saimēs viņa gūst jaunu, nebijušu pieredzi, jaunās attiecībās, - viņai ir iespēja izrādīt rūpes par mazajiem (3 – 6 g.v.) bērniņiem. Es redzu ka viņa, to darot, ir izskatās laimīga un ar prieku pieņem mīlestību, kuru mazie dāvā viņai. Tas ir iespējams, jo esam vienojušies par «atvērto Durvju» principu, t.i., kad bērndārzieki un pirmskolnieki, pie noteiktiem apstākļiem, ja viņi to vēlas, var būt kopā ar saviem vecākiem brāļiem un māsām (gan tiešā, gan pārnestā nozīmē). Mēs aicinājām skolā uzkavēties arī jaunāko bērnu tēviem un mātēm. Tēvu, māšu *klātesamības* sajūta rada bērniem drošības sajūtu (psiholoģiski netraumē sevišķi pirmajās skolas apmeklēšanas dienās – jebkurā mirklī bērns var doties pie savas mammas vai tēva.

Reizēm bērniem trūkst vīrišķā *klātesamība*. Vīrišķā *klātesamības* nozīmīgumu atklāja kāda bērna tēva patstāvīga uzturēšanās skoliņā - bērni ar prieku piedalījās viņa organizētajās aktivitātes. Līdzīgi vērojumi bija attiecībā uz skolotāju Valdi. Viņš dzīvoja Jelgavā un nevarēja katru nedēļu būt kopā ar bērniem, bet, ziniet, bērni allaž jautā, kad būs Valdis un izsaka skaļu sajūsmu par ziņu, ka šonedēļ ir viņa dienas. Ir aprakstīti pētījumi par to, ka Tēva klātbūtne bērnus dara laimīgākus un gudrākus un mūsu prakse parāda, ka tas tā arī ir.

Echkarta Tolles metodes «klātesamības» pedagoģijai:

- Tu izjūti vienotību ar jebko, kas uztverts klusumā un caur klusumu. Just vienotību ar it visām lietām ir patiesa mīlestība.
- Viedums ir prasmē būt klusam. Vienkārši vēro un ieklausies. Neko citu nevajag. Esot klusumā, vērojot un ieklausoties, tevī mostas dabīgais saprāts. Ļauj klusumam vadīt tavus vārdus un darbus.
- Pievēršot uzmanību kaut kam dabīgam, jebkam, kas radies bez cilvēku iejaukšanās, tu izej no priekšstatu domāšanas

cietuma un kaut nedaudz, bet esi tādā vienotībā ar Esamību, kādā joprojām ir viss dabīgais. Uztverot dabu tikai ar prātu, ar domām, tu nesajūti tās dzīvīgumu, tās esību.

- Tiklīdz tu apzinies klusību, acumirkļi rodas kluss iekšējās modrības stāvoklis. Tu esi *klātesošs*. Tu esi izkāpis ārpus cilvēku šaurās, gadu tūkstošu vecās kolektīvās iekārtas.
- Skaties uz koku, puķi, augu. Ļauj savai apziņai pie tiem apstāties - cik tie ir klusi, cik dziļi iesakņojušies Esamībā! Ļauj dabai mācīt tev klusumu.
- Skatoties uz koku un uztverot tā klusumu, arī tu apklusti. Tu pieslēdzies tam ļoti dziļā līmenī.
- Tevī, kā jebkurā cilvēkā, ir kāda pārdomām daudz dziļāka apziņas telpa. Tā ir tava īstā būtība. To var saukt par *klātbūtni*, apzināšanos, pilnīgo apziņu.
- Domājošais prāts ir noderīgs un spēcīgs rīks, bet tas arī ļoti ierobežo, ja pārņem tavu dzīvi pilnībā, ja Tu neapjēdz, ka tas ir tikai mazs gabaliņš no tās apziņas, kas tu esi.
- Domas un valoda rāda uztveres dubultošanos un cilvēka nošķirtību, kad tādas vispār nav.
- Pievēršot uzmanību kaut kam dabīgam, jebkam, kas radies bez cilvēku iejaukšanās, tu izej no priekšstatu domāšanas cietuma un kaut nedaudz, bet esi tādā vienotībā ar Esamību, kādā joprojām ir viss dabīgais.

Klātesamība šobrīd ir izšķirīga Gaismas-Tumsas “frontes” abās pusēs. Pirms vismaz gadiem piecdesmit, kad biju aizrautīgs grāmatu lasītājs, man patika zinātniskā fantastika un bija tāda grāmatiņa “451 grāds pēc Fārenheita”. Tajā bija aprakstīta tāda kā nākotnes aina, kad pateicoties *klātesamības* efektam, tika panākta aktīva līdzdarbošanās telpisku projekciju virtuālajā pasaulē. Cilvēki gandrīz visu laiku pavadīja “dzīvojot” tajās. Tur viņi savu dzīvi veidoja tā, kā pašiem labāk patika. Sabiedrība bija izskaudusi “grāmatu lasītājus” kā sugu. “Dedzinātāji” - kādreizējie ugunsdzēsēji, tagad, kad nekas nedeģa, jādedzina speciāli. Viņi dedzināja mājokļus, kuros atklājās grāmatu lasītājs, bet pašu lasītāju nogalināja.

Mūsu “baīļu sabiedrībā” (sabiedrība, kura eksistē īpaši kultivētai baīļu atmosfērai – viegli pakļaut un valdīt, piedāvājot “drošību”) dzīvošana virtuālajās vidēs ir kā paslēpšanās gan no iedomātām, gan reā-

lām baiļu izraisošam situācijām, respektīvi, reālās dzīves. To tad arī izmanto “frontes” otrajā pusē, padarot cilvēku par tukšu cilvēkveidīgu “čaulu” – vispār kaut kas šausmīgs(!), vai ne? Te man gribas piekrist “kreiso” filozofu pārliecībai, ka esam atbildīgi ne tikai par to, kas esam paši, bet kāda ir sabiedrība. Dažas publikācijas, vismaz te, Facebookā un citur var redzēt, ka tā domā ne viens vien. Kopā ir jāpacenšas kaut vai kaut ko darīt savā tuvākajā apkārtnē, kamēr vēl var (kamēr nav “dedzinātāji”). Sabiedrība kopumā labprātīgi tiek ierauta tādā kā lielā “virtuālās pasaules” atvarā, - kaut kāds trakums, - vai ne? Pragmatiskāk noskaņotiem es atkal un atkal iesaku palasīt K. Vilberu. Viņš ir meklējošs un nepārtraukti pilnveido savas teorijas un pamazām sāk kāpt ārā no “zinātniskā” mema. “Zinātniskais mems” viņa apziņas skalā ir tikai vidējais apziņas stāvoklis. Un tas ir valdošais. Kā jau minēts augstāk, pēc viņa pētījumiem augstākie – holistiskie ir tikai daži procenti no visas cilvēku populācijas. Tā kā jāizmanto dažas šīs sabiedrības muļķības, lai darītu darāmo šajā “frontes pusē”. Te, Latvijā, ir visi nepieciešamie nosacījumi (ne tik daudz valdošo memu muļķību ziņā, bet, galvenokārt, cilvēku stipro dvēseļu ziņā), lai uzvarētu.

Izglītība ir komunikācijas lauks. Tajā rodami ne tikai informācijas nodošanas procesi, bet arī *klātesamības* moments. Lai izglītība kļūtu laikmetīga, ir nepieciešams pievērst tādiem komunikācijas materiāliem faktoriem, kuru rada *klātbūtnes* efektu. Tātad saruna, dialogs, kurš balstīts ne tikai uz jēdzieniem un vērtībām, bet uz *klātesamības* rituāliem. Laba akadēmiska izglītība tiek balstīta ne uz skaidrošanu, bet risinājumu darbībā. Pasniedzējs darbojas kā katalizators – organizē diskusiju ar atvērtu nobeigumu. Izšķirošais te ir apturēt nozīmju piešķiršanu. Ir svarīga pasniedzēja fiziska *klātbūtne*. Arī studentam ir jābūt klāt kā personai spējīgai dot vārdu tam, kam vārda nav.

Klātesamība. Transcendentālā psiholoģija

Man reiz bija saruna ar manis paša ievēlētu politiķi un es konstatēju, ka tas ko saku, pat īsti neatklājot dziļāku būtību, tam ir misticisms, tumsonība. Domāju, ka viņus kaitina tas, ka kaut kur dziļi šie cilvēki nojauš pārmaiņu tuvumu. Viņi neapzināti baidās no gaidā-

majām izmaiņām, jo baidās vilties tajā, kam ticējuši un uz kā balstījušies visu savu mūžu dzīvojot.

Transcendentālā psiholoģija lauž sev ceļu, uzplaukstot holistiskai filozofijai. Jau reiz kaut kur rakstīju, ka nebūtu pareizi nediferencēto pasaules izzināšanas metodi jeb tās izzināšanu veselumā saukt par filozofiju, jo te netiek apspiesti priekšstati vai izteikti spriedumi par to kā varētu būt, bet tā dod reālas zināšanas. Tiem cilvēkiem, kuriem pasauli izzināt tās veselumā nav pa spēkam, tā varētu būt filozofija. Taču tā īsti holisms pieejams tikai tiem, kas spējīgi, kas ir gata vi KlātEsamībai – esot klāt nekas nav vairs jāapspiež, - jo esam Patiesībā.

Manā skatījumā bez holistiska pasaules uztveršanas, varbūt neapzinātas, nevarētu pastāvēt, piemēram, ne tautas dziedniecība; ne zintniecība, ne ādernieki, ne šamaņi, ne bramaņi. Tie, kuri mēģinājuši izmantot “zinātniskās” metodes neizskaidrojamā skaidrošanai, lai vismaz kaut ko pateiktu, visādi pielāgojušies videi, sabiedrībai. Tāpēc *KlātEsamībā* no jauna būtu jāpastudē, piemēram, Aristotelis, K.G. Jungs, K. Vilbers, mūsu pašu Konstantīns Raudive, J.Jurevičs u.c..

Tautskolai “99 Baltie zirgi” laika gaitā ir izveidojusies īpaši nozīmīga vieta ceļā uz Jauno laikmetu. To sajutuši ne mazums, es teiktu, īpašu bērnu vecāki un arī paši bērni. Saskarsme ar šiem bērniem un viņu vecākiem ne tikai devusi impulsu jaunu pedagoģisko formu meklējumam, bet arī tam, lai kaut kas no jaunajām atziņām izietu ārpus tautskolas sienām. Tā tapusi drustutautskola.lv mājas lapā sadaļa par Ilgtspējīgu izglītību. Šajā sadaļā (arī mājas lapā piltnīkalns.lv – mūsu tautas sakrālās vietas nozīmīgumu jauno atziņu iegūšanā nedrīkst nenovērtēt) tad arī tiks publicētas atziņas *transcendentālajā* psiholoģijā.

Apziņa stāvoklis un spējas

Laikam jau jāsāk būtu ar dažiem vārdiem par *apziņu* un tās saistību ar *spējām*. Šobrīd nevēlos meklēt pamatojumu tam, kāpēc sāku tieši ar šādu tēmu, bet tā nu tas ir. Par *apziņu* jau ir teikts, ka tā cilvēkam iedalāma četros diskrētos pamatlīmeņos un katram no tiem vēl sadaloties deviņos. Katrs 0,1 ir ļoti būtisks, ja notiek šāds apziņas lēcieni, izmaiņas nevar nepamanīt. Loģiski liktos, ka jo augstāks *Ap-*

ziņas stāvoklis (jeb saite ar VISU, KAS IR), jo lielākas, daudzveidīgākas ir arī *spējas*, - vai tas tā ir? *Apziņas* stāvoklis nosaka "redzesloka" plašumu, tas, varētu teikt, ir tāds, kā *Mīlestības dziļums*: visu norišu, notikumu, lietu, būtņu savstarpējās Vienotības jeb nedalāmības un Veseluma izjūtas mērs. Nekas uzreiz netiek dots, - tā, paceļoties pa *Apziņas* kāpnēm, mēs tikai pakāpeniski nonākam, piemēram, pie pašsaprotamas *nevardarbības*. Pašsaprotamas, jo tiek, it kā realizēta nepamanāmi, t.i., par to īpaši nedomājot, bet vienkārši dzīvi dzīvojot. Tuvojoties trešajam *Apziņas* līmenim, atrodoties tādā kā neapzinātā *klātesamībā* Visam, Kas Ir, pazūd, piemēram, nepieciešamība pēc pierādījuma, ka Dievs ir; ka ir garu pasaule, ka dzīve ir nepārtraukta un mūžīga, jo tajā tu visā jau dzīvo kā neapspriežamā realitātē. Tuvība trešajam ļauj bez savu dzīves uzdevumu meklēšanas (ja nav ārēju rupju spēku blokāde) un pētniecības, tos dabīgā kārtā, dzīvi dzīvojot arī paveikt. Jāsaka, ka tā arī jau ir kaut kāda spēja – vai ne?

Kā tikt pie kārotiem (jāsaka, ka ne visi vispār kaut ko tādu kāro) augstākiem *Apziņas* stāvokļiem? - galvenais: dzīvot tikumīgi un, atradis savus dzīves uzdevumus, konsekventi tos pildīt. Tad tevi agri vai vēlū pamanīs un Augstākie spēki (dievības) jau šajā iemiesojumā var piešķirt "bonusu", t.i., lēcieni par 0,1.

Atgriežamies pie *Spējām*. Es vēlos redzēt auras; es vēlos atcerēties iepriekšējo dzīvju pieredzes; es vēlos kontaktēties ar dabas gariem un gariem no Garu pasaules; es vēlos aprunāties ar Dievu utt. Jā, viss tas ir iespējams visiem, visiem kā reāls potenciāls! Kad esi te uz Zemes, neatkarīgi no *Apziņas* līmeņa, var būt situācijas, kuras kaut kādu iemeslu dēļ pat zemākajiem *Apziņas* stāvokļiem var tikt iedotas kaut kādas netradicionālas *spējas* un otrādi: augstākiem nē. Es vēlos uzsvērt: IEDOTAS. Šķiet, nepareizi, bet tā nu tas ir. Šķietamā problēma tajā, ka zemākie *apziņas* stāvokļi nav varoši aptvert Veselumus pietiekami pilnīgi, un tāpēc iedotās *Spējas* veicina tādu kā augstprātību: es varu un citi nevar, tātad esmu "augstāks" radījums, radījums, kurš ir tuvāk Patiesībai un man nav vairs nevienā jāieklaušās, bet stingri jāpastāv uz savu. Taču, kā noprotat, patiesībā tas tā nav. Tāpēc pēc konkrētām *Spējām* nevaram izvērtēt ne par savu, ne cita brieduma pakāpi. Mani vērojumi liecina, ka *Apziņas* stāvokļi virs 3 un kur nu vēl virs 4 (jau virsilvēka līmenis) ir relatīvi "klusī", - viņi parasti neatklāj sava *Apziņas* stāvokļa iespējas. Tas gan nenozīmē, ka viņi ir noslēgti un neko neizpauž. To viņi dara tad, kad

tiek uzdots konkrēts jautājums. Bet kā tu vari zināt, kurš tad mūsu apkārtnē ir šis “noslēpums”, kurā ir vērts ieklausīties? Esmu lasījis ko dižie par to teikuši: ieklausies sirdī! Bet tas nemaz nav tik vienkārši, jo mūsu sirdis ir apaugušas Gaismu necaurīdīgām, klintij līdzīgām bruņām. Tu vari runāt un runāt, bet reti kurš “dzird”. Tas ir mīts, ka kaut kad jau sadzirdēs pat kurlais, - tikai jārunā pietiekami “skaļi”. Sirdij jau jābūt kaut kādā gatavībā, lai tā ko spētu sajust. Pār cilvēku valda tradicionālie maņu orgāni, - tie ir tie, kuri uztur pragmatisko domāšanu: ja redzu tad ir; ja varu aptaustīt - ir, ja varu nosvērt arī ir utt. Dižie, lai pievērstu ticībai Gaismai, Mīlestībai, tad arī izdabā šo ļaužu pragmatiskai vēlmei – parāda “brīnumu”, parāda ko tādu, ko cilvēka prāts nespēj aptvert, bet, kas kaut kādā veidā liek ieklausīties, liek noticēt. Ticība nevar būt mērķis. Šodien ticu, bet rīt vairs nē vai ticu kaut kam citam. Zināšanām *klātesamība* ir jābūt! Piemēram, ne jau ticība Dievam ir mērķis, - mērķis ir vienkārši zināšana (jeb *klātesamība*), ka Dievs ir. Es saku mērķis, jo šī zināšana ir pamatā iespējai, ja vien vēlies, nonākt pie Patiesības, pie Mīlestības, pie *klātesamības* VISĀ, KAS IR.

Kāpēc ir svarīgi runāt par to, par ko runājam? Tas ir svarīgi tāpēc, ka, lai mēs aktīvi piedalītos Nākotnes veidošanā, ir jābūt lielākai skaidrībai par lietu savstarpējo sakarību, par VISA, KAS IR veseluma savstarpējām attiecībām un nepieciešamo sadarbību visos Esamības līmeņos. Jābūt skaidrībai arī par metodi, kā pašiem un varbūt arī citiem, izlauzties cauri sirdi ieskaujošajām “bruņām”.

Klātesamība un Apziņa

Klātesamība nenoliedzami ir saistīta ar Apziņu. Kā jau minēju, tuvojoties trešajam Apziņas līmenim, daudzas lietas vairs nav jāizrunā, jo tās realizējas neapspriežami - it kā pašas par sevi dzīvi dzīvojot. Taču mums pārējiem par to ir jādomā un jārunā. Atgādināšu vismaz divdesmit gadus vecu sarunu ar Imantu Ziedoni. Tas notika vēl padomijas laikos. Reiz pie viņa atbraucis ciemos kāds dzejnieks no Korejas. Viņš to aizvedis uz mūsu “pērli” Jūrmalu (citur jau nemaz nevarēja vest). Te korejietis jūrmalas kāpās teicis: cik bezpersonīgas priedes! Imants painteresējies, ko viņš domā, tā teikdams. Un tad korejietis izstāstījis kā korejiešu zemnieki iegūst visaugstākās sīpolu ra-

žas pasaulē: Zemnieks tek pa vagu ar lejkanu un uzlej tikai tam sīpolam, kurš to "pieprasa", t.i., starp sīpoliem un zemnieku notiek tāda kā "sazināšanās" – pateicoties zemnieka ieinteresētībai, sīpols nav "noslēdzies". Jūrmalas priedes, faktiski, nevienu cilvēku neinteresē. Rezultātā tās it kā noslēdzas, iekapsulējas, nekontaktē. Tās ir pašas par sevi, reālā cilvēku attieksme, neļauj tām būt kopveselumā, kurā būtu jābūt arī cilvēkam. *Klātesamība* ir radnieciska saplūsmei mīlestībā. Nemaz nevajag daudz, lai būtu *klātesošs*. Piemēram, kaut vai tam pašam kokam ceļa malā vai priedēm Jūrmalā. Pietiek pievērst tam centrētu uzmanību: paskatīties uz to, sajūtat smaržas, papriecājieties par zaru liekumiem, mizu, skujām, lapām, pumpuriem, domās pasakiet: "cik skaists tu esi!" vai ko tamlīdzīgu, un momentāni koks atsauksies. Tas "apbrīnos" arī tevi, jo nav neviens līdz šim, kas to tā būtu uzrunājis (varbūt vienīgi varēja būt gadījums, kad kāds kokā ieraudzījis dēļus) un nebūs tas vairs "bežpersonisks". Koki, krūmi, puķes, pļavas, upes, strauti, skudru pūžņi utt. atcerēsies šo uzrunu un ilgosies pēc jums, bet cilvēkam negribēsies no šādas vides šķirties un tā tam dos to, kas tam trūkst - līdzsvarotu mieru, sirsniību, pat laimes sajūtu.

Klātesamība un Laiks

Vai esat kādreiz gājuši pa ceļu ar domu: redzu priekša nākotni, lūk te tūlīt es būšu, bet pēc tam tur un atkal tur. Pagātne paliek aiz muguras, ja nepagriežu galvu, tā ātri gaist un jāpieliek pūles, lai tajā kaut uz mirkli atgrieztos. Bet vislabāk tomēr tveram tagadnes mirkli, ļoti īsu un, tajā pašā laikā, garu. Tagadnes mirkli veido garu nepārtrauktu rindu un mums šķiet, ka tas nemaz tik īss nav. Un tā tas arī ir: tagadnes mirklis ir vesela mūžība, vesela bagātība. Tajā ir mūsu pirmsākums laikā un viss izdzīvotais mūžu mūžos, visa visāda veida pieredze, tajā ir arī nākotne. Ne tikai kā sekas kaut kam, kas ir noticis kaut kad pagātnē, bet kā nenovēršama iekļaušanās neizbēgamā attīšanās (evolūcijas) procesā, kas ir tā Veseluma noteikts, kurā mītam mēs, cilvēki, gari, Dievi un citas būtnes Visā, Kas Ir. Es te domāju arī Zemes dabas vidi. Tā ir visaugstākās pakāpes "*klātesamība*" – esam paši klāt un viss, kas ir ap mums arī ir klāt mums, tāda kā VISA, KAS IR savstarpēja sakļaušanās, savstarpējā mirkļa saderībā. Gan jau

esat piedzīvojuši šādu “*klātesamību*”, kad sirds līksmo laimības pārņemta, asaras birst un mēs skaļi pateicamies par to, ka esam un darām to, ko darām.

Es šoreiz runāju par “*klātesamības*” ideju te un tagad. Dzirdu savus draugus runājam par nepieciešamību atgriezties pagātnē, lai ko saglābtu tagadnē. Var jau būt, ka alojos, bet Dievs mums acis ir ierīkojis pierē, - ar skatu uz priekšu. Mums Dievs nav devis iespēju atcerēties iepriekšējās dzīves – durvis uz tām ir slēgtas. Likums ir acīmredzams, tad kas par lietu? Man pat bailes iedomāties, kas notiek tad, kad laužamies laiktelpā, kurā absolūtās savstarpējās saitēs sasaistīti miljoniem notikumi, parādības, būtnes, - kas notiek ar visu to kāda neprātīga gribulīša dēļ (mūsu domu spēks ir milzīgs!). Tas noteikti nepaliek bez sekām, domājams, bez ne visai labām sekām.

Tieši otrādi, ja vēlamies skaistu nākotni, ja vēlamies “kalnā kāpt”, tad kāpēc kāpt “lejiņā”. Dabīga ir “kalnā kāpšana”, - ļaujieties šim procesam, izbaudot katru mirkli. Neļaušanās ir pret dabīgu, tā neļauj dzīvot, es teiktu, “dievišķā *klātesamībā*”, tā izrauj mūs no dabīgām ar Visu, Kas Ir saskaņotām norisēm, liedz būt Brīviem, attālina no Patiesības. Jāmācās ir piedot ne tikai citiem, bet arī sev. Nesmukais ir jāatstāj tur, kur tas ir, - ar to jau sākās piedošana sev un citiem. Svarīgāks par visu ir tas, kas esam šajā mirklī, tieši tagad, ko domājam, ko darām, ko mīlam.

Klātesamība ģimenē

Kā *klātesamību* panākt ? Varat internetā atrast tam pietiekami daudz pamācību. Zinātnēs par to runā gan fiziķi (mikropasaules pētniekiem grūti pētījumos izslēgt savu *klātesamības* efektu), gan IT izklaides programmētāji (jo lielāka *klātesamība* būs panākta, piemēram, datorspēlē, jo bizness straujāki plauks un politiķiem prātus būs vieglāk locīt), gan mākslinieki, gan sociālajās zinātnēs, psiholoģijā, pedagoģijā un daudzviet citur. Esat ievērojuši savu skolēnu spēju uz dziļu *klātesamību* kaut kam, bet tikai ne mācību priekšmetam - bērns ne dzird, ne redz to, par ko runājam.

No bērnu (arī sevis) audzināšanas viedokļa viens no svarīgākajiem jautājumiem ir bērna *klātesamība* ģimenē. Par bērna un ģimenes attiecībām runā abās frontes pusēs, - vieni cenšas bērnu un ģimeni sasaistīt veselumā, bet otri šķelt un pat ir nonākuši līdz apgalvo-

jumiem, ka ģimenes institūts savu ir izsmēlis, un kā arhaisms ir jālikvidē, - kā kaut kas tāds, kas traucē attīstībai. Nesen klausījos kādu lekciju par to, ka vecāki pārlietu lielu uzmanību pievērš bērnam, cenšas maksimāli ilgi paturēt savā ietekmes laukā. Nevar apstrīdēt to, ka bērnam noteikti jābūt pašattīstības iespējām, bet, manuprāt, visam jābūt harmoniskā līdzsvarā, sabalansētam. Es pieļauju, ka varbūt pēdējā laikā kāds ir saskatījis pārlietu lielu aizbildniecību no vecāku puses (tā vismaz izskan). Ja tā ir (manā tuvākajā apkārtnē, arī skolā es gan to nesaskatu), tad zināmā mērā to varētu izskaidrot ne tikai ar "privātīpašnieciskumu", bet arī ar tādu kā intuitīvu aizsardzības mehānisma ieslēgšanos, - tiek veiksmīgi strādāts kopienu graušanas virzienā, piedāvājot nenobriedušām personām viegli pieejamas, aizraujošas izklaides; arvien vieglāk bezatbildīgi pieejamus "aizliegtos augļus", es teiktu, visatļautību (pārprastā brīvība) caur cilvēktiesību un demokrātijas lozungiem. Tāpēc varbūt no diviem ļaunumiem labāks ir šis: "privātīpašnieciskums", nekā atdot bērnu virtuālās pasaules mānīgajai realitātei, masu informācijas līdzekļu postošajai ietekmei (arī bērnudārziem) utt. Vairumam gan pati dzīve ģimenē iekārtojas tā, ka reti, kuram bērnu vecākam, ir pietiekami daudz laika savu bērnu audzināšanai. Man gadījās pirms kādiem gadiem viesoties kāda latviešu ģimenē Anglijā, kurā bija mazgadīgi bērni (no viena līdz trim gadiem), novēroju, ka māte, lai paspētu mājas darbus, piesēdināja mazulus pie planšetniekiem, datoriem, ar kuriem tie tad arī kļuva, nevienu netraucējot, darbojās. Es pieļauju, ka šobrīd līdzīga situācija varētu būt Latvijā.

Klātesamības pretmets – promisesošs

Ar *klātesamības* jēdzienu ir saistīts jēdziens *promesošs*. No holistiska skatpunkta raugoties, ar *klātesamību* var saprast subjekta transcendentālu klātbūtni Esībai (VISAM, KAS IR). Mums jau no mazotnes tiek uzspiestas zināšanas galvenokārt caur "zīmēm", t.i. valodu. Šobrīd valoda ir palikusi bez transcendentāla konteksta un faktiski ir tik abstrakta, ka neko nepasaka par parādības būtību – tā ir vispārēja atziņa, par kuru vairs neviens nestrīdas. Tāpēc jautājums ir tāds: kādai ir jābūt izglītībai, ja jau "zīmes" ir tālu no "apzīmējamā" jeb no patiesības? *Klātesamība* transcendentālā nozīmē, t.i., tādā vis-

augstākā izpratnē, kad “objekts” un “subjekts” ir viens un tas pats, t.i., tie ir it kā saplūduši. Šādā gadījumā Patiesība vairs nav jāmeklē, jo tā esi tu pats, tādejādi, tā ir tik pašsaprotama un acīmredzama, ka ne-prasa nekādus skaidrojumus, pētījumus un strīdus. Minētam transcendentālam kontaktam ar esību jeb dziļa *Klātesamība* pagaidām iespējama tikai retajam. Un to mēs arī redzam – dižie cilvēces sasniegumi atnākuši, kā atzīst lielais vairums “subjektu”, caur “izredzēto” intuīciju. Jo tuvāk kāds nonāk Patiesībai, jo grūtāk tā aprakstāma “zīmēm”. Mums, pārējiem, ir jāiemācās “uzticēties” jeb ticēt šiem ģēnijiem. Un jo tālāk, jo trakāk – Patiesības pārrāvums (plaisa) pakāpeniski var tapt arvien lielāks, t.i., tā būs pieejama sapratnei tikai retajam, - Patiesība kļūs arvien subjektīvāka. Ģēnijs var būt ne tikai pieaugušais, izglītotais, ģēnijs var būt kāds neatpazīts vai neatklājies bērns mūsu ģimenē, vai klasē. Visbiežāk mēs savā tuvredzībā noslēdzam, psiholoģiski nobloķējam šos mazos ģēnījumus. Viņi nāk atvērti *Klātesamībai*, nāk, lai mums atklātu Patiesību, bet mēs sakām viņiem: nefantazē, nestāsti pasakas, nesapņo..., ne reti arī - tu esi slims.

Kaut kas ir tāds, kas liek cilvēkam meklēt Patiesību. Pats domāju, ka tā ir neapzināta tiekšanās pēc dievišķas pilnības pašos, kas arī ir Patiesība. Lai gan var atrast apstiprinājumu arī citai izziņas motivācijai: mēs vienkārši apmierinām savu “pliko” zinātkāri (zinātkāre kā pašmērķis), savu ego; vienkārši garlaicības mākti: nav ko darīt un kaut kā interesantāk taču jāpavada te, uz Zemes, atvēlētais laiks, t.i., laika kavēklis; vai dzīves atvieglināšanas dēļ; vai biznesa; vai valdīšanas, varas kāres apmierināšanai. Un tā tas arī ir, - visu nosaka tie paši individuālie (arī kolektīvie) apziņas stāvokļi. Te atradīsim gan K. Wilbera varas dievu memu, gan mītiskās kārtības, gan holistisko un citus memus. Līdzīgi ir ar to *klātesamību*. Arī tā var atklāties dažādos līmeņos, par ko jau runājām augstāk. Dziļākā *klātesamība* realizējas transcendentcē, kad mijiedarbībā piedalās ne tikai tās maņas, kuras uztver blakus esošā fizikālos lielumus, bet kā kaut ko intīmi saistītu ar mani. Pēdējā gadījumā *klātesamība* rodas tad, kad “blakus esošais” manī apriori jau ir. Te *klātesamība* ir savstarpējās “saderības”, “piederības” izpausme (Dainas apdzied par bāleliņa un kumeliņa savstarpējo piederību vai saderību un tamlīdzīgi). Ja nesaderu, tad nevar runāt par *klātesamību*, bet par promesamību. Pedagoģijā svarīgi visi *klātesamības* veidi. Piemēram, skolēnam fiziski *klātesot* kādā valodas

vidē, ir daudz vieglāk to apgūt. Ne mazāk svarīga ir skolotāja - tiku-
mības parauga *klātesamība* audzināšanā utt.

Kāpēc šīs sarunas sākumā runāju par pasaules izzināšanu, -
tā notiek pa K. Vilbera ieskicētajiem apziņas stāvokļiem: lecot, pie-
mēram, no "mītiskās kārtības" mema uz "zinātnisko sasniegumu"
mema, bet tam savukārt uz "jūtīgā indivīda" mema. Pat "zinātniskā
sasniegumu" mems šodien ir jau nonācis pie atziņas, ka *klātesamībai*
ir ļoti liela loma zinātniskajos pētījumos (palasīsīm E.Siliņa "Patiesī-
bas meklējumos"). Taču paliekot tur, kur tas patreiz ir, tālāk Patiesī-
bas meklējumos "zinātniskais mems" netiks, - ir nepieciešama arvien
"dziļāka *klātesamība*", kurai beigu beigās tai jāpāraug "transcenden-
tālā *klātesamībā*" – mīlestībā (dīvaini vai ne, - izzīņa un mīlestība),
taču tā ir iespējama tikai augstākos apziņas stāvokļos.

Principā, kā jau reiz minēts, visos cilvēkos ir potenciāli iespē-
jami visi apziņas stāvokļi, tātad beigu beigās arī "transcendentālā
klātesamība". Principā "saderība", gribam vai negribam, vienkārši ir
katrā, - vai tad indivīds ir svešs Esībai (esamībai). Caur šo "saderību"
Esībai, Patiesība var eksponēties, parādīties, atklāties. Ko tas nozī-
mē? – netradicionālu skatījumu uz izzīņu: faktiski cilvēks neko neiz-
gudro –viss jau ir. Šis VISS, KAS IR pie noteiktiem nosacījumiem cil-
vēkam "tiek iedots". Ja būtu citādi, cilvēks nesaderētu ar Esību. Kā-
pēc tad Esība visā savā krāšņumā un daudzveidībā tomēr neatklāj
sevi caur cilvēku – jāgaida (jāattīsta, jāiet pretim) izpildāmie atbilsto-
šus nosacījumus. Kā Konstantīns Raudive reiz teicis, - cilvēkam jāpā-
raug pašam sevi un Patiesība atklāsies.

Klātesamība, vārds, Patiesība

Jo tālāk jo trakāk. Vēlos pateikt, ka šīs jautājums par *klātesa-
mību* pedagoģijā ļoti svarīgs ne tikai Ojāram, - gan no Latvijas uz Rie-
tumiem, gan uz Austrumiem par to nopietni domā un publicējas. Arī
Latvijā ierunājas, bet tādā vairāk ikdienišķā izpratnē, kaut kā vairāk
kā citur, mēs kautrējamies, ja jārunā par "nezinātniskiem" aspektiem
pedagoģijā. Kāpēc tas ir svarīgi vispirms pedagoģijā? – No kā tad
viss sākas? Es te domāju par izglītošanos un pašaudzināšanu visa
mūža garumā.

Kā tad pasaulē (Derrits (Деррида, 2000), Gumbrehts (Гумбрехт, 2006) u.c.) apcer *klātesamības* nepieciešamību pedagoģijā (pārāk neiedziļināsimies)? Viņi saka: *Klātesamība* producē kaut ko tādu, ko nevar nodot vienkārša zīmju lasīšana. *Klātesamība* tiek saprasta transcendentāla subjekta formā. Laikmetīgā izglītība orientēta uz zināšanu nodošanu, bet to vajadzētu pārorientēt uz *klātesamības* aktiem – izglītība jāorganizē, kā *klātesamības-promesamības* spēle (rašānās-izžušanas spēle).

Laicīgā kultūra pazaudējusi visu, kas saistīts ar *klātesamību*, t.i., domāšana jēdzienos nespēj aprakstīt visu mūsu eksistenci. Ir pieņemts, ka primārais ir “zīme”, kas šobrīd tiešām šķiet muļķīgi. Noteikti ne primārais, “zīme” tā ir milzīga abstrahēšanās, pie kam katram apziņas stāvoklim savā dziļumā. Primārā ir Patiesība (apzīmējamais). Par katalizatoru *klātesamības* iedibināšanā var kalpot prāts jeb intelektuāla apcerēšana.

Tāpēc jādomā (!) kādai ir jābūt izglītībai, ja jau “zīmes” ir tālu no “apzīmējamā” jeb no Patiesības? Izskatās, ka to jauno varētu nosaukt par “klātesamības pedagoģiju”, kura, faktiski, ir tā pati holistiskā pedagoģija tikai daudz dziļākā izpratnē ne kā tā šobrīd pasaulē jau tiek realizēta. Nosaucot to par *klātesamības pedagoģiju*, mēs atklājam metodi. *Klātesamība* transcendentālā nozīmē, kā jau atzīmējām, to kad “objekts” un “subjekts” ir viens un tas pats, tie ir saplūduši.

Klātesamība un tautskola

KlātEsamība, kā jau runāts, mūsu priekšstatos nav nekas cits kā VISA, KAS IR Vienotība. *KlātEsamības* sajūta starplaikos starp brīžiem, kad sirds līksmo pateicībā Dievam, nodrošina sirdsmieru. To nevar sajaukt ar “prāta” izraisītu mieru – viss notiekas atbilstoši manai gribai. Sirdsmieru rada mūsu būtnes pilnīga ieskaņošānās Esamībā.

Jau runāts par izzināšanas diviem virzieniem, - “no apakšas uz augšu” un “no augšas uz apakšu”. Apziņas stāvokļi, kuros atrodas vairums ļaužu, līdz šim tikai retajam ļauj izmantot otro veidu. Otrais veids bez *KātEsamības* principā nav iespējams. Daudzus gadus atpakaļ man reiz Rasma Rozīte (diža gara darbiniece) teica: es nezinu kā, bet piramīdas ir būvētas no augšas. Domāju, ka esam tuvu atbil-

dei. Mēs jau labu laiku atpakaļ atklājām, ka vairums tautskolas bērni (arī vecāki, skolotāji) ir gatavi tam, lai *KlātEsamību* izkoptu.

Tagad no attālāka laika skatoties, mēs redzam, ka pašiem nemaz nenojaušot, tautskola ir dzīvojusi *KlātEsamībā* pat pirms tās dibināšanās. Apjaušma par to nāca viļņveidīgi, nāca ar Jaunā laikmeta apziņas bērnu pakāpenisku parādīšanos (arī aiziešanu) tautskolā, ar viņu zināšanām, prasmēm, padomiem, un no mūsu pašu pieredzes, strādājot Piltiņkalnā.

Lūk, daži piemēri. Uz papīra bijām izlikuši tautskolas Saimes namu, kuru vienlaicīgi esam iecerējuši arī kā Austras svētnīcu. Te pēkšņi atrodas īstais cilvēks, kurš piedāvā dziedot būvei kokus no sava meža. Mežā mēs nostājam pie kokiem, un *klātesamībā* ar katru atklājam, ka mēs esam gaidīti. Tie pat precīzi zina savu vietu būvē (viņi it kā jau tur ir) – mums atlika tikai to konstatēt. Pagājušā gada Austras dienā Egles kalnā (tur ir iecere būvēt) atklājās ļoti precīzs saimes nama enerģētisks zīmējums. Līdzīgā kārtā mēs sameklējam dārzniecību, kurā mūs *klātesamībā* gaidīja pāri par astoņdesmit dažādi augi, - tie zināja savu vietu skolas dārzā. Šī un cita pieredze, kura tika gūta pēc “intuīcijas” kursiem tautskolā, mums liek domāt par vismaz trim “laika” fenomeniem. Pirmais, saistās ar to, ka laiktelpā (var to saistīt ar Junga pirmtēliem) jau iedibināts, iezīmēts konkrēts laiktelpas patrons, kuru mēs gribot, negribot izdzīvojam - determinētība. Otrais saistās ar pieredzi, ka laiku pa laikam precīzi izdzīvojam notikumus, kuri drīz vien arī notiek, bez iespējām kaut ko tajos mainīt. Šķiet, ka tā nav spēja paredzēt nākotni, bet ka tā ir spēja pieslēgties attīšanās plānam. Trešais saistās ar prātam neaptveramu laika fenomenu, ka, piemēram, ja mēs pēc piedzimšanas te uz Zemes izdzīvojam konkrētu, neizdzēšamas pieredzes dzīvi, tad pēc tās mēs varam tikt ielikti pirmajā dzimšanas laika mirklī, lai izdzīvotu citu, tikpat neizdzēšamas pieredzes dzīvi. Nu apmēram tā, kā tas ir paralēli dzīvojot neatkarīgu, sakarīgu, emocijām, pēctecīgiem piedzīvojumiem bagātu dzīvi sapņos miega stāvoklī un otru dzīvi nomodā.

No augšas uz apakšu un no apakšas uz augšu

Ir nepieciešams neliels skaidrojums tam, ko nozīmē organizēt mācību procesu no “augšas uz apakšu” un otrādi – “no apakšas

uz augšu” vai no “zīmes” uz “apzīmējamo”. Un ne jau tikai kontekstā ar mācību procesa organizēšanu skolā, bet ar visu dzīvi vispār. Atceramies tos laikus, kad pret alkoholismu cīnījās, ierobežojot tā tirdzniecību. Visi sapratām, ka tā ir cīņa ar sekām, bet ne cēloņiem, – no “apakšas” ejot, neredzot problēmu kopumā, rodas pilnīgi aplami priekšlikumi to risināšanai. Tas pats šobrīd notiek ar ievēlēto politisko spēku rosinājumu vispirms vienoties par darāmajiem darbiem. Vai nevajadzētu vispirms, ieraudzīt tautu kopveselumā, vienoties par to, kādu mēs kopā vēlamies Latviju rīt te un attiecībā ar pasauli; kā politiski kopīgi dot iespēju šajā rītdienas Latvijā katram ieraudzīt savu vietu, t.i., sākt no “augšas” un tad no “lejas” runāt par konkrētiem darbiem politisko, tautai draudzīgo ideju realizēšanā? – ko katrs politiskais spēks te varētu ko darīt. To pašu var teikt par jebkuru dzīves jomu, piemēram, par “izglītības reformu”. Izskatās, ka tās veidotāji to sāk no *apakšas*, - nekur nav aprakstīta tālākā sabiedrības perspektīva, kas tad arī noteiktu un pamatotu konkrētas darbības. Skatīties no *augšas* ir nepieciešams arī mums katram uz savu dzīvi, - vai aicinājums meklēt personīgo dzīves jēgu ir sadzirdēts? Vai arhitekts sāk projektēt ēku vispirms uzzīmējot durvju rokturi, vai tomēr ar mēģinājumu ieraudzīt tās veselumu, izejot no iecerētās funkcionalitātes vai iederības ainavā, vai saderību ar paša vai pasūtītāja vīziju.

Tātad, ja pareizāk vēlamies rīkoties, ir jācenšas ieraudzīt lietas pēc iespējas no “lielāka augstuma” vai “attāluma”, skatīt kopveselumā, skatīt saistībā ar to ietverošiem veselumiem. Tas kaut kādā apjēgmē arī būs sākt kaut ko “no augšas uz leju”. Ir svarīgi to apjēgt jebkurā dzīves momentā gan personīgus jautājumus risinot un nemaz nerunājot par ar plašāku kopienu saistītus jautājumus. Mums savus politiskus vajadzētu izvērtēt tieši no šī aspekta – cik plaši tie prot skatīties uz lietām. Vai ievēlētie politiķi savas programmas ir veidojuši Latvijas nākotnes vīzijas kontekstā? Pat grūti izvērtēt kas ir darīts labi un kas ir slikti, - kā, ja nav iespējams darbus vērtēt nākotnes Latvijas ideju kontekstā? Atliek vērtēt tikai katram no sava (ne visus vienojošā) skata punkta, no sava priekšstata par vēlamo. Palielināt vai samazināt nodokļus, algas, pensijas varbūt nav pats svarīgākais jautājums, – te atkal rīt kaut ko varam mainīt. Skumīgāk, ja kaut ko aplamu (kas neiet kopā ar ideju par Latviju mūžu mūžos) izdarām, risinot jautājumus, kas iestiepjas nākamajās paaudzēs. Viens no tādiem ilgtermiņa jautājumiem, no tādiem “būt vai nebūt” jautājumiem ir

tautas izglītības organizēšana. No mana skata punkta, tā ir absolūta tuvredzība vai apzināta ļaunprātība, ja to organizējam tirgus placī, atbilstoši tās noteikumiem, kur cilvēks nav nekas vairāk kā prece, kur arī pati skola ir pārvērsta par precī, - citu vērtīgāku, citu mazāk, bet citu par pilnīgi bezvērtīgu, slēdzamu. Slēpjoties aiz smalki noaustiem tīkliem par "kompetenci" kā "glābējzvanu", tautai vitāli svarīgie, uz vispārcilvēciskām vērtībām balstītie nacionālie jautājumi ne tikai ir ignorēti, bet ir nodoti globālā pilsoņa rokās.

Cilvēkam pieejamai Patiesībai arī ir "griesti". "Griestiem" var izsisties cauri, uzkāpjot virscilvēka apziņas stāvokļos. Aizsteidzoties sarunai priekšā, domājot par Patiesības mēru, mums visu laiku jāpatur prātā, ka tas vienlaicīgi ir arī Mīlestības mērs, vienlaicīgi arī dievišķā izzināšanas mērs. Visi šie mēri iet roku rokā. Tātad nevar teikt, ka "zīmes" ir kaut kas slikts, - tieši otrādi daudziem, ļoti daudziem cilvēkiem grāmatās iespīestajās "zīmēs" ir vienīgās, kas tiem palīdz veidot priekšstatu par pasauli. Mēs vēl ilgi iesim pa "ceļu no apakšas uz augšu" - mērīsim, svērsim un domāsim, ka tādejādi atklājam Patiesību. Tāds nu ir tas mūsu prāts. Tam raksturīga ir aktivitāte, nepārtraukta darbošanās, – dodiet tikai materiālu un viņš pētīs katru daļu atsevišķi, kombinēs tās kopā, jauks atkal ārā, "kritiski domājot" izvērtēs, pārvērtēs, atmetīs visu, kas nesakrīt ar tā loģiku utt. – iekritis paša radītajos slazdos jutīsies bezgala laimīgs un nemaz nemēģiniet tam šo laimēs sajūtu atņemt!

Būtu skaisti, ja mēs spētu *klātesamību* realizēt ikdienā ik uz katra soļa. Pie tā var nonākt, bet sākotnēji ir nepieciešama prāta palīdzība. Sai Baba (Dieva iemiesojums) reiz, savu vispārcilvēcisko vērtību iedzīvināšanas metodi aprakstot, ir teicis: arī ar prātu var atmodināt sirdi. Tajā pat laika iegūt tā atbalstu nemaz nav tik viegli, jo tas apzinās, ka kaut kad tas var zaudēt hegemoniju. Prātu ir jāiedrošina. Lieciet tam saprast, ka *klātesamība* pavērs tā intensīvam darbam jaunus, plašus, neredzētus apvāršņus, ka tā noņems nevajadzīgu spriedzi, kas pavada nedrošības sajūtu, pavada bailes kļūdīties, bailes no sastapšanas ar problēmām, kuras tam var sagādāt grūtības un tamlīdzīgi, ka gaidāms brīnišķīgs piedzīvojums. Sākumā prāta fokusā ir jāiemet atbilstoša pacietīga uzmanība, vēlāk iestāsies tāda kā "dabīguma" fāze, t.i., nebūs īpaši kaut kam jākoncentrējas. Iestāsies skaists laiks dzīvē, - no acīm noņemsies plīvurs, kas neļāva skaidri saskatīt tāli un brīnīsieties, ka cilvēki apkārt to neredz tikpat skaidri kā jūs.

Notiks tāda kā jauna piedzimšana. Pazudīs nedrošība, bailes par savu un arī citu dzīvi, lietas un norises būs skaidrāk izgaismotas, nebūs galva jālauza ko un kā darīt, - problēmu risinājumi būs "kā uz delnas". *Klātesamības* iedibināšanas process ir meditatīvs. Tas neprasa prāta sasprindzinājumu, - tieši otrādi, tas ir jānomierina, ir jāliek strādāt bezdarbībā nonīkušajam *Neatkarīgajam Vērotājam*. *Neatkarīgais Vērotājs* taps par galveno līdzstrādnieku sapratnei, nodrošinās darbu arī prātam. Tas, par mums pieaugušajiem, bet arī bērniem, kuru "dzīves grāmatās" ierakstīts *klātesamības* fenomens, ir jāpalīdz nepazaudēt (dažam atgūt) *KlātEsamības* garšu, - tāpēc jau arī dalāmies un arī citi dalās. Pasaulē jau ir radusies nepieciešamību runāt par abu aprakstīto izziņas virzienu nozīmīgumu. Ir atklāti sākuši runāt (radusies arī klausītāju auditorija) par cilvēka *transcendentālām* saitēm ar VISU, KAS IR. Pašreiz mums pamazām atklājas jauna attīšanās fāze, kurā augstākie apziņas stāvokļi atklāj jaunas Patiesības un ceļus tās izziņāšanā. Par tādiem apziņas pētniekiem kā Šri Aurobindo var kļūt daudzi. Šri Aurobindo joga ir dabas un darba joga, tā ir *Klātesamības* joga. Tie kas jau ir kustībā "no augšas uz leju", - bramaņi, tā mēs varam saukt šos augstos apziņas nesējus, ir atraduši savu laimi jaunajā fāzē un dabīgā kārtā vēlas šai laimei rosināt visus citus.

Vai jauna psiholoģija?

Nezinu kā, bet ir atnākusi ziņa, ka *KlātEsamības* kontekstā, mums ir jāsāk attīstīt īpatnēju psiholoģiju. Mēs ar meitu, Agnesi, kura, varbūt visi vēl nezina, vadīja tautskolu, domājām, kā to nosaukt. Par ko īsti iet runa, noskaidrosies pamazām. Pašreiz to esam nosliekušies dēvēt vai nu par *transcendentālo psiholoģiju* vai *bramanisko*. Šobrīd lietosim pirmo nosaukumu, jo pasaulē tas jau ir pazīstams. Domāju, ka ar laiku, kad būsīm šajā jautājumā ielikuši pietiekami daudz savas atklāsmes, varēsīm to nodēvēt par *bramanisko*. Beigu beigās Kants jau tāds mūsu bramanis vien arī bija.

Pabeidzot šo sarunu, jāsaka, ka, mums pedagogiem, kuri aicināti strādāt apziņas daudzveidībā, ir jāmeklē bērniem norādīt uz abejādo pasaules izziņas veidu un katrai apziņai ir jāakcentē tai piemērotākais. Būdami *KlātEsamības* fani mēs sapratīsim, ka "grēkojam", ja nerosinām skolniekos slēpto augsto potenciālu atklāšanos. Mēģiniet

atklāt paši savus paņēmienus skolēnu apziņas stāvokļa konstatēšanai. Tas atvieglos metodes izvēli darbam ar konkrēto skolēnu; veidos saskaņas tiltu un abpusēji patīkamu darba atmosfēru. Kā lai tā nerodas, ja esat rezonansē, t.i., kaut kādā ziņā jūs esat viņš un viņš esat jūs. Šo saskaņu iedibināt, kā jau teikts, var veicināt pilnīgāki priekšstati par cilvēka psihi. Respektīvi, jūsu prāts atteicies no "virspavēlnieka varas" ļoti labprāt palīdz aptvert "zināšanas" (nolaist līdz sapratnei), meklēt trūkstošos posmus to savienošanai un rast tiem pielietojumu dzīvē, darbā.

Lietu un notikumu savstarpējā transcendentālā saistība

Lietas un notikumi pasaulē ir tik cieši saistīti, ka normāli to aptvert nav iespējams, - var tikai apzināties, ka tas tā ir un priecāties par šo brīnumaino iespēju dzīvot šeit un tagad. Šo to varam censties apjēgt, nolaist līdz sapratnei, bet lielākā daļa norišu paliek aizkara, taču, lai arī mums nav nekāda priekšstata par apslēpto mūsu apziņai, mums tomēr jācenšas te, uz Zemes nodzīvot kaut cik jēdzīgu dzīvi, daudz maz saskanīgi ieskaņojoties mijiedarbībās. To var cenšties būt iekšā jeb klāt visam ar ko saskaramies, ar ko kopā savu dzīvi veidojam. Senākos un arī tagadējos laikos lietu un notikumu savstarpējās saites izmanto gaišreģi, dziedinātāji, šamaņi, būrēji un tamlīdzīgi ļaudis. Praktizēšana tiem atklāj iespējas spēkus, enerģijas, kuras plūst starp lietu savienošiem kanāliem, izmantot gan labos, gan sliktos nolūkos. Enerģiju vibrāciju spektrs ir ļoti plašs. Lielākai daļai šie ļaudis izmanto svārstības, kuras neprasa Mīlestību. Taču, jo augstāks ir cilvēkam dotais apziņas stāvoklis, jo labvēlīgāk viņš ir noskaņots pret pasauli un beigu beigās arī uzzina, ka Patiesība vienlaikus ir arī Mīlestība. To esam lasījuši gudrās grāmatas, bet to man arī apliecināja kādus 10, 11 gadus veca meitene, kura mācījās mūsu tautskolā un kura nekādas grāmatas nebija studējusi. Viņa teica: Dievs ir Mīlestība, Mīlestība ir Patiesība, tātad Patiesība ir Dievs.

Daudzus gadus atpakaļ mani par skolnieku pieņēma viena sieviņa (viņa deva arī nosaukumu mūsu tautskolai), kuru iepazinu Cēsis. Viņa bija ļoti jūtīga, - viņa sajuta enerģiju plūsmas sev apkārt. Tik jūtīga, ka, ja viņai trāpīja kāds ļaunu enerģiju nesošs stars, viņa momentāni bezspēkā saļima. Lai atgūtu spēkus, sieviņa rāpus aizlīda

prom no stara iedarbības zonas. Tas ne reti pat gadījās publiskās vietās, uz ielas, parkā u.c.. Šī sieviņa mani mācīja kā tiek veidoti enerģētiskie (labos un sliktos nolūkos) kanāli, kā tie strādā, kā no tiem izsargāties, kā radīt un kā iznīcināt. Viņa pati šo mākslu bija apguvusi pilnībā un par savu galveno uzdevumu uzskatīja destruktīvo enerģiju avotu atrašanu un iznīcināšanu. Darba viņai bija pilnas rokas (sevišķi Rīgā). Darbadiena sākās, kad pilsēta vēl gulēja. Agri izgājusi viņa ar nolūku meklēja ļaunumu, lai to likvidētu un nekad neinteresējās par to, kam ir palīdzējusi, - strādāja anonīmi, neprasot atalgojumu. Mērogs, kādā viņa strādāja, dažkārt bija prātam neaptverams. Toreiz bija "Atmodas" laiks, kas iezīmēja visai planētai nozīmīgus notikumus. Ļoti nopietna cīņa izvērtās visos plānos (arī cilvēkam parasti neredzamos, nepieejamos). Šī sieviņa tajā laikā bija tāds kā mūsu planētas enerģiju operators. Viņas vienīgā dzīvojamā istaba (pati toreiz gulēja virtuvē) bija pārvērsta tādā kā Zemeslodē, kur bija visi kontinenti, valstis. Viņa sekoja līdzī enerģiju plūsmām starp valstīm, kontinentiem un atbilstoši savai lietu kārtības sapratnei, sajūtai vai nu tās ierobežoja, pat nobloķēja vai novirzīja tā, lai notikumi izvērstos pozitīvi. Nepieciešamības gadījumā viņa veidoja arī pati savus enerģētiskos kanālus, meklējot saskanīgus rezonatorus citur uz Zemes (piemēram, izmantojot līdzīgu dzīvnieku veidotus savstarpējos enerģētiskos kanālus). Tas bija kā pasakā. Toreiz un vēl jo vairāk tagad es viņas darbību novērtēju kā būtisku tā laika procesos. Sabiedrībai, šī unikālā pasaules enerģiju stūrētāja, palika pilnīgi nezināma. Viņa arī nealka atzinības, bet vienkārši darīja to, kas tai dabīgā kārtā bija jādara. Šis stāsts, kā noprotat, nav atkāpe no *KlātEsamības* tēmas, bet ilustrācija tam, ko tikai nevar cilvēks, dzīvojot *KlātEsamībā*.

Pirms daudziem gadiem man gadījās kādu laiku nodzīvot kādā Jaunā laikmeta garīgā kopienā. Vide tur bija Mīlestības piesātināta, emocionāli atvērta. Kad vien bija iespējams, devos apkārtnes izlūkošanā. Reiz iemaldījās kāda parka alejā. Pēkšņi sajutu, ka alejas koki, ejot tiem garām, man maigi pieskaras, noglāsta manu augumu. Es nebiju apzināti uz to fokusējies *klātesamībā*, es pat negaidīju, ka kaut kas tāds ir iespējams.

Realitāte

Ne reti nākas dzirdēt, ka mūsu dzīve nav realitāte. Cilvēkiem patīk spēlēt ar vārdiem, kuru saturu, bieži vien pat īsti neaptver. Jā, esam kaut ko tādu dzirdējuši arī no dižiem skolotājiem, tikai atšķirība tā, ka viņi zina, par ko runā. “Nerealitāte” tiktāl, cik esam “prome-soši” un tā kā lielākā daļa ļaužu ir “promesamība”, var teikt, ka cilvēki dzīvo nerealitātē. Promesamība, kā vēlāk konstatēsim, nav nekas cits, kā nespēja iekļauties attīšanās procesa dabīgajās norisēs, - neprasme dzīvot “dabīgu, brīva cilvēka” dzīvi. Lielākā daļa cilvēku dzīvo iegribu verdzībā, kuru uztur bailes pazaudēt šo stāvokli, t.i., - verdzību. Reālitate meklējama caur Brīvību. Ne velti šī vispārcilvēciskā vērtība ir rodama daudzu tautu kultūrās, dižu skolotāju mācībās. “Dabīgā dzīve” nozīmē dzīvot *KlātEsamībā*. It kā vienkārši. Tajā pašā laikā neviens nekur nav solījis ātru un tūlītēju “realitāti”. Īsta realitāte stāv aiz cilvēka spēju robežām. Taču vai ir kāds ierobežojums tam, lai paceltos pāri šī brīža stāvoklim? Tāds cilvēcisko spēju pusceļš (ja salīdzinām ar skolu) sekmīgi beidzot klasi pēc klases, ir *bramaniskās* apziņas klase. Tikai šajā klasē mēs sākam skaidri apjaust tālāko ceļu. Šajā klasē mācās daudzi no mums, ja tas tā nebūtu, tad nebūtu šīs sarunas, nebūtu klausītāju.

Atmiņa

Lielākā daļa priekšstatu par cilvēka psihi radušies kā secinājumi, pētot cilvēku zinātniskām metodēm. Mēs esam tikai ceļā uz Patiesību, - daudz kas laika gaita mums kopā vai individuāli vēl skaidrosies, tāpēc mēs šobrīd nepavisam nepretendējam uz “absolūto” Patiesību. Runa būs par dažiem ļoti interesantiem atklājumiem vairāk nekā desmit gadus garumā, kuri radās kontaktējot ar “Jaunā laikmeta” bērniem, strādājot Piltiņkalnā. Atklājumi rosināja pētīt, eksperimentēt tajās robežās cik nu tas bija atļauts un pašu apziņas stāvoklim iespējams.

Literatūrā cilvēki mīl teikt, ka vieta, kur *Lielais plāns* rodams, ir zemapziņa (bezapziņa, kolektīva bezapziņa, virsapziņa). Varbūt, ka tā to var arī darīt. Cik tas pamatoti, cik nē, mēģināsim tikt skaidrībā pēc tam, kad *KlātEsamībā* būsīm papētījuši, ko īsti ar “zemapziņu” vai citiem terminiem domājuši to autori. Bet šobrīd dēvēsim šo vietu par “atmiņas lauku”, lai kur tas arī neatrastos.

Cilvēka atmiņa nav saistīta ar viņa fizisko augumu, ar viņa smadzeņu iespējām, sinapšu skaitu, rievu daudzveidību un tamlīdzīgi. *Atmiņa* par reiz piedzīvoto, lasīto, spriesto un tamlīdzīgi, nenozīmē tikai nospiedumus (pēdas) kaut kur mūsu smadzenēs un, kas sliktāk vai labāk, reizi pa reizēm jeb īpaši koncentrējoties uzpeld mūsu sapratnē. *Atmiņa* saistīta ar cilvēka (un arī ar citu būtņu) nemirstīgo daļu jeb smalko vibrāciju telpā nedalāmi un nepārtraukti eksistējošo, mūžīgo veselumu. Tādā kārtā nekas netiek "aizmirsts". Kāpēc tomēr kaut kas no pagātnes nenonāk sapratnē? – tas ir cits jautājums un nav "atmiņas" jautājums. Mēs zinām virkni vingrinājumus, kā panākt, ka "saite" starp "atmiņas lauku" un sapratni uzlabojas. Mēs esam raduši tos dēvēt par *atmiņas* uzlabošanas treniņiem, - patiesībā tas tā nepavisam nav, - mēs vingrinām "saites", mēs vingrinām un attīstām fiziskos nosacījumus tam, lai kaut ko no mūsu patiesai būtībai piederīgo, atgādātu līdz sapratnei. Kad cilvēks aiziet no Zemes, nekas nav no *atmiņas* pazudis, tas principā nevar notikt. Tas, kas nonāk līdz sapratnei fiziskajā augumā, iespējams (nav ziņu) ir atkarīgs no konkrētā cilvēka apziņas stāvokļa. Tajā pašā laikā ir jāsaka, ka arī pati "sapatne" nekur nepazūd, atstājot fizisko ķermeni. Nobriedušas dvēseles savos smalkajos augumos var brīvi ceļot (ir dažādi ceļošanas veidi) no vienas planētas uz citu, pat uz ļoti tāliem Visuma nostūriem un "atmiņā" saglabāt visu visur piedzīvoto, pieredzēto pat jūtu un sajūtu līmenī. Un, piemēram, ja fiziskais augums vēl ir dzīvs, tad atgriežoties, pastāv iespēja, nonākot atpakaļ uz Zemes, ceļojumu "atcerēties", aprakstīt, dalīties iespaidos ar draugiem (ja tie spēj kaut kam tādām noticēt). Lūk, ilustrācijai daži piemēri. Pa Piltiņkalnu skraidā divi puisēni, - vienam trīs gadi otrajam – 5. Viņi spēlē ķerenes ar gariņiem, atrod kalnā paslēptus kristālus, bet tas interesantākais – runā uz Zemes neesošā valodā (mācēja arī rakstīt savādām rakstu zīmēm), bet uz papīra zīmēja zvaigznājus, galaktikas, Visuma uzbūvi. Puisēnu smadzeņu krokas nemaz vēl nebija attīstījušās te, uz Zemes, ko tādu viņiem nebija iespējas apgūt un savās smadzeņu šūnās ierakstīt. Līdzīgs gadījums ar kādu citu 4 gadīgu zēnu, latvieti, latviešu ģimenē piedzimušu un augušu, - viņš mācēja arābu valodu. Kad viņam pavaicāja, kur to viņš ir apguvis, viņš atbildēja, ka to zinājis jau piedzimstot, tikai neviens ar viņu tajā nav runājis. Vēl cits gadījums, kad kāda 8 gadus veca meitene, līdzīgi kā pieminētie zēni, mācēja runāt uz Zemes svešā valodā, zināja no kuras planētas ieradusies,

kā to sauc, stāstīja par to kā ieradusies, ar ko kopā (vēl ar trim citiem, kurus pazina te uz Zemes) ieradusies, mācēja aprakstīt savas bijušās dzimtās planētas sadzīvi, ģimeni, draugus, dabu utt. Par kādu atmiņu mēs varam runāt šo bērnu fiziskā auguma smadzeņu krokās?

Dažas "atmiņas lauka" īpatnības. Ir svarīgi saprast kā tad veidojas *KlātEsamība* lietām, notikumiem. Sākotnēji, kā jau teikts, tas ir meditatīvs process, pie kura ir īpaši jāpiestrādā. Taču laika gaitā tā būs pati dzīve. Protams, ka ir strikti priekšnosacījumi, lai tas notiktu, sākotnēji mēs apzināti fokusējamies, taču ar laiku tas notiek it kā pats no sevis, t.i. mēs apzināti to nekontrolējam. Pāreja var būt pat nepamanāma. Sākotnēji fokusējoties uz informācijas plūsmu ap mums, mēs iegūstam troksni, kurā grūti ko atšķirt, situācija būs apmēram tāda kā nenoskaņota radio klausīšanas vai televizora ekrāna skatīšanās, uz kura vienlaicīgi tiek vizualizēts daudzu studiju raidītais. Te reāls piemērs. Reiz kādā eksperimentā es vienam bērniņam palūdzu pateikt, kas rodams aizvērtas matemātikas grāmatas 46. lpp. Bērns pēc mirkļa man paziņo, ka redz visas lapaspuses vienlaicīgi un esot grūti pateikt kas tad ir konkrētajā lapaspusē. Es palūdzu tomēr pamēģināt. Bērns atkal aizvēra acis un pēc brīža viņš sāk aprakstīt redzēto 46. lapaspusē.

Tātad ir no cilvēka fiziskā auguma neatkarīgs, tāds kā ar individuāls atmiņas lauks. Fokusējoties varam tam pieslēgties. Pašreiz nemāku pateikt to, kur notiek sapratne, domāšana, bet droši var teikt, ka ne vienmēr tā ir mūsu prāta prerogātīva. Ilustrēšu apgalvojumu spējai "būt klāt". Tas varētu izskatīties tā, kā augstāk jau aprakstīts, runājot par valodas iespējām, tagad to aplūkosim citā gaismā: piemēram, jūs satiekat kādu cilvēku, kurš tikko atgriezies no ceļojuma un viņš jums apraksta kaut kādu pirmo reizi redzētu lietu. Jūs nekad tur neesat bijuši un tātad neko tādu neesat redzējuši un tomēr spējat pat saskatīt, sajust drauga aprakstīto lietu. Šajā brīdī var būt vismaz trīs situācijas. Pirmā: jums tikai šķiet, ka neesat redzējis, jo nespējat noļaut līdz sapratnei to, ko faktiski jau zināt. Stāstītājs palīdz fokusēties un jūs savā atmiņas laukā rodāt "pēdu". Otrā situācija: jūsu atmiņas laukā nekā no tā nav un tik un tā jūs skaidri redzat. Tas tāpēc, ka mums ir iespēja pieslēgties arī citu atmiņas laukiem (tas notiek automātiski), - mēs skatām ne to, kas ir "mūsu", bet drauga un ļoti skaidri. Trešā situācija: "zīme" izsauc mūsu *KlātEsamību* lietai (par ko runāts augstāk). Interesants ir otrs gadījums, kad esam pieslēgušies drauga

atmiņas laukam. Tas nevar notikt bezgalīgi ilgi, tas ir tikai mirklis un esam atpakaļ sevī. Ja neesam paspējuši kaut ko no piedzīvota piefiksēt savā atmiņas laukā, tikko iegūtais priekšstats par lietu visai ātri zūd (apmēram tā, kā pēc pamošanās no sapņa. Ja vēlamies sapni atsaukt atmiņā, Aurobindo māca to noķert aiz “astes” un lēni izvilkēt no alas, kurā tas grasās pazust). Otrā situācijā ne vienu reizi vien esmu piedzīvojis personīgi. Tagad, kad plānojas tamlīdzīga saruna, palīgā ņemu diktafonu. Vairākkārt noklausoties, izdodas informāciju vai ko citu saglabāt labi pieejamu pašam savā atmiņas laukā. Ir bijuši gadījumi, kad pašam stāstītājam sāk kaut kas gaist, pat kaut kas vienreizējs un spilgts, tad nu man ir iespēja notikumus atgādināt. Sevišķi tas attiecas uz ceļojumiem ārpus fiziskā auguma. Kad esi ārpus tā, viss ir labi, kad ieej augumā, kaut kas sāk gaist vai vispār vairs sapratnē nav pieejams.

Gan jau tie, kuri ir reiz tikušies ar Dižiem Skolotājiem, atceras gadījumus, kad pēc Skolotāja atļaujas uzdot kādu jautājumu, pēkšņi nav ko jautāt, lai gan pirms tam, gaidot šādu iespēju, jautājumu ir bijis ne mazums. Tajā reizē jautājumi jums pazuda, jo jums bija tāda sajūta, ka viss ir skaidrs. Mēs nokļūstam spēcīgā, visu zinošā un radošā gara “ietekmes zonā”, viņa, ja tā varētu teikt Patiesību glabājošā “atmiņas laukā”. Paeksperimentējiet! Ne katram ir bijusi tikko aprakstītā iespēja. Sameklējiet, piemēram, Diža Skolotāja aforismus, - kādu publikāciju. Lasiet un pieslēdziet “Neatkarīgo vērotāju” tā, lai tas seko līdzī tam, kā aforismi ienāk un iziet no jūsu sapratnes. Atklāsi, ka situācija ir līdzīga, - Skolotāja “atmiņas lauks” jeb Patiesības glabātuvē rodamais ir tik saderīgs ar jūsu Būtību, ka aforismi tajā “izkūst”. Notiek tāda, kā jūsu un Skolotāja “atmiņas lauku” savstarpēja saplūšana. “Izkūst”, jo aforismos rodamais šajā saplūsmes mistērijas laikā top par jūsu Patiesību, pārtop par kaut ko pašu par sevi saprotamu, kas neprasa ne iegaumēšanu, ne atcerēšanos, ne citēšanu. Uz brīdi esat bijis Viedais. Atrodiet veidu, kā saglabāt šādu saplūsmes stāvokli – būsi Viedais vienmēr!

Te der padomāt par metodi, kurā tiek izmantota “fokusēšanās”, ļaujot, piemēram, skolniekam pieslēgties tavam atmiņas laukam vai izmantot citas augstāk aprakstītās iespējas.

Šāds skatījums uz cilvēka psihes īpatnībām, liek mums, skolotājiem, vēlreiz pārvērtēt vispārpieņemtu atziņu, - visi var visu. Visi, diemžēl, visu nevar! Vieni pasaules izzināšanā ir tikai viens ceļš, -

caur “zīmēm”, skaldot un valdot (ar vāju pieredzi iemiesojumos). Citiem - abos virzienos brīvi staigājams: no “zīmes” uz “apzīmējamo” un otrādi - no “apzīmējamā” uz “zīmi” (šo ceļu realizē dižu atklājumu personības), bet vēl citiem virzieni saplūst vienā kopīga veselumā, respektīvi, Patiesība tiek vienkārši ZINĀTA (Viedie). Tātad mācībām jābūt strikti individualizētām, ievērojot katra dotumus, talantus, katra fiziskā auguma spējas, katra apziņas stāvokli. Ideālā situācija būtu tad, ja izglītojamais noskaņotos uz izglītojamā “viļņa” jeb ir *KlātEsamībā* skolniekam. Ne katram ir dota šī iespēja, nu tad vismaz ar sava skolēna pētīšanu ir jānodarbojas.

Dabīga dzīve

Brīžam lietoju terminu “dabīga dzīve”. “Dabīgas dzīves” dzīvošana neko citu nenozīmē, kā saskanīgu iekļaušanos norisēs un attiecībās mūsu dzīves vidē, t.i., neapzināta (īpaši nefokusējoties) iekļaušanās VISĀ, KAS IR *Lielā plāna* attīšanās procesā. Atkal jauns termins: *Lielais plāns*. Kāpēc ir svarīgi katram dzīvot saskaņā ar Visu, Kas Ir? To var mēģināt aptvert apmēram tā, ka, piemēram, kuņģis pēkšņi sāktu domāt, ka ir par gudru, lai saskanīgi, atbilstoši *Lielajam plānam* (kas ir ķermeņa dzīvības uzturēšana) darītu to, ko līdz šim darījis un nu būs plaušas - elpos svaigu gaisu. Šķiet, neprātīga iegriba – *Lielais plāns* taču tiks sagrauts, - nebūs ne kuņģis, ne plaušas un viss cits, nebūs dzīvības. Vide, kurā mēs esam ielikti, līdzīgi kā dzīvs organisms, katram no mums prasa darīt to, kas katram ir jā dara, lai visi kopā sekmīgi realizētos. Lielākai daļai šāda domāšana ir sveša, viņi domā, ka ir paši par sevi un nav nekas cits svarīgāks par prieciņu, ko dod savu egoistisko iegribu realizēšana. Rezultāts tādai loģikai nav jāmeklē Visuma tālēs, to redzam tepat uz Zemes un to nevar saukt savādāk, kā par ekoloģisku katastrofu, kas ved uz pašiznīcināšanos, uz dzīvo formu iznīcināšanu uz Zemi vispār, nemaz jau nerunājot par tukši nodzīvotām (nedzīvotām) dzīvēm. Tas ir, dzīvojot *dabīgu dzīvi*, nozīmē to, ka mēs nepieļaujam fatālas kļūdas, Zemes dzīvību formas cilvēka nesaprātīgas rīcības dēļ nepazūd, saglabājas tās eksistencei, pat attīstībai nepieciešamie apstākļi. Mazliet plašāk tverot, tas nozīmētu nelēkt laukā no Visa, Kas Ir pilnības, tas nozīmētu katra indivīda un visas sabiedrības harmonisku saplūšanu ar eksistences vidi, ar visām citām dzīvēm, citiem likteņiem un notikumiem,

t.i., attīšanās procesu kā tādu. Tas arī būtu *Lielais plāns*. *Lielais plāns* ir arī mūsu personīgais dzīves plāns ar tajā definētiem dzīves uzdevumiem un mūsu dzīves jēga vispār.

Reiz jau ieminējos, ka kamēr prāts ir “kungs”, nekas labs nav sagaidāms. Tas savās nebeidzamajās aktivitātēs centīsies mūs ievilināt iegribu, ērtību un baudu straumēs un no *dabīgās dzīvošanas* nekas nesanāks. Nav viegli! Neesam ne mācīti, ne orientēti. Vai mana dzīve rit *dabīgi* vai kaut kādu spēku pakļauta? Ikdienā par to nedomājam. Dažs, kura apziņa kaut kādā veidā ir patstāvīgi bijusi pieslēgta *Lielajam plānam*, neko nenojauzdams, nodzīvo jēgpilnu dzīvi atbilstoši tam. Cits galīgi šķērsam – izšķiež atvēlēto dzīves laiku. Būtu jau labi, ja varētu to atstāt viņa paša ziņā, bet ak vai! - viņš ir mans kaimiņš un ne tikai nodzēries, bet Gaujmalu piemētājis tukšam pudelēm. Un ko tad, kad tādām rokās nonāk vara? Noteikti ir tādi, kuri vēlas dzīvot pareizi. Kaut kā ir jāstiprina viņu vēlme (palīdzēsim viņiem!), jo vairāk būs *dabīgās dzīves* dzīvotāju, jo cerīgāk mēs varētu raudzīties uz savu un savu bērnu nākotni un planētas nākotni vispār.

Zināmas grūtības censoņiem var sagādāt cilvēciska nepacietība. Visu to jauko, kas nonācis sapratnē, vēlamies izdzīvot vismaz jau rīt. Bremžu ieslēgšana, notikumu sinhronizācijas gaidīšana darbam cilvēkam radīs sajūtu, ka kaut kas tiek palaists garām, kaut ko nokavēsim, neizdarīsim īstajā laikā; tāda sajūta, ka iegrimsti slinkumā un nedari to, ko allaž možais prāts liek.

“Redzīgākie” redz pat gadsimtus uz priekšu un, neapzinoties redzētā tālumu, deg nepacietībā jau šodien spilgtos priekšstatus realizēt, piedzīvot. Ne reti viņi pat nenojauš, ka tā nav ne rītdiena, ne parītdiena. Nagi niez! Taču pārcešanās rada stresu, neapmierinātību un visu no tā izrietošo. Un tik un tā jāsaka, ka šie “redzētāji” ir Laimas lutekļi, jo redz, ka situācija, kurā šobrīd atrodas cilvēce nemaz tik bezcerīga nav, otrkārt viņi redz kaut ko tādu, uz ko ir vērts fokusēties, uz ko jāvirza visi “sīkie ikdienas darbiņi”, – viņi neizšķiedīs Dieva dāvētās dzīves laiku. Treškārt, redzējums kopā ar sapratni par vispārējo lietu kārtību, t.i., ka beigu beigās viss notiksies tā kā tam jānotiek, var novest pie zināma sirdsmiera. No kurienes šī “redzēšana”? - no tā paša “atmiņas lauka”, par kuru runājām iepriekšējā sarunā. “Atmiņas laukā” lietu “dabīgā norises kārtība” dzīvei ir jau ielikta, ir tikai to “jāatceras”. To mums sagatavo vēl pirms nolaišanās Zemes blīvajos slā-

nos, pirms piedzimšanas. Mēs par to zinājām un kaut kad pēc aiziešanas no Zemes atkal precīzi uzzināsim.

Dažas metodes klātesamības iedibināšanai

1. Dzīvošana tautas tradīcijā jeb atbilstoši tās dzīvesziņai

Savas dzīves jēgas meklējumos, sava dzīves plāna meklējumos var palīdzēt, piemēram, tautas tradīciju piekopšana. Šī atziņa balstās uz ideju, ka cilvēks piedzimst konkrētā vidē, ar kuru tas ir saderīgs un potenciāli spējīgs būt *Klātesamībā*. Saderība ir par pamatu piederības veidošanai un uzturēšanai, darot lietas, kuras abiem vajadzīgas: gan indivīdam, gan atbilstoši cilvēku kopienai, gan kopienas dzīves videi. Tas nozīmē, ka strādājot un darbojoties kopienā, ļaujoties neuzspiestam dzīves ritmam, cilvēks var atrast sevi. Tas parasti notiek ar neapzinātu pieslēgšanos kopienas locekļu “atmiņas lauku” vienojošiem mezglu punktiem, kas mūs padara par piederīgiem konkrētai ģimenei, konkrētam etnosam (Kārļa Gustava Junga etniskie arhetipi). Rezultātā mēs saderam ar Dainām, tautas tradīcijām vispār, ar zemi, kurā mīt mūsu tauta. Nez vai par to varētu runāt, ja piedzimšana notiktu haotiski – te viena kopienā, te citā. Noteikti ir tādas dvēseles, kuras rezonē ar tām radniecisku vidi tik spēcīgi, ka nekur citur, ka tikai sev radnieciskā kopienā arī nepiedzimst. Tā no aizlaikiem līdz mūsdienām nogādājot un uzturot etnosa arhetipam raksturīgo. Šāda situācija ir par pamatu etnosa tradīciju noturībai. Ne velti Jungs teicis, ka pazūdot etnosa arhetipam, pazūd etnoss. Uz to orientējušies pasaules varmākas, cenšoties iznīdēt etnosus, iznīdējot etnosa arhetipa glabātājus.

Te vietā vēl viens slēdziens no novērojumiem. Zemes cilvēkos iedzimst ne tikai dvēseles, kurām sava ceļojuma sākotne meklējam te uz Zemes, bet arī dvēseles no ļoti daudzām un tālām planētām Visumā, - tas nav mīts, tā ir realitāte. Tas nevarētu notikt, ja nebūtu šo tālo dzīvības, sabiedrības salīņu saderība līdzībās ar mūsu civilizācijai būtiski raksturojošo.

2. Tautas pedagoģija

Mani reiz interesēja vai tautas pedagoģija, kāda tā atrodama mūsu tautas tradicionālajā kultūrā, vēl ir dzīva. Ja tas tā būtu, tā uzrā-

dītu tā saucamo “ilgtspēju” un pragmatiski orientētiem prātiem varētu kalpot par pamatu pedagoģisko paņēmieni, metožu orientēšanai valstī vispār. Es nolēmu papētīt to dižo latviešu bērnības, kuri šobrīd sevi ir realizējuši dzīvē (to apliecina viņu darbs, sabiedriskā atpazīstamība pēc darbiem), ir laimīgi. Nointervēju padsmīt personības vecumā no 31 līdz 80 gadiem, vienādā skaitā abus dzimumus. Galveno interesi izrādīju viņu bērnībām. Te neapraktīšu pētījuma smalkumus, bet teikšu, ka pētījums apliecināja tautas pedagoģijas dzīvīgumu. Kādi tad bija nozīmīgākie un visiem kopīgiem dzīves momentiem viņu dzīvēs?

Nozīmīga ir bijusi *klātesamība* dabas videi. Saskarsme ar to, būšana tajā tiek emocionāli aprakstīta un uzsvēta. Es to toreiz raksturoju, kā savstarpējā sadarbībā veidotu piederības sajūtu. Tā ir dabas spēku sajūta, sevis atrašana tajā, vienotības izjūta ar to. Līdzīgi aprakstāma un nozīmīga bija dziļā pieķeršanās ģimenei, mājai, sētai, cilvēkiem.

Daži intervētie bija izjutuši piederību skolai, - varējuši tur sevi izteikt, apliecināt un ar prieku atceras skolas gadus. Ne vienoti formas tērpi, ne kopīgi skolas rituāli, bet saskaņa starp indivīda iekšēji motivētām interesēm un skolas vidi (jebkuru citu vidi) veido nosacījumu saderībai. Šādās situācijās, aptaujātie jutušies laimīgi.

Ir vēl kāds dižais (bez K.Vibera), kura darbos der ieklausīties, t.i., Gebser (Neville, 1999). Mēs runājām par dažādiem apziņas līmeņiem, - pēc Gebsera mēs šobrīd joprojām izdzīvojam Mītiskās apziņas periodu. To faktiski uztur skolu sistēmas, - tiek piedāvātas plašākas kopienas ģenerētas un uzturētas klišejas par patiesību, taisnību, vērtībām (zinātniskās domas konstatētas un masas akceptētas, līdz ar to neapstrīdamas). Mītiskā apziņa rada priekšnosacījumus neproduktīvā cilvēka ģenerēšanai. Par to, kas ir “neproduktīvs un produktīvs, var palasīt E.Frommu), bet teikšu vienu: “neproduktīvie” veido mūsu sabiedrību šodien. Pētījums atklāja, ka manis aptaujātie, nav ļāvušies mītiskai apziņai, kura uzbāzīgi cenšas ienākt mūsu dzīvē. To varētu skaidrot ar to, ka aptaujāto attīstības apstākļi ir bijuši relatīvi brīvi. Arī agrā bērnībā patstāvīga darba prakse (vai nu tā tiešām bija piedalīšanās patstāvīgos darbos, vai (pilsētniekiem) kādos regulāros pienākumos ģimenē. Agrīns darbs rada vienreizējus apstākļus pašattīstībai, bet vecākajām dvēselēm iespēju rast pieredzes “pēdas” savas dvēseles atmiņas laukos; rada apstākļus sevis un sa-

vas varēšanas iepazīšanai, savas būtības atrašanai. Sarunas ar aptaujātiem liecināja, ka runāju ar brīvi domājošām (salīdzinoši), brīvām personībām. Tāpēc jāpiekrīt tiem, kas vērsas pret pārlieku lielu vecāku aizbildniecību. Taču atkal jāuzsver līdzsvara nepieciešamība, - no kā tad tās pirmās darba iemaņas, ja ne no vecākiem vai vecvecākiem. Bērnu "brīvlaišana" ir nozīmīga ne tikai intelekta attīstītai, tā ir nozīmīga arī emociju, apceres dotumu, iztēles jeb tēlaini simboliskās domāšanas attīstīšanai, *klātesamības* veidošanai, stiprināšanai, - viņi netop egocentriski, taču apzinās savu „es”, savu vietu un reizē redz savu vienotību ar objektiem ārpus sevis. Dažs no aptaujātajiem atcerējās *brīvību* bērnībā un īpaši to akcentēja sarunā. Aptaujātos (kultūras darbiniekos, zinātniekos) atklājās sekojošas īpašības: patstāvīgums, vērigums, iztēles spēja, zinātkāre, spēja izvērtēt, radošums, labestība, sirsnība, līdzjūtība. Par šīm personībām varēja runāt kā par individualitātēm, nesaprotot ar to egoistiskas, uz sevi centrētas būtnes, kuras sevi nolikušas pasaules centrā, bet par personībām, kuras apzinās savas individuālās intereses, dotumus jeb patību un cenšas dzīvot mūsu tautas vidū atbilstoši tām. Lielākā daļa aptaujāto auguši "paplašinātās" ģimenēs (kopā ar vecvecākiem), pieticīgos (ne nabadzīgos) sadzīves apstākļos. Ne mazsvarīga bijusi tautiskā, varbūt pat patriotiskā gara uzturēšana ģimenēs, kas veicināja *klātesamības* sajūtu jeb piederības sajūtu tautai, tās liktenim (gan gadījumos, kad ģimenes palika okupācijas laikā Latvijā, gan tad, kad bija jādodas bēgļu gaitās). Starp aptaujātiem bija aktīvi Atmodas kustības darbinieki, tautas nacionālā gara kopēji.

Kāds tad te ir sakars ar tautas pedagoģiju? Pirmkārt jau tāds, ka bērnu audzināšanas modelis ģimenēs, kurās auguši aptaujātie, bija pārmantots, bet ne no grāmatām vai kā citādi vecāku vai vecvecāku iegūts. Otrkārt, pastudējot tautas pedagoģijas pētnieku darbus, mēs redzam, ka tur rodamas tās pašas vides, kuras atklājās tikko aprakstītā pētījumā: dabas vide, darba vide, brīvas attīstības iespējamība, iespējamība bērnam sevi atklāt, iespējamība saskaņotai rīcībai reālās sociālās un fiziskās darba, un dabas sadarbības vidēs.

3. *Pieslēgšanās citu indivīdu vai kopienu "atmiņas laukam".*

Bija runa par iespēju pieslēgties kāda cita indivīda "atmiņas laukam". Daudz kas te ir atkarīgs no tā, kas abiem ir kopīgs: kopīgais nenozīmē tikai kopīgas "konkrētas" atmiņas, kurā rodami saskarsmes

punkti, bet kopīgais kopdarba, kopesamības jeb abu būtības koprakstā vai paternā, kurā esam vispārējos attīšanās notikumos ielikti. Tie rodami gan mazākas kopienas, piemēram, ģimenes ietvaru vienotībā atrodoties, gan plašākā kopā, piemēram, tautā par ko tikko runājām. Un tad mēs noķeram tādus mirkļus, ka pēkšņi pat zinām, ko mūsu dzīves draugs jeb bērns teiks, darīs; kāda rīcība ir aktuāla un nozīmīga tautai, - te mēs pieslēdzamies, neatkarīgi no kopienas lieluma, visiem tās locekļu kopīgajiem “atmiņas lauku” paterna mezglu punktiem, rezonējot sinhronizējamies domās, jūtās, rīcībā atbilstoši tur rodamam arhetipam. Šī kopība nav ne aprakstāma, ne prātam aptverama, - tā ir bezgalīgi daudzveidīga, smalki un skaisti niansēta. Tajā iekļaujas visi iedomājami un neiedomājami vides elementi, ieskaitot minerālu, augu, dzīvnieku pasauli, citu plānu būtņem un viņu pasauli. Esam saistīti gan ar akmeņiem ēku mūros, pagalmos, pļavās; kokiem uz ielas stūra, mežā vai burkāniem dobē; ar saviem kaķiem, suņiem; ar zivīm dīķī, jūrās un dzīvniekiem okeānos. Un protams, esam saistīti arī ar “haosa” cilvēkiem vai “iegribu” ļaudīm. Neapšaubāmi, ka viņu palaikam grūti prognozējamai darbībai, arī ir savas sekas. Šie ļaudis un netrenētie to ne sajūt, ne pieņem, bet tā nu ir viņu problēma. Var jau neko arī neredzot “dabīgu dzīvi” dzīvot un saņemt citu plānu būtņu nesavtīgu palīdzību un atbalstu. Piemēram, *dabīgā dzīves dzīvotāji* (nevienam netiek liegts atbalsts, palīdzība, tomēr daudziem tas paliek tikai kā neizmantots potenciāls), katrs individuāli ir simtiem (nepārteicos!) dzīves palīgu iekļauti. Visa šī palīgu armija cenšas mums palīdzēt. Lielākā daļa no viņiem ir saauguši vienā veselumā ar mūsu būtības izteicējiem, tajā skaitā arī ar mūsu fizisko augumu, ar sajūtām, jūtām tā, ka pat vissīkākos impulsus uztveram it kā savus. Tie, piemēram, rūpējoties par lietu kārtības pareizu norisināšanos, virza mūs, liek ieraudzīt to, kas jāredz un neredzēt to, kas nav jāredz. Piemēram, pat tad, ja *Lielajā plānā* mums ir jāpiedalās autoavārijā, tad acis neredzēs, ausis nedzirdēs, - mēs ne redzēsīm, ne dzirdēsīm tuvojamies automobili, ar kuru tūlīt, tūlīt sadursimies. Parasti vainu redzam savā neuzmanībā, lai gan kur gan var būt vēl lielāka uzmanība, - pedantiski tiek pildītas dzīvē uzņemtas saistības. Šajā gadījumā tās neizskatās visai labas, bet nesaprotot, neredzot to iekļaušanos vispārējās norisēs Visā, Kas Ir, mums tās nebūtu jānoiraida vai jāpieņem priekš mums kā kaut kas slikts. Reiz biju palīdzis zem žigulīša, lai ko sataisītu. Pēkšņi sāpīgi atsitu pret kādu dzelzi

galvu, pagriezu to, lai varētu izlīst un ieraudzīju problēmas ar bremžu caurulēm, - bija iepļīsušas. Dabūju belzienu par galvu tāpēc, lai realizētos dzīves plāns, kurā nebija paredzēta avārija bremžu problēmu dēļ. Vēl kāds piemērs. Uz kādu konkrētu, neatliekamu uzdevumu dzīves plānā netiešā veidā man norādīja caur meitu, aizvedot viņu ceļojumā pa Franciju, bet pēc tam, vairākas reizes, caur dažādām personām, iedodot rokās vienu un to pašu grāmatu, līdz atskārtu, kas jādarā. Vēl cits uzdevums atnāca kā zināšana par veicamo darbu bez informācijas kā. "Kā" atklājās bez fokusēšanos uz problēmu, - tieši otrādi, atbrīvojoties no domām par to, vienkārši ejot un darot ne par ko nedomājot, bet paklausot impulsiem, kuri rosināja kustēties bez ziņas *kāpēc*, novedot līdz algoritmam virknei darbību.

Dzīve

Pamazām mēs sākam saprast, ka katrs no mums dzīvo "savu" dzīvi. Citi to nodzīvo pakļautu savu iegribu varai, citi komforta vai baudu varai; vienus spēj sajūsmot tikai biezs naudas maks, citus - jūras viļņu šalkoņa utt.. Ne reti, sevišķi dzīves laika posmā līdz brieduma gadiem, cilvēki nedomā, ka laiks Zemes dzīvei ir ierobežots, ka kaut kad tas arī beigsies. Beigsies vienreizēja unikāla konkrēta cilvēka dzīve. Un tad, kad šī apjēgsme ir atnākusi, tad lielākā daļa ļaužu "iekrīt otrajā grāvī" – par vēlu ko vairs darīt, ka tās ir beigas uz visiem laikiem, beigas visiem dzīves priekiem, sapņiem un jebkurai darbībai, - te es biju un nu vairs neesmu un nekad vairs nebūšu. Lai kādas domas arī nerastos, vairums turpina dzīvi nobumbulēt, kaut kā notriekt un sveiki. Esmu dzirdējis jaunus cilvēkus uzdodam jautājumu: nu ko šodien darīsim? Ne jau, lai ko jēdzīgu tiešām izdarītu, bet, aiz garlaicības, - "kādu velnu patrieksim", kuru piemūļķosim – "pazirgosimies", "paņirgsim" par kādu utt.. Un tā pienāk 40. Tad nu viņiem šķiet (ja kāds atjēdzas), ka jau par vēlu, ko prātīgu iesākt. Varbūt arī taisnība, jo nav raduši kaut ko darīt, nav pat iemaņas lāpstu noturēt rokās, - kaut kam pietiekami ilgstoši koncentrēties ne roka, ne kāja neceļas. Mūsu pagastā to nav maz. Tie ir tie, kurus uztur ar sociāliem pabalstiem. Bet ne jau tikai tad, kad nekas nav darīts, tukšums paliek aiz muguras, - nedzīvotu dzīvi var nodzīvot arī raujoties vaiga sviedros. Nav jau īsti tā kā tajā stāstā par pērtiķi, kurš mucu veļ kalnā un laiž to

atkal lejā un atkal cītīgi veļ. Tukšuma sajūtu var pārņemt arī darboni, kurš strādājis un ņēmis vaigu sviedros katru nodzīvoto dienu. Ja ir tukšuma sajūta, tad ne vienā, ne otrajā, ne vēl kādā trešajā gadījumā, kaut kas tomēr nav bijis tā, kā tam būtu jābūt. Reiz lasīju Ļeva Tolstoja biogrāfiju - tā kā reizi apraksta šādu gadījumu. Būdams fiziski veselīgs, stiprs, būdams jau pazīstams rakstnieks, būdams pārticis un bagāts, Ļevs tajā pašā laikā bija tuvu pašnāvībai, jo neredzēja savai dzīvei jēgu. Beigu beigās viņš atklāja to, kas ir dzīves jēga (izlasiet darbu!). Es teiktu: dzīve nav bijusi "dabīga", patiesībā cilvēks nav realizējis savus patiesos potenciālus, lai gan strādājis vaiga sviedros un bijis sabiedrības novērtēts.

Tas, domājot par līdzcilvēkiem un viņu dzīvēm. Brīžam pat šķiet, ka visi mēs nemaz neesam cilvēki, - ka ir vēl kāda cilvēkveidīga suga, kuras apziņas līmenim ir zemi griesti, kurus principā, šīs sugas ietvaros nav iespējams pārvarēt. Šai sugai raksturīga agresivitāte, naidīgums, smalks melīgums, varaskāre, neiecietība, tieksme uz vardarbību, neadekvāta rīcība, augstprātība un vēl viss cits, kas raksturo netikumisku būtni. Un viņu ir daudz. Pēdējā laikā šo būtnu aktivitāte arvien vairāk, ar viss visādiem viltīgiem paņēmieniem, piegružo informatīvo telpu, valsts likuma telpu tā, ka pat "normāls" cilvēks apjūk un pazaudē sapratni, kas ir labs un kas ir slikts. Un kurš gan iedrošināsies dzīvot ārpus likuma?! Vai atkal jāķļūst par "disidentu"?! Kurš spēj ko ieblīst pret tikko pieņemtajiem pamatskolas izglītības standartiem? Tik skaisti iepakotiem, tik skaisti pamatotiem, pasniegtiem un valdības parakstītiem.

Tas, kāpēc ir tik daudz cilvēku, kuri nedzīvo jeb dzīvo "ilūzijas", pašreiz ir liels noslēpums. Mums, tiem, kuri ir aptvēruši situācijas nopietnību, ir vēl vairāk jāsaspringst darbam. Mēs, tos, kuri ir uz sliekšņa, varam mēģināt atmodināt vai tiem, kuri nav vēl aizmiguši (galvenokārt bērnus) neļaut iemigt, - "dabīgas dzīves dzīvošanas" nenozīmē neko nedarīt.

Viens no ļoti būtiskiem ieguvumiem *klātesamības* izkopšanā ir intuīcija, intuitīvās zināšanas. Varam nelasīt neko par bērnu audzināšanu, bet darīt tā, kā to mums pasaka priekšā intuīcija un mēs būsim rīkojušies pareizi.

Ne tehnisko iespēju attīstīšana nosaka starplanētu iespējamības sakarus, bet prasme, es teiktu nepieciešamība, dzīvot Mīlestībā. Kaut kur dziļi cilvēkā snauz šāda lietu kārtības izpratne, taču ar to, ka

tā pat nonāk mūsu sapratnē, ir daudz par maz, - ir reāli jādzīvo tajā. Nav iespējams te nevienu piemānīt (ne sevi, ne arī ar tevi saistītos) izliekoties vai akluma šķietamībā. Vēlamies to atzīt vai nē, - ir kādas augstākas likumības, kādi augstāki spēki, kas neatkarīgi no mūsu gribas, pārlicības izvērtē un ieregulē mūsu vietu kopējā dzīves plānā, dodot tādas vai citādas spējas un iespējas.

Klusums

Zenta Mauriņa:

- Klusums kopo izkaisītos spēkus, atver ceļu uz sirds kodolu.
- Klusumā mūsos iestrāvo mūžīga gaisma.
- Klusums salasa izkaisītos spēkus, atver vārtus uz lietu būtību.
- ...bez klusuma dziedinātāja spēka iekšējā pasaule sadrumstalota, dvēselei trūkst spārnu.
- ...Ja izdodas ieklausīties klusumā, pārvērsties par klusuma ausi, tad ... var nojaust visu lietu vibrēšanu.
- Reizēm, naktī atmostoties, mani lielajā klusumā pārņem laimes izjūta. Tikko uzdrīkstos elpot un kustēties, klusumu gribu malkot kā izslāpušais ceļinieks vēso avota ūdeni.
- Manas dziļākās atziņas, mani dzīvākie tēli radušies beztrokšņu naktīs vai arī agros rītos, kad domu audus vēl nav sadauzījusi asu trokšņu pātaga vai balsis ...
- Svētlaiimes nojausma — ar kokiem kopa skaitīt rīta lūgsnu, ar putniem kopā sveikt jaunu dienu, ar ziediem plaukt pretī saules stariem, aizlidot ar strazdu koka galotnē.
- Lielas lietas briest klusumā.
- Troksnis saplosa nervus, sarausta smalkos dvēseles audus, izraisa fizisku un garīgu sasirgšanu.
- Klusums nenozīmē bezskanību. Klusumu nedrīkst samainīt ar trulo mēmumu. Klusums nolaižas rasainā zālē, izolācija nīrdz debesskrāpī vasaras tveicē. Klusums ir pašgribēta savrupība, mēmums ir izolācijai notiesāta eksistence svešu radījumu barā. (61. lpp.).
- Klusums nozīmē justies, mājīgi; atbrīvoties no žņaugiem, neatsvešinoties no šīs zemes. Klusums: būt sev pašam, būt

vienotam ar dievišķiem spēkiem mūsos, reizē atteikšanās un piepildījums.

- Klusumā mēs saplūstam kā ar savu patību, tā arī ar dievišķajiem spēkiem mūsos un pār mums.
- Katrai mātei vajadzētu ik dienas vismaz kādu stundu savrupības, ārēja klusuma, kas ir pamats iekšējam klusumam/bezrūpju vienpatībai, lai savus bērnus neuzskatītu par nastu, bet par dāvanu un lai spētu no mazo dvēseles stīgām izvilināt īsto toni 64.lpp.
- Salīdzinot latviešu grāmatas ar cittautu literatūru, man šķiet, ka klusumam pār latvieti ir lielāka vara neka pār citām tautām. Būtu pamats runāt par latviešu savrupību (65.lpp)

Tālāk daži fragmenti no STILLNESSPEAKS, ©2003ByEckhartTolle OriginalEnglishLanguagePublication 2003byNewWorldLibrary,California,USA, ©LīgaJonova,tulkojumslatviešuvalodā,2005, ©Apgāds"ATĒNA", 2005

- Tiklīdz tu apzinies klusību, acumirklī rodas kluss iekšējās modrības stāvoklis. Tu esi klātesošs. Tu esi izkāpis ārpus cilvēku šaurās kolektīvās iekārtas gadu tūkstošiem.
- Skaties uz koku, puķi, augu. Ļauj savai apziņai pie Tiem apstāties. Cik tie ir klusi, cik dziļi iesakņojušies Esamībā. Ļauj dabai mācīt tev klusumu.
- Skatoties uz koku un uztverot tā klusumu, arī tu apklusti. Tu pieslēdzies tam ļoti dziļā līmenī. Tu izjūti vienotību ar jebko, kas uztverts klusumā un caur klusumu. Just vienotību ar it visām lietām ir patiesa mīlestība.
- Viedums ir prasmē būt klusam. Vienkārši vēro un ieklausies. Neko citu nevajag. Esot klusumā, vērojot un ieklausoties, tevī mostas dabīgais saprāts. Ļauj klusumam vadīt tavus vārdus un darbus. Tevī, kā jebkurā cilvēkā, ir kāda pārdomām daudz Dziļāka apziņas telpa. Tā ir tava īstā būtība. To var Saukt par klātbūtni, apzināšanos, pilnīgo apziņu.
- Domājošais prāts ir noderīgs un spēcīgs rīks, bet Tas arī ļoti ierobežo, ja pārņem tavu dzīvi pilnībā, ja Tu neapjēdz, ka tas ir tikai mazs gabaliņš no tās apziņas, kas tu esi.
- Skatoties uz koku, tu apzinies šo koku. Kad tev ir doma vai sajūta, tu apzinies šo domu vai sajūtu.

- Kad tev ir patīkams vai sāpīgs pārdzīvojums, tu apzinies šo pārdzīvojumu.
- Tie šķiet patiesi un acīmredzami apgalvojumi, bet, ja tu paskatīsies uz tiem pamatīgāk, tad sapratīsī, ka to pamatā ir apslēpti maldi, no kuriem nevar izbēgt, ja lieto valodu. Domas un valoda rāda uztveres dubultošanos un cilvēka nošķirtību, kad tādas vispār nav. Patiesībā tu neesi kāds, kas apzinās šo koku, domu, sajūtu vai pārdzīvojumu. Tu esi apzināšanās vai apziņa, kurā un ar kuras palīdzību šīs lietas kļūst redzamas.
- Pievēršot uzmanību kaut kam dabīgam, jeb kam, kas radies bez cilvēku iejaukšanās, tu izej no priekšstatu domāšanas cietuma un kaut nedaudz, bet esi tādā vienotībā ar Esamību, kādā joprojām ir viss dabīgais.
- Pievērst uzmanību akmenim, kokam vai dzīvniekam nozīmē nevis domāt par to, bet gan vienkārši uztvert to, turēt savā apziņā. Kaut kas no tā būtības tad pāriet uz tevi. Tu sajūti, cik tas ir kluss, un tādējādi šis klusums rodas arī tevī. Tu sajūti, cik dziļi tas balstās Esamībā — pilnīgā vienotībā ar to, kas tas ir un kur tas ir.
- Sapratīsi to, arī tu nonāksi līdz pilnīgam klusumam Dzīji sevī Uztverot dabu tikai ar prātu, ar domām, tu nesajūti tās dzīvīgumu, tās esību. Tu redzi vien veidolu un neapzinies dzīvību šajā veidolā, — dievišķo brīnumu.

Konkurence – sacensība

Martinsons par sacensībām ir pateicis visu to, ko domāju arī es: Sevišķu uzmanību jāpievērš, tā saucamā, sacensību gara attīstīšanas jomai, - egoistiskā sacensšanās iznīcina tuvāku mīlestību. Jau mazus bērnus skubina rūpēties, lai tie visur gūtu pirmās vietas – gan skolas uzdevumus veicot, gan arī piedaloties sacīkstēs un sporta sacensībās. Atteikšanos no sacensībām vai zaudējumu tanīs mēdz uzskatīt par kaunu un negodu...

Sacensības vislielākā mērā sekmē egoisma attīstīšanos un valdīšanu cilvēku attiecībās. Katrā sacensībā tās dalībnieki domā tikai par sevi un par to, kā citus pārspēt un atstāt tālāk aiz sevis... Sporta sacensī-

bu iespaidā visi vēlas būt pirmie, gūt aplausus un atzinību. Kas par to, ja ir arī daudz zaudētāju un to, kas nespēj tikt līdzī. ...Par zaudētājiem modernais cilvēks neinteresējas ne sporta laukumā, ne arī ārpus tā. Sacensību iespaidā cilvēki arvien vairāk attālinās no altruisma, palīdzības un cilvēku mīlestības ceļa. Ikviens pūlas pārspēt pārējos un uzvarēt t.s. dzīves cīņā. ...Par labām un slavējamām uzlūko tās īpašības, kas palīdz citus nostumt pie malas, lai sev iegūtu pēc iespējas vairāk... Dzīves cīņas aktīvie dalībnieki vairo sevī ļaunumu, kas nepieciešams, lai varētu cīnīties. Cīņas gara attīstīšana visvairāk samaitā jaunatni...

Gudram, garīgi attīstītam vīram svešs ir egoisms, godkārtība, tieksmes uzvarēt un būt pirmajam. Viņa vēlēšanās ir, lai visiem klātos vienlīdz labi, lai dzīvē nebūtu ne uzvarētāju, ne zaudētāju, ne augstprātīgo valdītāju, ne arī nožēlojamu vergu...

Lai varētu mazināt pasaulē valdošo egoismu un tā izraisītās nelaimes, vispirms būtu jāizbeidz sacensību gara kultivēšana. Jau no mazotnes bērnos būtu jābremzē tieksmes pēc pirmās vietas un to vietā jāattīsta vēlēšanās atteikties no visa tā, kas saistīts ar citu pārspēšanu... "Līdz ko bērns iesāk spriest," māca Ruso, "nedrīkst būt salīdzinājuma ar citiem bērniem, ne sacensību, ne sacīkšu, pat ne skriešanās sacīkšu. Es gribētu, lai viņš drīzāk neiemācītos neko, nekā likt viņam mācīties ar greisirdības vai uzpūtības palīdzību." Bērni jāradina samierināties ar citiem līdzīgu vietu un līdzīgu daļu no visa. Tāpat vajadzētu vairojot bērnos jau esošo nepatiku pret brutālajām sacensībām un cīņām. Kā ģimenēs, tā arī skolās un dzīvē sacensību gara vietā būtu jāvalda draudzības un palīdzības garam (Martinsons, 1961, 78 – 82).

Skolniekam ir lietderīgāk meklēt pašam savas kļūdas, lai tās novērstu un priecātos, nekā tiekties pēc pārākuma (Баба, 1996, 12).

Konkurences rezultāts ir vara. Mūsu sabiedrību var saukt arī par tirgus konkurences sabiedrību jeb varas sabiedrību (kas ir dīvains mazākuma demokrātijas anekdotisks veidojums). Par varu runāsim atsevišķi - zemāk.

Kopiena

Dzīvodams un strādādams laukos, esmu atskārtis, ka skola un pagasts ir veselums, kam raksturīga konkrēta kultūrvēsturiska dzīves telpa. Šis veselums ir īpatnēja kopiena, kurā ietilpināmas to apdzīvojošas ģimenes, tur esošas lauku sētas, dzīves un darba vides, lauku dabas vide un skolas vide. Tā ir kopīgu vērtību, tradīciju, vēsturiskās attīstības, īpašu sociālo kontaktu vide (kaimiņi savstarpējās palīdzības, svētku svinēšanas; skolotāju un vecāku kā kaimiņu, paziņu un draugu vide). Tā viss kopā veido labvēlīgus nosacījumus nacionālās identitātes saglabāšanai, kas īpaši svarīgi šobrīd - aktīvas globalizācijas laikmetā. Latvijas lauku kultūrvide, kā latvietības nesēja ir unikāla parādība Eiropas kultūrtelpā vispār un tādejādi, tā ir kopjama un sargājama. Piemēram, te skolotājs nav tikai formāls skolotājs, bet paziņa (mēs te, pagastā viens otru pazīstam - noteikti labāk nekā pilsētā viena stāva kaimiņi savā starpā), draugs, radnieks, sociālās vides aktīvs līdzdalībnieks, kultūras pasākumu dalībnieks un darbinieks (kopā esam saviesīgos un kultūras pasākumos utt.); skolotājs ir kā vērtību, tradīciju nesējs, kurā ieklausās ne tikai skolēni, bet viss pagasts. Un tie nav tikai daži cilvēki, kuri turas ap skolotāju, tas ir viss pagasts. No šejienes arī skolnieki savstarpēji ir daudz vairāk saistīti, nekā tas ir pilsētā. Otra ļoti būtiska lieta ir nacionālais gars. Lauki nav tā atšķaidīti ar cittautiešiem, kā pilsētvidē, tā ir nacionāli daudz viengabalaināka. Atmodas laikā, mums laukos bija daudz vieglāk vienoties, organizēties kopīgiem darbiem, - ir nepastrīdams fenomens, ka kritiskākajos brīžos 1991. gadā Rīga, faktiski, bija laucinieku rokās, aizbildniecībā. Es teiktu pat tā, ka lauku kultūrvēsturiskai dzīves telpai ir vispār nacionāla vērtība, kura ir kopjama un sargājama!

Par lauku kultūrvides fenomena saglabāšanas nepieciešamību ir uzrakstīti promociju darbi, bet kam gan tas interesē? Valdības faktiski neko citu nedara, kā turpina iepriekšējās iesākto ceļu unikālas lauku kultūrvides graušanā. Ne kāda Latvijas skolu tīklu optimizācija nav attaisnojama ar naudas līdzekļu iegūšanu skolotāju algām, mācītvides modernizāciju, it kā skolēnu labāku izglītošanu – šie var būt argumenti vienīgi tiem, kuri pa sētas durvīm grib ievazāt “globālo pilsoni”. Internets atļauj (pagaidām) sameklēt skolas izglītības reformas iniciatoru iedvesmotājus, projekta līdzdalībniekus un ko Tu tur atradīsi? – “globālo pilsoņu” ideju sludinātājus ar Sorosa naudas maku padusē.

Man un maniem kolēģiem skolotājiem nav nekas pretī izglītības darba uzlabošanas jomā. Tas ir jādara, bet nevis dzimtbūtnieciskām metodēm, kuras paģērē darīt tā kā dzimtkungs to vēlas. Mūsu izglītībai, mūsu intelektam, es teiktu, mūsu garīgajam spēkam beidzot ir jāļauj brīvi izpausties (ne tikai pedagoģijas jomā, - tas pats uz teritoriālo reformu ir attiecināms, - kas pašvaldību vadītāji ir muļķi, kas neredz kā labāk novadam?!). Skolotājs nevar būt radošs principā, ja to ieliek normatīvajos aktos vai kāda “gudrā” definētos priekšrakstos. Ir nepieciešama gan skolu, gan pašvaldību darba decentralizācija. Izglītības veidotājiem nav vīzijas par Latvijas nākotni. Kā kaut ko tādu, kas nosaka vairāku paaudžu likteni, var tik vieglprātīgi izlemt? Nevis jāslēdz lauku mazās skoliņas, bet ir jāizstrādā tāds mazo lauku skolu organizatoriskais modelis, kas gan ekonomiski, gan sociāli, intelektuāli un garīgi dotu vislabākos rezultātus gan atsevišķam indivīdam par labu, gan konkrētai kopienai, gan Latvijas sabiedrībai kopumā. Tādam darbam vismaz būtu kāda vīzija – saglabāsim savus svētumus!

Vai indivīdam ir jāpielāgojas kopienai?

Tas ka sociālā vide dod impulsus iegūt zināšanas vai prasmes ir nenoliedzams, bet tie ir tikai stimulējoši impulsi – patiesībā, tīros apstākļos, indivīds vispirms vai nu domā vai nedomā, bet aug it kā pats no sevis, savu vitāli svarīgo dzīves uzdevumu izpildīšanas virzienā. Ja notiek *pielāgošanās* šī vārda semantikas kontekstā, tad kaut kas nav kārtībā – nevienam nav kādam jāpielāgojas vai jāpakļaujas. Priekšstats par *pielāgošanos* tapis neiedziļinoties lietu būtībā – piemēram, ja es dzīvoju tā, kā pieņemts kopienā, kurā esmu nonācis, tad tas varētu būt arī tāpēc, ka esmu savā būtībā šī kopiena, es jau piedzimu šai kopienai radniecisks un augot, es nevis pielāgojos, bet notika tāda kā tikai man raksturīga attīšanās, bet, kas vienlaicīgi, raksturo arī pašu kopienu. No šejienes arī izriet ideja par to, ka piekopjot kopienas tradīcijas es (nevis pielāgojoties kaut kam) varu atrast savu būtību, savā būtība noslēpos dzīves uzdevumus jeb vienkārši savu dzīves gājumu, kuram saskanīgi būtu jāiekleļaujas VISA, KAS IR veselumā. Lai tas tā varētu notikt, no kopienas tiek prasīts: neuzspiest kaut ko, būt pacietīgiem un ļaut visam noritēt “dabīgā kārtā”. Bez tam šobrīd pasaulē ir izveidojies haoss – reti kāda kopiena realizē savu dzīvi atbilstoši savai būtībai – prevelē kaut kur pasaulē sagrabstītas, pašai kopienai svešas lietas, kuras tā arī cenšas mistis-

kās “sabiedrības interesēs” uzspiest indivīdam. Šāda situācijā, kad indivīda patība ir apdzēsta var runāt par “pielāgošanos” un “pielāgošanu”. Caur kolektīvo nav jāmeklē patiesība, patiesība jāmeklē caur individuālo apziņu. Kopienas apziņas stāvoklis var būt ļoti zems (un tas kā likums arī tāds ir). Tas nozīmē, ka ejot caur kolektīvo pie patiesības nekad nenonāksim; tas nozīmē, ka caur kolektīvo tiek tādā kārtā bremsēta ne tikai individuālā attīstība, bet arī kolektīvā, kolektīvs caur savu radniecību ar “izsītušos” indivīdu var saņemt arvien patiesāku pasaules ainu ceļā uz Patiesību. Caur kolektīvo, kā primāro, nonākšana pie patiesības ir apšaubāma (ceļš uz patiesību nav pakļaujams vairākuma “balsojumam”). Šajos spriedumos meklējamas izglītības un ne tikai izglītības, bet visas sabiedrības sadzīves, dzīves problēmas, lai kāda mēroga tās arī nebūtu.

Lūk ko saka Maslovs par kopienas un indivīda attiecībām: Par cilvēku nevar teikt, ka apkārtējā vide tam piedod cilvēka formu vai māca to būt par cilvēku. Apkārtējās vides loma ir tikai tajā, lai palīdzētu (vai traucētu) tam realizēt viņa paša un nevis vides potenciālās iespējas.

Apkārtējā vide neiedala cilvēkam viņa spējas un potenciālās iespējas, tās viņā ir iedīglja forma. Radošums, spontānums, patstāvība, spēja mīlēt, tieksme pēc patiesības ir cilvēku šķirai piederīgi kā potenciālās iespējas, tāpat, kā rokas, kājas, smadzenes, acis.

Tas nenozīmē, ka videi nav nozīmes, lai realizētu savas iespējas. Skolotājs vai civilizācija nerada cilvēka būtni. Viņi neieliek viņā iespējas mīlēt, izrādīt zinātkāri, filozofēt, radošumu. Viņi drīzāk ļauj, palīdz vai veicina attīstīties tam, kas viņā jau ir iedīglja formā (dzīvnieku nevar pārvērst pie jebkādiem ārējiem nosacījumiem par cilvēku). Civilizācija ir saule, gaiss un ūdens, bet ne pats grauds (Маслоу, 1997, 109).

Geidžs par konstruktīvistu viedokli: uzmanības centrā ir apstākļi, ka mācīšanās notiek sociālā vidē. Mūsu domāšana ir kontekstualizēta (to iegrožo, pastiprina, virza un kontrolē konteksts), tāpēc, ka mēs esam iesaistījušies vai kopš piedzimšanas atrodamies noteiktā sociālajā grupās. (domāju, ka te ir pat kaut kas dziļāks – mēs nonākam konkrētā vidē tikai tāpēc, ka esam tai kaut kādā veidā radniecīgs, līdzīgi vēl pirms piedzimšanas un tāpēc ir ļoti svarīgi apgūt konkrētās grupas tradīcijas, iekļauties tās mentālā strauvē, pievērsties garīgam satvaram, ieiet grupas

realizētos ritmos utt. Varbūt tas tad arī ir par iemeslu “matemātiķu ģimenēm, mūziķu utt.? – “ābols no ābeles tālu nekrīt – piemērojams ne tikai bērnu attiecībās ar vecākiem, bet cilvēka attiecībās ar plašāku sociālo vidi – tautu) domāšana atkarīga no kultūrvides... Sociālajā kontekstā domāšanu apgūst tāpat, kā iemācās galda piederumu lietošanu vai higiēnas ievērošanu... Sociālai videi bērnus jāskubina domāt pašiem, un viņiem ir tiesības tikt uzlūkoti par domājošām būtnēm, mācīties apšaubīt skolotāju grāmatu un zinātnisku atziņu autoritāti... (Geidžs & Berliners 1998, 273, 274).

Šajā kontekstā domāju, ka viss kārtībā, - cik tas pamatoti. Ko teiksiet?

Cilvēki ir apjukuši. Viņi intuitīvi jūt, ka kaut kas varētu būt savādāk; viņi jūtas nedroši šajā pasaulē, jūtas nepamierināti ar esošo un dažkārt izmisuma dzīti, izdara muļķības. Esam gatavi “dzīvus aprakt” pat tos, kas patiesi ar savu dzīvi un darbu ir pierādījuši uzticību, pierādījuši mīlestību mūsu kopīgai dzimtenei Latvijai. Nav uzticēšanās. Viss iet juku jukām, te muļķībā, te augstprātībā (neiecietīgi lamājam cits citu), te varaskārē vai tukšas izklaides skurbumā tiek pavadīta vai katra diena. Tātad runa atkal būs par *Uzticēšanos*, par *Patiesību*, par *Mīlestību*, par *Brīvību*. Kā jūs domājat? - vai *Patiesību* meklējot, savu draugu lokā, nebūtu jāapšaubā kāda teikto? Melu sabiedrībā tas šķiet neiespējami. Bet, ja mēs mēģinātu, kaut vai savējo vidū, katra sacīto pieņemt par teicēja *Patiesību*. Tas nozīmētu to, ka pat tad, kad tā neatbalsojas mūsos, tā netiek noliegta. Vai noliegums nenorāda uz (manu) augstprātību (vai tiešām domāju, ka mana *Patiesība* ir tā pati lielākā *Patiesība*?). Nepārprotiet, - ne jau katra teikto būtu tā jāuztver, bet tikai tādu *Patiesību*, kura atbilst katra apziņas stāvoklim, uz to zināšanu pamata, kas katram pieejams “iekšēji”, pieejamas ne kā apsvērumi, ne kā viedoklis, bet kā reāla zināšana. Šī “iekšējā zināšana”, lai kādā apziņas stāvoklī nebūtu cilvēks, ir vienmēr patiesa, jautājums ir tikai par šo zināšanu dziļumu. Šādā situācijā cilvēks ar dziļākām zināšanām vienmēr pieņems ne tik plašās (K.Wilbers), jo saskatīs tās saistību ar *Patiesību*, lai cik vārgi tā netiktu izgaismota (dabas zinātnēs tas sen jau tiek realizēts – jaunie atklājumi ietver vecos). Un otrādi, ja arī man nav pieejami *Patiesības* dziļākie slāņi, es kāda pausto *Patiesību* pieņemu zināšanai, neidentificējot to kā savu. Tas nozīmētu *Uzticību*. Tas nozīmētu arī *Mīlestību*, - vai tad tā nav *Mīlestība*, kas rada iespēju saplūsmei ar lietu būtībām? - Vai ir iedo-

mājama dzīve *Patiesībā* bez *Mīlestības*? Praktiski tas nozīmētu to, ka, piemēram, neviens bērns principā nekad neapstrīdēs savu vecāku teikto vai vecāku, skolotāju darīto. Neapstrīdēšana nepavisam neierobežotu katra iespēju izziņāt *Patiesību* arvien dziļāk. Tieši otrādi *Uzticēšanās* ir ķīla tam, ka saņemsim “dāvanu”. Neapstrīdēšanā izpaužas tāda vērtības kategorija kā *Brīvība*, - *Brīvība* ir ne kādu apstrīdēt, - tā ir *Brīvības* ierobežošana – tu nevari būt brīvs, neļaujot otram būt brīvam. Noliegšanā, apstrīdēšanā jaušama vardarbība. Vēlreiz jāuzsver, kā tādas attiecības var veidoties tikai tad, ja vadāmies ne no ārējām zināšanām, ne no apsvērumiem, ne no sava viedokļa, bet no zināšanām, kuras ir saskaņā ar katra būtību, kas ir saskaņīgas ar konkrēti katram raksturīgo apziņas stāvokli. Šādā sabiedrībā, kā jau teikts, bērni pieņemtu bez apstrīdēšanās, bez šaubīšanās visu, ko saka, ierāda vecāki, skolotāji. Tas ir tāds stāvoklis sabiedrībā (kaut vai šaurākā), kurā visi tās locekļi ir atraduši saskaņu ar sevi, saskaņu ar Visu, Kas Ir un visu, kas notiek ap katru. Tas ir stāvoklis, kad katrs dara to un dzīvo tādu dzīvi, kādu tam būtu jādzīvo līdzsvarotā Dieva ierosinātā attīšanās procesā. Tikai šāda katra iekļaušanās attīšanās procesā sola vispārēju saskaņu, vispārēju labklājību. Iesaku pamēģināt, ir izmēģināts organizējot domubiedru diskusiju pasākumus bez otra pārtraukšanas, apstrīdēšanas, noliegšanas un rezultāts ir vēra ņemams – allaž šķiramies kā draugi!

Šajā sakarā vēlos vēl pievērst uzmanību tam faktam, ka pēdējā laikā nav mazums tādu cilvēku, kuri, “salasījuši zināšanu drumstalas”, nikni piedāvā tās par savām?! Cik nav “ezotēriku”, kuri bez paša konkrētās pieredzes (te domāju ne tikai praktiskas darbības, bet nepastarpinātas, personības būtībai atbilstošu zināšanu trūkumu), nezināmu motīvu vadīti, veidotu prāta konstrukcijas un piedāvādami tās kā absolūtas patiesības *Patiesību* alkstošiem prātiem.

No Geidža: Cilvēku darbības sociālā vide nosaka un norobežo domāšanas un rīcības veidus... (Tur pat 281). Viss ir OK... taču, laikam jau kaut kā tas viss ir savādāk. Varētu nodalīt ikdienas zināšanās, zināšanas, prasmes, kuras iegūstam patstāvīgi dzīvojot te uz Zemes, savā tautā, ģimenē no zināšanām, kuras ir zināšanās “no nekurienes”, kuras tiek kaut kādā brīdī, kaut kādos apstākļos deleģētas cilvēkiem. Varbūt pirmās kaut kā citādi jānosauc? Pēdējās mums nāk kā atklāsmes, kā intuitīvas prasmes vai intuitīvas zināšanas un to

avots nav t.s. cilvēku evolūcija (tās produkts, zinātniski pētnieciskā darba vai izcila prāta spēju produkts). Nu, piemēram, priekšstatī (zināšanas) par vielu uzbūvi varētu likties, ka tas ir pirmreizējs zinātnieku atklājums, taču vai bez zinātniskās darbības nepastāv molekulas? Ja tās pastāv, tad zināšanas par tām arī pastāv, - faktiski mēs nevaram atraut zināšanas no lietām. Ja vēl pašreiz tas tādā raupjā skatījumā arī notiek, tad tikai tāpēc, ka mēs, kaut kādu iemeslu dēļ, pie īstajām “zināšanām” netiekam pielaisti (varbūt neesam gatavi?). Domāju, ka tieši cilvēku negatīvība ir par iemeslu tam. Pilnīgas “zināšanas” nav cilvēka prātiem aptveramas un arī nekad nebūs, jo tās nav kaut kas tāds, ko mēs mūsdienu grāmatas varētu izlasīt. “Grāmatām” būtu jābūt “dzīvām” – tās lasot, mēs caur tur zināšanu aprakstošiem simboliem it kā saplūstam ar attiecīgo lietu, parādību kā tādu – esam kā viens vesels ar to vai esam šī parādība– parādība ieplūst mūsos un tā arī zināšana ieplūst mūsos. Ja tas ir apmēram tā, tad Dievam tik tiešām bija jāuzliek kaut kādi “vārti”, lai cilvēks savu neattīstīto spēju aptvert parādības veselumā, nesataisītu lielas “ziepes” – nesagrautu VISU, KAS IR. Citiem vārdiem sakot, cilvēks tam nav domāts, nav piemērots. Ir jāiziet cilvēka attīšanās fāze. Ir jābūt pacietīgam, cītīgam, visu laiku redzot gaismu priekšā, nepazaudējot to. Viņam jāspēj iziet no tumsas, t.i., dzīve jāmotivē ne bēgšanā no tumsas, bet tieksmē pēc gaismas. Un tas nav vienkārši. Cilvēku sabiedrībā, šķiet, nav iespējama savstarpēja uzticēšanās. Kur nu runāt par savstarpējo uzticēšanos, - viņš nav iemācījies uzticēties pats sev. Varbūt ar šo arī ir jāsāk Jaunas Atmodas kustību – ar uzticēšanos pašam sev. Tas ir ārkārtīgi grūti. Es nevaru nosaukt procentus cik uz to ir gatavi, bet vērojumi pasaulē rāda, ka tas ir ļoti, ļoti maz. “Stipriem garā” nav problēmu dzīvot šajā pasaulē un nepazaudēt sevi. Tieši sevis pazaudēšana, sevis nezināšana ir mūs galvenais klupšanas akmens. Lielākā daļa cilvēku aļoņas, domādami: es esmu es. Cilvēks aprok savu ES aplīpams ar tirgus sabiedrības ļoti smalkos melos piedāvātiem viegli gūstamiem baudījumiem (ne velti mūsdienu sabiedrību dēvē par hedonisma sabiedrību). Smalkums ir tik smalks, ka cilvēks nespēj atšķirt savu no svešā un ar “putām uz lūpām” slavina un aizstāv to, bailēs ko zaudēt no baudām. Visus mudinājumi tiek laisti gar ausīm vai baidoties no atklājuma, ka dzīve ir “beigta kaķa galvas vērtē”.

Ko par kopienas un indivīda attiecībām saka citi dižcilvēki?

Noteiktā attīstības posmā sociālai videi ir svarīga loma, bet patiesības apzināšana sarauj saites ar sociālo vidi. Viss ir individuālā. Šodienas sociāla vide, kultūra padara pašrealizāciju praktiski neiespējamu.

Katram cilvēkā ir individuālais kotiniuums, t.i. iedzimtu vajadzību kopa un atbilstošas attīstības tendences... Individīdi un ciltis var būt visdažādākās, bet paliekot sava kontinuumu robežās... Kontinuumu sajūta palīdz veikt pareizu izvēli... Individīdi un ciltis var būt visdažādākās, bet paliekot sava kontinuumu robežās... (Лендлоф, 2010, 36 -53). Cilvēks var izdzīvot apstākļos, kas neatbilst viņa kontinuumam, bet tad viņš zaudē prieka jūtas un spēju pašrealizēties kā pilnvērtīga cilvēciska būtne... Ģimenēm jābūt savstarpēji cieši saistītām – kā mazas sabiedriskas vienības (es teiktu – kopienā)... Individīdam pieaugot arvien ir nepieciešams apkārtējās sabiedrības atbalsts savu iedzimto gaidu realizēšanai... (Лендлоф, 2010, 165 - 168).

... nepieciešama cilvēku sabiedrība; bez sabiedrības neviens cilvēks nespēs eksistēt. Un tā, cilvēks ir dzimis, lai dzīvotu sabiedrībā... (Гердер, 1977, 111)

Izjust vienību ar citiem cīņā, reliģijā, nācijā, mīļā, mākslā, - nozīmē, ka cilvēki satiekas kā līdzīgs ar līdzīgu, kā viena likteņa un vienas morāles vienības. Bet šajā vienībā cilvēks nezaudē savu vienreizības nozīmi, viņš ir neaizstājams. Un tiklīdz cilvēks zaudē šo nozīmi, viņa darbs kļūst niecīgs, un tā priekšā mēs neizjūtam to diženumu, ko tā veicējs pārvērtīs par savas iekšējās būtības līdzību.

...Cilvēks, kas rada savu pasauli, kļūst neatkarīgs no visa ārējā, turpretim indivīds, kas dzīvo bez savas pasaules, ir atkarīgs no visa ārējā... Ja cilvēks iegūst skaidrību par to, kas viņš pats ir, viņš tai pat laikā iegūst skaidrību arī par to, kādā ziņā viņš var būt nepieciešams citiem (Raudive, 1940, 231 - 233).

Ja valstu robežām būtu jāpazūd, lai cilvēku mīlestība varētu netraucēti izplatīties visā pasaulē, tad tas nekādā gadījumā nenozīmē, ka būtu jāizzūd arī atsevišķu tautu īpatnībām. Cilvēku mīlestība ietver arī savas tautas mīlestību, bet vienīgi tādu, kādu mēs izrādām pret citām tautām. Mums jāmīl vienādi visas tautas, tāpēc nedrīkstam nicināt ne savu, ne arī citas tautas (Martinsons, 1961, 72).

Cilvēks ir *kopienas* būtne un *kopiena* ir svarīga, lai cilvēks varētu atklāt savu būtību, savus dzīves uzdevumus – tas ir veselums,

kurš var palīdzēt tos realizēt. *Kopienai* tomēr jādarbojas pēc Dieva liktas kārtības. Ja šī kārtība ir izkropļota, tad tāda „kopiena” var pat cilvēku attālināt no savas patības apzināšanos. Tas nozīmē, ka *kopiena*, ja reiz veidota atbilstoši Dieva liktai kārtībai, nedrīkst vieglprātīgi mainīt savas tradīcijas. Tai jācenšas sevi pasargāt ne tikai no iekšējiem ārdošiem spēkiem, bet arī ārējiem. Piemēram, ģimenes kopiena, skolas kopiena, pagasta kopiena, tautas kopiena - visām jārealizē Dieva kārtība.

Valdīs strikti *kopienas* noteikumi – tas ir, cilvēkam būs jādzīvo atbilstoši tiem. Šī dzīve nebūs kā spaidis, jo tā arī sakņosies harmonijas nepieciešamībā. *Kopiena* ir nepieciešams elements Visuma organizatoriskajā struktūrā un jo lielāks ir mijiedarbības mērogs, jo lielāka *kopiena* tajā ir iesaistīta. *Kopienas* institūtiem kā ģimenei, saimei (dzimtai), pagastam, tautai katrai ir savs darbības lauks, mijiedarbības zona. Visi mazie kopienu elementi veido jaunas, lielākas *kopienas*, kuras savukārt atkal ir saistītas ar citām un veido vēl lielākus veidojumus – *kopienas*. Tas nozīmē, ka šodien populārās runas par ģimenes institūta atmiršanas nepieciešamību, pagastu veco robežu nojaukšanas vajadzību, tautu saplūdināšanu ir tumšu domu augļi un bremzē gan katra indivīda evolūciju, gan cilvēces kopumā. Jau runājām, ka katrs indivīds ienācis noteiktā *kopienā* tikai harmoniskas saskaņas vadīts. Harmoniska saskaņa nodrošina katra indivīda būtības realizēšanos, jo būtība ir ienākusi saskanīgi. Tāpēc būtības meklējumos ir ļoti svarīgi saglabāt to ģimenes institūtu, kurā tas ir ienācis. Droši vien, nākamā kopība pēc svarīguma ir dzimta un tā tālāk. Tāpēc laika gaitā evolucionējot sabiedrībai un sakārtojoties saskaņai, skola (ja tā nav tuvākās kopienas skola) nebūs tā vieta, kur meklēt savu būtību – tā būs rodama to *kopienā* iekšpusē, ar kurām indivīds ir cieši saistīts iedzimstot vai inkarnējoties. Acīmredzot, skola būs nepieciešama pārejai vai sadarbībai ar katru nākošo *kopienas* pakāpi. Piemēram, dzīves uzdevums var būt saistīts ar ceļojumiem Visumā. Pieļauju, ka šādu ceļojumu nepieciešamību būs saistīta ar daudz plašāku kopu nekā ģimenes kopienu un šim uzdevumam, iespējams, nāksies apgūt kaut kādas zināšanas, prasmes, kas nav atrodamas ģimenes kopienā.

Martinsona teiktais – te faktiski atkal lielais mazajā un ortādi – frāktāji. Cilvēka citu mīlestība ir meklējama sevis mīlēšanā un ar

tautu tas pats – citu tautu mīlestības pamatā ir savas tautas mīlestība;

Kā ir? Vai vienmēr šāds process ir apzināts, apzināti jāveido kādā konkrētā nodarbība vai arī tas it kā notiek pats par sevi. Piemēram, mazs bērns (principā tas var notikt jebkurā vecumā), kurš vēl nemāk runāt ir klāt vidē, kurai jau ir pieredze, zināšanas. Vai nenotiek tā, ka bērns klausīdamies, skatīdamies, kaut ko darot ne tikai “kā mērkaķītis necenšas atdarināt, neizmantojot tos priekšstatus, kurus jau ir ieguvis un varbūt pat nav ieguvis. Tvertais it kā ieguļas kaut kāda dabīga, (konkrētam) cilvēkam raksturīgā matricā. Matrica var būt kaut kādi režģu punkti, kristalizācijas centri, bet centri jau ar noteiktām īpašībām, konkrēti raksturojami un pateicoties tiem apzināšanās matricas šķietami brīvā telpa “aizvelkas” ar šiem centriem (kas nāk no aizlaikiem, no it kā nekurienes, (no iepriekšējos mūžos krātā, iekrāsotā vai vispār cilvēka būtnei raksturīgā). Cilvēks kaut ko var ne tāpēc, ka viņš piedzimis cilvēku vidē un kaut ko iemācās, bet tāpēc, ka viss patiesībā jau ir viņā, bet neizvērstā formā. Tātad mums nav pamata apgalvojumam, ka nenotiek kaut kas konstruktīvs pat zīdaiņa prātā. Protams, ka varam to nosaukt par pasīvo mācīšanos (varbūt labāk par neapzināto fāzi konstruktīvismā), bet varbūt pasīvi konstruktīvo (neapzināti konstruktīvais)? Te bērnam esot tikai klāt – viss notiekas!

Pēc definīcijas, *pasīvā mācīšanās* ir mehāniska zināšanu apguve (iekalšana), nepūloties izprast, risināt domu, problēmu. Tā ir zināšanu atcerēšanās un reproducēšana (Skujiņas vārdnīca, 2000, 121). Domāju, ka var būt arī tāds tajā gadījumā, kad apzināšanās ir kaut kādā veidā nošķirta, no manis minētās, iedzīmtās matricas punktiem. Šāds cilvēks faktiski nav cilvēks, bet kaut kāda robotizēta būtne, kura patiesi sākotnēji bijusi “balta lapa”. Šāda situācija var rasties kad kaut kādu iemeslu dēļ piekļuve matricai ir liegta. Jo stabilāka, tīrāka ir piekļuve, jo straujāk notiek kristalizācija – mēs sakām talantīgs, spējīgs utt. Domādami, ka tas ir bērna nopelns šajā dzīvē. Patiesībā tā ir Dieva dāvana par jēdzīgi nodzīvotām dzīvēm vēl no aizlaikiem vai arī no sākotnes laimējies būt radītam Dieva iecerētā pilnībā un dzīvot dzīves bez īpašas piepūles, veltot tās “gaismai”.

Iepriekšējo spriedumu gaismā mēs varam skatīt konstruktīvistu teoriju un domāt tās atziņās, radoši attīstot vai vienkārši pamatojot savu pedagoģisko darbību.

Te vēl vēlos piebilst, kad darbojoties dažāda vecuma grupā vienlaicīgi strādā abas fāzes “neapzinātā un apzināta”. Skolotājam būtu jāvēro un jānoskaidro: kā rosinās kristalizācijas centri, kuri no centriem ir aktīvāki un uz tiem arī “jāspiež”. Jāattīra ceļš uz visiem – kā? Maksimāli darbojoties dabīgā vidē, drošā vidē (drošība rosina atvērtību), prom no samākslotības, meliem un viltus – jābūt maksimāli atvērtiem, atvērtiem visam, kas nāk no bērna, ar maksimālu uzticēšanos, dod mīlestību cik vien var iedot. Vīdi uzturēt jo tīru visās iespējamās tīrības izpratnēs. Tā “taciņa iestaigāsies”, taps “zināma”, ierasta. Un tas ir ļoti svarīgi visos vecumos, tas palīdz: 1. Saglabāt sevi; 2. nekļūdīgi darīt to, kas konkrētajā dzīvē jādara t.i., saskanīgi iekļauties vispārējā vides harmonijā jeb nodzīvot jēgpilnu dzīvi. 3. Tā var tikt nopelnīta “dāvana no Dieva” tajā pat dzīvē vai nākamajā. Dāvanas dod iespēju būt arvien laimīgākam, pilnīgākam, es teiktu, - dievišķākam.

Labklājība skolā

Saskaņā ar Engels u.c. labklājība var tikt raksturota sekojoši: "Labklājības skolā saprotama, kā pozitīva emocionālā dzīve, kas ir harmonija starp summā ietvertiem, īpašiem vides faktoriem no vienas puses un personīgajām vajadzībām un skolēnu cerībām no otras puses." *Engels, N., Aelterman, A., Van Petegem, K., & Schepens, A. (2004). Factors which influence the well-being of pupils in flemish secondary schools. Educational Studies, 30(2), 127-143*

Garīgas veselības kategorija ir cieši saistīta ar labklājību. Tā tiek definēta kā labklājības stāvoklis, *kurā katrs cilvēks realizējot savu potenciālu, varētu tikt galā ar dzīves stresu, var ražīgi un auglīgi strādāt, un spēj dot ieguldījumu savā kopienā.* http://www.who.int/features/factfiles/mental_health.

Cits avots garīgo veselību un labklājību saista sekojoši: "*Garīgā veselība un labklājība ir būtiska dzīves kvalitāte, ļaujot cilvēkiem izjust dzīvi kā jēgpilnu un būt radošam, aktīvam pilsonim. Garīgā veselība ir būtisks elements sociālā kohēzijā (atšķirību samazināšanā), produktivitātē, un mieram un stabilitātei dzīves vidē, veicinot sociālā kapitāla un ekonomiskās attīstību sabiedrībā* <http://www.eu-ro.who.int/data/assets/pdf/0008/885>;

Ko maksā slikta garīgā veselība_(*Well Being: promoting mental health in schools*

www.oireachtas.ie/.../libraryresearch/.../spotWellbeing) ? Ap 20 % no pasaules bērniem un pusaudžiem ir garīgās veselības problēmas. 21 miljonu cilvēku 28 Eiropas valstīs (4,5 % no kopējā iedzīvotāju skaita), kas ir depresija, ir saistītas ar izmaksām vairāk nekā 118 miljardi euro.

Bērnām labestīga skolas vide, Djui *pedagoģiskā kredo* ietvaros, var veidoties tikai tad, kad par tā izglītošanas izeja punktiem kalpo bērna instinkti un spējas. No ārpusē uzspiestas aktivitātes rada bērnam diskomfortu, izsauc pretreakciju, pretestību, kas var novest pie bērna iekšējo spēku sabrukuma, viņa personības izaugsmes apstāšanās, pat norobežošanās. Tātad tās nav uzskatāmas par bērnam labestīgām. Sākt bērna izglītošanu izejot no bērna pēc Djui nozīmē atbilstoši bērnu interesēm meklēt ekvivalentus sabiedrisko un ekonomisko attiecību struktūrās. Domājot par nākotni, kurā bērns dzīvos, svarīgi ir ne tik daudz iemācīt konkrētas lietas, bet, vispirms caur sevi iepazīšanu, iemācīt bērnam pārvaldīt savus iekšējos spēkus, lai viņš, jebkuros sociāli ekonomiskos apstākļos, pilnībā varētu izmantot visas savas dotības (patības principa ievērošana).

Videi jābūt tādai, kas izaug no mājas dzīves, no tur iepazītās vērtību kopas, kuru apjēgsme nu tiek padziļina un paplašināta. Skolas videi jārealizē dabīgs bērna dzīves turpinājums, dabīgos augšanas apstākļos, kas nozīmē realizēt brīvības principu. Djui māca, ka pavēles, aizliegumi ir pretrunā ar bērna laimes un piederības izjūtām skolas videi. Vai bērns ir pelnījis, ka viņu rāj par to, ka viņš ir piedzimis lēnīgs? Vai tāpēc viņš ir slīktāks par citiem? Tāpēc Djui aicina piemēroties katra bērna tempam un citām īpatnībām, ko labi var realizēt, veidojot jaukta vecuma (multi-ages) grupas.

Literatūras avotos rodami dažādi bērnam labestīgas vides indikatori. Piemēram (*Department for Children, Schools and Families*), par labvēlīgu skolas vidi uzskata tādu, kas nodrošina veselīgu uzturu, fiziskās aktivitātes un veselīgu dzīves veidu un (jaunākiem bērniem) spēles; attur no smēķēšanas, alkohola lietošanas un nelegālo narkotiku un citu kaitīgu vielu lietošanas; dod labus norādījumus par attiecībām un seksuālo veselību, palīdz skolēniem pārvaldīt savas jūtas, veicina vienlīdzību un izskauž diskrimināciju, nodrošina plašas iespējas papildus nodarbībām, veicina sadarbību ar vietējo kopienas

sniedz palīdzību cilvēkiem no dažādām vidēm; palīdz skolēniem iegūt zināšanas un prasmes, kas būs nepieciešamas nākotnē, piedāvā iespēju izvēlēties mācību programmas; atbalsta skolēnus tālākās profesijas izvēlē un tālākās karjerai nepieciešamās studijas. Šādā skolā skolēni jūtos droši un laimīgi, jūtas uzklausi un spējīgi ietekmēt lēmumus skolā. Šeit uzskaitītie indikatori, faktiski ir kaut kādu šeit neapraķstītu principu realizācija. Principi ir plašākas kategorijas jeb holistiskā bāze tam, lai izejot no vispārīgākiem priekšstatiem radītu konkrētus labestīgas vides nosacījumu. Apvienotās Nācijās izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas *izdevumā (Measuring and monitoring the well-being of young children around the world, Autors: Asher Ben-Arieh 2006)*, atklājas, ka dažādās zemēs, atkarībā no aktualitātes, labvēlīgas vides indikatori var būt dažādi. Piemēram, jaunattīstības valstīs akcenti ir vienkārši izdzīvošanas jautājumi jeb Maslova pamatvajadzību bērnu fiziskās eksistences nodrošināšanai. Dokumentā bērnu labklājības jēdzienu veido divi pamatpieņēmu: arī uz bērniem ir attiecināmas cilvēka pamattiesības, un ka viņu bērības posmā tiem ir nepieciešama uzmanība un cieņa.

Sohmane no humānās psiholoģijas viedokļa indivīdu aplūko, kā atvērtu sistēmu, kas ir pašregulējoša, unikāla un nepārtraukti mainīga. Tā sevī ietver zināšanas par sevi, pašaktualizēšanos, radošumu, mīlestību, vērtības, individualitāti, personas iekšējo dabu, garīgo izaugsmi, personas veselumu. Skolas vide būs labestīga tad, ja tā veicinās personas pozitīvu izaugsmi, palīdzēt kļūt veselam un laimīgam. Tas ir panākams, balstoties uz trim pamata eksistences modeļiem: (1) Ķermeņa eksistences; (2) Apziņas; (3) situativitāti – attiecības vienas personas dzīves iekšienē (situācijas). Rūpēties par skolēna labklājību Sohmanes izpratnē nozīmē ne tikai rūpes par tā garīgo, emocionālo, sociālo veselību, bet tā ietver sevī, piemēram, bērnu laimes izjūtas pieaugumu, tā vitalitāti, pašvērtības pieaugumu, panākuma sajūtas, un rūpes vienam par otru. Viņa raksta: *Skolas kontekstā tas ir ne tikai jautājums par to, kā novērst nelaimīgumu, huligānismu, vardarbību un konfliktus, bet tas ir arī jautājums par to, kā palīdzēt visiem, kas mācās un strādā skolās, sasniegt savus mērķus, just mīlestību, justies priecīgiem, enerģiskiem, dzīves pilniem, paužot rūpes vienam par otru (19 pp). (PROMOTING*

SCHOOLCHILDREN'S PSYCHOSOCIAL WELL-BEING Eiri Sohlman University of Lapland 13- 21).

Tas panākams (*EXPERIENCES OF CLASSROOM RESEARCH TO INCREASE SCHOOLCHILDREN'S WELL-BEING Kerstin Ohrling*), ļaujot bērniem piedalīties klases aktivitātēs; izveidojot atbalstošu mācību vidi un mācīšanos caur dziļām pārdomā (refleksiju). Tas nozīmē kontroles samazināšanu par bērnu, deleģējot daļu uzticības, veicinot atbildību par paša paveikto, ļaujot bērniem kļūt par partneriem. Veidot labus apstākļus savstarpējai komunikācijai („atvērtā auss”), tiek veicināta drošības sajūtu, kurā skolēni labprāt runā kā par neveiksmēm, tā par sasniegumiem. Ir jāpievērš uzmanība atsevišķu skolēnu vajadzībām, interesēm, patreizējam stāvoklim, labklājībai. Skolēnu labklājību skolā nosaka ne tikai ar skolu tieši saistīti faktori, bet arī ārpus tās notiekošais – sociālekonomiskā sabiedrības situācija, ģimenes sociālā, ekonomiskā labklājība, jo tā ir augstāka, jo labāka ir labsajūta skolā (*LEARNING ACHIEVEMENTS, LEARNING ENVIRONMENTS AND WELL-BEING: A STUDY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN FINNMARK 2005, Ole Martin Johansen*). Taču nedrīkst aizmirst, ka skolai ir īpaši atbildīga loma, jo tā var būt ne tikai vieta, kurā var rasties garīgas veselības problēmas, bet arī vienīgā vieta, kurā tiek risinātas skolēna labsajūtas problēmas vispār (*COMPARING THE PSYCHOSOCIAL WELL-BEING OF SCHOOLCHILDREN IN THE BARENTS REGION, ArtoAhonen*).

Sohmane labvēlīgas vides principiem skolā (*Promoting Psychosocial Well-being through School Education - Concepts and Principles – Eiri Sohlman (17-24)*), izdala četrus skolas labklājību noieicošus aspektus: (1) *Skolas apstākļi (having-piederēšana)* - apkārtnē, iekārtojums, mācību priekšmeti, organizācija, grupas lielums, sodi, drošība, apkalpošana (serviss), veselības aprūpe, skolas pusdienas utt.; (2) *Sociālās attiecības (loving- mīlēšana)*: skolas klimats, grupu dinamika, skolotāja-skolnieka attiecības (tiek atzīta katra unikalitāte. Pedagoģiskā mīlestība - otra un paša pilnības atzīšanu), vienaudžu attiecības, huligānisms, sadarbība ar mājām utt.; (3) *pašapmierinātība (being-esamība)*: skolēnu darbu vērtēšana, iespējas, padoms (vadība), iedrošinājums, apņēmība, pašcieņa, radošuma izmantošana u.c.; (4) *Veselības stāvoklis (veselība)*: psihosomatiskie simptomi, hroniskas un citas slimības, veselīgums u.c.

Otavas harta rosina garīgo veselību skolās veicināt veidojot īpašu skolas politiku, kas veicinātu veselību un labklājību, piemēram, veselīga pārtikas izmantošana, atturēšana no huligānisma u.c.; Skolas fiziskās vides izveide – ēku projektēšana, atrašanās vietas izvēle, ērtības, dabiskais apgaismojums, telpu esamība fiziskajām aktivitātēm u.c.; Skolas sociālā vides nosacījumi: attiecības starp darbiniekiem un skolēniem, vecākiem un plašāku sabiedrību. Veselīgas dzīves veida iemaņu kompetence u.c.; Kopienas saišu veidošana: starp skolu, skolniekiem, ģimenēm, vietējām grupām un indivīdiem; Veselības aprūpē: veselības aprūpes pakalpojumi skolās vai, piemēram, īpašas garīgās veselības aprūpes iestādes, kas veicinātu skolēnu sociālo un emocionālo attīstību; lai mazinātu šķēršļus intelektuālai attīstībai, lai uzlabot sociālo mijiedarbību starp visiem skolēniem.

Pieredze rāda, ka šādas speciāli veidotas skolas garīgās veselības programmas uzlabo uzvedību un paškontrolē, uzlaboto sociālās un emocionālās prasmes, paaugstina spēju mācīties un akadēmiskos sasniegumus, nodrošina nosacījums labākai sociālo problēmu risināšanai skolās (*An evaluation of the Zippy's Friends emotional wellbeing programme for primary schools in Ireland. Clarke and Barry*).

Kellijs Denis (*Kelly Dennis Creating a Positive Classroom Environment*), aprakstot labvēlīgas klases vides nosacījumus, min sekojošo:

1. Jāievēro individuālās atšķirības;
2. Jāanalizē klases vide;
3. Skolotājam jāizrāda patiesas rūpes un cieņa pret skolēniem (uzklausot, runājot, esot iejūtīgam);
4. Iesaistot skolēnus individuālā un kooperatīvās mācīšanās nodarbībās;
5. Izveidojot skaidras rīcības standartus, reaģēt uz sliktu uzvedību;
6. Veicinot radošo, kritisko, reflektējošo domāšanu klasē;
7. Ievērot, ka katrs skolēns ir savādāks, katra diena ir savādāka, katra situācija ir atšķirīga un atmosfēras ir atšķirīgas;
8. Svarīgi būt elastīgam, spējīgam pielāgoties, pacietīgam un humora mīļotājam.

Draudzīga vide; skolēni var uzdot jeb kuru jautājumu un nav jābaidās no izsmiekla vai neinteliģences sajūtas... Tolerance; saprat-

ne, pacietība.... Gadīga, palīdzoša vide radīja patīkamu atmosfēru klasē... Kooperatīvās mācības – lai iemācītos palīdzēt un paļauties vienam uz otru, mācītos kopā strādāt ar citiem cilvēkiem. Mainīt klases izkārtojumu, radot iespēju skolēniem strādāt ar dažādiem cilvēkiem, dažādām spējām, iegūt jaunus draugus...

June Stride labvēlīgas vides veidošanā apraksta skolotāja lomu. (*June Stride How to Establish a Positive Classroom Environment*) un aicina ikdienā realizēt paškontroli, pašdisciplīnu (pozitīva sejas izteiksme, ķermeņa valoda, balss tonis, vārdu izvēle utt.); Nereflektēt skolēnu attieksmes, izpausmes uz sevi (tie ir agrāk radušies – pirms es ar viņiem tikos); izmantot humora spēku; paud uzticēšanos; esi eksperts savā priekšmetā; censties savienot mācības ar dzīves aktualitātēm; esi atvērts un pieejams, esi pozitīvi noskaņots, paties.

Karīna Smite (*Kareen Smith Positive Classroom Environment and Student-Teacher Rapport...*) šiem ieteikumiem pievieno nepieciešamību izrādīt interesi par skolēnu ārpusskolas nodarbībām, piedalīšanos tajās, kā arī ieteikumu pievienoties galda spēlēs, sporta sacensībās.

Labestīgu vidi skolā izdodas izveidot tad, kad realizējas holistiska attieksme pret skolēnu un kad tam tiek nodrošināta, ar to saiderīgs jauns veselums – vide ap to. Labestīga vide neatklāj sevi ne tikai ar komforta un laimes sajūtu, bet ar to, kā tā māca pasauli uztvert veselumā, domāt veselumā. Spēja redzēt, apcerēt pasauli kopveselumā nodrošinātu drošības, laimes un komforta sajūtu caur sekmīgu pašrealizāciju ilgtermiņā jeb visa mūža garumā.

Vozņuks (*A.B. Вознюк К ВОПРОСУ ОБ ОБОСНОВАНИИ ХОЛИСТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ*) veseluma domāšanu raksturo, kā veidu, kurā īstenība tiek domāta pretnosacījumu vienībā. Tas nozīmē, ka vērtējot *labestīgas vides* ir jāizvērtē arī tas, kā tā veicina veseluma domāšanas attīstību. Attīstīt spēju domāt veselumā Vozņuka priekšstats nozīmē veidot tādus vides nosacījumus, kuri veicina intuitīvās komponentes attīstību radošajā domāšanā, problēmdomāšanā, domāšanu pēc analogijas jeb fraktālo domāšanu; domāšanu, kurā aktuālais un potenciālais, reālais un virtuālais ir vienoti. Vozņuka skatījums krietni paplašina priekšstatus par labestīgu vidi, ietverot un akcentējot domāšanas attīstībai nepieciešamo komponentu klātesamību.

Nākošo soli labestīgas vides izpratnē dod Rodžers un Vaughans (*Walsh, Roger and Frances Vaughan Beyond Ego: Transpersonal Dimensions in Psychology J.P. Tarcher, Inc. Los Angeles 1980*). Viņi apstiprina izglītošanu veselumā nozīmīgumu, sakot, ka tas nodrošina cilvēka psiholoģisko labsajūtu – paaugstina garīgo veselību. Indivīds šajā gadījumā jūt savas darbošanās fizisko un garīgo gandarījumu, jūtas laimīgs. Tiek motivēts “augstākām vajadzībām”, lai kalpotu sabiedrībai un dotu ieguldījumu sabiedrībā. Tie neietver sevi pretrunu starp personīgo brīvību un viņu atbildību pret sabiedrību, sociālo atbildību. Videi jābūt tādai, kas māca integrēt visus cilvēka pieredzes aspektus – ārējo, iekšējo, austrumu – rietumu, personīgos – transpersonīgos. Šāda vide rosinās cilvēku uzņemties atbildību un veidot dzīvi harmonijā ar dabu un citiem. Svarīgi, lai vide nodrošinātu pašizpētes iespējas. Augsti attīstītas personas ir motivētas kalpot citiem, atbildīgas par sevi, jūtīgākas pret citiem, kas izpaužas pastiprinātā mīlestībā, līdzcietībā, empātijā, augstsirdībā, ekoloģiskā jūtīgumā. Nobriedušai personībai nav jaunā komponentes, raksta Rodžers, jo tā identificē sevi ar *visu, kas ir* sākot ar vis sīkākām daļiņām, detaļām ikdienā līdz pat Kosmiska mēroga iezīmēm. Šādai personībai atkāpšanās no pasaulīgās atbildības nav iespējama. Šāda persona arvien labāk apzinās savu harmonisku saskaņošanu ar *visu, kas ir* un jūtas, ka tā neatņemama sastāvdaļa.

Visu šo apsvērumu kopa raksturo holistiskas skolas vidi, tādu vidu, kuru pieprasa Jaunā laikmeta priekšstati par cilvēku un tā uzdevumiem. Cilvēka uzdevums (*Rons Millers, Ron Miller Education and the Evolution of the Cosmos*) nav kļūt par labi apmācītiem automātiem vai augsti kvalificētiem manipulatoriem fiziskajā pasaulē, par kādiem tie top mūsdienu skolās, bet kļūt par sevi pārspējošām būtnēm, garīgās evolūcijas ceļā. Tas nozīmē, ka izglītībai jābūt radošai, transformējošai, sevi pārspējošai, brīvai un atbilstoši tam ir veidojamas skolas vidēm, kuras mēs sauktu par *labvēlīgām*. Rons Millers par holistiskās skolas pazīmēm min brīvību, jēgpilnu mācīšanos, labestību, līdzjūtību, mīlestību, inteligenci, laipnību un cieņu.

Laime

Laime pastāv tikai tad, kad cilvēka patība un tās prasības ir noliktas malā (Krišnamurti, 2009, 87).

Cilvēka daba pašos pamatos ir laime (Баба, 1996, 79).

Svētlaime nerodas no ārējiem objektiem, tai tie vispār nav vajadzīgi. Ānanda ir katrā viņa iekšējā būtības daļiņa. Tie, kam apziņa ir tīra, pārlicinās, ka visaugstāko svētlaimi dod savas paša Realitātes, Ātmas atklāsme. Šī līksme ir vienīgi individuāla pieredze pašredzīga (Баба, 1996, 25).

Laime – nav dievu dāvana, rodas paša produktīvas piepūles rezultātā.. tie ir produktīvas darbības pavadoņi domāšanas, jūtu un rīcības svērā... *Laime* liecina par to, ka cilvēks atradis atbildi savai cilvēciskās eksistences problēmai. Viņš atrodas savu iespēju produktīvas realizācijas procesā – vienots ar pasauli, saglabājot tajā pat laika sava pašas personības veselumu... *Laime* – augstākās pakāpes kritērijs mācai dzīvot, augstākās pakāpes tikumības rādītājs tādā izpratnē, kāda tā ir humānistiskajā ētikā (Фромм, 2010, 215).

Vairumam ļaužu šķiet, ka dzīves mērķis ir saistīts ar tīri materiālām lietām, ka to mēra ar naudas daudzumu, īpašumiem. Nevar noliegt, ka tam nav nekādas nozīmes, bet vai tas dara mūs laimīgus? Lūk ko par laimi runā Zaratustra: „Kas ir *laimē*? Tā ir nabadzība un nožēlojama izprieca (par vairumu runājot). Bet manai *laimēi* vajadzētu pašu esību attaisnot” (Nīče, 1939, 18).

Laimi nosaka virkne garīgi jēdzieni. Vai *laimē* neietver spēju mīlēt, līdzjūtību; spēju izjust prieku un spēju nodot to citiem; pārlicību, ka jūsu dzīve kalpo noliktajam mērķim un, beidzot, arī saites sajūtu ar Visuma radošo spēku? ...Ja jums katru dienu atklājas brīnišķā jūsu dzīves jēga visā savā skaidrībā, tas nozīmē, ka esat veiksmīgs. Dievišķā sēkla ir mūsos. Kad mēs ejam garīgu ceļu, mēs tos nodrošinām ar valgmi. Ar laiku mūsos un ap mums uzziedēs Dieva dāvāti ziedi un mēs kļūstam par dievišķā atklāšanās brīnuma lieciniekiem, kurp mēs arī nedotos (Dipaks, 1999).

Liktenis

Liktenis ir tas, ar ko cilvēks piedzimst un ko nosaka tā rīcības dzīvē uz zemes... Nav šaubu, ka cilvēks dzimst kopā ar noteiktu plānu, kuru ir nepieciešams dzīvē izpildīt un kurš ne tikai nosaka tā instinktus, dāvanas (talantus), īpašības, bet arī nosaka viņa dzīves plūdumu kopumā... Kas attiecas uz likteni to var izmainīt ne tikai paša rīcība, bet arī citu cilvēku domas... Eksistē arī planetārā iedarbība (Хан, 1998, 175, 178, 179, 181).

Ir *liktenis*. Tas iezīmē dažus vai daudzus svarīgus dzīves momentus t.sk. piedzimšanu, aiziešanu. *Likteni* nav iespējams grozīt. Tas ir harmoniski ievīts veselumā visos plānos, visās dzīvēs, ar visiem līdzcilvēkiem. To nevar nojaukt, jo to nepieļauj Veselums.

Ir dzīves uzdevumi. Tas nav *liktenis*. Dzīves uzdevumi tiek iedoti cilvēkam ienākot blīvajā matērijā. Tos cilvēks var realizēt un nerealizēt. Taču tie ir galvenie, kas nosaka cilvēka evolūciju. Izpildījis visus viņam personīgi paredzētos uzdevumus, cilvēks var tikt atbrīvots no obligātās inkarnācijas. Dzīves uzdevumi parasti ir aizplūvuroti un cilvēka prātā skaidri neparādās. Tie ir jāsameklē. Varbūt ne vienmēr prāta tas tiek apzināts un nemaz nezini, ka esi izpildījis uzdevumus. Varbūt tas ir atkarīgs no cilvēka evolūcijas stāvokļa, no tam atbilstošās apziņas. Katrā ziņā ir grūti aptvert dažādos evolūcijas stāvokļus, jo šķiet, ka bezgalīgā eksistence ir sen jau tos novienādojusi un nav svarīgi ko mēs katrs te mazākā laika sprīdī nekā mirklis, paveicam. Bet laikam jau tas tā nav – kvantētie apziņas stāvokļi tomēr būtiski atšķiras un evolūcija turpinās visos plānos.

Mācīšana, mācīšanās

No Geidža (Tur pat): *Izvirzīt priekšplānā to, ko skolēni jau zina*. Ko mēs zinām par to ko bērns “zina” vai nezina? Pirmkārt, jānododas jau augstāk minētiem vērojumiem. Otrkārt, jāpaļaujas uz savu attīstīto intuīciju. Treškārt, jārada apstākļi daudzveidībai un gan jau bērna apzināšanās pati atradīs spēcīgākās saites; Ceturtkārt, jāpieņem, ka bērna likteņa ceļi ir tīri un viņš atrodas vidē, kurām tam saskaņā ar likteni arī ir jāatrodas; piektkārt, jārada vide tāda, kāda tā jau minēta iepriekš.

Pamazām iestājas otrā pašapziņas fāze, kad bērns sāk apzināties savas prasmes, zināšanas, savus iekšējos spēkus, savus dotumus, intereses utt. (visu mūžu caurvīsiem pirmā fāzē). Šajā fāzē līdz briedumam svarīgākais uzturēt tīru vidi (lai prāts nekļūst pa “kungu”, lai tas nepiesārņojas un caur to arī neaizveras kanāli uz kristalizācijas centriem – cilvēks tā var pazaudēt sevi.

Organizēt atklājumu mācīšanos. Skolotājs dod problēmu, kuru skolēnam jāatrisina pašam, jāprot izskaidrot. Arī šeit līdzīgi var darboties ar visām vecuma grupām.

Iepriekšējo zināšanu aktivizācija – skolēns izmanto jau zināmo, lai vieglāk saprastu un atcerētos jauno materiālu.

Patstāvīga mācīšanās

Patstāvīgā mācīšanās iemāca skolēnu strādāt patstāvīgi, uzņemties atbildību par savu izglītību.

Skolēnam jāprot:

- Mobilizēties darbam;
- Izmantot cilvēku un materiālos resursus;
- Jāuzskata šis darbs par vērtīgu un personīgi nozīmīgu;
- Jāiemēcās darbu veikt labāk nekā viņš to spēja sākumā.

Ne visi skolēni ir piemēroti patstāvīgam darbam.

Patstāvības 3 līmeņi (429):

1. Darbs skolotāja vadībā – skolēnam trūkst spēju virzīt dabu vai ievērot pašdisciplīnu. Skolotājam jāvelta diezgan daudz laika, lai skolēnam palīdzētu;
2. Kopīga plānošana – skolēns pats spēj virzīt savu darbu, bet viņam vajadzīga palīdzība darba gaitā.
3. Individuālais darbs – skolēns pats spēj definēt tematu, pieņemt lēmumus, atrast resursus un ievērot beigu termiņu.

Uzreiz jāsaka, ka jebkurš standarts, kas kā obligāts ir nodefinēts, traucē pilnībā realizēt visus principus, nu kaut vai brīvības principu. Taču nekas nemainīsies, ja tam negatavosim augsni un to var darīt arī standartizētās izglītības sistēmās. Protams, ka valsts, kas definē to, kas bērnam būtu jāapgūst, par to nemaksās, - bet vai skolotāja sūtība meklējam darba samaksā?

Jebkura veida nodarbībās skolā, vai tā ir mācību stunda, vai audzināšanas stunda, vai īpaši organizēta, vai ekskursija utt., var iekļaut sekojošas pašizziņu veicinošas lietas:

- Iekšējās pasaules fiziskā jušana (skats uz iekšu, uzmanības pievēršana iekšējiem procesiem);
- Pasaules ārējā uztveršana (maņas, enerģētiskās saites, skaņas ap mums, „klusuma mūzika”);
- Attiecības ar cilvēkvidi, ekovidi (enerģētiskās saites);
- Pašizteiksmes iespējas (valoda: intonācija, tembrs, izteiksmīgums), ķermeņa pozas, mīmika, žesti);
- Apliecināšanās caur dažāda veida nodarbībām (darbnīcas, lauciņi, mākslas, mūzika, literatūra, teātris, tēlu spēles u.c.);

- Intuīcijas attīstīšana.

Mīlestība

Mīlestība nozīmē neprasīt neko pretī, pat nejūt, ka jūs kaut ko dodat, un tikai šāda mīlestība var iepazīt brīvību ... Prāts var virzīties uz sajūtām, vēlmēm, bet tas nevar virzīties uz mīlestību. Mīlestībai pašai jāienāk prātā... kad mīlestība ir ienākusi tai nav iedalījuma jutekliskā, Dievišķā: bez *mīlestības* izjūtas jums nekad nebūs veselā uztvēruma... *Mīlestība* ir vispraktiskākā lieta pasaulē. Mīlēt, būt izpalīdzīgam, nebūt alkatīgam, nebūt ambiciozam, neļaut cilvēkiem sevi ietekmēt, bet gan domāt patstāvīgi – tās visas ir praktiskas lietas, kas radīs praktisku un laimīgu sabiedrību... *brīvība un mīlestība* ir savstarpēji saistītas. *Mīlestība* nav reakcija. (Krišnamurti, 2009, 32, 62, 85, 252)

Mīlestība saistīta ar emocijām. Lai arī katram ir spēja mīlēt, bet ne katrs ir spējīgs to realizēt.. patiesa mīlestība ir saistīta ar produktivitāti. Produktīvā mīlestība ir patiesi saucama par mīlestību – tā ir rūpes, atbildība, cieņa un zināšanas... Rūpes un atbildība nozīmē, ka mīlestība ir darbība un ne kaisle, ne afekts.. (Фромм, 2010, 117)

Mīlestība pret cilvēkiem izpaužas galvenā kārtā kā vēlēšanās tos uz klausīt, saprast un tiem palīdzēt (Martinsons, 1961, 67).

Cilvēka pacelšanās uz jaunu pakāpienu nevar notikt, tam neietecoties pēc *mīlestības* (Гердер, 1977).

Mīlestība ir vienotības atzīšana (Tolle, 2007) starp objektu un subjektu, fizisko un garīgo, pretējo, divējādo.

Mīlestības pamatelementi ir rūpes un atbildība, kas prasa cilvēka aktivitāti – darbu to labā, kurus cilvēks mīl, jeb *kalpošanu* (Bala, 2006).

Cilvēku *mīlestība* tātad ir vienādas palīdzības sniegšana kā sev un savējiem, tā arī visiem pārējiem, kurai pamatā ir sevis un savu tuvāku mīlestība, kas prasa nelikt pirmajā vietā sava, savu pieredzi un savas tautas intereses, nedz arī tās atstāt neievērotas (Martinsons, 1961, 69).

Kā *mīlestības* principu apcerēja tautskolas skolotāji? Pedagogi apcer izpausmes, cenšoties atbildēt uz jautājumu, kas ir mīlestība. B: *Man liekas, enerģija, kas visu laiku ir*; E: *Mīlestība ir gaisma*.

Mīlestība ir svarīgs nosacījums pareizai rīcībai (K), panākumiem, pašattīstībai: V: *Tā visa ir pašattīstība*. Tai nav telpiskās dimensijas: N: *Mīlestību nevar paturēt sevī, tā jādod tālāk*, tā ir bezrobežu, nepārtraukti plūstoša: P: *Tā ir plūsma.. nevis šeit un tagad*. Tai ir daudz nokrāsu: W: *Mīlestība pret zemi, mīlestība pret vecākiem*.

Mīlestība pret sevi. Kristus dotā mīlestības baušļa, kas prasa mīlēt savu tuvāko kā sevi pašu (Mat. 22:39). Tas nozīmē, ka ikvienam ir jāizrāda vienāda *mīlestība* pret sevi un citiem, ko neievēro augstprātīgie, kuros valda vienīgi sevis *mīlestība* un ir vērojams cilvēku *mīlestības* trūkums. Verdziskas dabas cilvēkos turpretī trūkst nepieciešamās sevis *mīlestības*. pazemība ir tiesiskas vienlīdzības ievērošana dzīvē, kurai pamatā ir sevis un savu tuvāko *mīlestība*, kas prasa nebūt lepnam un augstprātīgam un neuzskatīt sevi pārāku par citiem, nedz arī verdziski zemoies citu priekšā, tos uzlūkojot par augstākiem (Martinsons, 1961, 25).

Tālāk Fragments no manas VIII gr.

Varētu brīnīties - kā tad tā - jāatklāj mīlestība! Vai tad mēs nezinām kas tā tāda ir? Kāpēc vēl tā būtu jāatklāj? Šāds jautājums rodas mūsu augstprātībā! - tikai retais zina, kas ir mīlestība, kas ir *patiesā mīlestība*, tikai retais ir šīs jūtas izjutis kaut vai tikai uz mirkli. Mēs gadsimtiem runājam un cildinām *mīlestību*. Patiesi, mēs esam apjautuši to, ka tā ir pati svarīgākā izjūta, uz kuru būtu jātiecas. Taču šī pārliecība faktiski radusies tikai uz *patiesas mīlestības* atspulga fona. Lielākā daļa cilvēku, kuri apgalvo, ka mīlot, būtībā ir sajutuši tikai vāju dievišķās *mīlestības* refleksu. Un pat tad, tas jau ir bijis ļoti spēcīgs un ģenerējis fantastisku enerģiju darbam. Ar ko salīdzināt to, kas jau ir izjūsts un kuru mēs jau saucam par *mīlestību*?

Lai aprakstītu to, mums būtu, nepārtrūkstot apziņai, jāizkāpj no šīs pasaulītes, jāieiet smalko enerģiju laukos, jāizjūt kaut ko no tajās rodamām attiecībām dvēselei ar Dievu, jāsalīdzina. Taču varbūt mēs varam paļauties uz šur tur rodamām norādēm? Tas ir vienīgais ko varam, līdz uzkrāsies personīgā pieredze. Liela daļa ļaužu pasmīnēs - vai šīs norādes interesēs tos, kuri vispār neko citu nezina (cilvēku) attiecībās, kā seksu (starp citu, to mums mēģina iepotēt pēdējā laikā Latvijas televīzijā demonstrēto filmu klāstā), bet varbūt tos, kuri jūt vai jutuši savstarpējo pievilksnās spēku uzbangojumus un bijuši tajās laimīgi. Vēl jo vairāk tāpēc, ka pēdējā gadījumā jūtas gandrīz vienmēr patiesi ir bijušas dievišķās *mīlestības* atspulgs. Šo cilvēku

vēlmi var stiprināt lūk ar ko: ja domājam, ka tas ko esam izjutuši ir tas pats lielākais, dziļākais, nozīmīgākais ko vispār varam izjust un cita vairs nav, tad mēs ar šādu spriedumu absolutizējam sevi, centrējamies pasaules vidū, padarām sevi par Dievu, esam piešķīruši sev, savām izjūtām dievišķas pilnības simbolu. Patiesībā viss atrodas attīstībā, Ceļā uz pilnību un arī mēs patreiz esam tikai pašā Ceļa sākumā.

Tāpēc ir vērts dažas pazīmes, kuras ļautu noskaidrot jūtu pakāpi mīlestības patiesīgumu, dziļumu, nosaukt:

nepārtrauktība (ir visu laiku, katru brīdi) ;

bezgalība laikā (no mūža uz mūžu);

bezgalība telpā (tās izplešanos pār citiem objektiem ar tieksmi iekļaut sirdī visu Dieva pasaulīti);

kalpošanas vēlme ar tieksmi paplašināt savas robežas (attiecībās ar konkrēto objektu un vēlāk arī uz visu pasauli - respektīvi, *patiesa mīlestība*, kas savu sākumu radusi attiecībā pret kaut kādu objektu, neizbēgami kalpo kā rosinātājs mīlestībai pret pasauli);

kalpošanas pašsaprotamība - neprasa apspriešanu, tāpat, piemēram, kā elpošana;

saplūšana, sakušana ar objektu - top enerģētiski jauns veidojums, jaunām īpašībām, īpašībām, kuras nav katram par sevi esot un kuras paver kvalitatīvi jaunas iespējas;

līdz jutība - atklājas kā saplūšanas izpausme (saplūšana priekos, bēdās, darbā, vajadzībās);

abpusējība - gaismu spēj uztvert tikai tas, kas pats izstaro.

Šķiet, ka galvenās ir nosauktas. Daudzas citas pazīmes jau ir atvasināmas no šīm. Jāpiebilst, ka šoreiz tiek runāts par *mīlestību* vispār t.i., tā nav attiecināta uz kādu noteiktu attiecību loku. Jāuzsver vēl tas, ka *dievišķā mīlestība* mums kā indivīdiem var atklāties katram ar savām, īpatnējām pazīmēm, akcentiem, veidos, izjūtās. Tāpēc viens pazīmju apraksts visiem nav piemērojams, bet var kalpot tikai par ierosinājumu meklējumos. Kopēja var būt metode vai daži paņēmieni, kas var palīdzēt atrast meklēto.

Motivācija

Motivācija – motīvu kopums, kas rosina un pamato skolēna darbību, rīcību, uzvedību, attieksmes; vajadzības, intereses u.c., kas

ir pamatā cilvēka darbībai, rīcībai, uzvedībai, attieksmēm. Motivācija veidojas dažādu faktoru ietekmē: audzināšana, skolotāju, klases biedru un vienaudžu attieksmes, sekmes, mācību procesa un paša darbības rezultāti u.tml. (ped. term.sk. vārdnīca, - Skujiņa, 2000).

No Geidža: Motivē vajadzības – Maslova piramīda...

... vajadzība pēc piederības un cieņas, kas nepieciešama katra cilvēka eksistencei un darbībai... jūt nepieciešamību būt draudzīgās attiecībās ar citiem cilvēkiem.. piederības motīvs dod enerģiju... sasniegumu motivācija.

Kad bērni ir mazi un mācās savā nodabā, viņi parasti domā par savu izpildījumu un nedomā par to, kā veicas citiem. Viņi bieži izrāda apmierinātību ar to ko iemācījušies. Skolā tie savus sasniegumus salīdzina ar citiem... te, skolēni ar augstām spējām jūtas lepnī, bet bērni ar vidējām un zemām spējām, kā? Parasti viņus moka kauna apziņa, it īpaši tad, kad viņi cieš neveiksmi arī pēc patiesas piepūles. Šāda neveiksme ir pazemojoša, jo tā pierāda, ka viņiem trūkst spējas. ... bērns cenšas saglabāt savu kompetences apziņu, necenzdamies vispār neko darīt. .. viņu motivācija ir necensties..., jo viņi ir apzinājušies, ka sacensībās uzvarēt var tikai nedaudzi un viņi tik pat paliks zaudētājos... rodas skolēnu savstarpējais naidīgums...

Individuālais vērtējums parasti saglabā augstu motivāciju...

Iekšējā motivācija – kurai nav acīmredzama atalgojuma, ... bērni ķeras pie darba bez īpašām ārējām apbalvojumu pazīmēm... (manuprāt, akcentējot ārējos apbalvojumus jeb ārējo motivāciju, mēs sabojājam bērnus, jo tie pazaudē saikni ar savu iekšējo ES. Viņi tiek orientēti uz ārējām vērtībām un daudz vieglāk, gaidot “balvu”, pakļaujas ārējam spēkam, ārējai varai un beigu beigās izaug par ērtu pakalpiņu, pilsoni akurāti pildot visus rīkojumus un pavēles (Geidžs & Berliners 1998, 324).

Pavērosim sevi – mēs ejam uz darbu, lai piepildītu sevi vai lai nopelnītu iztiku un gūtu kaut kādu citu labumu no tā. Jautājumu var uzdot arī tā – ja jums nekas netiktu – nav svarīgi naudā vai graudā – vai jūs strādātu? Atbildes var sagaidīt dažādas. Vajadzētu faktiski šajā jomā veikt pētījumu – cik ir tādi un cik ir citādi. Nevar noliegt nepieciešamību strādāt tāpēc, ka jāiegūst darba augļi – ir jādzīvo. Taču jebkurai darīšanai būtu jāsaistās ar prieku, ar sevis piepildījumu. Veseluma kontekstā tam tā būtu jābūt. Skolnieku stimuli šobrīd ir orientēti uz darba augļu saņemšanu – agrāk vai vēlāk. Tie tiek apbal-

voti par sekmēm ar diplomiem, uzslavām, tiem tiek iegalvots, ka šī brīža darba augļus saņemsim kaut kad nākotnē – viss ko darām no teiks to vai sameklēsīm sev darbu darba tirgū, kāds būs šis darbs – viegls, grūts, labi vai slikti atmaksāts. Tātad skola nevirza bērnu uz sevis piepildīšanu, bet uz pelnīšanu, lai varētu piepildīt gribēšanu. Gribēšana pēc kaut kā tam jau ir pirmajā klasē – draugiem ir mobilie, datori, citai ģimenei ir autu utt. Arī reklāmas piedāvā neskaitāmas lietas un izpriecas, pēc kurām bērns sāk ilgoties. Tās pāraug gribēšanā pēc iespējas ātrāk tās iegūt. Bērni atstāj skolu alkdami piepildīt savu gribēšanu. Tā vai citādi, mūsu prātā sāk dominēt tikai lietas. Domas par to piepildīšanu ir saldās un cilvēki, ir naudas vai nav, piepilda lielveikalus, mielodami acis un prātu. Šāds prāts nav spējīgs sevī vairāk neko citu ielaist (viņš to arī negrib). Cilvēks pakāpeniski kļūst par sava prata, jeb, pareizāk sakot, iegribu vergu. Nebrīve ir šķērslis garīgai izaugsmei. Iegribās ir aprakta cilvēka patiesā būtība. Tāpēc ar gribas palīdzību ir jācenšas no prāta izmēzt gribulīti, pakāpeniski radot tajā brīvu telpu tam, lai to varētu izmantot savai labklājībai, savai sevis piepildīšanai. Ir svarīgi aptvert atšķirības: pirmajā gadījumā prāts mūs vada gribulīša vēlmju piepildīšanai, otrajā gadījumā mēs prātu izmantojam, tas mūs nevada, bet mēs vadām viņu. Kā tas ir iespējams – vai tad tas nav prāts, kas vienīgais visu izsver un beigu beigās visu nosaka? Mūsos patiesībā ir kaut kas augstāks nekā prāts. Es saprotu, ka Sai to sauc par intelektu. To var saukt par *neatkarīgo vērotāju*, apziņas centru, varbūt par sirdsapziņu, zemapziņu, virsapziņu vai kā tamlīdzīgi.

Atkarība no tā ar ko prāts saplūst, arī rodas prāta pakārtotības variants. Sai saka, ja prāts saplūst ar jutekļiem rodas gribēšana, ja prāts saplūst ar intelektu – cilvēks nonāk Ātmas stāvoklī (augstākās realitātes). Pakļaujoties jutekļiem, augstākās apziņas stāvoklis tiek vājināts, līdz nekas no tā nepaliek. Dzīves uzdevumi nav meklējami iegribās, tie rodami augstākās apziņas stāvokļos. Ja tā ir nomākta, tad nav cerības tos ne apzināt, ne realizēt. Bet neviens nevar izvairīties no saviem uzdevumiem, jo tie ir ieskaņoti Veselumā, jeb, var teikt, tajā organismā, kuru dēvējam par cilvēci. Tāpēc, acīmredzot, ir jānāk un jānāk arvien citos iemēsījumos, līdz apstākļi sagādās tādi, ka tie tiek izpildīti. Tajā gadījumā, kad cilvēks realizē savus uzdevumus jeb pilda savu patieso pienākumu, vēsta gandarījuma sajūta, kuru sajūt cilvēks.

Ir vēl viens ļoti svarīgs aspekts, kas ir uzsverams. Cilvēks ir cieši jo cieši iekļauts Visumā. Ne velti pasaules dižākie gari, šinī gadījumā Sai Baba, ir uzsvēruši, ka cilvēkā ir Visums, Dievs. Tas nozīmē, ka cilvēkā ir viss tas, kas ir ap tā fizisko augumu t.sk., cilvēce, t.sk., visi tie labie vai sliktie cilvēciņi, kuri ir bijuši ap mums. Viņi esam mēs un mēs esam viņi – kā jau veselumā. Un tas paradokss ir tāds, ka ja nepiedodam kādam, mēs nepiedodam sev un nevaram ne soli spert nepieņemot „sliktos” tādus, kā viņi ir, nerūpējoties par viņiem, par viņu izaugsmi, atbrīvošanos. Varbūt tas ir viens no mūsu tas aktivitātes cēloņiem, kuru mēs nespējam izskaidrot. Tā mums liek darīt šķietami tādu darbu, no kura nav tiešā vaidā, redzamā veidā iegūstami kādi rezultāti. Kaut kādā mērā var teikt, ka mēs sevi reflektējam sabiedrībā, tautā, cilvēcē un beigu beigās Visumā. Šī apziņa saistās ar milzīgu atbildības sajūtu – Visuma attīstību ir noteikta ar manu personīgo individuālo darbību. Jūs esat visā un viss ir jūsos – saka Sai.

Neitrālais (neatkarīgais) vērotājs

Ir neitrāls vērotājs. Tā ir no cilvēka neatkarīga būtne, bet ir ar to cieši saistīta un regulē informācijas plūsmu no visiem avotiem. Šī būtne darbojas kā „iekrāsotājs”. Tā iekrāso (filtrē) informāciju atbilstoši cilvēka dabai. Ja cilvēka daba ir saistīta ar Zemi, tad tai ir vienas krāsas, no citas planētas – citas krāsas, ja tā ietver ļaunumu – cita krāsa, ja mīlestību – cita, ja garīgums – cita un tamlīdzīgi. Tas nozīmē, ka paties ir teiciens: „vilks kažoku maina, bet tikumu nemaina”;

Pašaktualizācija, pašrealizēšanās

Maslova (Маслоу, 1997) cilvēka psiholoģijas koncepcijā izejas punkts ir cilvēka veselums, kam raksturīga *patība*, noteiktas vajadzības un vēlme tās aktualizēt, apmierināt. *Pašrealizēšanās* notiek noteiktā vidē, un tai ir reāli rezultāti. *Pašrealizēšanās* prasa apzinātu, mērķtiecīgu cilvēka aktivitāti savas *patības* apzināšanā, dotumu un talantu attīstīšanā. Literatūrā sastopami vairāki vārdi *pašrealizēšanās*

(self-aktualization, самоактуализация) jēdziena apzīmēšanai: pašrealizēšanās, pašapliecināšanās, pašaktualizēšanās. Piemēram, ... *sekmīga cilvēka pazīme ir pašrealizācija* (Bernande & Lasmanis, 2012); ...*jēdziens „personības radošais potenciāls” nozīmē cilvēka dabas un sociālo spēku integrācijas veselumu, kas nodrošina viņa pašrealizācijas un pašattīstības subjektīvo vajadzību* (Direktorenko & Vilde, 2012); *Mūsdienu sabiedrība piedāvā indivīdam daudzveidīgas izvēles iespējas, pašizpausmes un pašrealizācijas veidus..* (Mazura & Jurgens, 2012); .. *Pašrealizācijas vajadzības ir cilvēka vajadzību hierarhijas virsotnē. Tā ir vajadzība pēc savu iespēju īstenošanas, pastāvīgas sevis pilnveidošanas* (Čamane, 2008). Daži autori lieto divus vai pat trīs vārdus, piemēram, ..*Humānā psiholoģija un pedagoģija ir orientēta uz bērna pašrealizāciju.. Vienlaikus šajā vecumā attīstās pašapliecināšanās motīvs..* (Kaņepāja & Āboltiņa, 2008); *rodas jautājums ne tikai par vienkāršu skolēna attīstību, bet par viņa pašrealizācijas stimulēšanu..., cilvēks nodrošina sev garīgo izaugsmi un pašapliecināšanos., vajadzība pēc pašaktualizācijas..* (Čehlovs, 2008). Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca (Skujiņa, 2000), skaidrodama A.Maslova uzskatus, iesaka lietot *pašapliecināšanās* vārdu. Pēdējo gadu zinātniskajā literatūrā biežāk lietots vārds *pašrealizācija*, kas ir semantiski precīzāks, jo nozīmē realizēt pašam sevi jeb, kā mēs to saprotam, realizēt savu *patību*, bet ne apliecināt tās esamību. Es pieturēšos pie *pašrealizācija*, saprotot ar to, ka persona pati realizē savu patību.

Pašaktualizācija – tas ir process, kuru izraisa cilvēka aktivitāte savas patības realizēšanā. *Pašaktualizācijas* mērķis – *pašaktualizējusies* personība, savu dotumu pilnīga attīstība, psihiska attīstība. *Pašaktualizācija* ir nepieciešams nosacījums psihiskai attīstībai. Tā notiek noteiktā sociālā vidē un tās rezultāti ir no vide ļoti atkarīgi. *Pašaktualizācija* izsauc tieši nenosacītu, jaunu spēju attīstību.

Ko tad plašāk par *pašaktualizāciju* saka pats Maslovs?

Pašaktualizācija nenozīmē aiziešanu no problēmām, konfliktiem, bet meklēt to optimālus risinājumus. Dziļas krīzes nav obligāti nepieciešams faktors *pašaktualizācijai*.

Viens no *pašaktualizācijas* procesa rezultātiem var būt īpaši spilgti pārdzīvojumi. Šie pārdzīvojumi ir liecība kā mērķis ir sasniegts (starp mērķis). *Pašaktualizācijas* rezultāts saistīts ar pilnīgi reāliem,

konkrētiem rezultātiem. *Pašaktualizācija* prasa apzinātu, mērķtiecīgu cilvēka aktivitāti, tāpēc nevar tikt realizēta agros dzīves posmos. Maslova koncepcijā, kā izejas punkts ir cilvēka veselums, kurai raksturīga patība, noteiktas vajadzības un vēlme šīs vajadzības aktualizēt, apmierināt. Dzīves pirmajos gados būtu nepieciešams apmierināt zemākās vajadzības: ēst, dzert – tās ir neapzinātas. Lai realizētos augstākās vajadzības, ir jābūt labiem ārējiem apstākļiem. Augstākās vajadzības ir vairāk apzinātas (Maslou, 1996). *Pašaktualizācijas* teorijas runā par to, ka orgānu sistēma slāpst pēc pašizteikšanos... Gudri cilvēki alkst izmantot savu prātu, fiziski stipri savu spēku... Spējas prasa, lai tās izmantotu... Tātad spējas ir vajadzības, tātad tās arī ir vērtības... *Spējas – vajadzības – vērtības*. Cilvēka būtībai piemīt ne tikai fizioloģiskās, bet arī psiholoģiskās vajadzības, kas ir daļa no viņa iekšējās uzbūves.. Šīs vajadzības var nosaukt par fundamentālām.. tās ir nepieciešamas tāpat, kā sāls, kalcījs utt. a) Izejot kādu vajadzību, indivīds alkst to apmierināt.. b) apmierinājums izārstē indivīdu... c) deficīta nepieļaušana novērš slimības rašanos... d) veselīem cilvēkiem (apmierinātie) vajadzības neparādās Šīs vajadzības ir saistītas savā starpā hierarhiski un evolucionāri, ieņemot vietu atbilstoši savam spēkam un svarīgumam. Drošības vajadzība ir daudz lielāka, svarīgāka nekā mīlestības vajadzība, bet barības vajadzība ir vēl lielāka. Šīs fundamentālās vajadzības ir aplūkojamas tikai kā pakāpieni kāpnēm, kuras ved uz pašaktualizāciju, kura var ietver jau apmierinātas fundamentālas vajadzības.

Visai cilvēcei ir viens vienīgs absolūts mērķis – *pašaktualizācija, pašrealizācija*... mērķis ir cilvēka potenciālo iespēju realizācija – tad, kad tas ir tos realizējis viņš ir cilvēks... Katra fundamentālā vajadzība reizē var būt kā mērķis gan kā pakāpieni, kuri ved uz gala mērķi. ...tātad mums ir ļoti sarežģīta hierarhiska un evolucionāra vērtību sistēma.

Cilvēka būtībā eksistē tendence kustībai uz priekšu vai attīstības tendence... Personība ir spēks, kas virza to uz personības veselumu, ekspresivitāti, pilnīgu individualitāti un savdabību, uz spēju ieraudzīt patiesību, uz radošumu, labestību utt. Tas ir, cilvēks ir tā veidots, ka raujas uz pilnīgāku esību jeb uz to, ko vairums cilvēku sauca par pozitīvām vērtībām – mieru, labestību, varonību, godīgumu, nesavtību, taisnprātīgumu (Macroy, 1997, 104 - 106).

Pašaktualizācija – darbība vajadzību apmierināšanai. Vajadzība – deficīts, kas motivē cilvēku darbībai. *Pašaktualizācija* – cilvēka dabas radošuma tendence.

Pašapliecināšanās – indivīda spēju, talantu pilnveidošana un īstenošana darbībā; tikai pozitīva darbība tiek uzskatīta par *pašapliecināšanos*. Pusaudža vecumam raksturīga cenšanās saskatīt līdzību ar pieaugušo, pierādīt savu pilnvērtību, pretendējot uz līdztiesību ar pieaugušo (ped. term.sk. vārdnīca, Skujiņa, 2000).

Atkārtošu to, ko par *ārējā* un *iekšējā* cilvēka attiecībām saka K. Raudive. Ārējam jāiegūst iekšējā nozīme. Cilvēkam nozīmīgs ir tikai tas, kas skar viņa iekšējo dzīvi. Jo kādam ir intensīvākas iekšējās alkas, jo viņa ārējā dzīve iegūst plašākus apvārkšņus un dziļāku jēgu. Mēs dzīvojam intensīvāk tajos mirkļos, kad mūsu ārējā darbība tiek konkretizēta iekšējā dzīvē. Cilvēks sevi tik lielā mērā var realizēt, cik lielā mērā viņš ir spējīgs ārīgo dzīvi vērst iekšējā. Katram cilvēkam, ja viņš patiesi grib būt par to, kas viņš ir, jāatrod tāds izteiksmes veids, ar kura palīdzību vislabāk var izteikt sevi. Visuniversālākais mūsu izteiksmes līdzeklis ir darbs, bet veidojot darbu, jāzina, kāds darbs kļūst par mūsu izteiksmes līdzekli un kāds nekļūst... katram indivīdam ir vajadzīgs savs darbs un katram darbam savs indivīds... Ja nebūs saskaņas starp ārējo un iekšējo dzīvi, tad nekādi apstākļi un nekādas zināšanas mums neko nevarēs līdzēt (Raudive, 1940, 221, 222).

Palikšu pie sapratnes, ka *pašrealizācija*, ir process, kurā persona realizē savu *patību* (izsaka pati sevi).

Pašizziņa

Lūk ko par pašzziņu saka K.Raudive. Pašizziņa ir viens no galvenajiem nosacījumiem ceļā uz pašuzlabošanos... Pašizziņa un pašuzlabošanās lielākai daļai cilvēku ir grūta lieta – ir vajadzīga liela vīrišķība un pacietīgs darbs.

Nepieciešama cieņa pret bailu, regresa, aizsardzības un pašsaglabāšanās spēkiem (šie spēki ir tie, kas rod izeju cilvēkam nerodot iespēju izteikt savas fundamentālās vajadzībās, ne tikai dzīvniecisko instinktu apmierināšanai, bet arī pašaktualizācijas vajadzības komponentu apmierināšanu).

Mums ir jāzina gan cilvēka vājības, gan tā spēks... Ja gribam palīdzēt cilvēkam tapt labākam, nepietiek saprast tikai to, ko viņi paši cenšas saprast, bet arī to, ko viņi negrib vai nav spējīgi vai baidās saprast (veselās un slimās daļas vienība)..lpp.

Masu darbā cilvēks sevi pazaudē un aizmirst, pats savā darbā cilvēks sevi atrod un vienmēr sevi atceras... Masas cilvēks... nevar atdot sevi citam, jo viņš neiziet no savas iekšienes, un viņš nevar no savas iekšienes iziet tādēļ, ka viņam tādas nemaz nav. Cilvēks, kas rada savu pasauli, kļūst neatkarīgs no visa ārējā, turpretim indivīds, kas dzīvo bez savas pasaules, ir atkarīgs no visa ārējā... Ja cilvēks iegūst skaidrību par to, kas viņš pats ir, viņš tai pat laikā iegūst skaidrību arī par to, kādā ziņā viņš avr būt nepieciešams citiem... individuālais „Es” iegūst universālu apziņu... Un tā ir universālā apziņa, pēc kuras cilvēks dzīvē visintensīvāk ilgojas, pēc apziņas, kas viņu vieno ar ārējo pasauli. Kad cilvēks jūtas vienots ar pārējiem indivīdiem, viņš apzinās sevi un savu individualitāti atšķir no citu individualitātes. Universālās tieksmes dziļākā jēga izpaužas sevis meklēšanā... Atrasties vienībā ar to pasauli, kas neesam mēs, nozīmē sevi apstiprināt to, kas mēs esam...Raudive, 1940,113, 232, 233, 237).

Patiesība

Vai *Patiesība* ir katrā no mums? Patiesība tādā ziņā, ka cilvēkā kā Dieva iecerētā paternā ir viss nepieciešamais, lai tas spētu apzināties savu izcelsmi un dievišķo rakstu, kura ieausta dvēselē. Taču tā atklājas sapratnē tikai tik daudz, cik dievi mums to ļauj. Tāpat atkal jārunā par noteiktiem apziņas stāvokļiem t.i., cik plaši ir atvērtas mums katram durvis uz spēju aptvert Patiesību. Ir kaut kas pēc kā katrs no mums tiek izvērtēts. Vieni ir pārliecināti ka tā ir tikumība, kura veidojas dzīvju pieredzē un uzkrājas dvēselē. Citi domā ka galvenais kritērijs ir dzīves uzdevumu veikšana. Es domāju, ka tas, cik tuvu esam dzīves uzdevumiem, jau liecina par katra gatavību iekļauties vispārējā VISA, KAS IR attīšanās procesā, liecina par augstu tikumību, liecina par to, cik katrs precīzi ieņem savu vietu un izdara savu darbu, lai visi citi, kuri ir vienā sasaistē (tuvā vai tālā) būtu laimīgi kopā darot darāmo. Laimes izjūta, pacilātība, nenosacīts prieks par to, ka esi, rodas tikai esot savā vietā un darot savu darbu, jo rodas iestājoties vienotības rezonansē ar VISU, KAS IR, jeb Esamību.

Patiesība nav kaut kas tāds, ko var sasniegt. *Patiesība* rodas, kad jūsu prāts un sirds ir attīrīta no jebkādas tiekšanās un jūs vairs necenšaties kļūt par kaut ko; tā pastāv, kad prāts ir bezgala mierīgs un ieklausās itin visā notiekošajā... Ikvienam ir savs *viedoklis*, bet *viedoklis* nav *patiesība*, tāpēc neklausieties tikai *viedoklī*, vienalga, kura *viedoklis* tas nebūtu, bet noskaidrojiet paši sev, kas ir *patiesība*...

Tas, ko rada prāts, nav *patiesība*... tas ir tikai *viedoklis*, spriedums. (Krišnamurti, 2009, 44, 237, 238).

Patiesības pamatvērtība tautas mantojumā vispirms rodas caur daiļo, skaisto. Skaistais vērojams un veidojams ne tikai cilvēkā, tas rodas arī dabā, attiecībās. Skaists ir tas, kas darbā iegūts, tā ir *patiesības* un kalpošanas savstarpējā saistība. *Patiesības* pamatvērtība atklājas prasībās: esi *paties*, nemelo; esi godīgs attiecībā pret sevi un citiem. Dainās *patiesība* saistīta ar gudrību. Gudrs padoms tiek atzīts par visvērtīgāko cilvēka īpašību. Jau kūmību dziesmas dziedot, bērna šūpulī tiek ielikts gudrs padoms. Gudrība izpaužas apķērībā, atjautībā, attapībā. Gudrībai raksturīga vērot un vērtēspēja, tā redz un skaidro norises dabā, darba procesus, tā atpazīst cilvēkus dažādās dzīves izpausmēs, tā attiecības ar dabu. Īpaši augstu vērtēta darba gudrība.

Patiesības principu tautskolas skolotāji pamatoja kā nepieciešamu *sadarbībai*. *Patiesības* princips saistāms ar *patiesām jūtām*, *patiesu*, *godīgu*, *neliekuļotu attieksmi*: A: *Mēs pasakām, mēs nemelojam ne sev, ne citiem*; D: *Patiesības teikšana ir godīguma izpausme*. Pedagogi šo principu uztver ne tikai kā svarīgu, bet arī kā sarežģītu, piem., I: *Jēdziens „patiesība” ir vissarežģītākais un komplicētākais, jo cilvēka uztvere, pasaules redzējums, zināšanu apjoms ir ļoti atšķirīgi*. *Patiesība* meklējama aktīvā darbībā, tā nav iemācāma, bet atklājama, piem., J: *Patiesība atklājama brīvā dabā un reālā dzīvē*.

Patiesība nav meklējama ārpus cilvēka (Tolle, 2007) – tā ir neatdalāma no cilvēka un saistīta ar tā *patību*. *Patiesā kalpošana* ir tad, kad darbs tiek saskaņots ar augstāko ideju, kas ir panākams, modinot audzēknī mīlestību uz *patiesību* un *taisnību* (Dauge, 1926).

Patība

Personas (parasti paša apzināts) būtisko, nozīmīgāko psihes, rakstura, personības īpašību kopums; personības kodols, kas izpaužas gan uzvedībā, gan paštēlā, gan pašvērtējumā un pašizjūtā.

Patība – tas ir cilvēka aktivitātes avots. Šis avots ir apzinātai un mērķtiecīgai cilvēka darbībai. Tas nav saistīts ar refleksīvo domāšanu... *Patības materiālais līmenis* – viss ko cilvēks sauc par savu: ķermenis, psihe, apģērbs, māja, grāmatas, sieva, bērni, rēķins bankā u.c... *Patības sociālais līmenis* – kā cilvēku tver apkārtējie, sociālās lomas... *Patības garīgais līmenis* – iekšējā cilvēka subjektīvā esība, aktīvs apziņas elements. Tas ir centienu, uzmanības, gribas avots (Džeims, 1984).

Patība – arhetips (K.Jungs). Arhetips - tas ir pirmatnējais tēls *kolektīvajā bezapziņā*, kas rodams katrā no sensenas cilvēces senatnes... *Patība* tas ir veseluma arhetips, cilvēciskā potenciāla pilnības un vienotības simbols. Tā galvenokārt atklājas individuācijas procesā. Individuācija – vienotas, nedalāmas psihes veidošanās, cilvēka tapšana pašam par sevi (Jungs, 1997).

Sevis realizācija procesā notiek bezapziņas elementu ievadīšana apziņā. Sasniegt personības līmeni nozīmē maksimāli izvērst individuālās būtības veselumu. To var sasniegt tikai brieduma gados. Dzīves pirmajos gados ir tikai „uzlādēti kompleksi”, apziņas saliņas (Hall, 1970.) Katrā no mums ir meklējamā iekšējā daba, kura ir instinktveidīga, sākotnēja, dota, dabīga... *Patība* instinktveidīgas vajadzības, spējas, dotumi, anatomija, fizioloģiskais līdzsvars, līdzsvarots temperaments... Kas sevi izpauž kā dabīgas noslieces, tieksmes vai iekšējas ierosmes. *Patība* ir kā potenciālas iespējas, bet ne kā reāls gala stāvoklis. Tā vērojama attīstībā un ir vāja – var tikt nomākta, iedzīta iekšienē, pat nonāvēta. *Patība* ietver kā individuālo tā arī kopīgo. *Patība* atklājama caur sevis novērošanu (Мацлоу, 1996)

Patība – radošās spējas (Feidimens & Freigers 1996).

Mišels Fuko (Fuko, 2011) *patību* definē kā mākslu atrast sevi un būt pašam, praktizējot dzīvi pārejā starp atšķirīgām dzīves formām.

Pieņemot, ka *patības* definīcijā ir ietvertas iepriekš minētās pazīmes, *patība (the self; самость)* ir personas (pašas apzinātas) būtiskāko, nozīmīgāko psihes, rakstura, personības īpašību kopums;

personības kodols, kas izpaužas gan uzvedībā, gan paštēlā, gan pašvērtējumā un pašizjūtā (Skujiņa, 2000).

Izglītībai ir jābūt tādai, kas veido indivīdu, kurš ir gatavs paust savu *patību* (Dauge, 1926).

Pedagogs *patības* meklēšanas procesā skolēnu var tikai ievadīt, jo process ir pietiekami intīms, kurā skolēns kļūst pats sev par skolotāju (Komenskis, 1992).

Dāle (Dāle, 1994: 30) tos, kas mūža gaitās piepilda savu *sūtību*, sauc par dzīves valdniekiem. Viņaprāt, cilvēks, kurš neapzinās savu esmi, savas īpašības, savus uzdevumus, spējas, *ir sašķelts un iziris, padots dziņu un impulsu acumirkļīgai varai*.

Pedagoģija

Spriedumus par to, kā saprast pedagoģiju, atradīsiet tautas pedagoģijas grāmatiņā (III gr.). Te tikai apskatīsim dažus priekšstatus.

Pedagoģijas būtība un tās galvenais mērķis ir veicināt evolūciju, atklājot un maksimāli paplašinot katra bērna potenciālās iespējas. *Scientific Journal of Riga Technical University The Humanities and Social Science* 2010 Volume 17, 22-29

Cilvēka sekmīguma veidošanās mērķtiecīgas dzīvesdarbības procesā

Mara Lice, *Riga Teacher Training and Educational Management Academy*.

Paņemam *Pedagoģijas vārdnīcu* un lasām: *Pedagoģija* – “Mācību un audzināšanas teorija un prakse; zinātnes nozare...”; Lasot tālāk, atklājam, ka *pedagoģiskā* darbība ir kaut kās tāds, ko veic skolotājs. Nezinu kāpēc te ir ielikts *pedagoģijai* tik šaurs definējums. Varbūt esat dzirdējuši par kaut ko par K.Ušinski (atzīts krievu pedagogs kā Rietumos, tā Austrumos), kurš gandrīz divus gadsimtus atpakaļ rakstīja ko citu: “...*pedagoģiju* nevar saukt par zinātni vārda tiešajā nozīmē. Tā ir kaut kas tāds, ko nevar, kā, piemēram, matemātiku, ķīmiju iemācīties. *Pedagoģijas* jēdziens sevī ietver filozofiju, noteiktas dabaszinību jomas, psiholoģiju, antropoloģiju, garīgās dzīves parādības – jāizprot dvēsele”.

Kāds cits dižs mūsu laiku humānās pedagoģijas popularizētājs Š.Amonašvili ir teicis ko līdzīgu: "...*pedagoģija* vienlaikus ir māksla, zinātne un reliģija". Vai *pedagoģija* neietver arī jebkurās kopienas (ģimenes, skolas, pagasta utt.) cilvēku attiecību lauciņu visos cilvēka mūža vecuma posmos (par mūžizglītību domājot) jeb socioloģiju un vai nav svarīga kādā kultūrvīdē notiek mācību un audzināšanas darbs? Un kur nu vēl pašizglītošanās, pašaudzināšana? Vai "normālā" ģimenē vecāki neveic mērķtiecīgas darbības savu bērnu audzināšanā un izglītošanā? – kurš vecāks nevēlas, lai viņu bērni izaugtu gudri un labi? Tātad pat pēc vārdnīcas definīcijas vecāki ir pedagogi visīstākā šī vārda nozīmē.

Jā un kur paliek tautas, mūsu tautas *pedagoģiskā* gudrība jeb tautas *pedagoģija*? No kurienes tad tā nāk? – Vai no grāmatām tā nāk? - Drīzāk no mūsu vecmāmiņām un vectētiņiem, - to pārmantojot no paaudzes uz paaudzi caur tautā dzīvo dzīvesziņu.

Lūk, cik daudzveidīgas un ļoti nozīmīgas lietas grozās ap "pedagoģiju"! Kurš te var stāvēt malā? Kuram *pedagoģija* var šķist maznozīmīga? Noteikti tam, kuram ir pilnīgi vienalga mūsu tautas nākotne. Tas ko un kā darām mājās, skolā iezīmē tautas nākotni pat tik dziļi: vai vispār būt tautas nākotnei!? Tāpēc nepavisam nav mazsvarīgi tas, kādā skolā mācās mūsu bērni, kādas *pedagoģijas* paspārne tur norit audzināšanas un izglītošanas darbs. Apzinoties *pedagoģijas* nozīmīgumu, mums, kā "izglītības pasūtītājiem", ir no valsts jāpaģērē organizēt skolu atbilstoši mūsu visu interesēm, mūsu tautas interesēm, jāpaģērē un jāseko līdzī, lai tas tā arī būtu.

Piederība, saderība

Tautas tradicionālās kultūras honomā rodamā *vērtīborientēta dzīvesdarbības vide* raksturojama kā saderīga, saskanīga ar tās indivīdiem. Dainās vārds *piederēt* nenozīmē īpašuma tiesības - *piederēt* nozīmē būt saskanīgam, saderīgam, līdzīgam. Dainās atklājas, ka jebkurai *piederībai* ir sava jēga un *sader* tikai līdzīgais ar līdzīgo: skaistais ar skaisto, labais ar labo, sliktais ar sliktu, pretstati nesader. *Saderība* un *saticība* ir nepieciešams nosacījums darbā (Jansons, 1973) – kopīgs darbs nav iespējams bez cilvēku savstarpējās saderības, bez *saderības* ar darba dzīvniekiem, ar vidi – sētu, laukiem, pļā-

vām, mežiem -, un pat darbalietām. *Saderība* nozīmē ne tikai iekļaušanos tradīcijās, dzīves noteikumos, morāles prasībās, bet arī saplūsmi *veselumā* ar darba objektu, kurā nav atšķirams darba subjekts no objekta – viss ir viens. *Saderība* izpaužas savstarpējā cieņā, gādībā, iejūtībā, saudzīgā attieksmē, tā ir *mīlestības* vistiešākā izpausme pret dzīvesdarbības vidi gan ģimenes lokā, gan sabiedrībā vispār (Raudupe, 2002). *Piederēt* nozīmē saderēt ar skaisto (Ērdmane, 1988). Skaista dzīvesdarbības vide (telpiskā, ekoloģiskā, sociālā) – skaistais cilvēku apgērbā, augumā, kustībās, domās, runā, darbos - ir nosacījums skaista cilvēka izaudzināšanai.

Atziņa, ka cilvēka dzīves kvalitāti daudzējādā ziņā nosaka dzīvesdarbības vides faktori, ir vispāratzīta (Pycco, 1981; Сарджвеладзе, 1989; Дьюи, 2002; Orska, 2006; Stangaine, 2010; Kuurme & Carlsson, 2010). Virkne pētnieku, analizēdami *dzīvesdarbības vides*, konstatē, ka šodien socializācijas process var individu aizvest tālu no pašrealizācijas (Сартр, 2000; Фромм 2010; Дьюи, 2002), raksturodami vidi kā samākslotu, nepatiesu, kas nomāc cilvēka vajadzību patstāvīgi projektēt savu dzīvi, savukārt Maslovs (Маслоу, 1997) - kā tādu, kas nošķir cilvēku no sevis paša.). Lai rastos pašrealizēšanās vajadzība, Maslova vajadzību hierarhijā vispirms jārealizējas piederības un mīlestības vajadzībai jeb saderībai starp indivīda patību un dzīvesdarbības vidi. Ādlers (Хьелл & Зиглер, 1997) pretēju situāciju raksturo kā konfliktu starp sabiedrību un indivīdu, kā kaut ko pretdabisku. *Piederības* pētījums dainās atklāj dabīgi izveidojušos *dzīvesdarbības vides* un cilvēku apziņas attiecību modeli (līdzīgu Lendlofas pētījumam (Ледлофф, 2010), kurā *piederības apziņa* saistāma ar harmonisku saskaņu starp indivīdu un vidi, kurā abi saplūst). Turklāt līdzība starp subjektu un objektu ir tik dziļa, ka raksturojama kā abu pušu būtības izteicēja.

Galvenās *vērtīborientējošās dzīvesdarbības vides* tautas tradīcijās ir *ģimenes sadzīve un darba vide dabā un lauku sētā* (*ģimene, saime, kopiena, etniskā, daba, lauku sēta, mājdzīvnieki u.c.*). Bērna *dzīvesdarbības vide* tautas pedagoģijā ir tikai šķietami norobežota – tā ir daudzšķautņaina, dziļa gan garīgajā, gan fiziskajā plānā. Tajā nevar izdalīt svarīgāko, jo viss ir savstarpēji harmoniski saistīts.

Mūsu pašu pētnieces Anspoka un Siliņa-Jasjukeviča u.c. (Anspoka & Siliņš-Jasjukeviča, 2010; Augškalne & Garjāne, 2010) ir pētījušas etniskās *piederības* telpu izglītībā un secina, ka skolēna et-

niskās *piederības* apzināšanās ir svarīga, lai veidotos cieņa pret citam etnosam piederīgām personām. Autores secina, ka etniskā identitāte ir ne tikai zināšanas par savu izcelsmi, bet arī indivīda noteikta darbība, kurā tas sevi atklāj un apliecina.

Piederības apziņa ir uz kopības izjūtām balstīta tieksme būt piederīgam kādai videi, sabiedrībai, tās daļai. Tas nozīmē gan fizisko piederību – saikni ar tuvāko vai tālāko fizisko vidi (māja, pagalms, skola, tēvzeme u.c.), gan sociālo piederību – iekļaušanās izjūta ģimēnē, draugos, klasē, tautā u.tml.(Apine & Roga, 2010).

Prāts

Prāts taču grib zināt, izdibināt, jo tas ir zinātkārs, bet nepareiza izglītība šo zinātkāri sagrauj (Krišnamurti, 2009, 133).

Prāts satur trešo dimensiju – dziļumu – iespēšanos lietu un parādību būtībā. Tas nav tikai instruments. Tas iekļūst lietu parādību dziļumā ar mērķi atklāt to būtību, apslēptās mijsakarības un jēgas dziļāko nozīmi (būtisko, universālo)... (Фромм, 2010, 123).

Prāts ir vēlmju sakopojums, un, kamēr vēlmes nav izrautas ar saknēm, nav nekādu cerību iznīcināt *prātu*, kas ir liels šķērslis garīgās attīstības ceļā... Jums *prāta* darbība jāvēro no ārpusē, jūs nedrīkstat tajā iesaistīties... No *prāta*, tāpat kā no elektrības – jo tālāk, jo labāk. Ar prasmīgiem paņēmieniem jums jāizmanto *prāts* vislabākajā veidā savai paša labklājībai... Cilvēkam ir trīs pamatinstrumenti: *prāts*, intelekts un jutekļi... Kad *prāts* sadarbojas ar jutekļiem, tu nokļūsti plūsmā, ko sauc par sansāru. Kad *prāts* pakļaujas intelektam, tu iegūsti zināšanu par Ātmu. Intelektam jāpieņem lēmums, bet *prātam* šis lēmums jārealizē. Tā ir paraiza rīcība (Баба, 1996, 25, 26).

Prāts ir augsne, kurā no domām un iztēles izaug augs... izaudzis tas nostājas apziņas priekšā. To daļu, kuru apziņa neredz savā priekšā dotajā momentā, sauc par zemapziņu. Tas, kas ir apziņa, atrodas virspusē... Doma pieņem to formu, kuru tai dod *prāts*. Skaidrs *prāts* dos precīzu formu... *prāts* katrai domai piešķir formu un ar šīs forma starpniecību tā ir spējīga eksistēt... *Prāts* atkarīgs tikai no ķermeņa ārējo pārdzīvojumu uzņemšanas, kurus tas saņem no sajūtu orgāniem, bet *prāts* ir neatkarīgs no ķermeņa savu dārgumu

turēšanā, kurus tas savācis no ārējās pasaules un to saglabāšanā (Хан, 1997, 50, 58).

Prāta īpatnība – tas ir spējīgs pieņemt par patiesību vairākuma domas vai oficiālo viedokli... (Фромм, 2010, 58).

Prāts ir kā ārējs veidols – kamēr tas nav saskaņā ar apziņu. Apziņa ir tā, kas dod *prāta* kategorijām saturu, papildījumu. Var būt pat tāda situācija, ka kanāli starp *prātu* un apziņu ir tā nobloķēti, ka „*prāts* rīkojas neapzinīgi”. Ticams, ka zemākie apziņas stāvokļi ir ļoti spēcīgi izteikti un *prātam* nav varas pār tiem, jo tad tiktu apdraudēta paša cilvēka eksistence. (Vilbers, 2010)

Prāts ir tikai padoma devējs tehniskās lietās, ne vairāk... (Лендлоф, 2010, 32)

Prāts nav nekas cits kā apgūstams, apzināms, iemācīta proporcija, ideju un spēku vērstība: cilvēks ir radīts tai to apgūtu, izpētītu... Cilvēks kopš bērnības salīdzina idejas un iespaidus, kurus tam dod smalki sajūtu orgāni, atbilstoši to skaitam, patiesuma smalkumam, mācās tās ātri sasaistīt. No šejienes rodas veselums, un šis veselums ir doma, bet domas un sajūtas apvienojas. un dod spriedumu par to, kas ir paties, un kas ir nepaties, kas ir labs, kas ir ļauns, kas ir laime un kas nelaime; tas arī ir cilvēka *prāts*... *Prāts* nav iedzimts; cilvēks ir sasniedzis prātīgumu... tas var būt nabadzīgs un pārpilnīgs, vesels un slimīgs, kropls vai saskanīgs... (Гердер, 1977, 101);

Tolle: ... *Prāts* ir vienīgi praktisks instruments. Uzbrukt un aizsargāties pret citiem *prātiem*, savākt, saglabāt un apstrādāt informāciju — tāds ir *prāta* uzdevums, taču tas nepavisam nav radošs. *Visi īstenie mākslinieki, pat arī paši to neapzinādamies, rada no "bezprāta" zonas, no iekšējā klusuma.*

Tāpēc es teiktu, ka iemesls, kādēļ vairums zinātnieku nespēj radīt, neslēpjās neprasmē domāt, bet gan tajā, ka viņi neprot domas apstādināt! Tolle nav vienīgais, kurš uzsver, ka īsta radīšana ir saistāma ar “klusu zonu”. Tā arī izskatās, ka patiesi daiļais, nāk no turienes. Taču jautājums vai cilvēks ir tas, kurš rada – pieslēgšanos. Vai tas nozīmē, ka cilvēks kalpo tikai par vārtiem, caur kura tad daiļais atnāk. Lai vārti, kaut vai uz īsu laiku, atvērtos atkal ir jāizpildās diviem nosacījumiem: pirmais, pašam cilvēkam ir jābūt tam gatavam (tas neotiek ar netikumiskiem radījumiem) un otrs, likteņa grāmatā jābūt ierakstam (runāju par determinētību – tā tas ir un nebūsim augstprātī-

gi, domādami, ka kaut ko jaunu radām Esamībā. Varbūt vienīgi draņķības). Mūsu Zemīte ir gatava un ir nobriedusi tādām Apziņas plašumam, ka vārti uz daili ir jo plaši atvērti – palūkojieties ainavās, aplūkojiet kaut vai ziedu – vai neredzam daili? Lūk kāpēc dabas vide ir īpaši nozīmīga personības audzināšanā – caur Esamības daili sirds verama, kalnā kāpšana motivējama.

Kas tiek aprast ar radošumu (skatīt apcerējumu augstāk par *jaunradi*)? Taču, manuprāt, kaut ko cilvēks ir spējīgs “radīt” arī šaurāku Apziņas gaismas apstarots. Kā gan citādi nosaukt inženieru (ne vienmēr apgaismotu ļaužu) tehnoloģiskos un tehnikas brīnumus. Tie daudzējādā ziņā atvieglo cilvēka eksistencei uz Zemes. To, ka viņu radītais ne reti ir pretrunā ar harmonisku visu pasaulu kopsadzīvošanu, jau vien norāda uz šo ļaužu prāta nespēju atšķirt kas, ir, kas. Un tad mēs sākam runāt, ka ne tikai mentāli ir jāizglīto cilvēks, bet arī tikumīgi, lai “radītais” lielu postu neizdarītu. Te man nav atbildes uz jautājumu, kāpēc zemiem apziņas stāvokļiem *prāts* ir neadekvāti varēnāks par tikumību, par sirdi – tā nu Dievs ir iekārtojis. Viens skaidrojums varētu būt tāds, ka Dievs ļāvis cilvēkam *prātu* trenēt un, izmantodams “daļos” atklājumus, vienkārši tos “velkot”, “stiepjot” un kombinējot, veidot kaut ko nebijušu, nu tā kā bioloģiskas mašīnas.

Te dažas Tolles gudrības ar maniem komentāriem.

...Tāpēc neapskaidrotajā stāvoklī, kad identificējamies ar prātu, tas, ko maldīgi saucam par prieku, parasti ir tikai īslaicīga nemiļīgi mainīgā sāpju un prieka cikla patīkamā puse. Šāds prieks vienmēr tiek iegūts no lietām ārpus cilvēka, taču paties prieks rodas tikai iekšienē. Tā pati lieta, kas šodien jūs priecē, rīt jau sāpinās vai arī izzudīs — un tās trūkums atkal radīs sāpes. Un tas, kas bieži tiek uzskatīts par mīlestību, varbūt kādu laiku būs patīkams un aizraujošs, taču patiesībā ir tikai pieradums un pieķeršanās, ārkārtīgi nepilnīgs stāvoklis, kas vienā brīdī var pārvērsties ciešanās.

Par identificēšanos ar *prātu*. Man jāatkārtojas – arī augstākos apziņas stāvokļos caur apzināšanos *prātā* notiek apjaušana par jauno apziņas stāvokli, kurā nekur nepazūd “es esmu”, t.i. *prāts* sāk operēt ar plašāku, dziļāku kategoriju semantiku. Nav tā, ka, piemēram, rozi jūs redzat tikai kā ierastu rozes tēlu, krāsu, formu, bet jūs to vienlaicīgi tverat arī emocionāli, jūs it kā ieejat rozē, sākat izjust to, ko izjūt roze un jūs jutīsiet, ka to vairs tik vienkārši no krūma nevarēsiet noplūkt, kā agrāk. Vai cits piemērs – pulkstenis pie sienas zemākam

apziņas stāvoklim ir tikai zobratīņu kopums, kurš salikts noteiktā kārtībā tā, lai stundenis pareizi rādītu stundas, bet minūšu rādītājs - minūtes. Augstākam apziņas stāvoklī jūs sajūtīsiet spriedzi zobratīņu zobos, atsperē, to, kā beržas to asis slīdgultnīšos, jūs redzēsiet visa pulksteņa daļu harmonisku savstarpēju sadarbību un precīzi bez tā izjaukšanas savlaicīgi atklāsiet potenciālas problēmu vietas (ja tādas ir). Pulkstenis taps par tādu, kā dzīvu organismu, kas prasa smalku, rūpīgu un iejūtīgu attieksmi. Vai cits piemērs, prātā izmainīsies kategorijas "laime" semantiskais saturs. Izrunājot šo vārdu vien, jūs jau pārņems laimes sajūta. Zemākajā apziņas stāvoklī tas būs kaut kādas skaņu savirknējums, kas sapratnē saistīts ar noteiktu sajūtu vienam tādu, citam citādu. Augstāka apziņas stāvoklī cilvēks top pats par "laimi", kas raksturo šīs kategorijas dziļāko būtību, kas bijusi par pamatu tam, lai rastos ar to saskanīgs (un tikai ar to) skaņu virknējums jeb vārds. Tā ir tāda, ka saskarsme, pat saplūsme ar lietu būtību un vārds cilvēkā ienāk ne tāpēc, ka viņam tas iemācīts, bet tāpēc, ka viņš to pats rada. Īsti mākslinieki tā arī rada savus mākslas darbu, viņi tos "dzemdē" it kā no nekurienes apskaidrota prāta brīdī – daile ienāk neizkropļota, harmoniska, mūžības apgarota - , lūk kāpēc mūs iedvesmo, dziļi saviļņo, dažkārt, pat cauri gadsimtiem nākuši, šādi radīti mākslas darbi.

Te atkal Tolle: ... Tā vietā, lai atsauktos uz Budu, esiet pats Buda, esiet "*atmodinātais*", jo tieši to vārds "buda" arī nozīmē... Vērojot *prāta* darbības principus, izejiet no tā pretestības sistēmas un ļaujiet pašreizējam mirklim notikt. Tas jums dos iekšējas brīvības apziņu — brīvību no ārējiem apstākļiem un patiesu miera stāvokli. Un tad, raugoties uz notikumiem, rīkojieties, ka vajadzīgs vai iespējams.

Pieņemiet to — un tad rīkojieties. Lai ko pašreizējais brīdis nestu, pieņemiet to, it kā pats būtu to izvēlējis. Vienmēr darbojieties kopā ar to, nevis pret...

Tas nozīmē ļauties mirklim, neļaušanas nozīmē tādu rāma *prāta* stāvokli, kurā tas nemeklē dotā mirkļa stāvokļa iemeslus pagātnē un neapcer to, ko tas var radīt nākotnē. Ir jāatzīmē, ka efekts ir abos virzienos, t.i., miers ienāk neapcerot ar pašreizējā brīža iespējamo saistību ar pagātņi vai nākotni. Pieņemot norises tādas, kādas tās ir, zūd nemiers, neapmierinātība – ja ir lemts kaut kam tādām notikt pēc kā jūs sapņojat, tas notiks un tāpēc nav jāsaucas par to, kam nav lemts notikt – nozīmīgi notikumi ir determinēti. Kādam determinē-

tība var šķīst netaisna, bet, padomājiet, tas ir skaisti, kad jūsu vēlme sakrīt ar to, kam jānotiek (agri vai vēlū, varbūt tikai nākošajā inkarnācijā), tas nozīmē, ka “esat uz viļņa”, ka dzīvojat klātesamība ar Visu, Kas Ir jeb, citiem vārdiem sakot, – saskaņā ar Dieva plānu. Šajā stāvoklī esot, jūs nevienam nenodarīsiet pāri – ne dabai, ne cilvēkiem, tas principā nav iespējams. Mēs runājam par “laimi”, lūk, kur tā rodas!

Atkal Tolle: ... Tāpēc sāpju ķermenis nevēlas tikt novērots un ieraudzīts visā pilnībā. Tajā brīdī, kad to novērojat, sajūtat tā enerģijas lauku sevī un pievēršat tam uzmanību, šī identitāte tiek salauzta. Ir iesaistījusies augstāka apziņas dimensija. Es to saucu par Tagadni. Jūs tagad esat liecinieks, sāpju ķermeņa novērotājs (Tolle, 2007, 50 - 58).

Tolle par “sāpju ķermeni” nosaucis cilvēkā ko tādu, kas radies nepiepildītu vēlmju rezultātā, nepiepildītām vēlmēm sākotne meklējama, kaut kur pagātnē ar projekciju kaut kur nākotnē, kad tai būtu jārealizējas. Iet laiks un nekas nenotiek tā, kā jūs vēlaties, tas izraisa “sāpes”, vilšanos, rada stresu, neapmierinātību, dusmas un citas negatīvas emocijas. Brīdī, kad sapratne ļauj ienākt tikai tagadnes mirklim, jūs tur neredzat ne pagātni ne nākotni, ir tikai tagadne, mirklis, kurā esat tikai tas, kas savā būtībā esat, atkailinājies, nometot visas grabažas, kuras bijāt identificējis ar sevi (reizēm diži vīri aicina nonākt *bērna* stāvoklī – šis tad arī ir tas *bērna* stāvokli) un ar to, tas ir mirklis, kad *prāts* ir aplūsināts, atbrīvots no nesaderīgā ar jūsu būtību, tas ir mirklis, kad esat nometis vēlmju nastu, esat brīvs, t.i., esat nonācis augstākā apziņas stāvoklī un atkal varam runāt par “laimi”. Kurš var liegt arī nākošo tagadnes mirkli izdzīvot līdzīgi nupat aprakstītam? – tikai jūs pats. Ne reti cilvēki iebilst: nu un tad, es nevēlos mieru, es vēlos dzīvot dzīvi, vēlos būt aktīvs, vēlos kalpot savai ģimenei, tautai. Tas joks ir tajā, ka nonākot augstākas (apgaismotas) apziņas stāvoklī, jūs to visu darīsiet daudz labāk, sakarīgāk, darīsiet to visu saskanīgi iekļaujoties tuvos un tālos kontekstos, jūs padarīsiet dzīvi skaistāku ne tikai savā tuvākajā apkārtnē, bet visā Visumā.

Apziņa un *prāts* ir savstarpēji saistītas, bet attīstībā neatkarīgas lietas. Cilvēka *prāts* veidojas reizē ar tā ķermeni (nav domāts fiziskais augums) jeb tā “smalko” formu. *Prāts* ir tāds pats instruments kā rokas, kājas, acis un tamlīdzīgi. Apziņa ir Es un tā ieskauj to vidi, to plānu, kurā eksistē mūsu atbilstošā forma. Ne *prāts*, bet apziņa ir

mūsu cilvēciskās būtnes radītāja. Tajā pat laikā bez *prāta* nevar notikt šī radīšana. *Prāts* darbojas kā procesors, kā atmiņas noliktava, kā rīkojumu devējs, lai realizētos viena vai otra lieta. Tas ir ārkārtīgi spēcīgs instruments, tik spēcīgs, ka var atrauties no apziņas un kļūt par pārvaldnieku – cilvēks sāk identificē sevi ar to. Tāpēc arī tiekam aicināti aplūsināt *prātu*, un, manuprāt, tikai tāpēc. Atmiņa un tur uzkrātā pieredze ir tikpat bezgalīga, cik bezgalīgs savā attīstībā ir cilvēks, lai kādas dzīvošanas formām tas nebūtu gājis cauri.

Kāpēc neko neatceramies no iepriekšējām dzīvēm? Tā nav patiesība – tās IR mūsos un atklājas mūsu attieksmēs, - mūsu mīlestībā pret VISU, KAS IR; mūsu VISU, KAS IR Ir veseluma izjūtās, kā arī saskaņotībā jeb sinhronitātē ar VISU, KAS IR. Tas, kas bijis, kas izdzīvots, kāda pieredze gūta, kā mīlēts un ciests, esam mēs – izjūtiel to! Ieraugiet sevi laika bezgalībā – jūs esat Laimas luteklis! – JŪS ESAT!

Lai mūs pārņem bezgalīgas laimes sajūta par to, kas bijis un kas beigu beigās esam – MĒS ESAM!

Ir iespējams pētīt katru atmiņas formu atsevišķi, tāpat arī *prātu* atšķirti no apziņas.

Tā, varam sākt ar kādu reiz jau minētu piemēru par vides piesārņošanu. Kas ir tas, kas mums liek rūpēties par vides tīrību? Tas varētu būt kaut kas saistīts ar apziņu un tas var būt *prāts*. Apziņa, varbūt ne tik daudz no savas pieredzes, kā no tā, ka tā nespēj nemaz savādāk redzēt kopveselumu, kā savstarpējā harmonijā, sakārtotībā, citiem vārdiem sakot, Mīlestībā. Vai Mīlestībā pret, piemēram, koku, jūs to varētu nozāģēt, vai jūs varētu piemēsnot mežu ar meža dzīvību apdraudošām lietām? *Prāts*, gan to pieļauj, jo *prāts* nevar aptvert veselumu. Ne reti mēs šķirojam *prāta* jomas no sirds jomām un pareizi darām (tāpat kā rokas mēs atšķiram no kājām). Sirds joma pieder apziņai (sirdsapziņa). Domāju, apziņa, patiesība, mīlestība ir kopveseluma kaut kādas puses. *Prāta* īpatnības, īpašības ir labi pētītas. Manā galvā ir kaut kāds neitrālais vērotājs – skatīt augstāk (Šri Aurobindo), kas prot atšķirt no *prāta* vai citurienes nākošās, vai mūsu apziņu saistītās. Bet kā ir ar garām skrejošām domformām – kā atšķirt tās no apziņas nākošās. Varbūt ar to, ka garām skrejošās (no citurienes) varētu izskatīties kā driskas, kā īsus, nepiesaistošus uzplaiksnījumus. No apziņas nākošais ir kaut kas tik stabils, ka neprasa pārbaudes un (*prāta* klusumā) netiek apšaubīts. No *prāta* nākošai

var tikt apšaubīts. Bet ne vienmēr – ja prāts ir attīstīts, liela pieredze, laba atmiņa – *prāts* arī var būt ļoti pārliecinošs un varam ne reti teikt, ka tam tā jābūt par visiem 100%.

Kā atvērt apziņas vārtus plaši un pārliecinoši? Aurobindo māca prāta nomierināšanu. Bet to laikam nevar jebkurš katrs. Pats esmu mēģinājis, bet man tā īsti, tas nav izdevies. Un, ja ir, tad drīzāk to, kas ir ienācis galvā varētu saistīt ar ko garām skrejošu. Bet ir izdevies tad, kad prāts “apklusināts” bez īpašas piepūles - vienkārši darot to, ko daru brīvi un dabīgi.

Un nu atklal Tolle: ... Nepārtrauktais prāta troksnis neļauj jums atrast iekšējā miera valstību, kas nav atšķirama no Esamības.

... Apskaidrība ir ne tikai ciešanu un nepārtraukto iekšējo un ārējo konfliktu beigas, tā izbeidz arī šausmīgo vergošanu nepārtrauktajai domu plūsmā. Kāds neticams atvieglojums!

Identificējoties ar *prātu*, izveidojas necaurredzama Jēdzien, apzīmējumu, tēlu, vārdu, spriedumu un definīciju sienu, kas stāv priekšā patiesām attiecībām.

Jā, tas tā ir. Jo kaut kā visas tās lietas, kuras domās veido cilvēka sapratni ir lielas, jo lielas abstrakcijas – pavisam (vai nav nemaz) nedaudz tur it kaut kas no patiesības. Abstrakcijām pamazām jāiegūst ar vien plašāka semantika, tai, cilvēkam pilnveidojoties, pakāpeniski tuvojoties Esībai vai vārdos apzīmēto lietu, parādību būtībai – mēs tad varam runāt par transcendentālu klātbūtni (klātesamību), kurā subjekts sapludinās ar objektu, ir kā viens un valoda vairs nav abstrakcija, bet komunikācija Patiesības veselumos, ir radītāja.

.... Skaidrāk izsakoties, jūs ne tik daudz izmantojat savu *prātu* aplami — jūs vienkārši neizmantojat to vispār. Tas izmanto jūs. Tā ir slimība. Jūs ticat, ka esat jūsu *prāts*. Tas ir maldīgi. Instruments ir pārņēmis jūs (Tolle, 2007, 33, 34).

Var saukt to par slimību, ja sākotnēji, būtu arī cita situācija (kad sākotnēji esam “veseli”) – t.i., tikai ne šī brīža situācija (Tagadnes), kas ir vispārējās attīstības plānā, dabīgā kārtā jāizdzīvo un tādejādi tikai pašam cilvēkam ir lemts ko mainīt. *Prāts* ir labs instruments, lai arī lielākā daļa cilvēku, to tā neuztver – vainīgi franču domātāji (jokoju), jo no viņiem nāk ideja: “ja tu domā, tad tu esi” – doma

ir cilvēks. Un šīs instruments labi kalpojīs cilvēces rītausmā un kalpo cilvēkam vēl tagad, joprojām cilvēkam ir jāpaļaujas uz *prāta* spējām, tā joprojām ir kā attīstāma cilvēka mentālā daļa. Jau kaut kur dzirdēts – *prāts* pat sirdi var atmodināt (noņemt no tās nejutības bruņas). Tāpēc domāju, ka *prāts* nav noniecināms konkrētajā “kalnā kāpšanas spirāles lokā” – tā iespējas ir jāattīsta un jāizmanto. Savukārt cilvēki, kuriem dievi atzinuši jau noteiktu briedumu (piemēram, viņiem nav vairs jāpierāda, ka Dievs ir, viņi to uztver kā iekšēju Patiesību un neprasa pierādījumus), ir rosināmi, laiku pa laikam *prātu* apklusināt (varbūt pat ne *prātu*, bet domu radīto kņadu) un nolikt blakus “novērotājam”. Ir cilvēki, kuri to dara un darījuši bez visas aicināšanas, jo atsaukušies uz Patiesības radītiem impulsiem sevī. Kuri rodas esot uz pietiekami augsta gatavības sliekšņa un kuru likteņa grāmatās rodas atbilstošs ieraksts par *Prāta* paplašināšanos konkrētajā inkarnācijā. *Prāts* ne tikai paplašinās, bet arī iegūst nebijušas spējas, tādejādi, jaunās Apziņas pieejamības stāvoklī, rodas jaunas iespējas tā izmantošanā.

Vēl par *prātu*. Domāju, ka nav izstrādāta pietiekami laba terminoloģija, kas aprakstītu cilvēka mentālo darbību, tās instrumentus utt. Izskatās, ka *prāta* darbība tiek saistīta ar cilvēka fizisko augumu, fiziskās pasaules problēmu risināšanas uzdevumiem, smadzenēm. Tas nebūt nav tik vienkārši. Kāpēc budistu mūki mirējam stāsta par viņa tālāko ceļu pēc nomiršanas? - lai nomiris mirējs atcerētos mūka stāstīto un neapjuktu, nestresotu, bet jaunajā stāvoklī būtu mierīgs un drošs, un rīkotos atbilstoši ieteikumiem. Jau reiz rakstīju runādams par *klātesamību*, ka *prāts* nav fiziskā auguma produkts. Es nezinu kādas funkcijas pilda smadzenes, izskatās ka tās ir tikai starpnieks, bāzes stacija, kas saņem *prāta* apsvērumus, nogādā tās fiziskajā plānā. Te daudz neskaidrību. *Prāts* nav tikai informācijas uztvērējs, glabātājs, bet arī pārstrādātājs un, kā jau teikts, rīcības noteicējs. Ja cilvēkā apziņas logs tiek atvērts plašāk, ir jāmainās arī “procesora” darbībai vai arī tas ir pilnībā jānomaina. Mums šobrīd ir grūti iedomāties, kā *prāts*, kurš strādāja ar laikā izvērstu informāciju, laikā izvērstu objekta aprakstu, pēkšņi kļūst spējīgs tvert nevis atsevišķas tā daļas, bet strādāt (izjust, apcerēt, redzot visas tā puses un mijiedarbības reizē) ar objektu kā tādu, objektu visā tā veselumā. Un tas ir tikai nieks salīdzinājuma ar to, kad tas mūs nogādā citās dimensijās, ļauj dzīvot tajās; ļauj ceļot mikro un makro pasaulēs – ceļot pa šūnām,

būt okeāna dzelmē, uz jebkuras planētas, pat uz Saules; iepazīt citas saprātīgu būtņu kopienas utt. - *prāta* iespējas nav izmērojamas! (Lielākai daļai ļaužu tās ir “pasakas”) To visu nevar veikt fiziskajā augumam piederīgajās smadzenēs – tas nu gan ir skaidrs. Jānotiek lēcienvēidīgai izmaiņai *prāta* funkcionēšanas nodrošināšanas mehānismos un to veic dievi (vai nu tas patīk mums vai nē). Tā kā attīšanās (evolūcijas), jau reiz rakstīju, nav tikai cilvēka fiziskā auguma bioloģisks process, tā bioloģiska pilnveidošanās, bet gan, atbilstoši “nopelniem” un Dieva domai pakārtota iespēju saņemšana. Tātad attīšanās process nav atkarīgs tikai no cilvēka (galvenokārt gan), bet arī no tā komunikatīvām saitēm ar dieviem. Cilvēkam pūloties savas dzīves uzdevumu ietvaros un tikumiski progresējot, dievi var viņa centienus un panākumus pamanīt, un veikt izšķirošas darbības jauna apziņas stāvokļa pieslēgšanai.

Sadarbība

Lūk ko, par sadarbību saka Krišnamurti: *Sadarboties* nozīmē darīt kaut ko kopīgi: kopīgi būvēt, kopīgi just, būt ar savietojamiem uzskatiem, lai varētu brīvi strādāt kopā. ...Sadarbība nav arī tad, ja mēs strādājam kopīgi tikai tāpēc, ka esam vienojušies kaut ko izdarīt. ...*sadarbība* ir pavisam citāda: sadarbība ir prieks būt kopā un darboties kopā, un nav obligāti jāveic kaut kas konkrēts. ...bērni *sadarbojas* instinktīvi – kopā būšanas un darīšanas prieka dēļ... Īsta *sadarbība* rodas nevis no vienkāršas vienošanās kopā īstenot kādu projektu, bet gan no prieka, no kopības izjūtas, ja drīkst lietot šo vārdu, jo šajā izjūtā nav personiskā priekšstata, parsoniskā viedokļa ietiepības (Krišnamurti, 2009, 149 - 151).

Uzticēšanās nozīmē, ka mēs ticam kaut kam labam cilvēkā (Monteņs, 1981). Neuzticēšanās rada izolētību (Omārova, 1996), kas nav savietojama ar vienotību kopīgam darbam, kopīgiem mērķiem. Neuzticēšanās skolēnam vienlīdzīga skolēna necienīšanai un var nomākt viņa vārgos patības asnus (Маcлоу, 1997). Savstarpēja uzticēšanās un cieņa ir pamats līdztiesīgai *sadarbībai* (Špona, 2010). Bez tās nevar būt *sadarbība* ne starp kolēģiem (Rutka, 2009), ne ar skolē-

niem (Tūbele & Kauliņa, 2009). *Sadarbībai* ir raksturīga savstarpēja refleksija, ko dod tiešā atgriezeniskā saite starp skolēnu un skolotāju.

Sadarbības princips tautskolas skolotāju priekšstatos tika pamatots ar nepieciešamību veidot jaunas attiecības starp skolotājiem un skolēniem, kolēģiem, ar vecākiem un sabiedrību. *Sadarbības* principu tautskolas pedagogi atklāj kā vispārnozīmīgu: ...*Savstarpēja atkarība ir Visuma matērijai piemītoša īpašība; ...Sadarbība jāiznes no cilvēku savstarpējās attiecību sfēras uz ekovidi; ...Ir ļoti svarīgi, ka bērns ir sabiedrotais skolotājam, visi ir kā komanda. Pedagogi vienlaicīgi domā arī par metodi: ...Tautas folkloras izmantošana ir svarīga kā paaudžu savstarpējā saistītāja.*

Skola

No Djuī līdz mūsdienām: *Skola* ir sociālas institūts. Skola ir sabiedriskās dzīves forma, kurā sakoncentrētas visa veida darbība, kas ļauj bērnam visefektīvāk un pilnīgāk apgūt cilvēces mantojumu un izmantot savas spējas sabiedriskiem mērķiem... Ideālā skolā notiek individuālo un kolektīvo interešu samierināšana (Djuī, 2002, 5, 11).

Holistiskās skolas. Holistiskās izglītības filozofijas skolām pamatā ir holisma idejas (Miller 1992; Clarken 2006). Šo ideju gaisotnē savrupi attīstās holistiskās un humānās pedagoģijas skolas. Abu skolu filozofijas ir ļoti līdzīgas, un nereti tās neatšķir (tās ir aprakstītas II grāmatīnā). Humānās pedagoģijas skolas akcentē tikai tām atbilstošas metodes, kas palīdz panākt skolēnu sekmību vispārējās (akadēmiskās) izglītības programmās (ГБОУ школа № 38, 2013; ГБОУ СОШ № 200, 2013). Skolas, kuras sevi dēvē par holistiskām, veido tādu vērtīborientētas dzīvesdarbības vidi, kura sekmē individuālās dzīves jēgas meklēšanu (Forbes, 1996; Clarken, 2006). Holistiskās skolas pieredzi ilgtspējīgai izglītībai apliecina garīgās komponentes klātesamība (Belousa, 2002) tās paradigmā. Šo skolu raksturojošās kategorijas: brīvība, demokrātija, atklātums, godīgums, savstarpēja cieņa, sadarbība (Forbes, 1996). R.H. Clarken mēģinot nodēfinēt holistisko izglītību, uzsver, kā tā aptver visu cilvēka izglītošanu kopumā – ķermeņa, prāta, dvēseles, atzīstot mūsu ietekmi uz vidi un otrādi – vides ietekmi uz mums. Šādu skolu pedagogiem, viņš raksta, ir jābūt jūtīgiem, zinošiem, radoši protošiem palīdzēt skolēniem apzināties savu

patieso dabu. Tās respektē personas individuālo dabu - bērna unikalitāti. Pētnieki konstatē, ka holistiskām skolām raksturīgi individuālās, kooperatīvās mācīšanās stili, kur skolotājs ir draugs, mentors, koordinators vai pieredzējis ceļabiedrs. Nodarbības notiek mazās, jauktu spēju un jauktu vecuma grupās (Forbes, 1996). Caurskatot holistisko skolu mājas lapas, es pārlicinājos, ka augstāk teiktais ir patiesība. Holistiskās skolas savās programmās īpaši akcentē patības principu. Saskaņā ar to holistiskās skolas cenšas radīt bērniem atbilstošas dzīvesdarbības vidi, kurā tie var atklāt un attīstīt savu unikālos dotumus. Holistiskās skolas pieņem, ka bērni piedzimst zinātkāri, pilni apbrīnas un vēlmes iepazīt pasauli un mācīties. Bērnos ieklausās, un to balsis tiek sadzirdētas. Mācības tiek organizētas atbilstoši katra bērna īpatnībām, interesēm, vēlmēm. Bērnu vērošana skolās ļauj mācības organizēt atbilstoši katra bērna individuālajam mācīšanās tempam. Uz bērnu interešu pamata tiek attīstīta pašapziņa, veidota iekšēja motivācija mācīties. Patības princips tiek saistīts ar dabīguma jeb dzīvesdarbības, empīrisma, ritma principu, kuri nosaka to, kā skolas palīdz bērniem pētīt sevi, atklāt savu būtību. Tas rada iespēju attīstīt prasmes, iegūt zināšanas, darbojoties reālā skolas vidē. Holistiskajās skolās skolēni aktīvi iesaistās savā izglītošanās procesā, paši veidodami tās dizainu. Skolotāji ir koordinatori, novērotāji un atbalstītāji. Vairākās skolās šādas attiecības tiek definētas kā demokrātijas (sadarbības) princips. Dažas skolas īpaši uzsver to, ka tās nav orientētas uz autoritārā stila apmācību un ir atsacījušās no formālām zināšanu pārbaudēm, tas veicina pašrefleksiju, dod brīvību, kultivē personīgo atbildību par sevi un kopienai. Lai gan visas holistiskās skolas nodrošina vispārējo izglītību, tā netiek definēta kā skolas mērķis. Holistiskās skolas akcentē mācīšanās empīrisko komponenti, iesaistot bērnus spēlēs, sarunās, pētniecībā, praktiskās darbībās. Dabīguma principu realizē, iepazīstot dabas ritmus un iekļaujoties tajos. Tā bērniem tiek nodrošināta emocionālā drošības un komforta sajūta. Dabiskuma princips ietver sevī dzimumu, tautību, vecumu integritāti, piemēram, mācības tiek organizētas jaukta vecuma saimēs, tā bērni apgūst reālajā dzīvē sastopamās dažādu vecumu sociālās attiecības. Visus minētos principus vieno skolu filozofiju pamatos liktā veseluma jeb integritātes ideja, ar to saprotot četru cilvēka instrumentu - ķermeņa, sirds dabas (sajūtu), gribas un intelekta jeb fizisko, garīgo, mentālo un psiholoģisko cilvēka veseluma aspektu - attīstību, palīdzot katram skolēnam virzīties uz jēgpilnu dzīvi savu mērķu realizācijai. Tiek uzsvērta pārliecība, ka sava patiesā „Es” zināšanas palīdzēs in-

togrēties tuvākā un tālākā apkārtnē - kopienā, sabiedrībā, valstī, kļūstot par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Mācības notiek, organizējot apmācības atsevišķos īslaicīgos (parasti maksas) kursus, semināros atsevišķiem interesentiem, ģimenēm, pedagogiem, bērnu grupām un tamlīdzīgi, arī bērnudārzos un vispārējās izglītības skolās (Acorn, 2013; Ananda Living Wisdom, 2013; Aurosociety, 2013; Bainbridge Schools 2013; Bladon Church of England Primary School, 2013; Bond zonder Naam 2013; Brockwood Park, 2013; Circle, 2013; Clonlara, 2013; Community, 2013; Desiderata, 2013; Ecole D'Humante, 2013; Fairhaven, 2013; Play Montain Place, 2013; St Charles Borromeo Catholic Primary School 2013; Subdury Valley, 2013; Wartości Życia 2013; WeltenDom, 2013; Westoning Lower School 2013).

Taču jāatzīmē, ka ne visas holistiskās skolas praksē realizē visus paustos principus, nereti tiek akcentēts tikai kāds no humānās pedagoģijas aspektiem, piemēram, tikumība, atbildība, neatkarība, komunikabilitāte, vai praktiska rakstura ievirzes, kas nodrošina skolēnu spēju startēt nākamajā izglītības pakāpē, mākslas apguvē u.tml. (Forbes & Martin 2004).

Ieskatoties Latvijas skolu attīstības vēsturē, atrodam, ka holistiskās pedagoģijas aizsācēji ir pirmās latviešu nacionālās atmodas darbinieki Kronvaldu Atis un Auseklis (Anspaks u.c. 1987), kuri ierauga tautas tradicionālās kultūras nozīmīgumu, cenzdamies pierādīt, ka tā ir līdzvērtīga citu tautu kultūrai. Auseklis spēj saredzēt savstarpēji saistītu līdzsvarotu intelektuālās, fiziskās, estētiskās un tikumiskās attīstības nepieciešamību. Viņš atzīst cilvēka individuālo dabu (arī Atis Kronvalds aicināja *saskaņoties* ar skolēnu un veicināt tā *pašdarbību* (Students, 1991) un raksturu, teikdams, ka audzinātājs var attīstīt bērņā tikai iedzimtos potenciālus. Auseklis saskata latviešu tautasdziesmu audziņošo un izglītojošo nozīmi. Līdzīgi viņam arī K.Cīrulis (Anspaks u.c. 1987) savos pedagoģiskajos rakstos vērsās pret tam laikam raksturīgo izglītības intelektualizāciju. Viņš pauž viedokli, ka blakus intelektuālajai, jānodrošina arī fiziskā un garīgā attīstība. Par vienu no instrumentiem to izkopšanā viņš saskata rokdarbus jeb darbu.

Aleksandrs Dauge (1926) ir viens no *Visa, Kas Ir* vienotības aizsācējiem, saskatot cilvēka dziļo radniecību ar visu esošo. Viņa ieskicētais skolas modelis var pretendēt uz holistiskas skolas nosaukumu. Patiesu brīvību, viņaprāt, iegūst, tikai atbrīvojoties no visa svešā un liekā, kas uzslāņojies garam. Tādēļ viens no audzinātāja pienāku-

miem ir palīdzēt audzēkņim atbrīvoties no *sārņiem* un atrast sevi. Viņš aicina rast savas dzīves jēgu, sarunājoties ar dvēseli, ieklausoties sirdsbalsī. Jebkurā dvēselē, viņš raksta, ir kas īpatnējs, tai ir savi uzdevumi, kas raksturo katra būtību. Kā metodi savas patības meklēšanai A.Dauge nosauc mīlestību vispirms pret savu dvēseli un klusumu, kas ļauj piekļūt pie sevis paša, atklāt un nostiprināt savu veselumu *Visā, Kas Ir*. Tikai sevis apzināšanās piepilda cilvēku ar laimes sajūtu un ļauj dzīvi veidot veselumā (*Visumā*), to savukārt tad nosaka personīgā griba. Cilvēka dzīvi A. Dauge redz kā personīgu uzdevumu, kas jāveic pašam ar saviem spēkiem. Viņš redz skolu, kurā valda sirsnīgas attiecības starp skolotāju un skolēnu, valda savstarpēja uzticēšanās, cieņa, sadarbība un draudzība. Viņš sludina nepieciešamību modināt jaunatni mīlestībai uz absolūto patiesību un absolūto taisnību. Dauge ir pārliecināts, ka audzināšanas problēmas nav tikai skolas problēmas – audzināšanā jāiesaistās katram tautas loceklim, jo tā ir vispārīga lieta. Viņš atzīmē skolotāja personības lielo nozīmi skolas dzīvesdarbības vides veidošanā, viņaprāt, skolotāja nopietnība, apziņīgums, ieinteresētība, entuziasms, darba prieks un vēl daudz kas cits, kas to raksturo, nevar neiespaidot skolēnu audzinoši. Vienlaicīgi Dauge uzsver ģimenes nozīmīgumu audzināšanā, viņš raksta, ka īstā darba, tikumības un sociālo attiecību skola ir ģimene, nosaukdam to par priekšskolu.

A.Students (*Students*, 1998) savu skolas modeli veido, atsaucoties uz Ruso. Audzināšanas uzdevumu viņš saista ar cilvēka dzīves mērķi, kuru saskata pasaules problēmu risināšanā un idejā kļūt Dievam līdzīgam. Atsevišķa cilvēka mērķis, Studentaprāt, ir *pašpiepildīšanā* jeb savu dotumu pilnīgā realizācijā. Materiālā bagātība, viņaprāt, nevar būt mērķis – tā reizē ir nepiepildāma un pārejoša. Dzīves būtība nav jāmeklē dzīves īstenībā, bet gan tās ideālā, mērķos, uzdevumos. Dzīves jēgu Students saskata centienos pēc ideālas dzīves jeb dzīves uzdevumu pildīšanas. Viņš pievienojas Ruso, ka audzināšanai un izglītošanai jābūt saskaņā ar bērna individualitāti. Students atzīst, ka ir vērtības, kuras laika gaitā nemainās un ir neatkarīgas no tā, vai cilvēks tās realizē vai ne. Vērtībās viņš redz audzināšanas mērķi un uzskata, ka dzīvei vērtība ir tikai tad, ja cilvēks tiecas pēc tām. Students īstu izglītību rod *prāta skaidrībā un ētiskās apziņas apskaidrotībā*. Viņš uzskata, ka izglītība ir vienpusīga, ja tajā trūkst *sirds cēluma* jeb tikumības.

Par vienu no mūsdienām tuvākā laika plašāko *jaunas skolas* modeļa aprakstu Latvijā jāmin Jāņa Martinsona darbs „Gudrības skola” (Martinsons, 1961). Tās galvenā iezīme - audzinātāji un audzēkņi paši brīvi izvēlas, ko un kā mācīties atbilstoši audzēkņu interesēm un īpatnībām. Mācību programmas ir elastīgas, stundu plāni - atvērti. Nav ne stundu zvanu, ne laika limitu tēmām. Visu nosaka audzēkņu intereses, noskaņojums, laika apstākļi, mācību vide, tēmas plašums, audzēkņu intereses, aizrautība. Skolā valda sadraudzības, sadarbības, izpalīdzības, bet ne sacensības gars. Galvenais skolas uzdevums - attīstīt gudra cilvēka īpašības - *pazemību, pieticību un cilvēku mīlestību*-, *veidot skolēnus par labiem, laipniem cēlas sirds cilvēkiem*.

Detalizētākus aprakstus par dažām vērtībizglītības un holistiskās pedagoģijas skolām aicinu iepazīt manas otrās Grāmatiņas visās daļās.

Skolotājs

Skolotājs skolā kopienas (sabiedriskās kopas) loceklis ir tāpēc, lai izvēlētos tādus iedarbības veidus uz bērnu, kas palīdzēs bērnam adekvāti reaģēt uz tām. Bet ne uzspiestu savas noteiktas idejas, vai formēt noteiktus bērna ieradumus... Skolotājam jāapzinās sava aicinājuma cēlums. Viņš kalpo sabiedrībai, lai būtu pienācīga kārtība un nodrošinātu sabiedrības attīstību (Džui, 2002, 6, 11).

Tiek sagaidīts, ka skolotājs atsakās no vienpersoniskas autoritātes lomas un veido tāda veida attiecības ar skolēniem, kas vairs nav ierobežotas „skolēns – skolotājs” ietvarā, bet vairāk notiek „cilvēks – cilvēks” vai „subjekts – subjekts” līmenī, kur skolotājs sadarbojas ar skolēniem kā principiāli līdztiesīgiem par spīti vecuma un pieredzes atšķirībām” (Špona, 2006, 182).

...tādējādi skolotājs organizē skolēna darbību viņa attīstības tuvākajā zonā vai arī ļauj viņam pašam izvēlēties darbību un “iet pa priekšu skolotāja piedāvājumam”, kas būtībā seko skolēna izvēlei un bagātina viņa darbību (Žogla, 2010).

Līdz ar priekšstatu par skolu kā pienākumu un nošķirtu akadēmisko zināšanu apguves vietu, šāda izpratne daudzos gadījumos apgrūtina skolotāja iesaistīšanos divvirzienu sadarbībā ar skolēniem, viņu vecākiem, citiem ģimenes un kopienas locekļiem, kaut arī šāda sadarbība ir plaši atzīta par vienu no veiksmīgās pedagoģijas priekš-

noteikumiem. Tāda attieksme traucē arī skolotāju pilnvērtīgu iesaistīšanos vietējās kopienas dzīvē, kā arī skolas kā kopienas fizisko un intelektuālo resursu efektīvāku izmantošanu vietējās sabiedrības interesēs, mazinot sociālās atstumtības riskus un sekmējot cilvēka un kopienas dzīves kvalitāti un labizjūtu (well-being).

Subjektivitāte

Te, vēlamies vai nē, nonākam pie nepieciešamības vienoties par “subjektivitātes” jēdzienu, jo ne reti tos dažus transcendencei pieslēgušos īpatņus, lamā par subjektīvistiem, jo viņu paustais parasti nesakrīt ar “sabiedrisko” vai pat “zinātnisko” viedokli jeb vairuma atzītā viedokli, dēvētu par objektīvu. Kā jūs domājat? – vai ne reti dižs vienpatnis (dīvainis) nav tuvāk Patiesībai jeb objektīvāks nekā vairums sabiedrībā? Dīvaini, bet iznāk, ka par subjektīvu ir jādēvē tieši vairākuma viedokli, kas nav nekas cits ka abstrakcijas un interpretācijas.

Ticība

E.Fromms par ticību: Ticība un saprāts savstarpēji saistīti... Ticību jāuzlūko, kā cilvēka pamata nosacījums, kā viņam raksturīgu iezīmi, kura caurauž visa viņa pieredzi, attiektsmi pret realitāti bez ilūzijas... Iracionālā ticība – ticība, idejai vai simbolam, kas pamatojas ne personas intelektuālā vai sajūtu pieredzē, bet kaut kādai iracionālai autoritātei... Racionālā ticība ir stingra pārliecība, kas pamatojas produktīvā intelektuālā un emocionālā aktivitātē... Katrā etapā sākot ar hipotēzes izvirzīšanu līdz teorija noformulēšanai ir nepieciešama ticība.

... ticība draudzībai, mīlestībai,... ticība sev... tikai cilvēks, kurš tic pats sev ir spējīgs ticēt citiem cilvēkiem... Ticība sev ir nosacījums spējai dot solījumus... Viena no svarīgākām ir bērna ticība tam, ka vecāki realizēs bērna dotumu attīstību... Izglītība – tā ir palīdzība bērnam, tā iespēju realizācijas procesā. Izglītībai pretēja ir manipulēšana, kas nebalstās bērna dotumu attīstības ticībā. Pārliecībā,

ka ar viņu viss būs kārtībā, ja pieauguise iegrūdīs viņam to, kas viņiem liekas vēlamāks... Cilvēks nevar dzīvot bez ticības... (Фромм, 2010, 225, 230, 232, 234, 235, 239)

Uzmanība

Krišnamurti par uzmanību: *Uzmanība* rodas tad, kad patiesi interesējaties par kaut ko, jo tad jums ļoti gribas uzzināt visu par šo priekšmetu... *uzmanība* – prāta stāvoklis, kas nav izslēdzošs, kas neko neizstumj; tāpēc, ka nav pretošanās, prāts spēj rast daudz lielāku *uzmanību*... Kad gribat koncentrēties uz kaut ko un prāts aizklīst prom, to sauc par izklaidību; daļa no prāta pretojas tā dēvētai izklaidībai, un šajā pretestībā tiek lieki izšķiedēta enerģija. ...Ja ieklausāties gan zvanu skaņās, gan klusumā starp tā, šī klausīšanās ir uzmanība... ja ieklausīties visaptveroši. Bez nošķirumiem un tātad arī bez pretošanās, tad piedzīvosiet, ka prāts spēj nepiepūloties vēltīt uzmanību jeb kam (veselums uzmanībā, uztverē)... Ja tavš prāts nav pārpildīts un nemitīgi aizņemts, tas spēj ieklausīties rejšā sunī, vilcienā, kas pārbrauc attālam tiltam, un vienlaikus pilnībā uztvert to, ko saka cilvēks tepat blakus. Tāds prāts ir dzīvs organisms, tas nav miris.

... vairums cilvēku prāts snauduļo. Viņus ir iemidzinājušas zināšanas, svētie raksti...

...vai jūs varat pilnībā vēltīt kaut kam *uzmanību* un tomēr atrasties ārpus savas apziņas, vienlīdz labi uztverot visu ap jums un jūsos notiekošo?

...vairums no mums tiek izglītoti, lai vēltītu uzmanību ar pretestības starpniecību, un tāpēc mūsu uzmanība vienmēr ir daļēja, tā nekad nav pilnīga – rezultātā mācīšanās kļūst apnicīga, garlaicīga, nepatīkama (Krišnamurti, 2009, 16, 186 – 189, 191, 206).

Valoda

Par valodu aizšku runāt jau sākot sarunu par terminiem vispār. Te liktas klāt vēl tikai dažas pārdomas, jo, manuprāt, valoda ir izšķirošā gan pasaules izzināšanā, gan attieksmēs, gan attiecībās - pat Mīlestības nebūtu, ja nebūtu valodas.

Dažas domas par valodu pēc A.Rupaiņa *Arheolingvistikas* izstudēšanas.

Ir pieņemts uzskatīt (ar visiem pierādījumiem), ka valoda radusies cilvēka evolūcijas procesā, te uz Zemes. Bet varbūt valoda, kāda nu tā ir, nemaz citāda nevarēja būt? Ja "Viss ir Viens", tad kā te kas vairs atkarīgs no cilvēka – vai tad šis "Viss ir Viens" nav arī cilvēkā?

Vai nevajadzētu būt tā, ka vārdi, kas rodas ir cieši saistīti ar lietu būtību? Var jau būt, ka vārdi radušies pārtopot, attinoties runā iesaistītiem orgāniem, bet vārdi netapa tāpēc, ka kļuva arvien vieglāk izrunāt tādas vai citādas skaņas, skaņu kopas, bet tāpēc, ka tās principā apzīmēja attiecīgo lietu vai norišu, attieksmju būtību arvien dziļāk un plašāk. Kā to saprast? Nu tā, piemēram, ja kāds cilvēks ar kaut kādu skaņu kopu nosauca kādu lietu, tad visi, pat neredzot to, saprata par ko ir runa, - tikko, pirmo reizi dzirdot to nosaucam. Ja tā, tad visiem tiem, kuru psihes spējas, runu orgānu dotumi ir līdzīgi, būtu jārunā vienā valodā (lai kur tie kosmosā arī nedzīvotu). Tas pieļaujams, pieņemot, ka reiz ļaudis bijuši ļoti ciešā kontaktā ar dabu un tās norisēm, arī ar to, ko paši darīja, izjuta. Varētu teikt: cilvēks un vide bija kā viens vesels. Es pieļauju, ka sākotnēji vārdu absolūtā sakritība ar to apzīmēto lietu būtību bija tik dziļa (ne tikai skaņās, bet enerģijās, kuras uzplauka), - cilvēks pats tajā mirklī bija nosauktais objekts, ka pie noteiktiem apstākļiem, tas varēja arī rasties vai notikt. Piemēram, izrunājot vārdu "roze", tā arī radās, pēkšņi uzplauka (no nekurienes).

Cilvēkam attālinoties, atsvešinoties no vides, šīs spējas "radīt" zuda, jaunos vārdus radīja "valodnieki" un tos, lai savstarpēji labi saprastos, pieņēma visi pārējie. Atkarībā no n apstākļiem dažādās vidēs radās dažādas valodas. No šiem spriedumiem izriet kas būtisks: dažādās valodās līdzīgos vārdus, mēs atrodam ne vienmēr tāpēc, ka kāda tauta savos klejojumos ir atstājusi tos tur, kur pabijusi, bet tāpēc, ka tie saglabājušies tur no valodas pirmlaikiem. Pētniecībā (senvalodas atjaunošanas procesā) tas nozīmē, ka senos vārdus

atrast var palīdzēt līdzīgie vārdi dažādu tautu valodās. Protams, ka viņu atrašana nenozīmē, ka nu spēsim arī radīt – ir svarīgi atgūt reālu kopību ar Visu, Kas Ir. Iespējams, ka valodas, kurās runā pasaules tautas, kaut kādā mērā ir saistītas ar šo tautu apziņas stāvokļiem (Vilbers). Cerību dod apjēgsme, ka esam Dieva bērni un ka reiz ieliktais potenciāls, droši vien nekur nav zudis – ir tikai aprakts dziļi jo dziļi. Mēs, zinot pirmvalodu, varētu saprasties arī ar būtnēm citur Visumā.

Mums latviešiem ir paveicies – mums ir Dainu krājums, kurš nāk no “nekurienes”, no senseniem laikiem – mēs te varētu atrast pirmvārdus. Mēs tos atrastu ne tikai to skaņās, izrunā, bet melodijā (melodija varētu būt atslēdziņas, lai ievibrētos Būtībā.) Cik norišu, tik dainu! “Dziedādama māmuliņa Pār pagalmu pārtecēja... “ - tāpēc nebija jāatceras dainas, - bija jādzīvo saskaņā ar norisēm, vidi, izjūtām un viss atnāca pats par sevi. Un arī te dziesmu līdzība dažādos novados varbūt nevis liecina par kāda dainotāja staigāšanu vai pārnovada dziesmu pārņemšanu, bet par to, ka, lai kur mēs nedzīvotu, spējam pasaulē ieiet, aprakstīt līdzīgi. Izskatās, ka latviešu valoda ir Visuma valoda, Dieva valoda. Fantastiski! Mēs esam Visuma valodas mantinieki!

Vērtēšana

Objektīvs, subjektīvs vērtējums? Mēs kvantitatīvi nosakām skolēna sasniegumus.

Tas var notikt salīdzinot zināšanas, prasmes ar noteiktiem kritērijiem katrā jomā, pēc kaut kādiem noteiktiem paraugiem. Vai nu tie ir ierēdņu izstrādāti (no ārpusē deleģēti – tātad vispārīgi un ir kopīgi visiem valsts skolēniem) vai skolas iekšienē, skolotāja izstrādātie, bet beigu beigās, katrs skolotājs ir spiests tos saskaņot ar valsts standartā definēto. Šāds modelis veido it kā “dabīgu” situāciju, kurā vienas programmas skolēni tiek salīdzināti savā starpā. Un pareizi Geidžs raksta (505), ka faktiski mēs neredzam, nezinām, kas notiek skolēnā – kā viņš domā, uztver, kā iet uz sapratni, kas iegūlis atmiņā un visas citas sīkas, bet svarīgas niansas – šie procesi ir neredzami. Un tad nu vai nu liekam viņam ko izdarīt, vai vērojam un izvērtējam, un viņam to pasakām, jo domājam, ka tas kaut kādā veidā stimulēs

bērnā noteiktu uzvedību. Iespējams, ka arī stimulē – piemēram, bērns sāk cītīgāk ko darīt vai, tieši otrādi, atsakās ko darīt vispār. Un ko ar lēnajiem, domātājiem. Kādreiz mēs sakām: bērns nespēj koncentrēties, bet ko tad viņš dara tai laikā, kad vēlamies, lai viņš koncentrējas, ne reti viņš mūs pat nedzird, jo viņš ir aizņemts ar ko citu, ar ko tādu, kas prasa dziļu koncentrāciju.

Vērtības, vispārcilvēciskās vērtības, vērtībizglītība

Kad var runāt par *vispārcilvēcisko*? Iespējami vairāki viedokļi – *vispārcilvēciskais* ir kas tāds, par ko var runāt tikai kā piederīgu kādai sabiedrības grupai – šķīrai (viena no galvenajām Ļeņina idejām (Гаджиев, 2013)). Cits viedoklis sasauca ar pirmo - *vispārcilvēciskais* saistāms ar ideju par cilvēku sabiedrības vēsturisko attīstību un ir tās produkts. Trešais viedoklis - *vispārcilvēciskais* kā vajadzības ir iedzimts (Маслоу, 1997) un apriori dots cilvēka eksistencei un evolūcijai. Jungs (Šuvājevs, 1990) *vispārcilvēcisko* saskata kolektīvajā bezapziņā, kur tas sintezējas pieredzē, saistībā ar cilvēka patību. Tezaurā (Tezaurs, 2013) rodam citu skaidrojumu: *vispārcilvēciskais* ir *tāds, kas ir raksturīgs visiem cilvēkiem, visai cilvēcei; tāds, kurā izpaužas visiem cilvēkiem, visai cilvēcei raksturīgas īpašības*. Te faktiski tiek skaidrota jēdziena semantika. No veseluma viedokļa šķiet, ka Jungs jēdzienu skaidro, aptverot visus minētos viedokļus: gan cilvēka patībai raksturīgo, gan tā pieredzē pārbaudīto, pat norādot, kur to meklēt. Tāpēc autors pieņems šo skaidrojumu.

Jurevičs (Jurēvičs, 1956) *vispārcilvēciskās* sauc par visaugstākajām (arī mūžīgajām) vērtībām, kuras nekad nenoveco un atkal un atkal atgriežas pie cilvēces. Tās orientē cilvēku patiesai dzīvesdarbības jēgai, palīdz dzīvot pasaulē, sabiedrībā, dabas vidē un ir tā tikumības bākuģunis. K. Kundziņš, domādams par *vispārcilvēciskām* vērtībām, raksta, ka tās ir *vispārnozīmīgas cilvēku dzīvi virzītājas normas, un idejas noenkurotas pārļaicīgā, pāri laiku esošā sfairā, transcendentā vērtību pasaulē* (Kundziņš, 1955, 211). Kā jau minēts, holistiski *vispārcilvēciskās vērtības* nav tikai ētiskās kategorijas (Lasmane, Milts, Rubenis 1995) – te metafizika un epistemoloģija saplūst

ar aksioloģiju. Izskatās, ka *vispārcilvēciskās vērtības* nav tikai audzināšanas prerogatīva - tās veido mūsu priekšstatus par realitāti, palīdz izzināt pasauli, tātad saistītas arī ar izziņu.

Vērtība ir jēgpilnais, saprātīgais, tas, kā vēl nav, bet kam vajadzētu būt un pēc kā vērts tiekties, raksta Skaidrīte Lasmane (Lasmane, Milts, Rubenis, 1995, 22). Viņas definējums saskan ar ideju par sabiedrības holona kosmisko centru, kuru raksturo *vispārcilvēciskās vērtības* un reālo centru, kuram būtu jātiecas uz pirmo.

Jānis Valbis (2003), runājot par *vērtībizglītības* lielo nozīmi skolēna personības attīstībā, uzsver, ka tā ietver pasaules uzskatu un priekšstatu veidošanu par sevi un ir cieši saistīta ar *vērtībām*.

Citas *vērtībizglītības* pētnieces - M. Dirbas darbā (2006) lasām, ka vecāki ir pirmie un galvenie *vērtību* vides veidotāji ap bērnu. Taču nezinašana, nevaļa, neprasme, ignorance bieži tiem neļauj veidot bagātu un augstām *vērtībām* bagātu telpu ap bērniem. Ne reti tieši garīgās *vērtības* tiek noniecinātas un to apguve tiek atlikta uz vēlāku laiku. Lūk, kāpēc aktīvi būtu jāstrādā skolai *vērtībizglītības* laukā!

Arī Laima Mūrniece (1998), kura pētījusi mākslas ietekmi uz *vērtību* orientāciju atzīst, ka vērtīborientāciju sistēmas attīstīšana ir viena no svarīgākajiem mūsdienu pedagoģiskās darbības uzdevumiem. Viņas pētījumi apliecina, ka konkrēti mūzika, kā viens no mākslas veidiem, spēj iedarboties uz visām cilvēka garīgās dzīves pusēm – uz viņa prātu, jūtām, gribu un iztēli, tādejādi nosakot personības dvēseliskā – garīgā – veseluma veidošanos, ietekmējot personības vērtīborientāciju. Par emocionālā faktora, kā arī gribas un prāta nozīmi *vērtībizglītībā* savā promocijas darbā raksta I. Tunne (1997): "Emocionālais faktors *vērtību* izveidē tāpat ir ļoti nozīmīgs un bieži *vērtību* apzināšanās notiek ar vērtību objekta izraisīto emocionālo atlieksmju aktīvu līdzdalību..., *vērtību* apguvē bieži nepieciešama arī gribas piepūle."

Vērtībizglītība, uzsver I. Beļickis (2000), vispirms aktualizē tikumu un tīkumību, un tāpēc tā vispirms ir garīga izglītība.

Vērtībizglītība ir cieši saistīta ar garīgo, morālo, sociālo un kultūru attīstību, rakstura izglītību, kā arī attieksmju un personīgo īpašību attīstību.

Viens no reiz aktīvākiem *vērtībizglītības* aizstāvjiem Jānis Valbis (2006) vairākkārt, dažādās publikācijās centies pievērst sabiedrības uzmanību *vērtībizglītības* svarīgumam. Viņš raksta "...lai

gan parasti par būtiskākiem izglītības rezultātiem uzskata zināšanas izpratni un prasmes mūsdienu nostādnes par vienlīdz svarīgām atzīsts arī izglītības rezultātā apgūtās *vērtības* izveidotu un nostiprinātu personīgo *vērtību* sistēmu, kas ir cilvēku dzīves principu attieksmju un tikumu pamats. *Vērtību* izglītība ieņem arvien nozīmīgāku vietu izglītības sistēmā kā būtisks nākotnes sabiedrības labklājības priekšnoteikums.”

Šobrīd *vērtībizglītība* kļūst arvien svarīgāka, jo kā raksts Anīta Līdaka (2005) bērni kļūst pieauguši agri, bet bez spējas orientēties informācijas plūsmā izvērtēt to, jo nav stabila pašu vērtību kopa. Ir jāpiekrīt tam, ka īpaši šodien – laikmetu griežu situācijā ir svarīgi palīdzēt bērnam veidot savu jēgpilnu dzīvi, aizstāvēt un dzīvot saskaņā *ar vērtībām*. Informācijas pārpilnajā vidē, bērns ne reti apjūk, jo rod vārdu un darbu nesakrītību – kur tad ir patiesība, kur meli, kas ir svarīgs, kas mazvērtīgs.

A.Līdaka (1993) raksta, ka *vērtībizglītībai* ir divi ceļi – viens no tiek saistīts ar vērtību adaptāciju skolā, otrs - *ar vērtību* mācīšanu. Kā viens tā otrs saistīts ar skolotāja personību – tikai garīgi bagāta personība spēj veidot garīgi bagātu personību. Skolā skolotājs ir *vērtību* nesējs un nepašaubāmi, veidojot savas vērtībīborientācijas, skolotājs ietekmē arī skolēna vērtībīborientācijas veidošanos. Te atklājas vēl viena problēma *vērtībizglītībā* - Šalva Amonašvili atkārtoti ir runājis par to, ka tikai kādi 10% no visiem skolotājiem ir skolotāji. Par skolotāju esi tapis tikai tad, kad vari ar sev piemītošu labestību audzināt labestību, ar mīlestību - mīlestību, ar cēlsirdību - cēlsirdību, bet ar Sirdi - Sirdi. Par tādu nevar kļūt, viņš saka, noklausoties lekcijas par valsts standartiem, reformām, koncepcijām, ne arī iemācoties psiholoģiskas gudrības vai iepazīstoties ar jaunākām tehnoloģijām. „To var panākt tikai ar pašattīstību ar atteikšanos no naida, cietsirdības, rupjības, šaubām, dusmām, ļaunuma, bailēm, māņticības, domu nezālēm, sliktiem pieradumiem utt.” (Амонашвили, 2006).

Vairāk par *vērtībām* un *vērtībizglītību* lasiet II Grāmatiņas 1. daļā.

Vara

Ētika plašākā apjēgsmē ir cilvēka attieksme pret esību: pret savu iekšējo esību, pret pasauli un citiem cilvēkiem (Рубинштейн,

2012). Mišels Fuko (Fuko, 2011) pētīdams *patiesības, varas* un *patības* attiecības, konstatē, ka cilvēku morālē, reālos vēsturiskos notikumos, līdz šim dominējusi *varas* kategorijā. *Vara*, militāra disciplīna tiek minēta, kā nepieciešamība ideālas valsts pārvaldīšanā (Platons, 1982) jau senajā Grieķijā. Feodālajā sabiedrībā *vara* tiek realizēta caur nodevām, rituāliem ceremonijām, bet vēlākos laikos caur ražošanu un nodokļiem (Fuko, 2011). Apgaismības laikmets atbrīvoja cilvēku intelektuālo spēku zinātnes un tehnikas attīstībai. Lai gan sabiedrība tapa atvērtāka, *varas* loma nemazinājās, tieši otrādi - jaunie atklājumi un izgudrojumi to palielināja. Tehnika ļāva cilvēka fiziskam spēkam, veiklībai, izmanībai pievienot mašīnu spēku un jaudu. Tā laika notikumu vēsturiskie apraksti liek domāt, ka dominēja *varas dievu* un *mītiskās kārtības* memoriāli (Vilbers, 2010). Šiem apziņas stāvokļiem raksturīgas vērtības: iekarošana, viltība, valdīšana un likums, noteikumi, paklausība. Tika atklāti jauni kontinenti un reizē pakļautas verdzībai tautas, civilizācijas, tika uzsākta aktīva noplicinoša dabas resursu izmantošana. Šajā periodā skolu rašanos Eiropā stimulēja straujā industrializācija, kas pieprasīja strādniekus fabrikām un manufaktūrām ar noteiktām zināšanām, sekmīgai darba uzdevumu pildīšanai. Šo skolu vides veidojās atbilstoši tā laika nepieciešamībai pēc darbīgiem, ražīgiem, izveicīgiem darbiniekiem, apveltītiem ar izgudrotājtalantu (Gudjons, 1998), kuriem, galvenokārt, bija jāiemāca rēķināt, rakstīt, lasīt un tajā nebija vietas tā laika humānistu J.A. Komenskis (Komenskis 2011), Dž.Loks (Локк, 1981), Ruso (Руссо 1981), Didro (Дидро 1981) paustajām idejām.

Mūsu laikmetā *rupjā vara, materiālās zemes mehāniskā vara* (Dauge, 1926) pārtapusi monopolizēta tirgus varā (Фромм, 2010), kura izsmalcinātā veidā manipulē ar cilvēku, pārvēršot to par tirgus preci. Cilvēka psiholoģiskās īpatnības, kā to izanalizējis Ēriks Froms, šajos apstākļos, liek tam meklēt sevis apliecināšanos īpašumos, *varā*, prestižā un slavā. *Vara* samaitā cilvēku, tā atzīst vardarbību un tai visi līdzekļi, lai cik amorāli arī tie nebūtu, ir labi, ja tikai tie noved pie mērķa (Jurevičs, 1956). *Vara* pārvērš vispārcilvēciskās vērtības tās pretmetos: patiesību – melos, mieru – karā, nevardarbību - vardarbībā, labestību – ļaunumā, brālību – naidā. Mūsdienās grupu, tautu savstarpējā konkurence, visa priekšā īpaši *izvirza varas principu*, raksta K.Kundziņš (Kundziņš, 1955, 208): *varas priekšā pazūd atsevišķs cilvēks, varas interesēs indivīds var tikt upurēts*. Šobrīd *vara* ir panā-

kusi to, ka cilvēki nevis cīnās par brīvību, kā vispārcilvēcisku vērtību, bet „bēg no tās” (Фромм, 2010). Lielākā daļa cilvēku, ieslīkšot komformismā, rīkojas standartizēti. Standartizācija neizbēgami noved pie degradācijas, neauglības, jeb Froma *neproduktīvā cilvēka*. Būtībā šādi cilvēki ir pazaudējuši sevi, lai gan paši ir pārliecināti, ka ir brīvi un pakļaujas tikai savai gribai. *Varas* dievināšana, raksta Rainis (Rainis, 1993), mūsdienās pamanāma visās svērās – kā saimnieciskā, tā intelektuālajā. Inteliģences spēku viņš redz tikai garīgajos un ne *varas* līdzekļos. Rainis aicina izvēlēties ceļu pa kādu iet - pa *varas* ceļu vai miera, kultūras ceļu. Seno kultūru (Grieķijas, Romas), sabrukuma iemeslu Rainis saskata ētikā. Vienīgā *vara*, kurai būtu jāseko ir tā, kas nāk no cilvēka individuālās patības, respektīvi, no tur apslēptās Patiesības (Tolle, 2003; Fuko, 2011) no indivīda dabiskās dzīves, dabiskām tieksmēm un centieniem (Jurēvičs, 1956). Ārējas *varas* uzspiesta morāle nerada attīstību, tā degradē. Cilvēka interešu loks ir sašaurinājies līdz baudām un izklaidēm. Labais, skaistais, patiesais ir pazaudējuši ideālā saturu – ideālais tiek nonievāts kā kaut kas vecmodīgs, laikmetam neatbilstošs (Jurevičs, 1956; 1990), cieņā nihilistiska attieksme (Nīče, 1998) pret dabu, pret cilvēku, kultūru, tradīcijām. Vispārcilvēcisko vērtību nozīmes samazināšanās raksturīga neilgtspējīgai sabiedrībai (Salīte, 2009). Tā balstīta uz patēriņu un materiālām vērtībām (Giroux, 2009). 20. gadsimts tiek raksturots kā laiks, kurā tiek izmantoti visi līdzekļi, lai „*neētisko pārveidotu par ētisko*” (Salīte, 2009, 8). Materiālo vērtību dominante un mehāniskais determinisms cilvēku apziņā ir to novedusi pie dabas resursu izšķērdēšanas un morālās krīzes (Seligman, 2002). Tā veicinājusi nespēju atšķirt vērtīgo no mazvērtīgā, patiesību no meliem, skaisto no neglītā, cilvēki apmaldās iegribās, pazaudēdami savu patieso būtību (Фромм, 2010).

Veselums

Šķiet, ka pasaules filozofiskā doma patiesi ir nogājusi attīstības spirāles loku un nonākusi atpakaļ pie Platona idejām par materiālās un garīgās pasaules vienību (Stuļģinskis, 2003), vai pie gara un matērijas vienības – garamatērijas, Dzīvās Ētikas mācībā. Tas bija laiks, kad izziņa nebija sadalījusi pasauli izziņas priekšmetos; kad

tika atzīts kaut kas ārpus laika un telpas pastāvošs. Nu ir nākušas klāt idejas par ekosistēmas veselumu, par sabiedrības Veselumu, par Visuma Veselumu, par Visumu cilvēkā - cilvēku dēvē par mikrokosmosu, kurš savās izpausmēs līdzīgs makrokosmosam .

Jāmeklē Visā Veselumu un to, kā Veselums izpaužas mūsos, mūsu bērnos, mūsu dzīvē, mūsu attiecībās ar Pasauli. Veselumā ir rodama Mīlestība, Patiesība un otrādi – caur Mīlestību Patiesībā rodams Veselums. „Mūsdienās ir jāatsakās no redukcionistiskās domāšanas vienpusības un jāmeģina skatīties uz pasauli no holisma viedokļa,” apstiprina E.Siliņš savā grāmatā “ Patiesības meklējumi” (1999).

Droši vien to varētu saukt par intuīciju, bet es vienmēr esmu uzskatījis, ka cilvēka būtība nav meklējama tā tehniskajos izgudrojumos, bet jūtās – priekā, mīlestībā, laimē, attieksmē pret dabu, pret pasauli. Kā var diferencēt pasauli un, vai vispār var? Saglabājot un attīstot jūtas, kas pašas par sevi ir *vērtības*, tās kļūst par galvenajām atslēgām patiesības atklāšanā. Un vai tieši to mēs nevēlamies? Tāpēc arī šodien attīstās holisms. To par pareizu pasaules izpētē, sociālajās attiecībās un citās jomās, atzinuši eksaktie zinātnieki, mākslinieki, teologi un nu jau arī pedagoģiskās zinātnes, piepildot humānās pedagoģijas ideju ar arvien jaunām atziņām.

Veseluma filozofija ir humānās pedagoģijas pamatā.

Literatūra

Es neesmu strikti pieturējies pie idejas, ka ja esi kādu pieminējis, tad jāatsaucas uz avotu – literatūru. Tas tāpēc, ka dažkārt esmu ko lasījis no kāda autora – autoru atceros, bet rakstu, grāmatu vai citu avotu neatceros. Vispār jau es neesmu strikts autortiesību aizstāvis, jo beigu beigās jau viss visiem atnāk no nekurienes – jautājums tikai par to, kurš pirmais ir bijis gatavs ko konkrēti uztvert. Daudzas, ļoti daudzas dažādu autoru domas es ne reti uztveru kā savējās – fantastiski, vai ne?

Te būs dota literatūra, kura apstiprina vienu vai otru domu un, kura ir saistīta ar šīs grāmatas tēmām.

Acorn (2013). Acorn School. Retrieved from <http://theacornschool.com> [01.02.2013];

Agenda 21 (1992). Agenda 21, the Rio Declaration on Environment and Development, the Statement of Forest Principles, the United Nations Framework Convention on Climate Change and the United Nations Convention on Biological Diversity. Retrieved from <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> [12.07.2013];

Aleksandrs A. (2009). Kristietības būtība. Retrieved from <http://biblos.lv/Kristietibas-butiba2.html>. [22. 07. 2012];

Ananda Living Wisdom (2013). Ananda Living Wisdom School. Retrieved from <http://www.livingwisdom.org/> [12.01.2013];

Anceļāne (1979). Latviešu tautasdziesmas. I. Sējums Darba dziesmas, red. A., Anceļāne u.c. Rīga: „Zinātne”.

Anspaks J., Rubers J, Staris A. u. c. (1987). Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. Rīga: Zvaigzne;

Anspoka Z. & Siliņš-Jasjukeviča G. (2010). Novada tradicionālā kultūra izglītībā: situācijas izpētes rezultāti. Retrieved from www.rpiva.lv/pdf/5_starpt_zin_konf.pdf. [07. 25. 2011];

Apine I. (2001). Lekciju kurs politoloģijā - leņvads etnopsiholoģijā. Rīga: Zvaigzne ABC;

Arima A., Konare O. & Lindberg C. S. (2006). Framework for the UNDESD International Impelentation Scheme. Paris: UNESCO;

Augškalne I. & Garjāne B. (2010). Pasaules uzskata implikācija izglītībā. Retrieved from www.rpiva.lv/pdf/5_starpt_zin_konf.pdf. [25.07.2011];

Aurosociety (2013). Integral Education School. Retrieved from <http://aurosociety.org/focus-area/integral-education.aspx> [12.01.2013];

Bainbridge (2013). Bainbridge Schools. Retrieved from <http://www.bisd303.org/site/default.aspx?PageID=1> [13.06.2013];

Barona, Kr. (1922). Barons, Kr., Visendorfs, H., Latvju dainas, Jelgava 1894. gadā H.I. Dravnieka-Dravnieka general-komisijā.

Belousa I. (2002). Sustainable Education and Spirituality in the University: Looking for a Way of Complementation. *Journal of Teacher Education and Training (JTET)*, 1, 3-12;

Beļickis I. (2000). Vērtīboretētā mācību stunda. Rīga: RAKA;

Bernande, M., & Lasmanis, A. (2012). Jauniešu mēķtietības attīstības kritēriji un rādītāji dzīvesdabībā. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. VI Starptautiskā zinātniskā konference* (lpp. 42-48). Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija;

Birkerts P. (1937). Latvju tautas dzīve gudrība. I.2. Darba filosofija. Rīga: J.Grīnberga izdevums;

Bladon Church (2013). Bladon Church of England Primary School. Retrieved from <http://www.bladon.oxon.sch.uk/> [13.06.2013];

Bologna (1999). The Bologna Declaration of 19 June 1999. Retrieved from http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf [23.06.2013];

Brastiņš, Ernests (11986). Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. Rīga: Latvju Dievturu Sadraudze.

Brastiņš, Ernests (1993). Tautai, Dievam, Tēvzemei. Sast. R.Pussars. Rīga: Zvaigzne.

Brockwood Park (2013). Brockwood Park School. Retrieved from <http://www.brockwood.org.uk/> [12.01.2013];

.....
C.S.Hall, G.Lindsey. Theories of Personality. N.Y.: John Wiley and Sons, 1970;

Capra Capra, F. (1982). *The Turning Point: Science, Society, and the Rising Culture*. Simon and Schuster, Bantam paperback;

Celms V. (2008). Latvju raksts un zīmes (Baltu pasaules modelis, uzbūve, tēli, simboli-ka). Rīga: Folkloras informācijas centrs;

Circle (2013). Circle School. Retrieved from <http://circleschool.org/about/guided-introduction> [27.01.2013];

Clarke R. H. (2006). Wholistic Education: Toward a Definition and Description. *School of Education Northern Michigan University. Paper presented at the 2006 Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Francisco, April 7-11, 2006.* Retrieved from <http://rodclarke.files.wordpress.com/2011/09/wholistic-education.pdf> [22.08.2012];

Clonlara (2013). Clonlara School. Retrieved from <http://www.clonlara.org> [27.01.2013];

Community (2012). Community School. Retrieved from <http://www.communityschool.net> [27.01.2013];

Čamane I. (2008). Klases audzinātāja darbība pusaudžu pašaudzināšanas sekmēšanā. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte;

Čaterdži S. (1990). Balti un ārieši. Rīga: Zinātne;

Čehlovs M. & Čehlova Z. (2010). Skolotāja pedagoģiskās kompetences teorētiskie pamati. *LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI Pedagoģija un skolotāju izglītība*, 747. sējums, lpp.57 – 63;

Čehlovs M. (2008). Izglītības humanitārā modeļa teorētiskais pamats. *Latvijas Universitātes raksti. Pedagoģija un skolotāju izglītība*. 741. sējums, lpp. 15-24;

D.V. (2018). *Domāšanas veidi un to īpašības: tabula. Domāšanas vispārīgās pazīmes.* Lejūlādēts 23.08.2018. <https://lv.trendxmexico.com/samosovershenstvovanie/101804-vidy-myshleniya-i-ih-harakteristika-tablica-obschaya-harakteristika-myshleniya.html>;

Dani, S. Backhouse, C., J., & Burns N., D. (2004). Application of transactional analysis in supply chain networks: A potential holonic mediating tool. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: Journal of Engineering Manufacture*, May 1, 2004; vol. 218, 5: pp. 571-580;

Daniela L. (2009). *Mācību disciplīna kā pusaudžu attieksmes izpausme pret mācībām.* Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte;

Daniela L., Surikova S., Fernāte A., Priedīte V., Oganisjana K. & Andersone R. (2008). Jaunās paaudzes mācīšanās: Kas kavē pusaudžu mācīšanās panākumus skolā? *ATEE Spring University 2008. Teacher of the 21st Century: Quality Education for Quality Teaching.* (May 2-3, 2008). Rīga: LU, lpp.462-471.;

Dauge A. (1926). Kultūras ceļi 1.daļa. Cēsis un Rīga: O.Jēpes;

Dāle P. (1994). Vērojumi un pārdomas par cilvēku un gara kultūru. Rīga: Uguns;

Desiderata (2013). Desiderata Schools. Retrieved from <http://desiderataschool.com> [27.01.2013];

Dipaks, Čopra (1999). Septiņi garīgie likumi vecākiem (krievu val.), *Sofija*, 1999.

Dirba, Māra (2006.) Mijkultūru izglītības daudzveidība, "Raka" , 2006.

Direktorenko I. & Vilde I. (2012). Topošā skolotāja radošā potenciāla izpētes rezultāti. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. VI Starptautiskā zinātniskā konference* (lpp. 65-71). Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija;

Ecole D'Humanite (2011). Ecole D'Humanite Scool. Retrieved from <http://www.ecole.ch/> [01.02.2013];

Engels N., Aelterman A., Van Petegem K. & Schepens A. (2004). Factors which influence the well-being of pupils in flemish secondary schools. *Educational Studies, Vol.30(2)*, pp. 127-143;

Ērdmane, H. (1988). Koku tēli, to semantika un mākslinieciskā slodze dziesmu folklorā. In J. Darbiniec, *Pasules skatījuma poētiska atveide folklorā* (pp. 41-47). Rīga: Zinātne;

Fairhaven (2013). Fairhaven School. Retrieved from <http://www.fairhavenschool.com/about-us/location> [12.01.2013];

Feierbahs L. (1991). Kristietības būtība. Nākotnes filozofijas pamati. Rīga: Zvaigzne;

Feuerstein G. (1987). Structures of consciousness: The genius of Jean Gebser: An introduction and critique. Lowe Lake, CA: Integral Publishing.

Feuerstein G. (1987). Structures of consciousness: The genius of Jean Gebser: An introduction and critique. Lowe Lake, CA: Integral Publishing;

Fihte J. G. (1991). Cilvēka sūtība. Par cilvēka lielumu. Rīga: Zvaigzne;

Fišers, R. (2005) Mācīsim bērniem domāt. Rīga: Raka

Forbes S. H. & Martin A. R. (2004). An Analysis of Holistic Schools' Literature. Retrieved from www.holistic-education.net/articles/research04.pdf [08.08.2010];

Forbes S. H. (1996). Values in Holistic Education. Paper presented at the Third Annual Conference on Education, Spirituality and the Whole Child (Roehampton Institute, London, June 28, 1996). 9 pages. <http://www.putnampit.com/holistic.html> [11.05.2012];

Fromms Ē. (2010). Mīlestības māksla . Retrieved from <http://host-a.net/gramataselektroniski/> [07.01.2012];

Fuko M. (1995). Patiesība, vara, patība. Retrieved from <http://gramataselektroniski.wordpress.com> [14.07.2012];

Geidžs N. & Berliners D. (1998). Pedagoģiskā psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC;

Geikina L. (2007). Dzīvi un dzīvību apliecinoša attieksme kristīgajā audzināšanā pamatskolā. *Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte;

Gimbutiene M. (1991). The Civilization Of Goddess. The World Of Old Europe. San Francisco: Harper;

Giroux H.A. (2009). Youth in a suspect society: democracy or disposability? Democracy or disposability? New York: Palgrave Macmillan;

- Gudjons H. (1998). Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga: Zvaigzne ABC;
<http://www.iac.edu.lv/assets/Publications/Kritiska-domasana-web.pdf>;
- Huitt W. (2010). A holistic view of education and schooling: Guiding students to develop capacities, acquire virtues, and provide service. *Paper presented at the 12th Annual International Conference sponsored by the Athens Institute for Education and Research (ATINER), May 24-27, Athens, Greece.* Retrieved from <http://www.edpsycinteractive.org/papers/holistic-view-of-schooling.pdf> [9.05.2011];
- Human Development Report (2010). Human Development Report 2010 20th Anniversary Edition. Retrieved from http://hdr.undp.org/en/media/HDR10%20EN%20summary_without%20table.pdf [23.09.2012];
- Jansons J. A. (1973). Darba vara lielu dara. Tautas dziesmu izlase. Rīga: Liesma;
- Jungs K. G. (1990). Par arhetipa "Bērns" psiholoģiju. *Grāmata A.D. MCMXC III*, 4 – 11;
- Jurevičs P. (1990). Kultūras traģēdija. *Grāmata, A.D. MCMXC X*, 28-45;
- Jurēvičs P. (1956). Variācijas par moderno cilvēku. Stokholma: Daugava.
- K.D. (2008). *Kritiskās domāšanas attīstīšanas pieejas izmantošana izglītības sistēmā – ietekme un efektivitāte Latvijā*, Izglītības attīstības centra projekts. 2008.g. lejuplādēts 24.08.2018.;
- Kaņepāja I. & Āboltiņa L. (2008). Bērnu darbība adaptācijas periodā sākumskolā. *LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI 741.sējums*, lpp.61 – 80;
- Karulis K. (1992). Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I-II. Rīga : Avots ;
- Kārlis, Kārkliņš (1935), Literatūras būtība un nozīme. Latviešu literatūras vēsture. Virsredaktors Ludis Bērziņš. Rīga: Literatūra (11.-21.lpp).
- Koestler Koestler, A. (1967). *The Ghost in the Machine*. Hutchinson, KS: Macmillan;
- Kokare E. (1988). Realitātes poētiskās atveides raksturīgākās īpatnības latviešu folklorā. J. Darbiniece, *Pasaules skatījuma poētiskā atveide folklorā* (lpp. 7-25). Rīga: Zinātne;
- Komenskis J.A. 2011. Lielā didaktika. Retrieved from <http://gramataselektroniski.wordpress.com> [07.14.2012].
- Krishnamurti J. (2013). Education and the Significance of Life. Retrieved from <http://www.holybooks.com/wp-content/uploads/J-Krishnamurti-Education-and-the-Significance-of-life.pdf> [08.09.2013];
- Krišnamurti J. (2009). Dzīves jēgu meklējot. Rīga: Zvaigzne ABC;
- Kundziņš K. (1955). Vērtību krustceļos. *Ap lielo dzīves mīklu*. Stockholm: Auseklis 206-218.;

Kuurme T., Carlsson A. 2010. The factors of well-being in schools as a living environment according to students' evaluation. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. Vol.12(2), pp. 70-88;

Laodzi (2010). Daodedzin. Retrieved from <http://www.host-a.net/u/gramataselektroniski> [01.08.2012];

Lasmane, S., Milts, A., Rubenis, A. (1993). *Ētika*. Rīga: Zvaigzne

Līdaka A. (1993). Jaunāko klašu skolēnu vērtību veidošanās. *Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte;

Līdaka A. (2006). Vērtību aktualizēšana pedagoģiskajā procesā. *RPIVA 3. starptautiskā zinātniskā konference*. Rīga: RPIVA. lpp. 283-287;

Līdaka, Anita (2005) Vērtībizglītība un tās realizāciju ietekmējošie faktori / Skolotājs, 3(51).

Ludis, Bērziņš (1935). Latviešu tautas dziesmas. Latviešu literatūras vēsture. Virsredaktors Ludis Bērziņš. Rīga: Literatūra (133.-368.lpp).

Ļūdēns, Vitauts (1994). Latviskais. *Literatūra un Māksla*. 94.01.21.

Martinsons J. (1961). Gudrības skola. Retrieved from wordpress.com/.../gudribas-skola-janis-martinsons [02.11.2011];

Mauriņa Z. (1980). *Manas saknes debesīs*. Bruklina: Grāmatu Draugs;

Mauriņa Z. (1990). *Uzdriktēšanās*. Rīga: Liesma;

Mauriņa Z. (2003). *Divas kultūras saknes*. Kultūras saknes. Rīga: Daugava;

Mauriņa, Zenta (2007). Latvietis un darbs, leviēts: Cet, 2007-12-27 20:40 by juris <http://www.janabaznica.lv/node/4220> [21.09.2010];

Miller R. (1992). What are schools for? Holistic education in American culture (Second ed.). Brandon, VT: Holistic Education Press;

Miller R. (2000). Education and the evolution of the cosmos. *Caring for*

Moloney J. (2009). Engaging in action research: a personal and professional journey towards an inquiry into teacher morale in a senior secondary college. *Educational Action Research*, 17: 2, 181-195;

Monteņš M. (1981). *Esejas*. Rīga: Zvaigzne;

Mūrniece L. (1998). Mūzika, ka studējošās jaunatnes garīgo vērtību veidošanas līdzeklis. Promocijas darbs. Rīga : Latvijas Universitāte;

Neville B. (1999). Towards integrity: Gebserian Reflections on Education and Consciousness. *Encounter: Education for Meaning and Social Justice*, 12(2), 4-20;

Niče F. (1939). *Tā runāja Zaratustra*. Rīga: Valters un Rapa;

Omārova S. (1996). *Cilvēki dzīvo grupā*. Rīga: Kamene;

- ООН. (2004). Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 58/219. Десятилетие образования в интересах устойчивого развития Организации Объединенных Наций. ООН. Retrieved from www.preventionweb.net/files/resolutions/N0350768.pdf [12.07.2011];
- Orska R. (2006). Sociālās vide ietekme uz skolēnu uzvedību. *IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU MĀCĪBU VIDE: PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI*. Rēzekne: RA, lpp.6-16;
- Paliepa I. (2004). Latvju dainas un vēdu himnas. Indoeiropiešu un senās Eiropas kultūru saplūsmē. Latviešu valodas un dainu izcelsme. Rīga: SIA Elpa-2;
- Play Mountain Place (2013). Play Mountain Place preschool and elementary school. Retrieved from <http://www.playmountain.org/> [12.01.2013];
- Plūme I. (2011). Kristietības būtība. Retrieved from [http://www.ebaznīca.lv.](http://www.ebaznīca.lv/) [20.07.2012];
- Rainis J. (1993). Runas un intervijas. — Rīga: Zinātne;
- Raudive K. (1940). Dzīves kultūrai. Rīga: Valters un Rapa;
- Raudupe R. (2002). Dievatziņa vēdās un dainās. Rīga: Madris.
- Robert Frager R. & Fadiman J. (2002). *Personality & Personal Growth*, 5th ed.;
- Rode O. & Krastiņa E. (2011). The problems of values education in primary school of Latvia. *National and European dimension in research. Materials of Junior researchers III conference*. Novopolotsk: PSU, pp. 120-123;
- Rode O. (2010). Values education in Latvia and its relationships with the dimensions of sustainable society. *8th INTERNATIONAL JTEFS/BBCC CONFERENCE* (p. 94). Daugavpils: Saule;
- Roger W. & Vaughan F. 1980. Beyond Ego: Transpersonal Dimensions in Psychology. Retrieved from <http://www.holisticeducator.com/quotationsauthor.htm> [01.02.2013];
- Rone S. (2001). Humānas personības audzināšana vidusskolas pedagoģiskajā procesā. *Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte;
- Rudzītis J. (2006). Latviešu tauts pedagoģija. Rīga: RaKa;
- Rupainis, A. (1967). Arheolingvistika Latvju grāmata, Waverly, Iowa, U.S.A.
- Rutka L. (2009). Pedagoģa psiholoģiskā kompetence. *LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI Pedagoģija un skolotāju izglītība*. 747. sējums, lpp.170 – 181;
- Salite I. & Gedžūne G. (2009). EDUCATIONAL ACTION RESEARCH FOR SUSTAINABILITY: CONSTRUCTING A VISION FOR THE FUTURE IN TEACHER EDUCATION. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 11:2, 14-30;
- Salīte I. (2009). Ilgtspējīga izglītība demokrātijas un darbības pētījuma skatījumā. *Skolotājs 1* (73), lpp. 8-13;
- Schwartz S. H.. & Bilsky W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values // *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, pp 550-562.;

- Seligman M. (2002). *Authentic Happiness*. New York: Free Press;
- Silina-Jasjukevica G. (2011). Novada tradicionālā kultūra lokālas kultūrpiederības veicināšanai sākumskolā. *Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte;
- Siliņš E. (1999). *Lielo patiesību meklējumi*. Rīga: Jumava;
- Skujiņa V. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC;
- Sohmane E. (2008). *Promoting Psychosocial Well-being through School Education. Concepts and Principles School, Culture and Well-being*. Rovaniemi: University of Lapland, Faculty of education, p.p.13- 21;
- Somekh B. & Zeichner K. (2009). Action research for educational reform: remodeling action research theories and practices in local contexts. *Educational Action Research*, 17: 1, 5-21;
- St Charles Borromeo (2013). St Charles Borromeo Catholic Primary School. Retrieved from <http://www.scbtemplestowe.catholic.edu.au/our-school/14/p/about-us/> [13.06.2013];
- Stangaine, I. (2010). Pieaugušā un bērna sociālā mijiedarbība rotaļā pirm skolēna komunikatīvās kompetences sekmētāja. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija. Ipp. 312-317;
- Students J.A. 1998. *Vispārējā paidagoģija 1.daļa*. Rīga: RaKa;
- Stuljinskis S. (2003). *Ievads Dzīvās Ētikas mācībā*. Rīga:Vieda.
- Subdury Valley 2013. Sudbury Valley School. Retrieved from <http://www.sudval.org> [27.01.2013].
- Špona A. (2010). Cilvēka pašaudzināšana sabiedrības attīstības krīzes apstākļos. *V Starptautiskā zinātniskā konference Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Rīga: RPIVA, Ipp. 337-372;
- Šuvajevs I. (1990). *Karls Gustavs. Grāmata*. Retrieved from http://satori.lv/autors/90/Karls_Gustavs_Jungs [06.08.2013];
- Tezaurs (2013). *Vārdnīca*. Retrieved from tezaurs.lv/wap [11.08.2013];
- Tolle E. (2007). *Jaunā pasaule atmosties savas dzīves mērķim*. Rīga: Atēna;
- Tolstojs L. (1964). *Grēksūdze*. Evanstona: Jāņa Šīrmaņa apgāts;
- Tunne I. (1997). *Studējošās jaunatnes vērtību orientācija Latvijā. Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte;
- Tūbele S. & Kauliņa A. (2009). Logopēda un psihologa sadarbība specifisko lasīšanas traucējumu diagnosticēšanā. *LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI Pedagoģija un skolotāju izglītība*. 747. sējums, Ipp. 216 – 227;
- Valbis J. (1995). *Vērtību izglītība dažās Eiropas valstīs, ieskaitot Latviju. Domas Nr.4*. Ipp. 9-16;
- Valbis, J.(2003) *Skolēna personības attīstība- izglītības virsuzdevums*. – R.: RaKa.

Veide M. (1998). Garīgās brīvības veidošanās pusaudžiem skolā. *Promocijas darbs*. Rīga : Latvijas Universitāte;

Vilbers K. (2010). Visaptverošā teorija. Rīga: Jumava;

Virza, Edvarts (1936). Jaunā junda. Rīga: Valters un Rapa.

W.James. W. (1984). Psychology: Briefer Course Cambridge, MA: Harvard University Press;

Wartości Życia (2013). Stowarzyszenie Edukacyjne Wartości Życia. Retrieved from <http://wartosci-zycia.org/> [13.06.2013];

WeltenDom (2013). WeltenDom. Retrieved from <http://www.weltendom.de/> [13.06.2013];

Westoning Lower School (2013). Westoning Lower School. Retrieved from <http://westoninglower.moonfruit.com/#> [13.06.2013];

Wilber K. (1995). Sex, ecology, spirituality. Boston: Shambhala;

Wilber K. (2000). Integral psychology. Boston: Shambhala;

Zeiferts T. (1993). Latviešu rakstniecības vēsture. Rīga: Zvaigzne;

Zupančiča M. & Justins J. (1995). Vērtību izglītība pārejas periodā. *Domas Nr.4. lpp.17-20*;

Žogla I. (2010). Didaktikas teorētiskie pamati. Rīga: RaKa;

Амонашвили, Ш.А. (2006) Без сердца что поймем. // Педагогический вестник Три ключа, 9/2006. – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.

Баба С.С. (1996). Гита Вахини. С-Петербург;

Блейк В. (2001). Стихотворения . Retrieved from ib.ru/POEZIQ/BLAKE/stihi_marsh.txt [01.08.2012];

Бюджентал Дж. (2001). ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ М: Смысл;

Гаджиев К.С. (2013). Введение в политическую науку. Этика и политика. Важнейшие трактовки проблемы. Библиотека "Полка букиниста" Retrieved from http://society.polbu.ru/gadzhev_science/ch104_iii.html [20.17.2013];

ГБОУ СОШ № 200 (2013). Retrieved from <http://www.school200.ru/> [29.06.2013];

ГБОУ школа № 38 (2013). ГБОУ школа № 38. Retrieved from <http://spb-school-38.ru/pages/kontakti.html> [29.06.2013];

Гердер Г. И. (1977). Идеи философии истории человечества. Москва: Наука;

Гореликова, М.В. (2005). Школьное образование как перспективная основа пути духовно-развития // Педагогический вестник Три ключа, 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.

Гумбрехт Х. У. (2006). Производство присутствия: чего не может передать значение / пер. с англ. с.зенкина. м.: новое литературное обозрение;

Деррида Ж. (2000). О грамматологии / пер с фр. н. автономовой. м.: Ad Margi-
nem;.

Дидро Д. (19810. Систематическое опровержение книги Гельвеция "Человек".
Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. Москва: Просвещение, 1981.
с. 248-253.;

Дьюи Дж. (2002). Моё педагогическое кредо. Retrieved from [http://altruism.ru/sengi-
ne.cgi/5/7/8/7/9](http://altruism.ru/sengi-
ne.cgi/5/7/8/7/9) [01.02.2011];

ЕРОФЕЕВСКАЯ, Н. (2018). *Образное мышление: как развить?* Lejuplādēts
21.08.2018. [https://sunmag.me/sovety/31-03-2014-obraznoe-myshlenie-kak-
razvit.html](https://sunmag.me/sovety/31-03-2014-obraznoe-myshlenie-kak-
razvit.html);

Ковальов, О. (2010). Холизм и основы холистической географии. [http://www.geog-
raphy.pp.ua/2011/10/blog-post_19.html](http://www.geog-
raphy.pp.ua/2011/10/blog-post_19.html).

Константинов В. & Арабина Л. (2006). Формирование этнической толерантности у
подростков. *Психология и школа, Nr. 3*;

Лебедева Н. М. & Татарко А. Н. (2003). Социально-психологические факторы
этнической толерантности и стратегии междугруппового взаимодействия в
поликультурных регионах России. *Психологический журнал, Том 24, №5, 31-44*;

Ледлофф Ж. (2010). Как вырастить ребенка счастливым. Москва: Генезис;

Лодатко, Е. (2018). *Образное мышление: как развить?*lejuplādēts 24.08.2018.
<https://sunmag.me/sovety/31-03-2014-obraznoe-myshlenie-kak-razvit.html>;

Локк Дж. (1981) Мысли о воспитании. *Хрестоматия по истории зарубежной
педагогики.* Москва: Просвещение. с.163-195;

Макс Штирнер М. (2022). Единственный и его собственность.
Издательство: Рипол-Классик;

Марютина Т.М. и др. (2002). Введение в психофизиологию.- М., с/В3726Con-
tent.htm;

Маслоу Ф. (1997). Психология бытия. Москва: Рефл-бук;

Петровский А.В., Ярошевский М.Г. (1998). Основы теоретической психологии. М.-
Инфра-М;

Потанина, Л., Т. (2015). Потанина, Л., Т. (2015). *ОБРАЗНО-СИМВОЛИЧЕСКОЕ
МЫШЛЕНИЕ КАК СРЕДСТВО
РАЗВИТИЯ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА.*
Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук.
Московский государственный областной университет. Факультет психологии;

Роде, О. (2011). Теоретическая основа необходимых изменений в системе обра-
зования Латвии. «Культура. Наука. Интеграция», выпуск 3 (15);

Рубинштейн С.Л. (2012) *Человек и мир*. Санкт-Петербург: Питер;

Руссо Ж-Ж. (1981) Эмиль, или О воспитании . *Хрестоматия по истории зарубежной педагогики*.: Просвещение. с.203 – 238;

Саи Б. (2004). Путь к самореализации и освобождению в наш век. Москва: Амрита-Русь;

Сарджвеладзе Н. (1989). Личность и ее взаимодействие с социальной средой. Тбилиси: Мецниереба;

Сартр Ж. П. (2000). Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии. *Пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко*. Москва: Республика;

Сухарев А. (1996). Этническая функция культуры и психические расстройства. *Психологический журнал, Том17, №2, , 130*;

Франкл В. (1990). Человек в поисках смысла. Москва: Прогресс;

Фромм Э. (1992). Человек для себя. Минск: "Коллегиум". Retrieved from <http://psylib.kiev.ua/> [22.01.2013];

Фромм Э. (2010). Бегство от свободы. Retrieved from <http://magister.msk.ru/library/philos/fromme01.htm> [25.07.2011];

Хан Х. И. (1998). Учение суфиев. Москва: Сфера;

Хьелл Л. & Зиглер Д. (1997). Теории личности. Основные положения, исследования и применение. Retrieved from <http://psylib.org.ua/books/hjelz01/> [23.09.2011];

Шульгина, Я., А. (2018) *Виды мышления*. Lejuplādēts 22.08.2018. <https://pkdens.ru/types-of-thinking.html>.